

OPĆINA TRAVNIK

PRIJEDLOG

STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA OPĆINE TRAVNIK 2018-2022

2018. GODINA

NAZIV DOKUMENTA

Strategija razvoja turizma općine Travnik 2018.-2022.godine

NARUČITELJ DOKUMENTA

Općina Travnik

RADNA GRUPA ZA IZRADU STRATEGIJE

Samer Dolovac
Goran Gučanin
Elvedin Kanafija
Semin Konjalić
Fatima Maslić
Miroslav Matošević
Amel Nesimi
Elma Pružan
Marija Perić

VODITELJI PROJEKTA

Miroslav Matošević
Samer Dolovac

SURADNICI

Samir Behlić
Faruk Korić
Ivan Sajević

SURADNIČKE INSTITUCIJE I ORGANIZACIJE

Turistička zajednica SBK/KSB
JU Zavičajni muzej Travnik
UG Vlašić planet života

SADRŽAJ

PREDGOVOR

1. UVODNI DIO.....	8
1.1. CILJ	10
1.2. METODOLOGIJA	10
1.3. EKONOMSKI ZNAČAJ TURIZMA U RAZVOJU ODREĐENOG PODRUČJA	11
2. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA	15
2.1. OPĆI PODACI O OPĆINI TRAVNIK	15
2.1.1. Turističko - geografski položaj	16
2.1.2. Klimatske karakteristike	18
2.1.3. Hidrografske karakteristike	19
2.1.4. Prirodna baština	21
2.1.5. Kulturno-historijska baština	24
2.1.6. Stanovništvo	26
2.2. KARAKTERISTIKE TURIZMA OPĆINE TRAVNIK	28
2.2.1. Povjesni/historijski razvoj turizma općine Travnik.....	29
2.3. KARAKTERISTIKE TURIZMA SBK/KSB	31
2.4. KARAKTERISTIKE TURIZMA BOSNE I HERCEGOVINE	32
3. RESURSNA I ATRAKCIJSKA OSNOVA OPĆINE TRAVNIK.....	36
3.1. ANALIZA RESURSNE I ATRAKCIJSKE OSNOVE	37
3.1.1. Prirodno-geografska obilježja prostora	37
3.1.1.2. Klimatska obilježja	38
3.1.1.3. Hidrogeografska obilježja prostora	40
3.1.1.4. Biogeografska (flora i fauna) obilježja prostora	41
3.1.1.5. Biogeografska obilježja prostora (rariteti i posebnosti).....	43
3.1.1.6. Pejzažna obilježja prostora.....	44
3.1.2. Resursi kulturno-povijesne baštine	46
3.1.2.1. Materijalna baština	46

3.1.2.2. Posebnosti općine Travnik	50
3.1.2.3. Označenost i dostupnost mjesta i lokaliteta od interesa	52
3.1.2.4. Kultura života i rada	55
3.1.2.5. Znamenite ličnosti i historijski događaji	58
3.1.3. Manifestacije i događaji	61
3.1.3.1. Kalendar dešavanja	64
3.1.4. Kulturne i vjerske ustanove	70
3.1.5. Sportsko-rekreacijske građevine i tereni	72
3.1.6. Turističke staze, putevi i ceste	74
3.1.7. Turističke paraatrakcije	77
3.2. OSTALI IZRAVNI TURISTIČKI RESURSI	78
3.2.1. Turističko-ugostiteljski objekti i prateći turistički sadržaji	78
3.2.2. Turistički kadrovi	82
3.2.3. Turističke zone (zone komercijalnog turizma)	83
3.2.4. Turistička mjesta	83
3.2.5. Turističke destinacije	84
3.2.6. Turističke agencije	84
3.2.7. Turistička organiziranost	85
3.2.8. Sistem turističkog informisanja: turističke informacije i reklamni materijal	86
3.2.9. Suveniri	88
3.2.10. Turistički vodiči	89
3.3. NEIZRAVNI TURISTIČKI RESURSI	89
3.3.1. Stanje okoliša	89
3.3.2. Geoprometni položaj.....	90
3.3.3. Saobraćajna povezanost	91
3.3.4. Komunalna infrastruktura	93
3.3.5. Kvaliteta prostorne organizacije.....	94
4. ANALIZA TRŽIŠNOG POTENCIJALA	97
4.1. SVJETSKI TURISTIČKI TRENDovi	97

4.1.1. Procjena ekonomskog utjecaja turizma u BiH, SBK/KSB i općini Travnik	97
4.2. TURISTIČKA POTRAŽNJA SBK/KSB	99
4.3. TURISTIČKA POTRAŽNJA OPĆINE TRAVNIK	106
4.3.1. Turistička potražnja općeg interesa turista na općini Travnik	114
4.3.2. Turistička potražnja planinskog centra Vlačić	115
4.3.3. Turistička potražnja gradske zone	116
4.3.4. Turistička potražnja šireg područja općine	117
4.3.5. Stavovi i mišljenja lokalne zajednice	118
4.4. ANALIZA PRIHODA OD ČLANARINE U TZ	118
4.5. ANALIZA PRIHODA OD BORAVIŠNE TAKSE U TZ	119
4.6. ANALIZA IZDVAJANJA OPĆINE TRAVNIK U TURIZAM	120
4.7. POTRAŽNJA PREMA AKTIVNOSTIMA-OBLICIMA TURIZMA NA OPĆINI TRAVNIK	121
4.7.1. Zimski turizam (zimsko-skijaško rekreativne aktivnosti)	121
4.7.2. Kulturni turizam	122
4.7.3. Lovni i ribolovni turizam	124
4.7.4. Avanturistički (pustolovni) turizam	126
4.7.5. Sportsko - rekreacioni turizam	129
4.7.6. Poslovni (MICE) turizam	131
4.7.7. Izleti i kraća putovanja	132
4.7.8. Gastronomski turizam	133
4.7.9. Ruralni turizam (agroturizam, seoski turizam)	134
4.7.10. Industrijski turizam.....	135
4.7.11. Zdravstveni i wellness turizam.....	135
5. SWOT ANALIZA OPĆINE TRAVNIK	138
6. MISIJA,VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA TURIZMA NA OPĆINI TRAVNIK 2018-2022	142
6.1. MISIJA RAZVOJA TURIZMA OPĆINE TRAVNIK	142
6.2. VIZIJA TURIZMA OPĆINE TRAVNIK	144

6.3. STRATEŠKI CILJEVI TURIZMA OPĆINE TRAVNIK	145
 7. PLAN REALIZACIJE STRATEGIJE I KLJUČNI PROJEKTI RAZVOJA	
TURIZMA OPĆINE TRAVNIK	156
7.1. UNAPRJEĐENJE SISTEMA UPRAVLJANJA TURIZMOM	156
7.1.1. Razvoj integriranog sistema upravljanja turizmom	156
7.1.1.1. Uspostava i funkcija DMO općine Travnik	156
7.1.1.2. Unapređenje rada TIC-a	158
7.1.2. Unapređenje promotivnih aktivnosti	159
7.1.2.1. Izrada operativnog marketinškog plana	159
7.2. STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE	160
7.2.1. Razvoj turističkih proizvoda	161
7.2.1.1. Unapređenje postojećih turističkih proizvoda	161
7.2.1.2. Razvoj novih turističkih proizvoda	164
7.2.2. Unapređenje ugostiteljske ponude-smještaj	180
7.2.2.1. Baza podataka privatnog smještaja	181
7.2.2.2. Unapređenje poslovanja privatnog smještaja (iznajmljivača) ..	182
7.2.2.3. Stimuliranje izgradnje i uspostave novih smještajnih kapaciteta ..	183
7.2.2.4. Razvoj i unapređenje smještaja u kampovima	185
7.2.3. Unapređenje ugostiteljske ponude-gastronomija	186
7.2.3.1. Baza podataka gastronomske ponude po tipu i kvalitetu usluge	187
7.2.3.2. Stimuliranje u uključivanju izvorne- domaće hrane u prihvatljive standarde ugostiteljske ponude	188
7.2.3.3. Zaštita autohtonih brendova ugostiteljske ponude	190
7.3. UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE	191
7.3.1. Unapređenje infrastrukture i usluga u turističkim zonama- urbano i ruralno opremanje	192
7.3.1.1. Uređenje zone Plava voda	192
7.3.1.2. Uređenje zone Babanovac	193
7.3.1.3. Uređenje gradske zone	195
7.3.1.4. Uređenje šireg područja općine	196
7.3.2. Unapređenje ostale javne turističke infrastrukture i usluga	198
7.3.2.1. Parkirališta	198
7.3.2.2. Turistička signalizacija	199
7.3.2.3. Uređenje pješačko-biciklističkih staza	200

7.3.2.4.	Sistem interpretacijskih centara za posjetioce i turiste	201
7.3.2.5.	Razvoj sistema komunikacije sa turistima	202
7.3.2.6.	Ostalo	203
7.4.	RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA	204
7.4.1.	Unapređenje operativnih sposobnosti aktera u turizmu	204
7.4.1.1.	Unapređenje operativnih sposobnosti aktera u turizmu u kreiranju i izvršenje ponude	204
7.4.1.2.	Uključenje aktera u turizmu u obogaćivanje ponude	205
7.4.2.	Unapređenje ljudskih potencijala	207
7.4.2.1.	Formiranje turističkog inkubatora ili centra izvrsnosti u turizmu	207
7.4.2.2.	Ciklus edukacija-programi obrazovanja i osposobljavanja kadrova (cjeloživotno učenje).....	208
7.4.2.3.	Program unapređenja proizvodnje i prodaje suvenira	209
7.4.2.3.	Program stipendiranja i nagrađivanja učenika i studenata turističkih smjerova	210
7.5.	RAZVOJ I ZAŠTITA PROSTORA I KULTURNIH RESURSA	211
7.5.1.	Zaštita okoliša i prostora	212
7.5.1.1.	Baza podataka-registar i zaštita prirodne baštine, ugroženih područja i prostora u funkciji turizma.....	212
7.5.2.	Unapređenje i zaštita kulturnog naslijeđa	213
7.5.2.1.	Baza podataka-registar i zaštita kulturne baštine, nematerijalne baštine i potencijalnih kulturnih atrakcija u funkciji turizma.....	213
7.6.	UNAPREĐENJE DOSTUPNOSTI DESTINACIJE I ATRAKCIJA U DESTINACIJI ...	215
7.6.1.	Poboljšanje dostupnosti do turističke destinacije.....	215
7.6.1.1.	Izgradnja, upravljanje i održavanje puteva i prateće infrastrukture u funkciji turizma do destinacije	215
7.6.2.	Poboljšanje kvalitete saobraćaja unutar turističke destinacije (turističke zone, mjesta, lokaliteti...)	217
7.6.2.1.	Unapređenje kvalitete putnih komunikacija i njene organizovanosti unutar turističkih područja i zona	217
7.6.2.2.	Regulacija i organizacija saobraćaja u destinaciji i turističkim zonama.....	218
7.6.2.3.	Unapređenje ostalih usluga i sadržaja u putnom saobraćaju unutar turističkih područja i zona	219
7.7.	UNAPREĐENJE KVALITETE U TURIZMU-RAZVOJ INTERNOG SISTEMA KVALITETE U TURIZMU	220
7.7.1.	Kreiranje sistema internih standarda kvalitete u turizmu	221

7.7.1.1. Uvođenje dodjela godišnje nagrade i priznanja za kvalitetu u turizmu	221
7.7.1.2. Uvođenje internog sistema kvalitete u turizmu	222
7.8. OPERATIVNI SISTEM ZA EU FONDOVE	223
7.8.1. Razvojni projekti za povećanje atraktivnosti i turističke ponude u destinaciji.....	225
7.8.1.1. Formiranje baze-registra turističkih projekata	225
7.8.2. Operativni sistem realizacije EU projekata	226
7.8.2.1. Edukacija aktera u pisanju projekata prema EU fondovima ...	226
7.8.2.2. Upravljanje projektima i finansijska osnova	227
7.9. AKCIONI PLAN	229
8. IZVRŠENJE, KOMUNIKACIJA I PRAĆENJE RAZVOJA TURIZMA OPĆINE TRAVNIK	233
LITERATURA	235

PREDGOVOR

Poštovani,

naša općina je već duži niz godina prepoznatljiva i konkurentna destinacija na turističkom tržištu gdje svakodnevno turisti i posjetioci doživljavaju naš prostor kroz bogato prirodno i kulturno-historijsko naslijeđe.

Trend posjeta i boravaka je svake godine sve veći što je rezultiralo ne samo povećanju turističke potrošnje na općini nego je ta činjenica uticala na realizaciju niza investicija u razvoj turizma otvarajući nova radna mjesta što je jedan od prioriteta naše općine. Turizam na općini Travnik kroz evidentni razvoj se pozicionirao u jedan od strateških pravaca razvoja naše lokalne zajednice stvarajući potrebu za izradom Strateškog dokumenta koji ima za cilj sistemsko unapređenje ove industrije kako je već formulisana u svijetu.

Nakon iscrpnog rada kreiran je vrlo značajan dokument za našu privredu u kojem su učestvovali ne samo eminentni stručnjaci iz različitih oblasti od značaja za razvoj turizma naše lokalne zajednice, nego je učešće u izradi uzelo i niz drugih aktera čija su iskustva, mišljenja i prijedlozi kreirali osnovne smjernice u određivanju turističkog razvoja općine Travnik.

Naravno, pred nama je intezivan i naporan rad u implementaciji ovog dokumenta koji će zasigurno na principu održivosti sa posebnim osvrtom na zaštiti prirode i turističkih potencijala općine Travnik, te jačanjem partnerskih odnosa svih aktera od značaja za turizam značajno poboljšati sveukupni život naših sugrađana na kompletnom području općine uz zajedničko zadovoljstvo posjetioca i turista tokom boravaka.

Srdačno vas pozdravljam,

Načelnik

Admir Hadziemrić

1. UVODNI DIO

Krajem 60-tih i tokom 70-tih godina prošlog vijeka na području općine Travnik započele su aktivnosti i proces strateškog pristupa u razvoju turizma.

Do 90-tih godina turizam na području općine Travnik sa posebnim naglaskom na planinu Vlašić, doživljava ekspanizuju i procvat te je sistemski osnovan tadašnjem uređenju turističke djelatnosti SR BiH, odnosno državnog sistema tadašnje SFRJ.

Ratna dešavanja 1992. - 1995. godine negativno i sa nesagledivim posljedicama reflektirala su se i na razvoj turizma na području općine Travnik.

Već 1997. godine pojedini entuzijasti i turistički radnici nastoje oporaviti turističku djelatnost na području općine Travnik te su na planini Vlašić evidentirani i prvi poslijeratni turisti u zimskoj sezoni 1997./1998. godine.

Vlada SBK/KSB u saradnji sa Turističkom zajednicom SBK/KSB 2001. godine donosi i usvaja „Strategiju razvoja turizma SBK/KSB“, prvi strateški dokument iz oblasti turizma-bazni dokument koji je u vidu marketing projekta inoviran za razdoblje 2008. - 2012. godine, prepoznajući turizam kao jedan od strateških pravaca razvoja SBK/KSB, a time i općine Travnik koja spada u red vodećih općina iz oblasti turizma Srednje Bosne.

Na nivou Federacije, pri Ministarstvu okoliša i turizma F BiH, 2008. godine pokrenuta je inicijativa i kreiran prijedlog „Strategija razvoja turizma Federacije BiH za period 2008. - 2018.godina“, u kojem je prepoznat potencijal turizma u SBK/KSB.

Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ u saradnji sa TZ SBK/KSB 2012. godine izrađuje dokument „Strategija razvoja turizma SBK/KSB“ sa naglaskom na potencijale i razvojne smjernice (strateški ciljevi i razvojne projekcije do 2025. godine).

Nakon toga, Ministarstvo privrede SBK/KSB je u radnoj verziji kreiralo „Strategiju razvoja turizma 2013.-2023. godine“. Nešto kasnije u 2015. godini Vlada SBK/KSB je usvojila, a kantonalna skupština i potvrdila, prvi integralni strateški dokument razvoja SBK/KSB 2016. - 2020. godine gdje turizam zauzima značajno obrađeno područje kroz jedan prioritetni cilj sa više mjera i projekata.

Uporedo, na općinskom nivou, Općina Travnik je kreirala više općih strateških dokumenata nakon ratnog perioda u kojima je turizam segmentno zastupljen.

Osim strateških dokumenata koji parcijalno zastupaju turizam na nivou općine Travnik, 2007. godine izrađen je dokument „Zooning plan područja planine Vlašić“ tj. dokument sa polaznom prostorno-resursnom osnovom za razvoj turizma na planini Vlašić.

Također, na inicijativu nevladinog sektora uz podršku Holandske i Njemačke agencije za razvoj SNV i GTZ, te uz Općinu Travnik i Vladu SBK/KSB u 2012. godini kreiran je „Master plan razvoja turizma planine Vlašić“ koji predstavlja prvi postratni razvojni dokument iz oblasti turizma na dijelu područja općine Travnik.

Svi navedeni dokumenti su obuhvatili određene segmente istraživanja i smjernice koje su značajne za razvoj turizma općine Travnik i SBK/KSB. Kroz sve dokumente turizam je prepoznat kao jedan od strateških pravaca razvoja, uzimajući u obzir bogatstvo i raznolikosti prirodnog i kulturnog-historijskog naslijeđa kojim općina Travnik iznimno obiluje te ostale komparativne prednosti općine.

S obzirom na značaj turizma i trend rasta najdinamičnije globalne industrije, pozitivnih pokazatelja razvoja turizma na općini Travnik i na osnovu navedenih dokumenata stvorila se potreba za izradom razvojnog strateškog dokumenta iz oblasti turizma na općini Travnik.

Svrha ove Strategije je odgovoriti na ključne izazove, kao što su nezaposlenost, a time i smanjenje odlaska prevashodno mladih sa općine Travnik, privredni razvoj kroz daljnje investicije koje se direktno ili indirektno dotiču turizma, te usmjerenje u valorizaciji iznimnih potencijala i resursa kojim općina raspolaže.

Osim toga, analizom resursne i atrakcijske osnove i trendova u turizmu, implementacijom koncepta održivog razvoja i brigom o zadovoljstvu svih aktera destinacije, cilj ovog dokumenta je postaviti glavne smjernice razvoja na čijim osnovama će se izraditi operativni plan savremenog i organizovanog koncepta razvoja turizma na općini Travnik.

U ovom dokumentu je prepoznata važnost zajedničkog, koordiniranog, intersektorskog i integralnog pristupa u multidisciplinovanom planiranju razvoja turizma koji će omogućiti efektivno iskorištavanje prednosti i prilika u okruženju, te minimiziranje slabosti i prijetnji, a sve u cilju postizanja višeg stepena kvaliteta života u lokalnoj zajednici kroz razvoj i unapređenje turizma podrazumjevajući stalnu brigu o očuvanju i zaštiti prirode i resursa.

1.1. CILJ

„Strategija razvoja turizma općine Travnik“ je dokument kojim se usmjerava turistički razvoj na području lokalne zajednice kroz savremen koncept koji podrazumijeva održivost i uravnoteženje ekonomskih, ekoloških i socio-kulturnih učinaka turizma. Ciljevi Strategije dotiču unapređenje i drugih sektora, uključujući i one koji mogu biti u funkciji turizma, ali i niz oblasti koje predstavljaju preduslov za njegov razvoj.

Ključni ciljevi Strategije su:

- Unapređenje sistema upravljanja turizmom;
- Razvoj turističke ponude tokom čitave godine;
- Razvoj javne turističke infrastrukture;
- Razvoj ljudskih potencijala i kontinuirana edukacija;
- Razvoj i zaštita prostora i resursa u funkciji turizma;
- Poboljšanje saobraćaja i dostupnosti;
- Interni standardi kvalitete u turizmu;
- Operativni sistem za EU fondove;

Dokument je na osnovu opsežnih analiza kreirao okvir sa kojim se dobivaju odgovori na niz pitanja iz oblasti turizma:

- Kako učinkovito unaprijediti sistem upravljanja turizmom na lokalnom nivou?
- Koje oblike turizma je potrebno razvijati i unapređivati?
- Kako unaprijediti razvoj turizma, smanjiti sezonalnost i povećati konkurentnost?
- Kako planirati, uskladiti i poticati razvoj ljudskih resursa u skladu sa potrebama turističkog sektora i tržišta?
- Kako unaprijediti operativnu sposobnost apliciranja prema EU fondovima za finansiranje projekta iz oblasti turizma?
- Koje su mjere potrebne da bi se otklonile ili minimizirale slabosti i nedostaci, odnosno iskoristile prednosti?

1.2. METODOLOGIJA

Polazeći od zahtjeva da se kulturno-historijski i prirodni resursi općine Travnik iskoriste i valorizuju s ciljem dugoročnog povećanja kvalitete života stanovništva, podizanja zadovoljstva turista te sveukupne uspješnosti turizma na lokalnom nivou, izrada strateškog dokumenta imala je sljedeće zadatke:

- Uspostaviti jasnu viziju budućeg razvoja turizma na općini Travnik;
- Definirati strateške smjernice, potrebne mjere i ključne projekte u cilju unapređenja i razvoja turizma;
- Edukovati i potaknuti proces unapređenja i razvoja turističke ponude;
- Definirati turističke proizvode bazirane na resursima i komparativnim prednostima općine Travnik;

- Stvoriti pretpostavke za uspješno i dugoročno pozicioniranje općine Travnik na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu;

U rješavanju postavljenih zadataka kroz proces izrade „Strategije razvoja turizma općine Travnik“ koristilo se više naučnih metoda i istraživanja u cilju sagledavanja mogućnosti razvoja turizma sa različitih aspekata koju je sprovela radna grupa za izradu Strategije turizma općine Travnik. Istraživanje se posebno fokusiralo na:

- Analizi niza općih i strateških dokumenata Općine Travnik, SBK/KSB, F BiH i drugih i analizi dokumenata iz oblasti turizma koji obuhvaćaju općinu Travnik od 1967.godine do danas; ¹
- Prikupljanju primarnih i sekundarnih podataka iz oblasti turizma i drugih oblasti (multidiscipliniranost);
- Intervju sa akterima turizma na općini Travnik;
- Iskustva dugogodišnjih turističkih djelatnika;
- Primjeni niza naučnih metoda u istraživanju;
- Primjeni svjetskih trendova i primjera dobre prakse iz oblasti turizma drugih područja;
- Korištenju savremene naučne i stručne literature;

1.3. EKONOMSKI ZNAČAJ TURIZMA U RAZVOJU ODREĐENOG PODRUČJA

Očigledno da je turizam favorizovana razvojna djelatnost današnjeg doba gdje sve veći broj područja i država svoju razvojnu šansu traže kroz turistički sektor zbog najznačajnijih ekonomskih razloga koji proizilaze iz potrošnje turista tokom boravka i putovanja, uvažavajući u procesima turističke valorizacije prirodne, komunikativne i receptivne faktore kao preduslov za razvoj turizma, složenost procesa u realizaciji turističkog putovanja, te svih slabosti i prijetnji sa kojim se susreće turizam određenog područja ili država u današnjem turbulentnom globalnom vremenu.

Drugim riječima, značaj i uloga turizma sa privrednog aspekta proizilazi iz njegovih ekonomskih funkcija koju čini skup djelovanja ka ostvarenju ekonomskih ciljeva rezultujući određenim ekonomskim učincima u cilju maksimalnog zadovoljenja potreba turista uz profitabilno poslovanje.

Turizam putem ekonomskih funkcija direktno i pozitivno utiče na makroekonomske agregate i povećava makroekonomsku stabilnost države, a istovremeno omogućava regionalni i lokalni razvoj te zaposlenost.

¹ Informacija zaključno sa 2016. godinom

Ekonomske funkcije turizma su:

- a) **Multiplikativna funkcija** - opisuje snagu ili jedan od ekonomskih fenomena turizma s obzirom na razlijevanje ili cirkulaciju novca kroz različite ekonomske sektore direktno i indirektno.
- b) **Induktivna funkcija** - učincima koji nastaju cirkulacijom novca (multiplikacija) izazvane turističkom potrošnjom, pod određenim uslovima, počinju stvarati potrebe za pokretanjem novih vrijednosti i dolazi do povećanja kapaciteta postojeće turističke ponude.
- c) **Funkcija zapošljavanja** - jedna od najvažniji funkcija u turizmu je zapošljavanje tj. generiranje novih radnih mjesta u okviru osnovnih privrednih grana koje čine turizam (ugostiteljstvo, trgovina, saobraćaj i preduzeća turističke djelatnosti) sa kojim turisti imaju direktan kontakt, ali i u nizu drugih ekonomskih sektora i djelatnosti kao indirektno zapošljavanje (proizvodi i usluge u funkciji turizma).
- d) **Konverzijska funkcija** - jedan od fenomena turizma je pretvaranje (konverzija) neprivrednih resursa u privredne, kojih da nema turizma ili da nisu uključeni u turističke tokove, ne bi ni ostvarili ekonomske efekte. Atraktivna svojstva prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa mogu se vrlo lako ekonomski valorizirati u svrhu turizma te na taj način ostvariti ekonomske učinke.
- e) **Funkcija poticanja međunarodne razmjene dobara** - očituje se u kretanju prihoda (izvoz) i rashoda (uvoz) roba i usluga na računu tekućih transakcija platne bilance. Najvažniji aspekt funkcije turizma u poticanju međunarodne razmjene dobara je njegova izvozna funkcija, odnosno, izvoz proizvoda i usluga na „kućnom pragu“ (nevidljivi izvoz).
- f) **Apsorpcijska funkcija** - odnosi se u sposobnosti turizma u uravnoteženju robno-novčanih odnosa razvijenih zemalja i nerazvijenih ili pak zemalja u razvoju putem međunarodnih turističkih kretanja. Djelovanje apsorpcijske funkcije turizma temelji se na globalnoj redistribuciji dohotka iz razvijenih zemalja u nerazvijene i zemlje u razvoju.
- g) **Funkcija uravnoteženja platne balance** - u slučaju deficita robno-novčane razmjene sa inostranstvom, funkcija poticanja međunarodne razmjene u turizmu ima i stabilizacijsku funkciju, vraćajući platnu bilancu u koliko-toliko uravnotežno stanje. Turizam doprinosi i stabilizaciji finansijskog sistema putem priliva deviza koji su presudni za servisiranje vanjskog duga i održava stabilnost valute.
- h) **Funkcija razvoja privredno nedovoljno razvijenih područja** - razvojna funkcija koja je produkt redistribucije dohotka iz emitivnih razvijenih područja u nedovoljno razvijena područja kroz turistička kretanja, te samim tim i kapitala, čime turizam ima i razvojnu funkciju nedovoljno razvijenih područja.

- i) **Integracijska funkcija** - djelovanje ove funkcije podrazumjeva integracijsko jačanje privrede i njeno uvezivanje, te kreira preduslove plasmana domaćih proizvoda i usluga u funkciji turizma.
- j) **Akceleracijska funkcija** - predstavlja snagu turizma da razvija određena područja brže od drugih privrednih grana i djelatnosti. Također, turizam ima moć da brže razvija i pojedine privredne grane koje su u funkciji turizma.

Pored navedenih funkcija, ekonomske aktivnosti u turizmu pozitivno djeluju na povećanje prihoda budžeta vladinih institucija i ustanova na lokalnom, kantonalnom i ostalim nivoima kroz poreze, rente, takse, dozvole i dr., što se također može posmatrati kao značajna ekonomska blagodat određenog područja.

Osim ekonomskih funkcija, turizam karakteriziraju i neekonomske funkcije koje su međuzavisne, isprepletene i u direktnoj sprezi sa ekonomskim jer npr. generišu motive kao pokretače određenih turističkih putovanja i u konačnici doprinose humanističkim vrijednostima turizma kao fenomena, što predstavlja ključne faktore održivog razvoja, odnosno, da se zadovolje potrebe današnjih bez ugrožavanja budućih naraštaja određenog područja, što podrazumijeva i općinu Travnik.

POGLAVLJE 2

ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

OPĆINA TRAVNIK
STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA
OPĆINE TRAVNIK
2018-2022

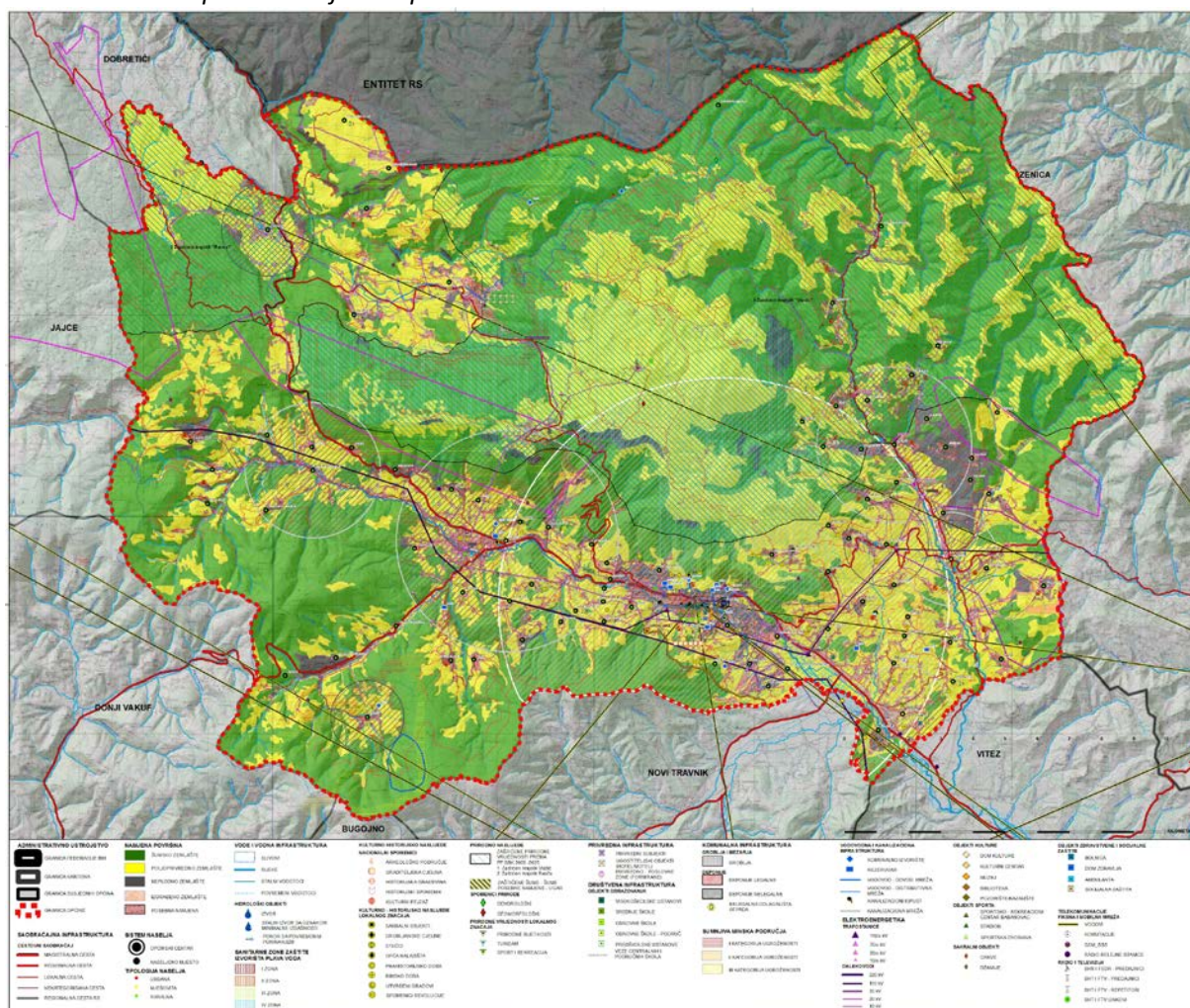
2. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

2.1. OPĆI PODACI O OPĆINI TRAVNIK

Općina Travnik prostire se u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine. Predstavlja administrativno-upravno središte Srednjobosanskog kantona/Kantona Središnja Bosna i površinom je najveća općina na Kantonu. Najveći broj institucija i javnih ustanova od kantonalnog značaja ima sjedište u Travniku. Čini ga 90 naseljenih mjesta sa 34 mjesne zajednice.

Područje Travnika zahvaljujući svojim prirodnim, historijsko-geografskim, demografskim, geoprometnim, privrednim i drugim činjenicama ima važan položaj na karti bosansko hercegovačke privrede, a time i turizma.

Karta 1. Sintezni prikaz stanja na općini Travnik

Izvor: Općina Travnik

2.1.1. Turističko-geografski položaj

Općina Travnik prema administrativno-političkoj organizaciji Bosne i Hercegovine, nalazi se u Federaciji Bosne i Hercegovine, Srednjobosanskom Kantonu i zauzima površinu od 563 km².

Prema geografskim koordinatama nalazi se na 44°14' sjeverne geografske širine i 17°40' istočne geografske dužine. Grad Travnik je smješten na nadmorskoj visini od 517 m, dok je planina Vlašić jedna od viših planina u BiH s nadmorskom visinom do 1.943 metra .

Područje općine Travnik smješteno je u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine, na tranziciji između Panonske nizine i Jadranske obale. Riječne doline omogućile su tranzitno povezivanje ovih područja, što je uslovilo i proces intenzivnog privrednog, demografskog rasta i naseljavanja, te formiranje gradskih aglomeracija na ovim područjima. Nalazeći se između doline Bosne i Vrbasa, Travnik intenzivno komunicira lašvanskom dolinom sa naseljima u dolinama navedenih rijeka.

Centralni geografski položaj Travnika povezuje tranzitne pravce:

- sjeverozapad - jugoistok (Bihać-Travnik-Sarajevo-Goražde)
- sjeveroistok - jugozapad (Tuzla-Zenica-Travnik-Bugojno-Livno ili Tomislavgrad-Split,
- te iz Bugojna za jugoistočni pravac (Gornji Vakuf/Uskoplje-Jablanica-Mostar-Ploče)

Geografska lociranost u centru i dolinski zadori Vrbasa i Lašve pretvaraju prostor općine u značajno tranzitno čvorište za sve smjerove i na svim nivoima (BiH, Balkan, i dalje Zapadna Europa, Mala Azija i Bliski Istok).

Unutar granica Bosne i Hercegovine, Travnik je centralno položen i gotovo podjednako udaljen od njenih granica prema susjednim državama, a od regionalnih centara Banja Luka, Tuzla i Mostara dijeli ga udaljenost od 120 do 180 km putnim saobraćajnicama. Sarajevo, glavni grad Bosne i Hercegovine, je udaljen od Travnika 90 km.

Karta 2. Saobraćajna povezanost Travnika

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Komunikacija između Travnika i većih gradova u regiji organizirana je preko autobusne stanice u Travniku sa redovnim autobusnim linijama unutar BiH, te prema susjednim zemljama i destinacijama Zapadne Europe (Njemačka, Švicarska, Italija, Austrija...). Komunikacija između Travnika, prigradskih naselja i sela svakodnevno je organizirana redovnim autobusnim linijama. U funkciji komunikacije su usluge i taksi prijevoza.

Na području općine posluje veći broj autoprijevozničkih kuća, od kojih najznačajniji prijevoznici dio voznog parka koriste i u turističke svrhe.

Sveukupno okolina Travnika naziva se još i travnički kraj i/ili lašvanski kraj.

2.1.2. Klimatske karakteristike

Općina Travnik nalazi se pod uticajem umjereno-kontinentalne klime, što znači da su zime umjereno hladne, proljeće i jeseni imaju ravnomjerne temperature, a ljeta su topla.

Za planinu Vlašić se može reći da ima tipičnu planinsku klimu koja se ogleda u hladnim, dugim i snježnim zimama, te svježim i kratkim ljetima.

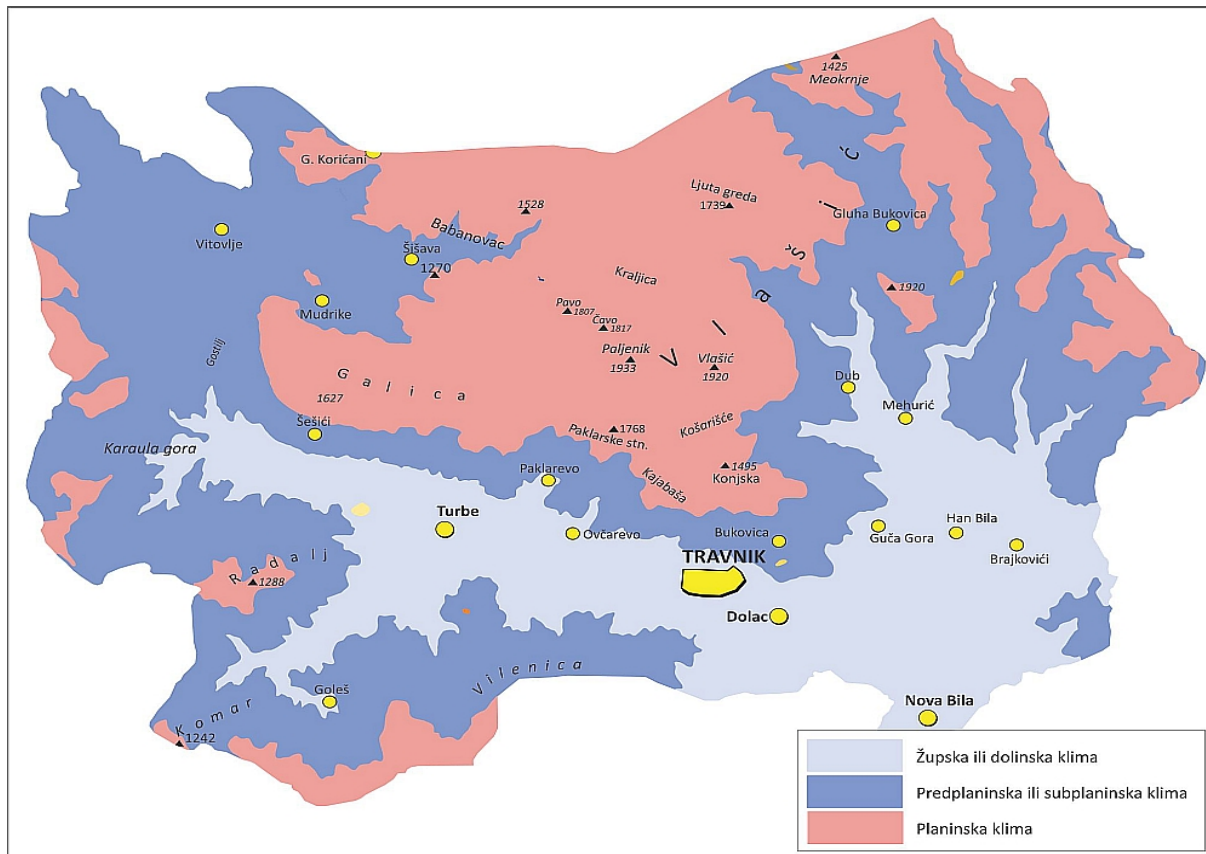
Veliki uticaj na klimu imaju vjetrovi pa tako u gradu Travniku preovladavaju zapadni i istočni, koji su uslovljeni položajem rijeke Lašve, dok su na planini Vlašić vjetrovi nastali uticajem atmosferskih strujanja i preovladavaju sjeverni i južni.

Na općini Travnik sa 2017. godinom se ne vrši kontinuirano mjerenje vremenskih parametara zbog nepostojanja meteoroloških stanica, niti je općina Travnik u meteorološkom sistemu od strane relevantnog federalnog zavoda. Podaci klimatskih karakteristika su uopćeni za područje općine Travnik.

Klima ima osnovni umjereno-kontinentalni karakter, ali se može u prostoru definisati i nekoliko klimatskih tipova ili zona (vidi kartu br. 3):

- Župska ili dolinska klima u dolinama rijeka i drugim depresijama;
- Predplaninska ili subplaninska klima u podgorini planina Vlašića, Vilenice i Radalja;
- Planinska klima na planinama Vlašića i Vilenice.

Karta 3. Klimatske karakteristike općine Travnik

Izvor: Matošević, M.

Efekti globalnih klimatskih promjena se odražavaju i na područje općine Travnik gdje su primjetne učestale i nagle sa ekstremnim odlikama smjene hladnog i toplog vremenskog razdoblja. Također, uočljivo su i promjene po osnovnim obilježjima godišnjih doba (relativno tople zime, kišovita ljeta, kratka proljeća, tople jeseni i dr.). Mjenjanje klime će u budućnosti uticati i na turizam, odnosno na razvoj pojedinih vrsta kao prijetnja ili šansa.

2.1.3. Hidrografske karakteristike

Vode sa ovoga područja pripadaju Crnomorskom riječnom slivu, što znači da imaju nivalno-fluvijalni režim prelaznog srednjoevropskog tipa koji se odlikuje najvišim mjesečnim vodostajima i proticajima u aprilu, a potom u maju i junu, a najnižim u augustu ili septembru.

Rijeke ovog područja se hrane padavinskim vodama koje se izlučuju na visokim planinama, obrazujući pri tome debeo snježni pokrivač. Voda otopljenog snijega-snežnica-dospjeva u rijeke najviše u maju, kada se pojavljuje i sekundarni maksimum padavina. Zato je majski proticaj izrazito veliki prema proticajima u ostalim mjesecima. On je 2-3 puta veći od srednjogodišnjeg proticaja².

Veliki broj izvora i vrela javlja se u brdsko-planinskom području na kontaktu sa vodonepropusnim slojevima obrazujući gustu riječnu mrežu. Rijeke u svojim gornjim tokovima imaju velike padove, plahovite su, korita su im puna brzaka, slapova i virova. Doline su im uzane, duboke strmih strana, a često imaju izgled kanjona. U vrijeme obilnih padavina nose velike količine erodiranih materijala, izljevaju se iz svojih korita i plave okolni prostor. Kako prolaze kroz krečnjačke terene, vode su im zasićene mineralima i imaju veliku tvrdoću.³

Na području općine Travnik postoje sljedeći značajni površinski vodotoci:

- rijeka Lašva
- rijeka Bila,
- rijeka Ugar,
- rijeka Kozica,
- rijeka Jasenica,
- potok Šantrić.

Hidrografsku okosnicu ovoga područja predstavlja rijeka Lašva. Njen izvor, glavnina toka i sliva se nalaze u travničkom području, a ušće u Bosnu i manji dio donjeg toka s pripadajućim slivom su izvan tog prostora. Od izvora na 1180 m n/v pa do ušća u Bosnu na 350 m n/v, dužina Lašve iznosi 52 km, a prosječan pad vodenog toka je 14,6%. Površina slivnog područja iznosi 948 km². Srednji godišnji proticaj Lašve u Travniku je 17,6 m³/sec, zimski proticaj je nešto viši i iznosi 19,6 m³/sec, dok ljetni iznosi 15,6 m³/sec, što govori da je Lašva mala rijeka

² IPSA Institut Sarajevo, Izmjene i dopune Prostornog plana općine Travnik 2003-2020, Općina Travnik, Travnik, 2016, str. 44.

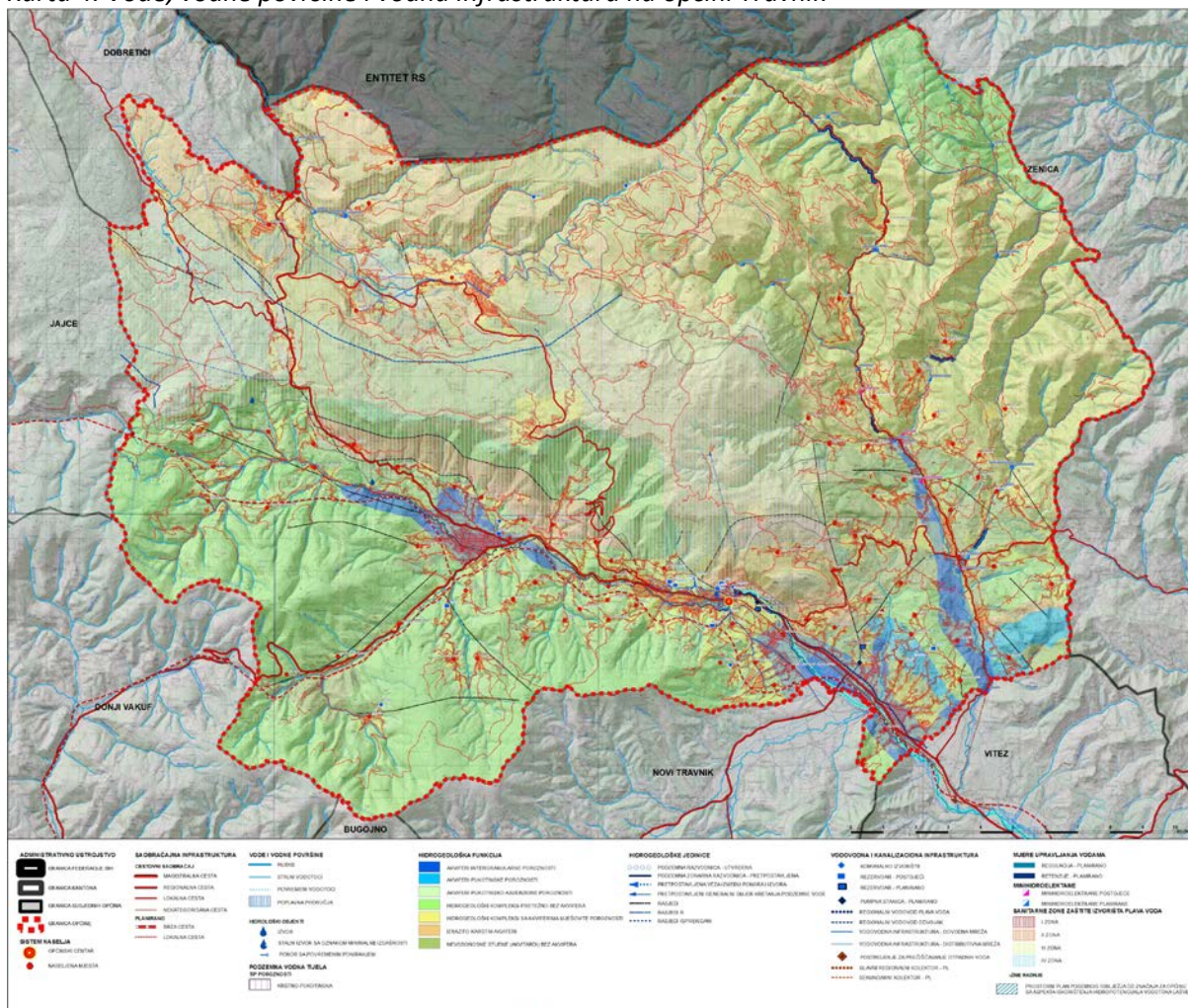
³ IPSA Institut Sarajevo, op.cit., str. 43.

i u prosjeku bez velikih kolebanja u količini vode. Riječni sistem Lašve obuhvaća veći broj pritoka među kojima se ističu i obilniji vodom kratki tokovi Hendeka i Šumeća.

Rijeka Bila je najveća pritoka rijeke Lašve. Izvire na Vlašiću i duga je 35 km. Bila nastaje od nekoliko potoka između Vučje planine (1378 m) i Vijenca (1375 m) gdje se razdvajaju slivovi Vrbanje Ugra i Lašve. Pritoke rijeke Bila su: Suhi potok, Butetinac, Ribnjak, Pašinac, Kozica, Trimuža, Jasenica, Ramića rijeka, Rogačka rijeka, Javorački i Pržni potok.

Rijeka Ugar izvire na planini Vlašić i ista se ulijeva u rijeku Vrbas. Pritoke rijeke Ugar su: Pljačkovac, Ilomska, Kobilja, Zirin potok, Kusin potok i Ugrić, Lužnica, Dedića i Andrijevića potok, Bunar, Oraški i Kukavički potok.

Karta 4. Vode, vodne površine i vodna infrastruktura na općini Travnik

Izvor: Općina Travnik

Izdašnost hidro potencijala na općini Travnik multifunkcionalno djeluje na razvoj turizma, te predstavlja jedan od osnovnih resursa.

2.1.4. Prirodna baština

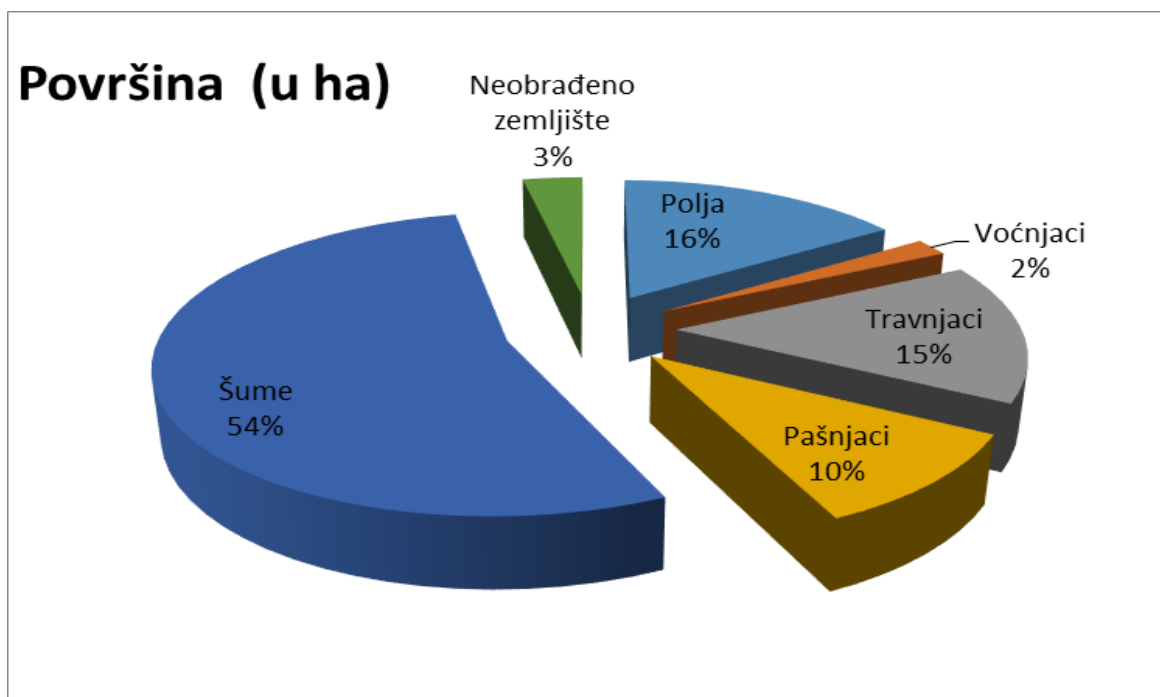
Općina Travnik se nalazi u zoni povoljnih morfoloških, hidrografskih i pedoloških karakteristika tla.

Na cijelom području općine izražena zonalnost zemljišta sa aspekta nadmorske visine i nagnutosti terena, stoga možemo govoriti o sljedećem:

- Prva zona je na nizinskom-ravnom području koje se proteže u dolini rijeke Lašve i Bile.
- Druga zona se blago uzdiže u formaciju blago nagnutih brda, nešto veće nadmorske visine. Ova zona je prelazna između aluvijalnog nizinskog tla i pašnjaka na visokim područjima.
- Treća zona smještena je na još višoj nadmorskoj visini i čine je ogromne pašnjačke površine na gotovo nedirnutim planinskim proplancima koje su povoljne za razvoj stočarstva. Ovdje se proizvodi izuzetno kvalitetno ovčje mlijeko koje je osnova za spravljanje nadaleko poznatog travničkog/vlašićkog sira. Značajne prirodne resurse čine pašnjaci i livade na planinskim područjima.

Od ukupne površine općine Travnik (563 km²), poljoprivredno zemljište zauzima ukupno 22.774 km² u koje spadaju: pašnjaci, ribnjaci, trstici i bare. Šume zauzimaju površinu 28.364 km², a neobrađeno zemljište zauzima 1.747 km².

Grafikon1. Pregled strukture zemljišta sa aspekta katastarske kulture

Izvor: Općina Travnik

Na području općine Travnik veliki dio prostora prekriven je šumskom vegetacijom. Šumska zemljišta zauzimaju 28.364 ha ukupnih površina, te na istom prevladavaju šume bukve, jele i smrče. Šume i šumsko zemljište su u privatnom i državnom vlasništvu.

Geografski položaj područja i raznolikost krajolika uvslovili su postojanje prirodnih ljepota, bogate flore i faune. Prisutno je dosta vrsta koje ubrajamo u endeme, glacijalne relikte ili imaju upotrebnu vrijednost kao hortikulture ili ljekovite vrste:

- *Lilium bosniacum* (G. Beck) - bosanski ljiljan, endem Dinarida, ugrožena i ranjiva vrsta;
- *Knautia travnicensis* (Beck; Szabo) - travnička prženica, endem srednjih Dinarida;
- *Symphyandra hofmanni* (Pantoschek) - bosanska zvončika, endem Centralne Bosne, rijetka;
- *Iris reichenbachii*, var. *bosniaca* (G. Beck) - bosanska perunika, endem središnjih i jugoistočnih Dinarida, ugrožena i ranjiva vrsta;
- *Gentiana dinarica* (G. Beck) - dinarski encijan, endem Dinarida i manjim dijelom Apenina, veoma ugrožena vrsta;
- *Gentiana verna* (L.) - proljetni encijan, glacijalni relik, iskoristiva u hortikulturi;
- *Gentiana lutea* (L.), sub. sp. *symphyandra* (Hayek) - srčanik (lincura), ugrožena i ranjiva vrsta zbog prekomjernog branja, ljekovita vrsta, ima primjenu u oficijelnoj farmakologiji i u narodnoj medicini;
- *Orchis morio* (L.) - kaćun (salep), od podzemnih dijelova sušenjem i mljevenjem dobije se prah od kojeg se pravi toplo zaslađeno bezalkoholno piće, bio je upotrebljavan kao afrodizijak, no, zbog prekomjernog i nekontrolisanog branja, na mnogim područjima je iskorijenjen;
- *Euphorbia montenegrina* (Bald., K. Maly) - crnogorska mlječika, endem Dinarida, rijetka ili potencijalno ugrožena vrsta;
- *Amphoricarpos autariatus* (Blečić & E. Mayer) sub. sp. *autariatus* - krčagovina, endem Dinarida, rijetka i potencijalno ugrožena vrsta;
- *Edraianthus croaticus* (Kerner) - hrvatsko zvonce, endem sjeverozapadnih Dinarida;
- *Ranunculus scutatus* (Waldst. & Kit.) - kolovrc, endem istočnih Alpa i Dinarida, rijetka i potencijalno ugrožena vrsta;
- *Corydalis ochroleuca* (Koh) sub. sp. *leiosperma* - mlađa žućkasta, endemska podvrsta s prostora bivše Jugoslavije, rijetka i potencijalno ugrožena vrsta;
- *Dianthus giganteus* (D. Urv.) sub. sp. *croaticus* (Borbas, Tutin) - hrvatski karanfil, endem sjevernih i centralnih Dinarida, ugrožena ili ranjiva vrsta;
- *Sesleria junifolia* (Wulf.) - uskolisna šašika, ilirsko-apeninski endem;
- *Festuca bosniaca* (Kumm. & Sendtn.) - bosanska oštra vlasulja, endem Dinarida s enklavom na Apeninima;
- *Silene Sendtneri* (Boiss.) - Sendtnerova pušina, endem Dinarida, rijetka i potencijalno ugrožena vrsta;
- *Cicerbita pancicii* (Vis., Beauv.) - Pančićev mliječ, endem Balkanskoga poluotoka;
- *Athamanta haynaldii* (Borbas & Uechrt.) - Hainaldova nevesika, endem Dinarida;
- *Onosma stelulata* (Waldst. & Kit.) - zvjezdasta srčanica, endem Dinarida, rijetka i potencijalno ugrožena vrsta;
- *Iris reichenbachii* (Heuffel) var. *bosniaca* (G. Beck) - bosanska perunika, endem centralnih i jugoistočnih Dinarida, ugrožena ili ranjiva vrsta;
- *Potentilla montenegrina* (Pant.) - crnogorska petoprsta, endem Dinarida.

Karta 5. Prirodno i kulturno-istorijsko naslijeđe općine Travnik

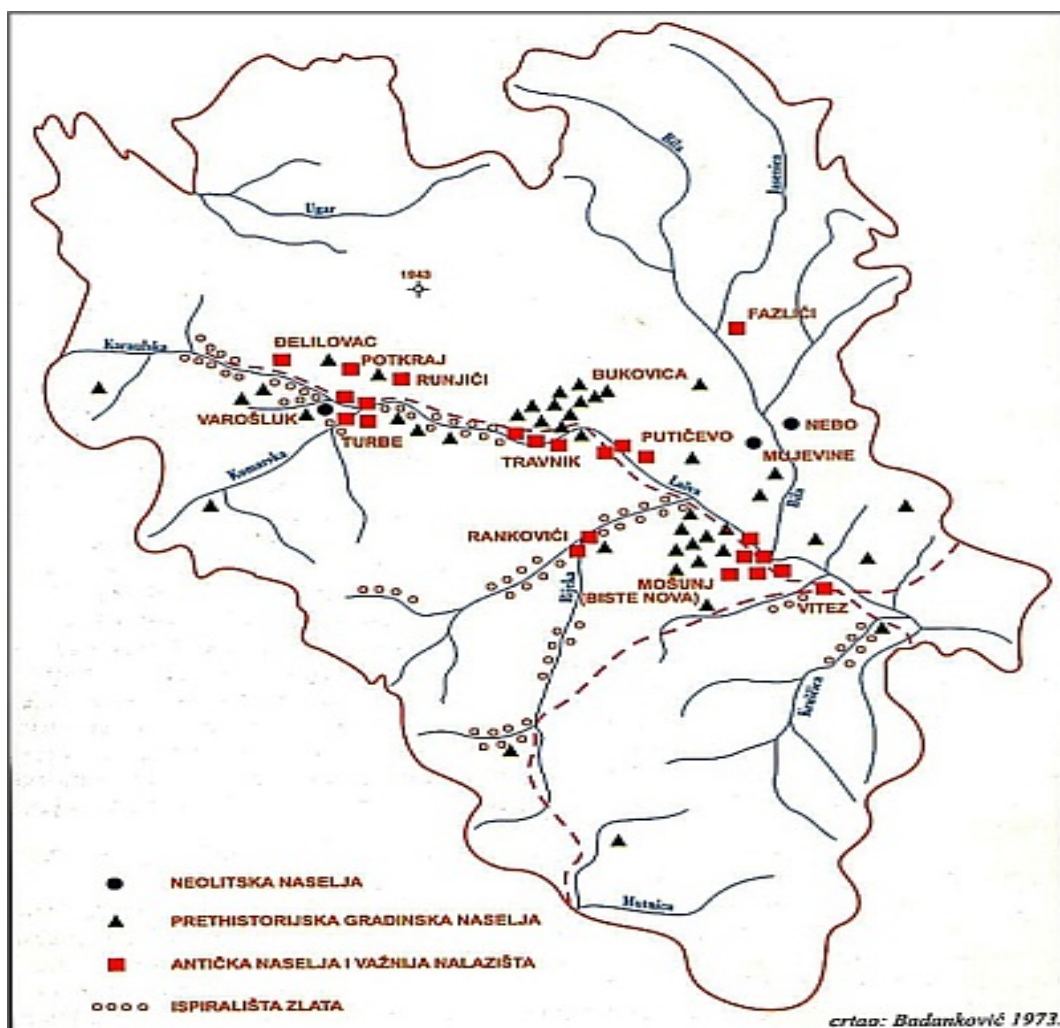
⁴ Tanović, N., i dr., Strategija razvoja poljoprivrede općine Travnik za period 2016-2020, Općina Travnik, Travnik, 2016. str. 14.

2.1.5. Kulturno-historijska baština

Izvan gradske zone, u dolini Bile (Nebo, Han Bila) i dolini Lašve (Crkvine, Turbe), nalaze se najstariji arheološki lokaliteti iz neolita, mlađeg kamenog doba stari preko 7.000 godina. Također je evidentirano preko tridesetak ilirskih naselja-gradina s pratećim tumulusima, koja su egzistirala u posljednjem mileniju stare ere. Lokaliteti su raspoređeni u svim dijelovima travničkog kraja (Potkraj, Goleš, Bašbunar, Bukovica, Tarabovac, Karahodže i dr.), a neki su integralni dio kulturnog krajolika.

Sačuvani su i mnogobrojni tragovi antičkih naselja i putnih komunikacija, posebno na području Đelilovca i Turbeta, gdje su pored stambenih objekata, mauzoleja, grobnica, pronađeni i ostaci dvojne ranokršćanske bazilike (4.-6. st.). Nakupine pijeska na obalama rijeke Lašve svjedoče o intenzivnom ispiranju zlata iz riječnog korita dok nalazi troske ukazuju na živu rudarsku i metaluršku aktivnost u antičkom periodu.

Karta 6. Travnički kraj u prahistoriskom i antičkom periodu

Izvor: Maslić, F., Baner, D., Vodič kroz prošlost, starine i prirodno nasljeđe travničkog kraja, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 2006, str.8.

Travnički kraj je bio znatno naseljen u srednjem vijeku. Na to nas upućuju brojne nekropole stećaka (Tenići, Sečevo, Potkraj, Vitovlje, Goleš, Trebeuša, Turbe, Guča Gora, Fazlići, Han Bila, Brajkovići i td.). Sačuvano je i nekoliko nadgrobnika s natpisima na bosančici, a u kamenim sarkofazima su, uz skelete pokojnika, pronađeni rijetki nalazi srednjovjekovnog tekstila i zlatarski proizvodi, danas pohranjeni u muzejskim zbirkama. Očuvali su se i ostaci utvrda podignutih na prelazu iz 14. i 15. vijeka na nekadašnjem prostoru župe Lašve koja je u srednjem vijeku obuhvatala travničko područje. Stari gradovi Oštrc, Grac, Toričan, Karahodže, Vrbenac i Travnik, svjedoče o znatnoj naseljenosti travničkog kraja u srednjem vijeku i čuvaju spomen na historijske ličnosti, znamenite predstavnike bosanske vlastele, poput tepčije Batala Santića, gospodara Toričana i župe Lašve, ili bosanskog kralja Tvrtka II Kotromanića, osnivača starog grada Travnika.

Slika 1. Primjer stećka sa natpisom sa područja travničkog kraja

Izvor: Maslić, F., Baner, D., Vodič kroz prošlost, starine i prirodno nasljeđe travničkog kraja, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 2006, str. 27.

Kulturna slojevitost u samoj gradskoj zoni ukazuje na kontinuitet naseljenosti toga prostora u rasponu od 3.000 godina, od prethistorijskog doba i ilirskih naselja (Bašbunar, Gradac, Tarabovac), do srednjega vijeka kada je u 15. stoljeću izgrađena tvrđava Travnik i podgrađe Varoš. U njenom podnožju, u periodu osmanske uprave (1463.-1878.) razvija se urbano naselje orijentalnoga tipa, koje će u periodu od 1769.-1850. godine biti sjedište Bosanskog ejaleta. Oznaka Travnika kao „vezirskog grada“ ostala je i danas sinonim za njegovu važnu administrativno-upravnu ulogu, a svjedočanstvo o tom znamenitom periodu njegove prošlosti nalazimo u očuvanoj urbanističkoj matrici i graditeljskoj baštini na svakom koraku. Roman „Travnička hronika“ književnog nobelovca Ive Andrića, rođenog upravo u Travniku, markantan je literarni spomenik o historijskim i društvenim prilikama koje vladaju u drugoj deceniji 19. vijeka i kulturnom identitetu Travničana, određenom, između ostalog, uticajem i prilikama u vezirskim i konzulskim vremenima. Ambijentalne kulise iz „Travničke hronike“ sačuvale su se i danas u arhitekturi i urbanoj strukturi grada. Uz kulturne tekovine i zaostavštinu srednjoevropske provenijencije koje na ove prostore donosi i potvrđuje Austrougarska uprava, urbanistička i graditeljska baština Travnika danas zorno svjedoči o susretu i spoju istoka i zapada, islama i kršćanstva, ali i o zanimljivim oblicima njihove sinteze

u specifičnoj „bosanskoj varijanti“ koja se ogleda u različitim vidovima sinkretizma, kao što je npr. neomaurski stil u arhitekturi i dr.

Gradska zona predstavlja historijsko urbano područje gdje je vidljiv trag historijskih kretanja i preplitanja različitih vjerskih i kulturoloških tokova: judaizma, kršćanstva i islama. Sve to utiče na oblikovanje kulturnog identiteta ovoga grada i mentaliteta njegovih stanovnika koji njeguju i čuvaju multikulturalnu raznolikost kao osnovnu civilizacijsku i kulturološku vrijednost, a time daje osnovu za razvoj kulturnog turizma specifičnih obilježja. Ovo humanističko dostignuće bilo je narušavano i ugrožavano u Travniku samo u periodima historijskog diskontinuiteta, kakva su vremena ustanaka, pobuna i ratova.

2.1.6. Stanovništvo

Po preliminarnim rezultatima popisa stanovništva u BiH 2013. godine u općini Travniku u 90 naseljenih mjesta popisano je 53.482 stanovnika, što predstavlja 21,00 % od broja stanovnika Srednjobosanskog kantona/Kantona Središnja Bosna, 2,40 % od ukupnog stanovništva FBiH i 1,52 % od broja stanovnika Bosne i Hercegovine⁵.

Podaci o stanovništvu općine Travnik su prikazani u tabeli i grafikonu br. 1.

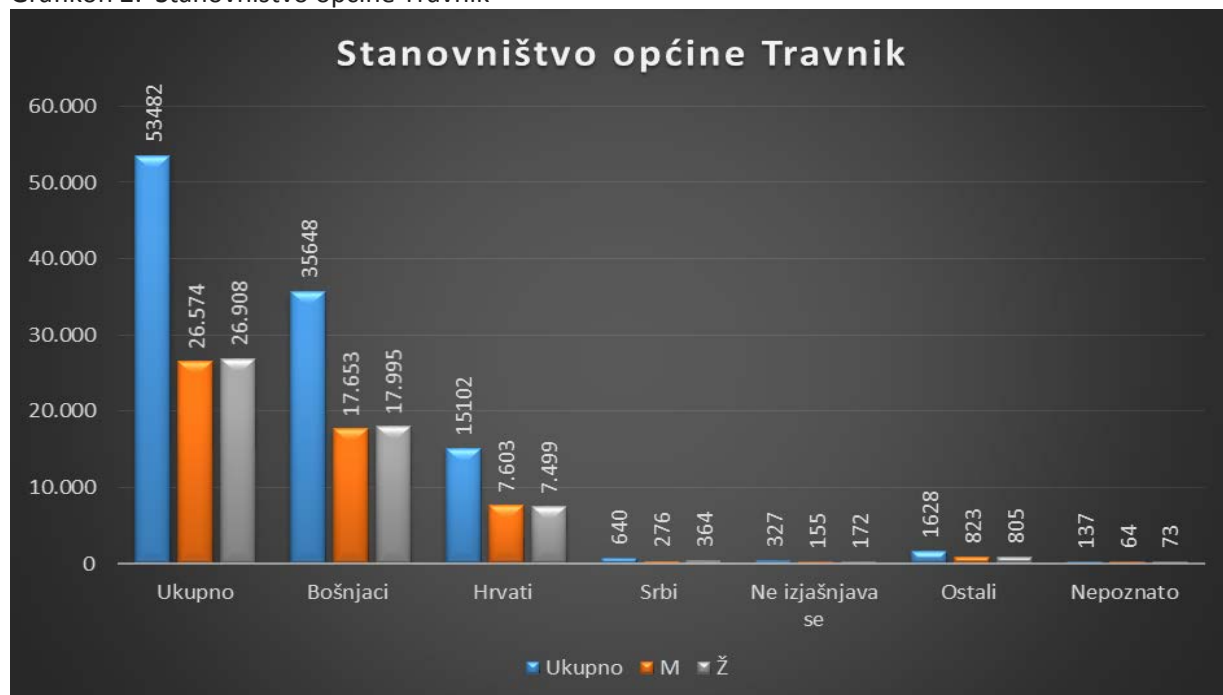
Tabela 1. Stanovništvo općine Travnik

Teritorij	Spol	Ukupno	Etnička/Nacionalna pripadnost					
			Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ne izjašnjava se	Ostali	Nepoznato
TRAVNIK	Ukupno	53.482	35.648	15.102	640	327	1.628	137
	M	26.574	17.653	7.603	276	155	823	64
	Ž	26.908	17.995	7.499	364	172	805	73

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, <http://www.popis.gov.ba/popis2013/knjige.php?id=0> (pristupljeno: 05.06.2017.), uz obradu autora

⁵ Agencija za statistiku BiH, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH, Agencija za statistiku BiH, Sarajevo, 2016, str.28, 46.

Grafikon 2. Stanovništvo općine Travnik

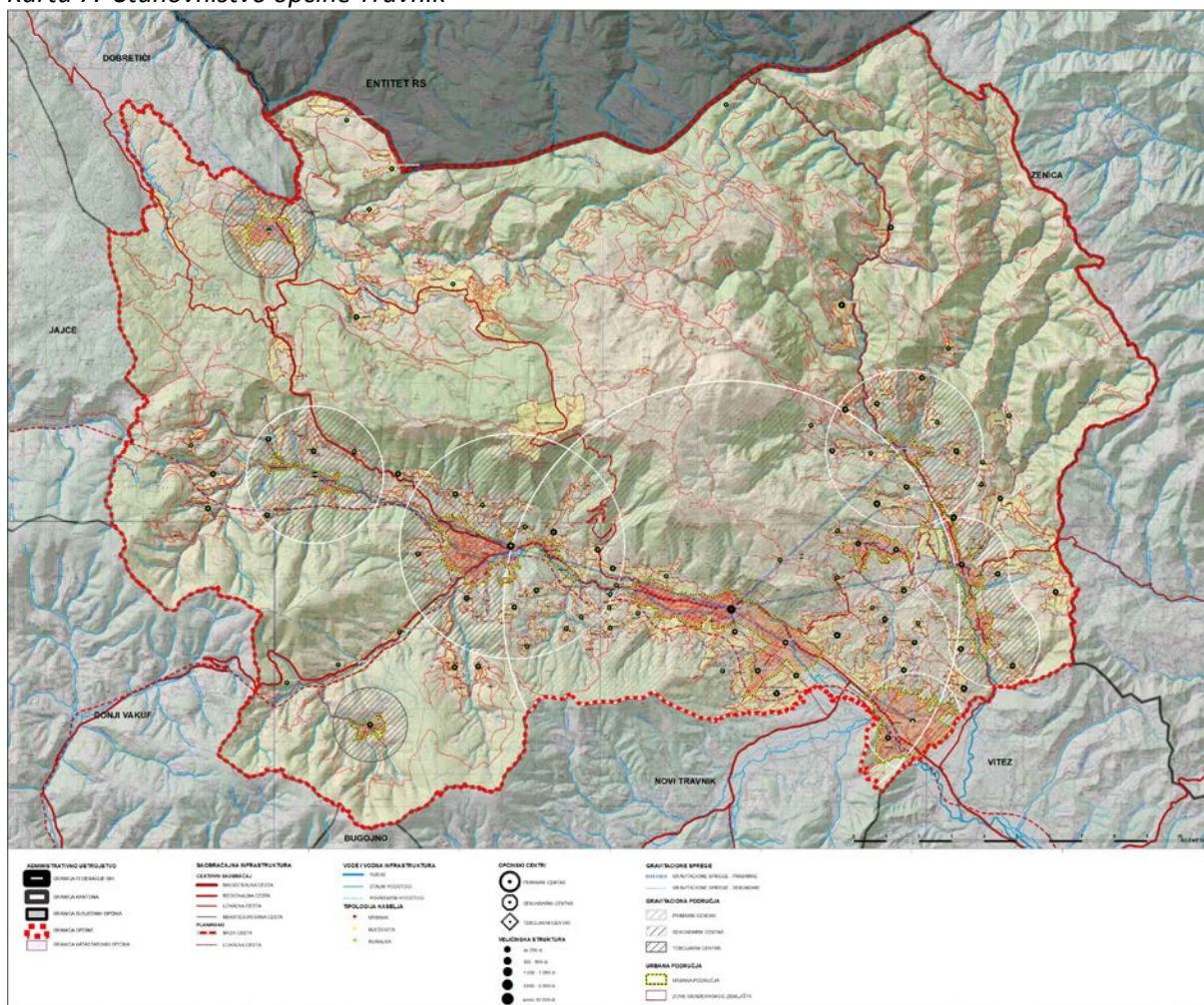
Izvor: Agencija za statistiku BiH, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, <http://www.popis.gov.ba/popis2013/knjige.php?id=0> (pristupljeno: 05.06.2017.), uz obradu autora

Prema posljednjem popisu stanovništva, na području općine Travnik 2013. godine je živjelo 53 482 stanovnika, što predstavlja pad u broju stanovništva od 23,7 % ukoliko ove podatke usporedimo sa ranijim popisom stanovništva iz 1991. godine kada je na području općine Travnik živjelo 70 090 stanovnika. Na smanjenje broja stanovnika najviše su uticala ratna dešavanja u periodu 1992. – 1995. godina, a u posljednje vrijeme primjetne su i ekonomske migracije stanovništva.

Prosječna starost stanovništva na području općine Travnik iznosi 37.5 godina. Prema strukturi, 17 % stanovništva mlađe od 15 godina, a 11.5% stanovništva otpada na kategoriju starijih od 65 godina.

Od ukupnog broja stanovnika na području općine Travnik, manji dio stanovnika (16 534) živi u urbanom dijelu dok veći dio stanovništva naseljava ruralna područja općine (36 948 stanovnika). Stepenn urbanizacije iznosi 30.9.

Karta 7. Stanovništvo općine Travnik

Izvor: Općina Travnik

2.2. KARAKTERISTIKE TURIZMA OPĆINE TRAVNIK

Geografski položaj, bogatstvo kulturno-historijske, prirodne baštine i drugih od značaja resursa, centralni položaj u Bosni i Hercegovini, solidna saobraćajna povezanost, te tradicija turističke djelatnosti, svrstavaju općinu Travnik u vodeće turističke destinacije u Bosni i Hercegovini. Općina Travnik zauzima važno mjesto na turističkoj karti Bosne i Hercegovine.

Geosaobraćajni položaj, čuvena gastro ponuda, te bogata kulturno-historijska i prirodna baština osigurava ovoj općini posjete značajnog broja gostiju koji su u tranzitu prema drugim destinacijama.

Osnovne zastupljene vrste turizma su: zimski (zimsko-skijaško rekreativne aktivnosti) turizam, kulturni turizam i tranzit (zima, kultura i tranzit).

Prema dosadašnjim turističkim kretanjima, turističkoj potrošnji i potencijalima, administrativno područje općine Travnik sa aspekta turizma se može podijeliti na:

- Planinu Vlašić,
- Grad Travnik,
- Šire područje općine Travnik,

Na području općine Travnik postoji niz specifičnosti koje su kreirale turističku mapu sa realnom osnovom za njenu diferenciranost iz više razloga od kojih se posebno mogu izdvojiti: historijat razvoja, karakteristike i zastupljenosti turističke ponude sa svojim resursima, broj ostvarenih posjeta i noćenja turista, intenzitet i efekti turističke potrošnje, vrste i oblici turizma, zastupljenosti turističkih tržišnih segmenata i dr.

Ipak, osnovni razlog turističke podjele općine Travnik leži, a što je specifičan primjer u BiH da unutar administrativnih granica postoje dva turistička mjesta i to grad Travnik sa svojom urbanom zonom, te naselje Babanovac na planini Vlašić koje je uveliko poprimilo izgled planinskog turističkog mjesta.

Obilježja turizma dijelova šireg područja općine Travnik su boravci i posjete pretežno tranzitnog karaktera ili su u direktnoj funkciji turizma gradske ili planinske zone uz naglasak da pojedina područja zbog izraženih potencijala koji se ogledaju u prirodnim i antropogenim resursima u budućnosti mogu biti predmet ostvarenja turističke vizije.

Također, ostale zone općine Travnik su kroz druge privredne funkcije (direktno i indirektno) već značajnim obimom prisutne u lancu turističke potrošnje kroz usluge i proizvode (drvena industrija, poljoprivreda, građevinarstvo, zanatstvo, trgovina i dr.), te ljudskim resursima (zaposlenost) sa svih područja općine Travnik, ukratko rečeno u funkciji su turizma.

2.2.1. Historijski razvoj turizma općine Travnik

Funkcija turizma je na općini Travnik prisutna još od davnih vremena što je produkt niza faktora koji su kreirali, održavali i unapređivali njenu prisutnost sve do današnjeg doba.

Aktivnosti sa pred turističkim obilježjima na općini Travnik dosežu period antičkog doba i prolaska druma „Salona-Argentaria“ ovim krajem, zbog prevashodno geoprometnog položaja travničke kotline, što je usmjerilo ljudske potrebe u kretanjima na relacijama jug-sjever i istok-zapad ovim prostorom. U tom kontekstu turizam travničkog kraja poprima osnovno tranzitno obilježje čija je prisutnost permanentna u svakodnevnim kretanjima putnika i turista.

Kasnije su historijski fakti dali travničkom kraju regionalni značaj kroz različita vremenska razdoblja gdje je funkcija turizma poprimala nove oblike i prakse, a koji se suštinski svode na tadašnja prilagođavanja potrebama putnika namjernika. Ako se isključe periodi ratova, travnički kraj, što je regionalno bio značajniji kroz svoje bogato historijsko vrijeme i funkcija turizma je bila izdašnija, kao i obrnuto kada je Travnik gubio na značaju.

Dakle, pred turizam doseže period od rimskog doba do nastanka prvog travničkog hotela krajem 19. stoljeća gdje su u tom periodu tranzitnost, geoprometni položaj i administrativno

sjedište Travnika osnovni razlozi prisutnosti turističke funkcije bez značajnijeg uticaja atraktivnosti na njen tadašnji razvoj turizma.

Naravno, forme turizma nisu imale savremene oblike sve do austrougarskog perioda i nastanka prvog travničkog hotela Vlašić 1897. godine, ali funkcija turizma je neosporna činjenica travničkog kraja sa svojim dubokim historijskim korijenima i nije nepoznata djelatnost u privrednom spektru svakodnevnog života stalnih, privremenih i povremenih stanovnika ovog kraja.

Prema dostupnim informacijama sistemska i strateška istraživanja razvoja turizma na općini Travnik intenzivirala su se krajem 60-tih i 70-tih godina prošlog vijeka kroz dokument tadašnje Skupštine Opštine Travnik iz 1967. godine „Program dugoročnih mjera za razvoj turizma opštine Travnik“ koji uz tadašnje republičke dokumente u BiH, područje općine Travnik svrstavaju u perspektivnu turističku zonu. U knjizi „Travnik, grad i regija“ dr. Krešimira Papića iz 1975. godine, posebno poglavlje je posvećeno turističkoj funkciji u kojem autor navodi „Travnik se već decenijama nalazi na spisku važniji turističkih mjesta Bosne i Hercegovine, ali isto toliko traju manje ili više uspješna nastojanja da to stvarno i bude, tj. da mu turizam uistinu postane jedna od istaknutih funkcija i faktor razvoja grada i okoline“.⁶

“Srebrna pahuljica” za najbolji ski-centar u bivšoj državi za 1979. godinu, te održane zimske olimpijske igre 1984. godine u Sarajevu (Vlašić je bio u funkciji rezervnog ski-centra) su dale novi impuls u razvoju i sve do 90-tih godina i početka rata, turizam na općini Travnik doživljava ekspanziju i procvat te je sistemski organizovan prema tadašnjem uređenju turističke djelatnosti SR BiH, odnosno državnog sistema tadašnje SFRJ.

Nakon rata 1992. -1995. godine, koji se negativno sa nesagledivim posljedicama reflektovao i na razvoj turizma, pioniri oporavka turizma na općini Travnik već 1997. godine nastoje turističku djelatnost vratiti na puteve stare slave, posebno na planini Vlašić gdje su zabilježeni i prvi poslijeratni turisti u zimskoj sezoni 1997./1998. godine.

Danas je grad Travnik u užem, te sa planinom Vlašić u širem smislu svrstan u turističkim ponudama niza ponuđača turističkih usluga u BiH i inostranstvu gdje su općenito i izraženo ova dva odredišta posjećena od strane izletnika i turista tokom čitave godine.

⁶ Papić, K., Travnik, grad i regija, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1975, str. 248.

2.3. KARAKTERISTIKE TURIZMA SBK/KSB

Srednjobosanski kanton/Kanton Središnja Bosna smješten je u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine u čijem sastavu se nalazi dvanaest općina (Dobretići, Jajce, Donji Vakuf, Bugojno, Gornji Vakuf-Uskoplje, Novi Travnik, Travnik, Vitez, Busovača, Kiseljak, Fojnica i Kreševo). Svojim položajem predstavlja prirodnu vezu između dvije potentne turističke destinacije, Banjalučkog i Sarajevskog područja.

Srednjobosanski kanton/Kanton Središnja Bosna na osnovu mnogobrojnih prirodnih, privrednih, društvenih, historijskih, te drugih resursa, ali i zahvaljujući izuzetnom geoprometnom položaju, predstavlja jedinstvenu i cjelovitu turističku destinaciju (sa trendom prerastanja u turističku regiju) u kojoj su se tokom vremena razvili različiti oblici turizma.

Prirodno naslijeđe u dominantnom brdsko-planinskom reljefu i riječnim dolinama, te bogatstvo kulturno-historijskih resursa, uslovili su i turističke aktivnosti i potražnju na Srednjobosanskom kantonu/Kantonu Središnja Bosna.

Brdsko-planinska područja središnje Bosne (Vlašić, Vranica, Raduša, Ranča, Pavlovica...) predstavljaju izuzetan resurs za razvoj brojnih turističkih aktivnosti posebno onih vezanih za sportsko-rekreacijske i avanturističke aktivnosti.

Pojedinačne prirodne atrakcije (Prokoško jezero, Plava voda, Plivska jezera, vodopad u Jajcu...) uklopljene u ukupan ambijent Srednje Bosne predstavljaju privlačni motiv dolaska i posjete sve većeg broja posjetilaca i turista i jedan su od najznačajnijih generatora dolaska u Srednjobosanski kanton/Kanton Središnja Bosna.

Bogatstvo kulturno-historijskog naslijeđa Kantona Središnja Bosna/Srednjobosanskog kantona, također predstavlja jedan od osnovnih motiva dolaska i posjete u Srednjobosanski kanton/Kanton Središnju Bosnu i za razliku od prirodnih atrakcija koje u pravilu predstavljaju motiv dolaska same za sebe, ovaj resurs predstavlja u velikoj mjeri i dio ukupne ponude tj. ambijenta ukorporiranog sa prirodnim i drugim resursima (gastro ponuda, kulturna ponuda, manifestacije, tranzit...) i kao takav je motiv dolaska u destinaciju.

Zbog postojanja veoma korisnih svojstava termo mineralnih i mineralnih voda, zastupljenih na području Srednjobosanskog kantona/Kantona Središnja Bosna posebno je razvijena specifična vrsta turizma banjsko-lječilišni odnosno zdravstveni turizam (Fojnica, Kiseljak...) i predstavlja jedan od značajnijih oblika turizma na području Srednje Bosne sa posebnim akcentom na općinu Fojnicu gdje ova ponuda u velikoj mjeri definira i ukupan privredni razvoj te općine.

Trenutna turistička aktivnost na području Srednjobosanskog Kantona/Kantona Središnja Bosna nije ravnomjerno zastupljena u svim općinama i zapravo je uslovljena najčešće kvalitetom i brojem izgrađenih, prirodnih i kulturno-historijskih resursa. Trenutno, najveći broj posjeta i ostvarenih noćenja na Srednjobosanskom kantonu/ Kantona Središnja Bosna bilježe općine Fojnica, Travnik i Jajce koje pored kulturno-historijske i prirodne baštine i pojedinačnih turističkih atrakcija imaju i zavidan stepen izgrađenih smještajnih, sportsko-

rekreativni, te drugih popratnih turističkih kapaciteta. U posljednjih nekoliko godina,⁷ u porastu je i turistička potražnja na području općine Vitez i Bugojno. Ostale općine Srednjobosanskog kantona/ Kantona Središnja Bosna zapravo nemaju dovoljnu osnovnu turističku infrastrukturu (smještaj, tereni i sl.) i njihovi prirodni i kulturno-historijski resursi te pojedinačne turističke atrakcije nisu valorizirani i u funkciji turizma.

Turistička ponuda na području Srednjobosanskog kantona/ Kantona Središnja Bosna još uvijek nije uvezana i rijetki su primjeri provođenja složenih turističkih proizvoda na jednoj ili više općina.

2.4. KARAKTERISTIKE TURIZMA BOSNE I HERCEGOVINE

Turizam Bosne i Hercegovine je brzorastući sektor koji u posljednje vrijeme čini važan dio državne privrede.

Prema procjeni Svjetske turističke organizacije, Bosna i Hercegovina će imati treću najveću stopu rasta turizma u svijetu za projektirano razdoblje između 1995. i 2020. godine.

U posljednjih nekoliko godina Bosna i Hercegovina bilježi konstantno povećanje broja dolazaka i ostvarenih noćenja što je svrstava u države sa značajnim turističkim razvojem.

„U periodu januar-decembar 2015. godine, turisti su ostvarili 1.029.000 posjeta, što je više za 21,5 % i 2.143.118 noćenja, što je više za 25,2 % u odnosu na isti period u 2014. godini“.⁸

U tim usporednim razdobljima, „broj noćenja domaćih turista viši je za 15,1 %, dok je broj noćenja stranih turista viši za 31,0 % u odnosu na 2014. godinu. U ukupno ostvarenom broju noćenja učešće domaćih turista je 33,5 % i 66,5 % stranih turista“.⁹

Prema istom izvoru, a što se tiče dužine boravka stranih turista u našoj zemlji, na prvom mjestu je: Malta sa prosječnim zadržavanjem od 5,7 noći, Južnoafrička Republika sa 4,2 noći, Kuvajt sa 3,3 noći, Francuska sa 3,1 noć i Latvija sa 3,0 noći.¹⁰

U strukturi noćenja stranih turista najviše noćenja u 2015. godini ostvarili su turisti iz Hrvatske (13,2%), Srbije (9,7%), Italije (8,6%), Turske (8,5%), Slovenije (6,0%), Poljske (5,0%) i Njemačke (3,7%) što je ukupno 54,7%. Turisti iz ostalih zemalja ostvarili su 45,3 % noćenja. Prema vrsti smještajnog objekta najveći broj noćenja je ostvaren u okviru vrste hoteli i sličan smještaj sa učešćem od 93,2 %.¹¹

Grafikon br. 3 predstavlja usporedbu ostvarenih noćenja za 2014 i 2015. godinu, dok podaci sa dolascima za 2014 i 2015. godinu su prikazani u tabeli br. 2.

⁷ Informacija zaključno sa 2016. godinom

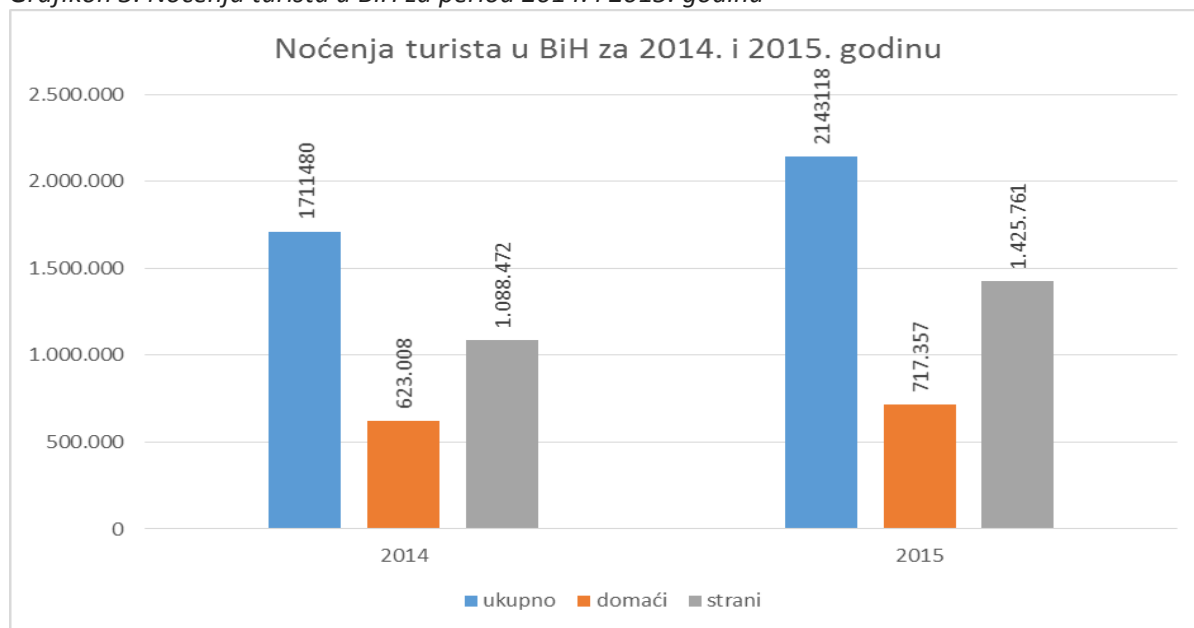
⁸ Agencija za statistiku BiH, Statistika turizma - kumulativni podaci januar-decembar 2015, Agencija za statistiku BiH, Sarajevo, 2016, str. 1.

⁹ Agencija za statistiku BiH, ibidem

¹⁰ Navedeni podaci se ne mogu uzeti kao relevantni s obzirom da se radi o broju ostvarenih noćenja na malom uzorku.

¹¹ Agencija za statistiku BiH, ibidem

Grafikon 3. Noćenja turista u BiH za period 2014. i 2015. godinu

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Kumulativni podaci januar – decembar 2015, Sarajevo, 2016, str. 1, uz obradu autora

Tabela 2. Dolasci i noćenja turista u BiH u 2014. i 2015. godini

	DOLASCI			NOĆENJA			I - XII 2015	
	I - XII 2014**	I - XII 2015*	Indeksi I - XII 2015 I - XII 2014	I - XII 2014**	I - XII 2015*	Indeksi I - XII 2015 I - XII 2014	Struktura noćenja %	Prosječan broj noćenja po dolasku
UKUPNO	846.581	1.029.000	121,5	1.711.480	2.143.118	125,2	100,0	2,1
Domaći turisti	310.227	350.729	113,1	623.008	717.357	115,1	33,5	2,0
Strani turisti	536.354	678.271	126,5	1.088.472	1.425.761	131,0	66,5	2,1

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Kumulativni podaci januar – decembar 2015, Sarajevo, 2016, str. 2,

Ipak, važno je napomenuti da postoje realne pretpostavke da je broj ostvarenih dolazaka i noćenja znatno veći nego je to statistički obrađeno i to iz više razloga:

- Neusvajanja novog Zakona o turističkoj djelatnosti u Federaciji BiH,¹²
- Neprovođenja inspekcijskih nadzora prijave i odjave gostiju u objektima koji pružaju usluge smještaja za 2014., 2015 i 2016. godinu,
- Visok stepen poslovanja u sivoj ekonomiji na turističkom tržištu,
- Izbjegavanje prijave i odjave gostiju u od strane smještajnih objekata.

Prema procjenama¹³ više od 50 % gostiju koji borave u smještajnim objektima uopće se ne prijavljuju nadležnim institucijama.

¹² Informacija zaključno sa decembar 2017.godine

¹³ Procjene Turističke zajednice SBK/KSB

Usporedbe radi prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, na Kantonu Središnja Bosna/Srednjobosanskom kantonu u 2015. godini ostvareno je 72.782 noćenja,¹⁴ dok je prema podacima Turističke zajednice SBK/KSB u istom periodu na Kantonu Središnja Bosna/Srednjobosanskom kantonu ostvareno 189.368 evidentiranih noćenja.

Ako se uzme u obzir da 2015. godinu karakterizira veliki broj neevidentiranih noćenja, nepostojanje zakonskih akata i propisa koji uređuju oblast turizma na području Federacije BiH, može se doći do zaključka da statistički podaci sa kojim se raspolaže na državnom i Federalnom nivou nisu relevantni za bilo kakvu ozbiljnu analizu i prikazuju znatno manji broj ostvarenih dolazaka i noćenja nego je to u stvarnosti, te da turizam u Bosni i Hercegovini generira znatno veći rast i privredni učinak nego to službene statistike pokazuju.

Također, s obzirom na neprovođenje prijave i odjave gostiju, te „sivu“ ekonomiju u turizmu, proizilazi nerelevantnost i drugi statističkih podataka koji su važni za izradu i realizaciju strateških dokumenata: stavovi i potrošnja turista, dobna i obrazovna struktura, motivi dolazaka, struktura „novih“ i „starih“ gostiju, vrste prijevoza...

¹⁴ Federalni zavod za statistiku, Srednjobosanski kanton u brojkama za 2015, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2016, str. 24.

POGLAVLJE 3

RESURSNA I ATRAKCIJSKA OSNOVA OPĆINE TRAVNIK

OPĆINA TRAVNIK
STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA
OPĆINE TRAVNIK
2018-2022

3. RESURSNA I ATRAKCIJSKA OSNOVA OPĆINE TRAVNIK

„Planiranje razvoja turizma za potrebe „novih” turista, kako s prostornog tako i s privrednog i socio-kulturnog aspekta, nije moguće bez detaljnog poznavanja destinacijske atrakcijske osnove.“¹⁵

Resursni osnov određenog područja čini ukupnost turističkih atrakcija i infrastrukture bez kojih nije moguće očekivati razvoj nekog turističkog područja tj. nužne su u turističkom razvoju područja. Poznavanje resursa nužno je u planiranju daljnjeg razvoja turizma općine Travnik.

Strategija razvoja turizma Općine Travnik za period od 2018 – 2022. godine pri analizi resursne osnove općine Travnik zasnivat će se na Kušenovoj klasifikaciji turističkih atrakcija prema kojoj **osnovne turističke resurse** - turističku atrakcijsku osnovu čine sve realne i potencijalne turističke atrakcije koje se nalaze na području određene turističke destinacije. To su najvažniji segmenti i nosioci turističke ponude te se tim atraktivnim čimbenicima pridaje najviše prostora i vremena u planskom razvoju turizma i kreiranju složenih turističkih proizvoda. Prema istom autoru (*Turizam i prostor*), pored osnovnih turističkih resursa u resursnoj osnovi navodi i **ostale izravne turističke resurse** koji predstavljaju ukupnost popratnih turističkih i ugostiteljskih aktivnosti koje osiguravaju uslove za ugodan boravak turista i provedbu turističkih aktivnosti te **indirektne turističke resurse** koji predstavljaju organizaciju lokalne zajednice i stanovništva u svrhu zadovoljavanja vlastitih životnih i radnih potreba u funkciji razvoja turizma određenog područja. Nešto što je predstavlja resursnu osnovu u destinaciji ne znači da je i stvarna turistička atrakcija. Unapređenje i razvoj turističkih potencijala sa resursnom atrakcijskom osnovom u turističku atrakciju koja će biti motiv dolaska turista u destinaciju je složen, dugotrajan i kontinuiran posao. Dakle, svaka turistička atrakcija jeste turistički resurs, dok svaki turistički resurs nije iznimno i turistička atrakcija što se najbolje može uvidjeti kroz efikasnost, a ne samo prisutnošću resursa.

Resursna i atrakcijska osnova na općini Travnik se dijeli na primarnu i sekundarne atrakcije. Na planini Vlašić primarna atrakcija kao osnovni motiv dolaska turista je prirodni planinski ambijent sa atraktivnim pejzažima te prostorima pogodnim za više vidova rekreativnih i sportskih aktivnosti tokom čitave godine, dok je u gradskoj zoni Travnika većina sekundarnih atrakcija koje turisti posjećuju kada su već na destinaciji, ali pojedinačno i generalno ne predstavljaju glavni ili jedini motiv za njihov odabir destinacije. Odnosno, glavni motiv dolaska turista u grad Travnik je zbir više sekundarnih atrakcija sa jedinstvenim obilježjima. Shodno navedenom, turistička valorizacija urbanog dijela grada se daljnje može unaprijediti kroz integralan pristup zbog međuovisnosti sekundarnih atrakcija u cilju stvaranja sinergijskog dejstva. Šire područje općine Travnik raspolaže značajnim sekundarnim atrakcijama koje turističkom strategijom diversifikacije turista na općini Travnik mogu biti predmet vizije turističke valorizacije uz određene preduslove.

¹⁵ Kušen, E., *Turizam i prostor – klasifikacija turističkih atrakcija*, Znanstvena edicija Instituta za turizam, Zagreb, 2002., str. 5.

Analiza prostora sa svojim komparativnim prednostima, ali i nedostacima je polazna osnova za turističku valorizaciju prostora koja zahtjeva interdisciplinarni pristup s obzirom na složenost turizma koji je pod uticajem niza internih i eksternih faktora.

U procesima planiranja i turističke valorizacije potrebno je posebno obratiti pažnju na zaštitu i racionalno korištenje prostora (generacijska tolerancija za buduće naraštaje), zatim razvijati i unaprijediti koordinacijsku međusektorsku saradnju sa drugim razvojnim potencijalnim ekonomskim sektorima u cilju izbjegavanja kolizije u razvoju, posebno u procesima planiranja.

3.1. ANALIZA RESURSNE I ATRAKCIJSKE OSNOVE

3.1.1. Prirodno-geografska obilježja prostora

Brdsko-planinski prostor sa kotlinama, klisurama, kanjonima, dolinama, špiljama i kraškim oblicima koje administrativno pripadaju općini Travnik predstavljaju prirodno-geografske značajke prostora. Dio turističkih resursa i atraktivnosti zasniva se na karakteristikama svojstvenih planini (Vlašić) u širem smislu, uz lokalitete Babanovac, Gostilj, Galica, Devečeni, Šantić, Kraljica, Paljenik i lokalitete uz gornji tok rijeke Ugar u užem smislu. *U širem smislu Vlašić je proglašen prirodnim dobrom i na privremenoj listi je nacionalnih spomenika BiH.* U gradskoj zoni turistički resursi se zasnivaju na prirodnim atraktivnostima sa kotlinskim i pred planinskim značajkama područja obronaka Vlašića (Kajabaša, Bukovica) i Vilenice. U budućim procesima turističke valorizacije od ostalih područja prirodno-geografske značajke uključuju doline, klisure, kanjone, kotline u brdsko-planinskim, padinskim i dolinskim zonama na područjima Komara, Turbetsko-Karaulske kotline, biljanske i lašvanke doline (Dolac n/L-Nova Bila).

Planinske atraktivnosti na Vlašiću i atraktivnosti prirodnih lokaliteta u brdsko-kotlinskim područjima (grad Travnik) već su prepoznati i turistički vrednovani kroz posjete i boravke, te se na tim područjima provode brojne turističke aktivnosti (planinski turizam).

Tabela 3. Geološke karakteristike

PRIRODNO-GEOGRAFSKE ZNAČAJKE PROSTORA		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	PLANINSKI PREDJELI I POGORJA	Brojni prirodni planinski lokaliteti (vrhovi, padine, konjoni, visoravni, kršni oblici, špilje) koji predstavljaju osnovni resurs za više vrsta turizma odvojenih ili sumiranih u planinski turizam na Vlašiću i drugim planinskim predjelima (Vilenica, Komar..).
2.	OSTALA BRDSKA, DOLINSKA I KOTLINSKA PODRUČJA	Brojni prirodni lokaliteti koji karakteriziraju brdska i kotlinska područja osnovni su resurs za razvoj više vidova turizma.
MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE		✓ Organizovanje sportskih, rekreativnih i ekstremno specijalističkih aktivnosti i natjecanja (alpsko i nordijsko skijanje, boardanje, skijaški skokovi, brdski biciklizam, pješačenje, planinarstvo i alpinizam, paraglajding, trčanje, jahanje, safari motornim sankama, quadovima, džip i moto safari i dr.), ✓ Izleti i ekskurzije, ✓ Kampovanje, ✓ Organizovano razgledanje, foto safari, ✓ Organizovanje škola u prirodi, ✓ Razvoj ruralnog turizma, ✓ Organizovanje znanstveno-edukativnih istraživanja na temu prirodnih i geoloških značajki prostora,

Izvor: Obrada autora

3.1.1.2. Klimatska obilježja

Područje općine Travnik odlikuje osnovni karakter umjereno-kontinentalne klime, ali se u prostoru može definirati u tri klimatska tipa: župska ili dolinska klima, predplaninska i planinska klima.

Ključni faktori koji utiču na klimatske tipove, odnosno zone su: reljef, nadmorska visina, biosfera, ljudski faktori... Zimsko-sportsko rekreacioni turizam na Vlašiću je pod direktnim uticajem klime i klimatskih promjena od kojih zavisi razvoj, te uspješnost budućih zimskih sezona.

Tabela 4. Klimatske karakteristike

KLIMATSKA OBILJEŽJA		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	PRED PLANINSKA I PLANINSKA KLIMA	Generalne klimatske karakteristike Vlačića očituju se na način da predplaninska klima prevladava u pogorinama, a planinska klima na planinskim područjima koju obilježavaju duge i hladne zime, te kratka, svježja i ugodnim za boravak ljeta. U zimskom periodu snježni pokrivač u planinskim dijelovima se zadržava od 4 do 5 mjeseci u zavisnosti od nadmorske visine koja utiče i na debljinu snježnog pokrivača sa prosječnim vrijednostima od 40 do 60 cm. Glavni smjer vjetra je sjever-jug i obratno te cijelo područje je relativno vedro i znatno više od 50% godine je sunčano. Povećanjem nadmorske visine količina i broj dana sa padavinama se povećava. Klima kao bitna značajka za razvoj turizma na planini Vlačić je pogodna tokom čitave godine, uz naglasak da od prirodnih varijabli pod uticajem klime posebno u zimskom periodu (izdašnost snježnih oborina i pogodnih zimskih temperatura sa negativnom vrijednošću) ovisi i zimski turizam (snježna podloga za rekreaciju i zimske sportove). Zbog iznimno pogodnih vjetrova određeni lokaliteti obronaka i planine Vlačić (Galica, Bukovica) su atraktivni za paraglajding - padobransko jedrenje (poletišta). Također, odlika utjecaja predplaninske i planinske klime u sinergiji sa drugim faktorima se pozitivno reflektuje na zdravlje imajući terapijsko djelovanje na anemična stanja kod ljudi, a poseban je pozitivan uticaj na čovjekovu psihu (opuštajuće dejstvo i smanjenje stresa).
2.	OSTALA BRDSKA, DOLINSKA I KOTLINSKA PODRUČJA	Karakteristike župske ili dolinske klime su umjereno topla ljeta i umjerene hladne zime. Smanjenjem nadmorske visine umanjuju se količine padavina, ali i broj sunčanih dana. Uticaj klime je bez ekstremnog djelovanja, te je pogodna za razvoj više oblika turizma tokom čitave godine.
	MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE	✓ Unapređenje zimskog turizma (sa naglaskom na višim nadmorskim visinama planine Vlačić), ✓ Organizovanje sportskih, rekreativnih i avanturističkih aktivnosti i takmičenja te sportskih priprema, ✓ Organizovano razgledanje, foto safari, ✓ Razvoj paraglajdinga, ✓ Organizovanje rehabilitacije i anti stress programa boravkom na planini (vazдушna banja) i razvoj zdravstvenog turizma u širem smislu, ✓ Organizovanje izleta i ekskurzija,

Izvor: Obrada autora

3.1.1.3. Hidrogeografska obilježja prostora

Izražen hidro potencijal je opća karakteristika općine Travnik. Sjeverni dio općine pripada gornjem slivu rijeke Ugar koja se ulijeva u rijeku Vrbas. Zapadni, centralni i južni dio općine pripada slivu rijeke Lašve koja se ulijeva u rijeku Bosnu te istočni dio općine pripada slivu rijeke Bile koja se ulijeva u rijeku Lašvu nizvodno od Travnika. Hidro geografska obilježja u funkciji turističkog potencijala i atraktivnosti temelji se na: manjim rijekama, rječicama, potocima, izvorima, vrelima, slapovima, vodopadima i vještačkim jezercima na općini Travnik.

Na planini Vlašić gornji tok rijeke Ugar sa svojim pritokama te vodopadima (Ugrić i Pljačkovac-zaštićen 1954.g.) predstavlja osnovni turistički resurs sa svojom multifunkcijskom ulogom. U gradskoj zoni se ubrajaju vrelo i tok Šumeća (Plava voda), prirodni fenomeni i atrakcije rječice Hendek, izvorišta Dokuzi, Jala i Hazna (Varoš) i dionice rijeke Lašve kroz urbani dio grada.

Turistički resursi šireg područja općine Travnik predstavljaju gornji tok rijeke Lašve (uzvodno od gradske zone) i područje rijeke Lašve nizvodno od Travnika do Nove Bile, zatim, kompletan tok rijeke Bile sa pritokama od kojih se izdvajaju Krna, Jasenica i slapovi Kozice. Određeni turistički potencijal predstavlja i manje jezero kod sela Brajkovići kao resurs za razvoj ribolovnog, izletničkog i ruralnog turizma.

Također, karakteristike hidro geografskog prostora je u funkciji snabdjevenja pitkom vodom turističkih zona, zatim, potencijal je za proizvodnju vještačkog snijega na planini Vlašić, resurs drugih ekonomskih sektora u funkciji turizma i dr.

Tabela 5. Hidrogeografske karakteristike

HIDROGEOGRAFSKA OBILJEŽJA PROSTORA		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	RIJEKE, VRELA, IZVORI, VODOPADI, SLAPOVI, JEZERA	Brojna područja i lokaliteti su izdašni hidro potencijalom na kompletom području općine Travnik predstavljajući turistički resurs za razvoj više vrsta turizma. Značajka im je u vidu komponente za razvoj ruralnog i eko turizam, zatim osnovni resurs za sekundarne atrakcije (npr. vodopadi Ugrić i Pljačkovac) ili pak neodvojiva komponenta određenih turističkih lokaliteta (Plava Voda). Turistički resursi za ljetno-kupališni turizam na rijekama su sa jedne strane ograničeni: manjim kapacitetom rijeka, zagađenošću i kratkim ljetnim periodom, dok sa druge strane u pojedinim zonama kupanje u rijekama predstavlja istinsku atrakciju (npr. Ugar-Crni vir). Također, određeni potencijal svakako predstavljaju resursi ribolova i fly fishinga kao značajna ponuda u destinaciji.
2.	PITKA VODA	Snabdijevanje vodom na općini Travnik obavlja se putem lokalnih izvorišta. Najznačajnije turističko područje na planini Vlašić (Babanovac) vodom se snabdijeva iz rijeke Ugar (preduzeće SRC „Vlašić“). Pored zona koja su nedavno riješila problem urednog snabdijevanja vodom (vikend naselje Gostilj), dio vikend naselja na drugim područjima planine nema uredno snabdijevanje (Galica). Gradska zona se snabdijeva vodom iz izvorišta Bašbunara i Plava Voda (JKP „Bašbunar“). Šire područje Nove Bile osigurava pitku vodu iz izvorišta Trebišnjica (JKP „Trebišnjica“).

		Ostala područja sa turističkim resursima vodom se snabdijevaju putem lokalnih vodovoda.
3.	PROIZVODNJA VJEŠTAČKOG SNIEGA	Zbog nedostatka snijega u zimskom periodu na planini Vlašić (zimski turizam) izniman značaj ima proizvodnja vještačkog snijega koristeći hidro potencijal rijeke Ugar i drugih izvora kroz izradu manjih vještačkih jezera sa funkcijom zasnježivanja ski-staza, a koji sa druge strane također predstavljaju turistički resursi i za druge oblike turizma (ribolov, rekreacija, zabava) ili unapređuju ambijent prostora.
4.	RESURS ZA DRUGE EKONOMSKE SEKTORE U FUNKCIJI TURIZMA	Hydro potencijal na općini Travnik predstavlja i osnovni resurs za druge ekonomske sektore koji su u funkciji turizma. Poseban značaj se ogleda potrebama u poljoprivredi ruralnih područja čiji proizvodi su u funkciji turizma (npr. stočarstvo-vlašički/travnički sir, ribogojstvo-pastrmka, proizvodnja voća i povrća i dr.).
	MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE	✓ Razvoj ribolovnog turizma (ribolov, fly fishing), ✓ Razvoj gastronomske ponude zasnovan na riječnim specijalitetima, ✓ Organizovano razgledanje, foto safari, ✓ Unapređenje i razvoj izletničkih, sportskih i rekreativnih aktivnosti, ✓ Atraktivno-doživljajni u predplaninskim i planinskim područjima ljetno-kupališni turizam,

Izvor: Obrada autora

3.1.1.4. Biogeografska (flora i fauna) obilježja prostora

Obzirom na raznovrstan teren, razlikama u nadmorskim visinama, količini i vrsti padavina, izloženost djelovanju vjetra tj. raznolikim uslovima i staništima na kompletnom području općine Travnik, biljni i životinjski svijet je veoma bogat i raznovrstan. Vlašić pripada seriji kontinentalnih Dinarida i odlikuje se širokim rasprostranjenim tamnim četinarskim šumama u gorskom pojasu, sve do visina oko 1700 m/nv. Prostor je prošaran i planinskim pašnjacima unutar šumskih područja, a preko 1700 m/ nv su planinske goleti sa oskudnom vegetacijom tj. planinski pašnjaci. Na nižim nadmorskim visinama četinarske šume prelaze u bjelogorične sve do kotlinskih i dolinskih područja koje su zbog bogatog hidro potencijala izdašne kvalitetnim travnatim površinama (livade) od kojih je i izvedena rijeka Travnik – trava, travnički kraj. Prostor općine Travnik je iznimno bogato ljekovitim biljem i raznim vrstama jestivih gljiva. Životinjski svijet je također bogat i raznovrstan na području cijele općine uslovljen raznolikošću i staništima te biljnim svijetom. Sveukupne biogeografske karakteristike kroz svoju multifunkciju predstavljaju osnovni resurs za razvoj više selektivnih oblika turizma na općini Travnik, i osnovu niza proizvoda sa obilježjima domaće zdrave hrane i pića.

Tabela 6. Biogeografske karakteristike

BIOGEOGRAFSKE (FLORA I FAUNA) ZNAČAJKE PROSTORA		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	ŠUME I LJEKOVITO BILJE	Šume i ljekovito bilje na području općine Travnik predstavlja značaj turistički resurs za razvoj doživljajnog, zdravstvenog i eko turizma u funkciji prevashodno planinskog turizma. Brojni predjeli općine Travnik (planinska, pogorinska i dolinska područja) značajni su resursi uslovljeni upravo specifičnom i raznovrsnom florom i faunom.
2.	DIVLJAČ	Brojni prirodni lokaliteti na području općine Travnik su pogodni za razvoj lovnog i ribolovnog turizma. Prije svega resursi se ogledaju o velikim i raznovrsnim lovištima na najatraktivnijim predjelima općine Travnik, posebno onim na višim nadmorskim visinama (Vlašić, Vilenica, Komar...) koji imaju atraktivniji ambijent i veći lovni potencijal s obzirom na vrstu i broj divljači. Ovi su predjeli, s obzirom na izoliranost područja, bogatstvo flore i faune i privlačno prirodno okruženje, izuzetno pogodni za reprodukciju životinjskih vrsta. Trenutni potencijal divljači koji obitava na području općine Travnik: ŽIVOTINJE: <i>Šrna</i> - <i>Capreolus capreolus</i>, <i>Divokoza</i> - <i>Rupicapra rupicapra</i>, <i>Divlji zec</i> - <i>Lepus europaeus</i>, <i>Vuk</i> - <i>Canis lupus</i>, <i>Lisica</i> - <i>Vulpes vulpes</i>, <i>Medvjed</i> - <i>Ursus arctos</i>, <i>Divlja svinja</i> - <i>Sus scrofa</i>, <i>Čagalj</i> - <i>Canis aureus</i>, <i>Divlja mačka</i> - <i>Felis silvestris</i>, <i>Tvor</i> - <i>Mustela putorius</i>, <i>Kuna bjelica</i> - <i>Martes foina</i>, <i>Kuna zlatica</i> - <i>Martes martes</i>, <i>Jazavac</i> - <i>Meles meles</i>, <i>Vidra</i> - <i>Lutra lutra</i>, <i>Lasica</i> - <i>Mustela nivalis</i>, <i>Puh</i> - <i>Glis glis</i>, <i>Vjeverica</i> - <i>Sciurus vulgaris</i>, PTICE: <i>Fazan</i> - <i>Phasianus cholchicus</i>, <i>Šumska šljuka</i> - <i>Scolopax rusticola</i>, <i>Grlica</i> - <i>Streptopelia turtur</i>, <i>Jarebica</i> - <i>Perdix perdix</i>, <i>Jarebica kamenjarka</i> - <i>Alectoris graeca</i>, <i>Liska</i> - <i>Fulica atra</i>, <i>Prepelica</i> - <i>Coturnix coturnix</i>, <i>Golub grivnjaš</i> - <i>Columba palumbus</i>, <i>Divlja patka</i> - <i>Anas platyrhynchos</i>, <i>Veliki tetreb</i> - <i>Tetrao urogallus</i>, <i>Škanjac</i> - <i>Buteo buteo</i>, <i>Kobac</i> - <i>Accipiter nisus</i>, <i>Jastreb</i> - <i>Accipiter gentilis</i>, <i>Siva čaplja</i> - <i>Ardea cinerea</i>, <i>Mala bijela čaplja</i> - <i>Egretta garzetta</i>, <i>Kormoran</i>, <i>Veliki vranac</i> (<i>Phalacrocorax carbo</i>), <i>Lještarka</i> - <i>Tetrastes bonasia</i>, <i>Šumska sova</i> - <i>Strix aluco</i>, <i>Sova ušara</i> - <i>A. otus</i>, <i>Ćuk</i> - <i>Athene noctua</i>, <i>Gavran</i> - <i>Corvus corax</i>, <i>Veliki djetlić</i> - <i>Dendrocopos major</i>, <i>Zelena žuna</i> - <i>Picus viridis</i>, <i>Šojka kreštalica</i>, <i>Kreja</i> - <i>Garrulus glandarius</i>,

3. RJEČNA FAUNA	Hidrografski potencijal zastupljen ponajviše u rijekama (Lašva, Bila, Ugar...), predstavlja značajan resurs za riječnu faunu, a time i za razvoj ribolova i fly fishinga na području općine Travnik. Kao potencijalni resurs, može se izvojiti i malo jezero kod sela Brajkovići i novoformirano prirodno jezero na rijeci Jasenici. Trenutni potencijal riječne faune na području općine Travnik: Mladica - Hucho hucho Lipljen - Thymallus thymallus Potočna pastrva - Salmo trutta m. fario Kalifornijska pastrva - Salmo gairdneri irideus Potočna mrena, sapača - Barbus balcanicus Škobalj, podust - Chondrostoma nasus Zela, uklija - Alburnus alburnus Peš - Cottus gobio Babuška - Carassius auratus gibelio Karas - Carassius carassius Mrena - Barbus barbus Klenić - Leuciscus leuciscus Klen - Leuciscus cephalus Šaran - Cyprinus carpio
4. NOMADSKI UZGOJ OVACA	U ruralnim područjima općine Travnik uzgajaju se domaće životinje od kojih je najznačajnije uzgoj ovaca sa tradicionalnim smještajnim objektima-katunima na širem području planine Vlašić u kojima se pravi čuveni Vlašićki/Travnički sir. Upravo raznolikost biljnih resursa jedan je od uslova u postizanju kvalitete u proizvodnji sira (zdrava hrana).
MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE	✓ Razvoj lovnog i ribolovnog turizma, ✓ Organizacije tematskih programa, ✓ Razvoj eko i ruralnog turizma, ✓ Razvoj zdravstvenog turizma (zračne banje), ✓ Unapređenje gastronomske ponude i proizvoda s oznakama zdrave hrane, ✓ Organizovano razgledanje, foto safari, ✓ Organizovanje škola u prirodi i izleta, ✓ Obogaćivanje sadržaja na temu flore i faune (botaničke bašte, zoo vrt, edukativne staze...) Organizovanje znanstveno-edukativnih istraživanja na temu flore i faune

Izvor: Obrada autora

3.1.1.5. Biogeografska obilježja prostora (rariteti i posebnosti)

Posebno značenje u turističkim kretanjima imaju kuriozitetne biljke i životinje, odnosno rijetke vrste i endemi na određenom području ili druge vrste sa korisnom svrhom u funkciji turizma. Travnički kraj disperzivno posjeduje atraktivne i za znanost zanimljive tzv. objekte prirode koji su stavljeni na zakonski zaštićenu listu, dok dio njih imaju značajke brenda travničkog kraja koje također treba adekvatno zaštititi.

Tabela 7. Biogeografske karakteristike (rariteti i posebnosti)

BIOGEOGRAFSKE (FLORA I FAUNA) ZNAČAJKE PROSTORA (RARITETI I POSEBNOSTI)		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	RARITETI I SPECIFIČNE VRSTE (FLORA I FAUNA)	Značajan turistički resurs predstavljaju rijetke biljne vrste, endemi i tercijarni relikti na planinskim područjima Vlašića (planinske šume, livade i pašnjaci) u koje spadaju: rosa brandis (predmet turističke valorizacije), liburnijski karanfil, kolovre, crnogorska petoprsta, dinarski encijan, bosanska perunika, bosanska divizma, bosanska zvončika, ljiljan Katanijev, travnička prženica i dr. Objekti prirode pod zaštitom zakona na području općine Travnik: Tisa - <i>Taxus baccata</i> L. (ulica Fatmić u Travniku i u dvorištu Biogradlića kuće). Poljski brijest - <i>Ulmus minor</i> Mill. L., u Piroti u dvorištu kuće obitelji Solomun. Mezijska bukva - <i>Fagus moesica</i> (Maly) Domin, uz Sahat-kulu kod Hadži Ali-begove džamije. Bijela topola - <i>Populus alba</i> L., Stablo starosti preko 500 godina na istočnom ulazu u Turbe pored džamije. Platan istočni - <i>Platanus orientalis</i> L., Kod Doma zdravlja u Travniku - nalaze se četiri lijepa primjerka. Travnička lipa - <i>Tilia travnicensis</i> Maly, vrsta koju je 1905. godine otkrio poznati botaničar Karlo Maly i dao joj naziv „travnička lipa“ što je njen znanstveni naziv. U zapadnom dijelu grada formiran je 1893. godine drvored lipa sa primjercima ove vrste. Rijetke, specifične životinjske vrste i endemi: Pas tornjak (ovčarski pas), Travnički kratkokljuni golub, Dubska ovca.
	MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE	✓ Organizacije tematskih programa, ✓ Razvoj ruralnog turizma, ✓ Razvoj zdravstvenog turizma, ✓ Unapređenje gastronomske ponude, ✓ Organizovano razgledanje, foto safari, ✓ Organizovanje škola u prirode i izleta, ✓ Organizovanje znanstveno - edukativnih istraživanja na temu rariteta i posebnosti, ✓ Izrada suvenira na temu posebnosti flore i faune, ✓ Marketinške aktivnosti i brendiranje sa akcentom na specifičnosti,

Izvor: Obrada autora

3.1.1.6. Pejzažna obilježja prostora

Općinu Travnik uslijed konfiguracije tla, geomorfoloških jedinstvenih oblika, vegetacije i čovjekovog uticaja na pejzaž, karakterizira prostor sa jedinstvenim pejzažnim značajkama od kojih se posebno izdvaja prostor planine Vlašić (planinski i pogorinski pejzaž), te gradske zone starijeg dijela grada Travnika (civilizacijski pejzaž).

Sa pojedinih područja planine Vlašić i njenih pogorja (Galica, Devečani, Paljenik, Šantić, Babanovac, Šantić, Kraljica, Meokrnje, Kajabaša, Bukovica) te drugih brdsko/planinskih područja (Vilenica, Komar) se pružaju fascinantne vizure i pogledi nad širim dolinskim i kotlinskim područjima što predstavlja osnovni turistički resurs u različitim dijelovima dana (zalasci sunca, noćne i dnevne panorame) i tokom čitave godine kada je vidljivost zadovoljavajuća. U periodu maglovitih dana u kotlinama atrakciju pejzažnog svojstva sa planinskih područja predstavlja tzv. "maglovito more". Generalno, pejzažne značajke planine Vlašić su ukorporirane u planinsko prirodno dobro.

U gradskoj zoni te u drugim dolinskim i kotlinskim područjima (Karaulsko-Turbetski kraj, Biljanski kraj i travničko polje) nadvijenost brda i planina kreira jedinstvene pejzaže.

Jedan od osnovnih turističkih resursa u gradskoj zoni je fascinantan istočni ulaz u grad Travnik koji je nastao pod uticajem prirodnih i antropogenih faktora (kulturna slojevitost), te pejzaži koji se pružaju sa Starog grada, Bašbunara, Osoja i dr. Također, u starijim zonama grada se nalazi proglašeni nacionalni spomenik "Kulturni pejzaž na Plavoj Vodi" sa svojim jedinstvenim izgledom ukorporiran u sveukupan ambijent lokaliteta Plava Voda.

Tabela 8. Pejzažne karakteristike prostora

PEJZAŽNE ZNAČAJKE PROSTORA		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	PLANINSKI PEJZAŽ	Neodvojivi segment u sveukupnom prirodno-planinskom ambijentu. Planinski pejzaž predstavlja značajnu komponentu u cjelokupnom planinskom doživljaju. Jedinstvenost pejzaža je identifikovan na niz lokaliteta duž cijelog područja planine Vlašić (Vlašić prirodno dobro) i njenih obronaka (Kajabaša, Bukovica i dr.), planine Vilenica, Komar...
2.	TRAVNIČKI PEJZAŽ	Travnik spada u red rijetkih gradova u BiH sa jedinstvenim i fascinantnim pejzažom „istočni ulazak u grad“ predstavljajući značajan turistički resurs i simbol grada.
3.	KULTURNI PEJZAŽ NA PLAVOJ VODI	Proglašeni nacionalni spomenik sa jedinstvenom vizualnom formom skladno ukorporiran u sveukupni ambijent na lokalitetu Plave Vode u Travniku.
4.	PEJZAŽ DOLINA I KOTLINA OPĆINE TRAVNIK	Na širem području općine Travnik u dolinskim i kotlinskim područjima pejzažne značajke predstavljaju značaj resurs posebno u kombinaciji sa obližnjim brdskim predjelima.

5.

CIVILIZACIJSKI
KRAJOLIK

Radi se o specifičnom krajoliku gradske zone koja je produkt tj. miks uticaja različitih civilizacijskih kultura (srednji vijek, osmanski period, austougarska uprava..) i različitih religija kroz povijest Travnika.

MOGUĆE AKTIVNOSTI
TURISTIČKE
VALORIZACIJE

- ✓ Razvoj doživljajnih programa,
- ✓ Unapređenje urbanog i kulturnog turizma,
- ✓ Unapređenje planinskog turizma,
- ✓ Razvoj ruralnog turizma,
- ✓ Organizovano razgledanje i promatranja,
- ✓ Razvoj izletničkih i rekreativnih programa,
- ✓ Razvoj sportsko-rekreativnog turizma,
- ✓ Razvoj avanturizma,

Izvor: Obrada autora

3.1.2. Resursi kulturno-historijske baštine

Bogatstvo i raznolikost kulturno-historijske baštine značajan je preduslov za razvoj kulturnog turizma na općini Travnik. Kulturno naslijeđe travničkog kraja prepoznato je i valorizirano u naučnom pogledu, ali nije još uvijek u punom kapacitetu uključeno u turističku privredu.

Zaštita i očuvanje kulturnog naslijeđa je institucionalizirano kroz rad Zavičajnog muzeja Travnik koji od 1950. godine vodi trajnu brigu, kako o kulturnim dobrima materijalnog naslijeđa (pokretnog i nepokretnog), tako i o elementima nematerijalnog naslijeđa.

Komparativna prednost za razvoj kulturnog turizma leži u činjenici da su dobra kulturne baštine ravnomjerno raspoređena na cijelom području travničke općine. U skladu s tom činjenicom može se formirati turistička ponuda, osmisliti turističke rute s pratećim itinererima itd.

3.1.2.1. Materijalna baština

Ostaci materijalne baštine na području općine Travnik veoma su važan segment turističke ponude općine Travnik i čest motiv dolaska turista. Vrijednost materijalne baštine leži u činjenici da su na općini Travnik identificirana i ravnomjerno raspoređena vrijedna kulturna dobra iz različitih vremenskih razdoblja od neolita pa do novijih povijesnih perioda. Radi velikog broja pojedinačnih resursa materijalne baštine na području općine Travnik pobrojani su najznačajniji resursi i atrakcije materijalne baštine.

Tabela 9. Materijalna baština

MATERIJALNA BAŠTINA		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	URBANO PODRUČJE I AMBIJENTALNE CJELINE	Turistički zanimljivi kulturno-historijski spomenici u gradskoj zoni: - Srednji vijek: Srednjovjekovna tvrđava Stari grad (15. st.), srednjovjekovni toponim Varoš. - Period osmanske uprave: graditeljska cjelina <i>Jeni džamija</i> s haremom i turbetom (1549.); <i>Varoška džamija</i> (16. st.); <i>Lončarica džamija</i> s haremom (17.st.); graditeljska cjelina <i>Šarena džamija</i> s bezistanom (16.-19.st.); <i>Lukačka džamija</i> s haremom (18. st.); <i>Konatorska džamija</i> (18. st.); <i>Teskeredžička džamija</i> s haremom (18. st.); graditeljska cjelina <i>Hadži Ali-begova džamija</i>, sahat kula, harem, česma (18.st.); <i>Šumečka džamija</i>; <i>Kahvica i Zulička džamija</i> (17. st.); <i>Sahat kula na Musali</i> (17. st.); <i>Turbe bosanskih vezira Muhsin zade Abdulah-paše i Dželaludin Ali –paše</i> (18.st.); <i>turbe bos. vezira Perišan Mustafa-paše</i> (18. st.); <i>turbe bos. vezira Abdulah-paše Defterdarije</i> (18.st.); <i>turbe travničkog muftije Muhamed ef. i njegove žene Aiša hanume</i> (18.st.); <i>ostaci medrese Mehmed-paše Kukavice</i> (18. st.); <i>česma Perišan Mustafa-paše</i> (18.st.); <i>nekropola sa šehidskim nišanima iz doba fetha</i> (15. st.) i <i>Ilhamijinim turbetom</i> (19. st.); <i>Poturmahalsko greblje</i> (15.-20.st.); <i>Greblje na Derventi</i> (15.-20.st.); <i>Dukatarevo greblje</i> (16.-20.st.); <i>Ibrahim dedino turbe</i> (15. st.); <i>Crkva Presvete Bogorodice</i> (19. st.) i <i>zgrada prve srpske osnovne škole</i>; <i>Musala</i> (15.st.); <i>kaldrmisani put na Lončarici</i> (17. st.); <i>urbanistička matrica čaršija i mahale</i> sa očuvanim primjercima tradicionalne stambene arhitekture tipa travnička kuća i primjercima feudalnih dvorova kao što su ostaci <i>Hasanpašića kule</i> (18.-19. st.); pojedinačni stambeni objekti kao <i>Hafizadića kuća</i> (1848.) građena u neorenesansnom, evropskom stilu; Važno je napomenuti da su mnogi od navedenih objekata izgorjeli u katastrofalnom požaru 1903. godine i nakon toga obnovljeni u neoklasicističkom i neomaurskom stilu. - Period austrougarske uprave (1878.-1918.): urbanističke cjeline: Bosanska ulica, Poturmahala, Varoš, Šumeće sa odlikama srednjoevropske arhitekture ili građeni u neomaurskom stilu (obnovljena zgrada Elči Ibrahim-pašine medrese, Lutvina kahva/Rudolfova kafana, Varoška džamija, Trgovačka škola, zgrada Suda, Čabruša i dr.) Posebno je markantna zgrada Isusovačke gimnazije, tada najveća u BiH, samostan i škola Časnih sestara Milosrednica, crkva sv. Ivana Krstitelja, Oficirski dom, zgrada pošte, hotela Vlašić, kao i objekti tehnike i industrije: zgrada Hidrocentrale, kamena brana na potoku Šumeće, Tvornica duhana, zgrada Kolodvora, Tvornica šibica, spomenik tehnike uskotračni voz Čiro. - Period Između dva svjetska rata: zgrada Doma narodnog zdravlja u kojoj je danas smješten Zavičajni muzej Travnik, stara bosanska kuća u kojoj je rođen nobelovac Ivo Andrić obnovljena je 1974. godine i u njoj je otvoren Memorijalni muzej Ive Andrića.
	ARHEOLOŠKI LOKALITETI I SREDNJOVJEKOV NE UTVRDE	Na cijelom području općine Travnik nalaze se brojni arheološki lokaliteti, gradine i tmulusi, veliki broj nekropola stećaka, starih grobalja s nadgrobnicima, starih mezarja, ostaci srednjovjekovnih gradova..

Najznačajniji arheološki lokaliteti:

- **Prethistorijsko doba:** *Neolitska naselja:* *Nebo* (Brajkovići); *Mujevine* (Alihodže); *Velika Pećina* (Suhi Do); *Ilirske gradine i tumulusi:* *Bašbunar*; *Glavica* (Bilići); *Gradac* (Pokrajčiči); *Gradac* (Ričice); *Gradac* (Tarabovac); *Gradina* (Alihodže); *Gradina* (Bukovica); *Kraljičino vrtlo* (Bukovica); *Gradina* (Miškića brdo); *Gradina* (Potkraj); *Gradina* (Turići); *Gradina* (Velika Bukovica); *Gradina* (Vidoševići); *Gradina-Megara* (Goleš); *Gradina* na Gladniku; *Gradina* (Kljaci); *Gradina* (Čukle); *Gromila* (Jezerci); *Ričice*; *Garbun* (Stari grad Travnik); *Vrzol* (Kruvače); *Varošluk*; *Vlahovića Brijeg*;

2.

- **Rimski period:** *Bašbunar* (Saraj); *Fazlići:* ploča s natpisom; *Bukovica:* ostaci kasnoantičke crkve, grobnice i ostava srednjovjekovnog novca; *Crkvine* (Gornje Turbe); *Crkvište* (Popova vrtača): rimski grobovi; *Pirota:* ostaci rimskog naselja; *Podastinje:* rimski novac, tragovi rimskog naselja i srednjovjekovni grad; *Runjići* (Turbe): ostaci rimske zgrade i nadgrobni natpis; *Varošluk* (Turbe): tragovi rimskog naselja, grobnice, mauzolej; *Turbe:* konzervirani temelji kasnoantičke bazilike; *Đelilovac:* kasnoantička grobnica i ostaci naselja; *Zukići:* ostaci kasnoantičke crkve i grobnica;

- **Srednji vijek**

Nekropole sa stećcima:

Bašak (Ćosići); *Bijele vodice* (Goleš); *Bogduša* (Brajkovići); *Bregovi* (Turbe); *Brežuljak* (Varošluk); *Brežuljak nad Čukom* (Varošluk); *Brijeg* (Mramorje); *Ćosići*; *Bukovica*; *Crkvine* (Gornje Turbe); *Crkvište* (Čukle); *Čakareve njive* (Donje Krčevine); *Ćosići*; *Didakove kuće* (Đelilovac); *Dukati* (Donje Vitovlje); *Đelilovac 2*; *Fazlići*; *Fazlići 2*; *Gaj* (Tenići); *Glavica* (Han Bila); *Glavica* (Potkraj); *Goleš*; *Gradina-Megara* (Goleš); *Grahovčiči* (Grahovčiči-Vinište); *Grčko Groblje* (Donja Trebeuša); *Groblje* (Dolac na Bili); *Guča Gora 2*; *Izvor karaulske Lašve*; *gradina Hatarići*; *Jažva* (Varošluk); *Jozakove njive* (Selište); *Đelilovac* (Didaci); *Kajin kamen* (Vitovlje); *Klisa* (Guča Gora); *Lisičje groblje* (Donja Trebeuša); *Livada* (Ćosići); *Luka* (Varošluk); *Ljubica brdo* (Varošluk); *Maline*, *Mašeti* (Fazlići); *Mramorje* (Potkraj); *Nagrade* (Pokrajčiči); *Šuplja stijena* (Gornje Pećine); *Tisovac* (Potkraj); nekropola na Vlašičkoj gromili...

Srednjovjekovne utvrde: *Toričan* (Varošluk); *Vrbenac-Vrbovac grad* (Zagrađe); *Karahode*; *Oštrc* (Koričani); *Stari grad* (Travnik).

Na području općine Travnik nalazi se 17 objekata koji imaju status nacionalnih spomenika, a 10 kulturnih dobara se nalazi na privremenoj listi.

Nacionalni spomenici:

- Arheološko područje ***Batalova grobnica*** u Turbetu 14. vijek;
- Historijska građevina ***Crkva sv. Mihovila*** u Ovčarevu 19. vijek;
- Graditeljska cjelina ***Crkva Uspenja presvete Bogorodice*** sa pokretnom imovinom, Travnik, 19. vijek;
- Graditeljska cjelina ***Džamija u Gornjoj čaršiji*** (Džamija Mehmed-paše Kukavice, Hadži Ali-begova džamija) i ***Sahat-kula***, Travnik, 18. vijek;
- Graditeljska cjelina ***Jeni*** (Hasan-agina) ***džamija*** s haremom i turbetom bosanskog vezira Abdulah-paše Defterdarije, Travnik, 16. vijek;
- Kulturni pejzaž na Plavoj vodi, Travnik;
- Historijska građevina ***Fufićeva zadužbina*** (Muzička škola), Travnik, 19. vijek;
- Arheološko područje (neolitsko naselje) ***Nebo***, Han Bila, 5.000g.p.n.e.;
- Arheološko područje: ***ostaci rimskog naselja***, kasnoantičke bazilike i grobnice na Crkvini u Varošluku, Turbe, 4.-6. vijek;
- Povijesni spomenik: ***Sahat-kula na Musali***, Travnik, 18. vijek;

3.

- Graditeljska cjelina: **Stari grad**, Travnik, 15. vijek;
- Graditeljska cjelina: **turbeta bosanskih vezira pod Lipom** (Muhsin-zade Abdulah paše i Dželaludin-paše) 18. vijek i Perišan Mustafa-paše) sa česmom, 19. vijek;
- Historijska građevina: **Zgrada nekadašnjeg Samostana** i škole **časnih sestara Milosrdnica**, Travnik;
- Historijska građevina: **zgrada Oficirskog doma**, Travnik, 19. vijek;
- Graditeljska cjelina: **Šarena (Sulejmanija) džamija**, Travnik, 16. vijek, obnova 18. i 19. vijek;
- Graditeljska cjelina – mjesto i ostaci džamije s mejtefom u **Bandolu**, 18. vijek;
- Grobljanska cjelina - **Jevrejsko groblje na Bojni**, Travnik, 18. vijek

Spomenici koji su na privremenoj listi:

- **Elči Ibrahim-Pašina medresa** 17. vijek, obnova 19. vijek;
- **Crkva sv. Ivana Krstitelja**, Travnik, 19. vijek;
- **Lukačka džamija**, Travnik, 18. vijek, obnova 19. vijek;
- **Varoška džamija**, Travnik, 16. vijek, obnova 19. vijek;
- **Turbe Ibrahim dede s haremom**, Dolac na Lašvi, 15. vijek;
- **Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije**, Dolac, 19. vijek;
- **Franjevački samostan sv. Franje**, Guča Gora, 19. vijek;
- **Groblje Gorica**, Guča Gora, srednji vijek;
- **Vlašić** – Prirodno dobro
- **Isusovačka gimnazija sa crkvom**, Travnik, 19. vijek;

Spomenici koji su pod peticijom:

- **Hadžijalića kuća**, ljetnikovac, Gornje Putićevo, 19. vijek;
- **Hasanpašića kula** u Osoju, Travnik, 19. vijek;
- **Kuća biskupa Jablanovića**, Dolac, 19. vijek;
- **Lokalitet Luke**, Bandol, antičke dolie, 1.-6. stoljeća;
- **Nekropola stećaka** Brdari, srednji vijek;
- **Pravoslavna crkva sa grobljem**, Vitovlje, 19. vijek;
- **Srednjovjekovni grad Vrbenac**, dolina Jasenice, srednji vijek;
- **Stari grad Toričan**, Varošluk, Turbe, 14. vijek;

4.

POKRETNOST NASLIJEDE U MUZEJSKIM ZBIRKAMA

U muzejskim zbirkama izloženim u Zavičajnom muzeju Travnik, Rodnoj kući Ive Andrića, na Starom gradu i u Franjevačkom samostanu Guča Gora, moguće je upoznati se s prošlošću i kulturnom tradicijom travničkog kraja, načinom života, umjetničkim stvaralaštvom, likovnom baštinom, životom i djelom poznatih ličnosti koje su rođene ili su svojim radom vezani za Travnik.

- **Zavičajni muzej Travnik**: arheološka izložba, prirodoslovna izložba i kulturno-historijska izložba,
- **Tvrđava Stari grad**: etnografska izložba i poučna staza sa pregledom prirodnih karakteristika, flore i faune travničkog kraja.
- **Memorijalni muzej „Rodna kuća Ive Andrića“**: izložba o životu i djelu nobelovca.
- **Franjevački samostan u Gučkoj Gori**: pinakoteka, etnografska i arheološka zbirka.

5.

OSTALI RESURSI

Tvrđava Stari grad pored obilaska i razgledanja kompleksa nudi i bogatu kulturnu scenu sa recentnim programima, stalnim izložbenim postavkama, tradicijskim radionicama tkanja i seoskog lončarstva i ponudom autentičnog travničkog suvenira.

Zavičajni muzej Travnik producira program prilagođen potrebama i zahtjevima turista: *turistička ruta* „Tragom Travničke hronike nobelovca Ive Andrića“; **scenski prikazi**: „Legenda o Ajvaz dedi“, „Sve moje je iz Bosne“; **hommage Ivi Andriću** ambijentalna pozorišna predstava „Nobelovac i Travnik“; Tragovima Erika Brandisa-prirodoslovna turistička ruta;

Zavičajni muzej Travnik izdaje publikacije u vidu monografija, kataloga i prospekata u kojima se promovira kulturno-historijska baština, nematerijalno naslijeđe, autohtoni predstavnici flore i faune travničkog kraja. Muzej je snimio i nekoliko dokumentarnih filmova sa navedenom tematikom a u cilju što bolje prezentacije i komunikacije s javnošću.

MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE

- ✓ Unapređenje urbanog i kulturnog turizma,
- ✓ Kratki odmor u gradu (city break),
- ✓ Unapređenje vjerskog turizma,
- ✓ Razvoj ruralnog turizma,
- ✓ Organizovanje festivala (književnosti, muzičkih, scenskih, gastro, etno i druge vrste kulturne ponude),
- ✓ Razvoj tematskih turističkih ruta,
- ✓ Organizovanje novih stalnih izložbenih postavki,
- ✓ Uređenje arheoloških lokaliteta i organiziranje arheoloških parkova,
- ✓ Izleti i razgledavanje,
- ✓ Unapređenje tranzitnog turizma,
- ✓ Unapređenje i razvoj suvenirne ponude,
- ✓ Razvoj tematskih programa (edukativni, znanstveni, školski...), unificirati sa ostatkom

Izvor: Obrada autora

3.1.2.2. Posebnosti općine Travnik

Travničko područje u svojoj dugoj historiji bilo je pod utjecajem različitih civilizacija, religija i uprava koje su uslovile i različite posebnosti travničkog kraja. Upravo ove posebnosti daju dodatni doživljaj i čine ukupnu resursnu osnovu još atraktivnijom i zanimljivijom.

Tabela 10. Posebnosti općine Travnik

POSEBNOSTI OPĆINE TRAVNIK		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	JEDINI BIH GRAD SA DVIJE SAHAT KULE	Objekti su nastali u 18. stoljeću u Donjoj Čaršiji i Gornjoj Čaršiji i predstavljaju upečatljive gradske simbole.
2.	GRAD SA NAJVEĆIM BROJEM TURBETA (MAUZOLEJA) U BIH	Specifične gradnje memorijalne arhitekture otvorenog i zatvorenog tipa (8 turbeta) u kojima su sahranjeni bosanski veziri, pjesnik Ilhamija, ugledne ličnosti i vjerski dostojanstvenici.

3.	SUNČANI SAT	Jedini sunčani sat u Bosni i Hercegovini uklesan je na zapadnom zidu Kukavićine danas Hadži Ali-begove džamije.
4.	RODNO MJESTO NOBELOVCA IVE ANDRIĆA	U Travniku u ulici Zenjak rodio se 1892. godine Ivo Andrić koji je 1961. godine dobio Nobelovu nagradu za književnost. Memorijalni muzej-Rodna kuća Ive Andrića muzejskom postavkom i programskim djelovanjem njeguje uspomenu na tu činjenicu.
5.	TRAVNIČKA GIMNAZIJA	Isusovci su podigli 1882. godine u Travniku zgradu Nadbiskupske gimnazije s sjemeništem i crkvom Sv. Alojzija Gonzage. To je bila u ono vrijeme najveća građevina u Bosni i Hercegovini i dugo vremena je bila među najboljim obrazovnim i pedagoškim ustanovama na prostoru stare Jugoslavije.
6.	TRI GROBLJA JEDNO UZ DRUGO: JEVREJSKO, KATOLIČKO, MUSLIMANSKO	Na Bojni u Travniku se nalaze jedno pored drugog jevrejsko, muslimansko i katoličko groblje, na kojima se sahranjivanje počelo vršiti u 18 stoljeću. Ovaj fenomen govori o koegzistenciji različitih kultura i religija u Travniku.
7.	RARITETNA PARNA LOKOMOTIVA „ZUPČANICA“	Od 38 parnih lokomotiva zupčanica koje je Austrougarska monarhija proizvela za Bosanski kolosjek sačuvala su se samo četiri primjerka koji se nalaze u Frojahu (Austrija), Minhenu (Njemačka), Ljubljani (Slovenija) i Travniku (BiH).
8.	PROSLAVA PRVOG DANA PROLJEĆA „KAJGANIJADA“	Drevni običaj izlaska u prirodu na prvi dan proljeća i pečenje jaja (kajgana) sačuvao se do danas u Travniku. Posljednje dvije decenije obogaćena je manifestacijom „Kajganijada“ na Starom gradu kojom se tradicionalno obilježava Dan općine Travnik (21. Mart).
9.	AUTENTIČNA GASTO PONUDA „TRAVNIČKI ČEVAPI„	Ljubomorno čuvana receptura proizvodnje starog ekmešćijskog proizvoda, pitice i mesa spravljenog za roštilj, koji se služe pod nazivom " Travnički čevapi", na daleko je poznata travnička gastronomska ponuda.
10.	TRADICIJSKA PROIZVODNJA TRAVNIČKOG/ VLAŠIČKOG SIRA	Punomasni sir jedinstvenog okusa koji se spravlja od mlijeka ovce pramenke sa vlašičke ispaše na daleko je čuven po svojoj kvaliteti i poznat je po dvojakom imenu „Vlašički sir“ i „Travnički sir“.
11.	ODGAJIVAČNICE PASTIRSKOG PSA TORNJAKA	60.-tih godina prošlog stoljeća u Travniku je pokrenuta aktivnost na uzgoju i standardizaciji psa tornjaka koji obitava na Vlašiću sa mnogobrojnim stadima ovaca. 2016. godine tornjak je zvanično proglašen autohtonim bosanskohercegovačkim-hrvatskim pastirskim psom.
12.	KRATKOKLJUNI	Golubarstvo je omiljen hobi i ljubav travničana. Odgajivači su dugotrajnim promatranjem i ukrštanjem uspjeli proizvesti goluba koji je standardiziran i

**MOGUĆE AKTIVNOSTI
TURISTIČKE VALORIZACIJE**

- ✓ Unapređenje manifestacija kulturnog turizma,
- ✓ Razvoj i unapređenje tradicijskih obrta,
- ✓ Promocija tradicijskih običaja,
- ✓ Razvoj kulturnog turizma,
- ✓ Razvoj ruralnog turizma,
- ✓ Razvoj turističke ponude kreativnog turizma (izrada suvenira, narodnih nošnji i tkanina na tkalačkom stanu...),
- ✓ Razvoj gastronomske rute „Put sira“,
- ✓ Razvoj gastro ponude,
- ✓ Unapređenje suvenirske ponude na osnovu tema kulture života i rada,
- ✓ Unaprjeđenje turističke ponude bazirane na prezentaciji rariteta općine Travnik,
- ✓ Organizacija izleta,
- ✓ Razvoj tematskih programa (edukativni, znanstveni, školski...),
- ✓ Razvoj kratkih odmora u gradu (city break),

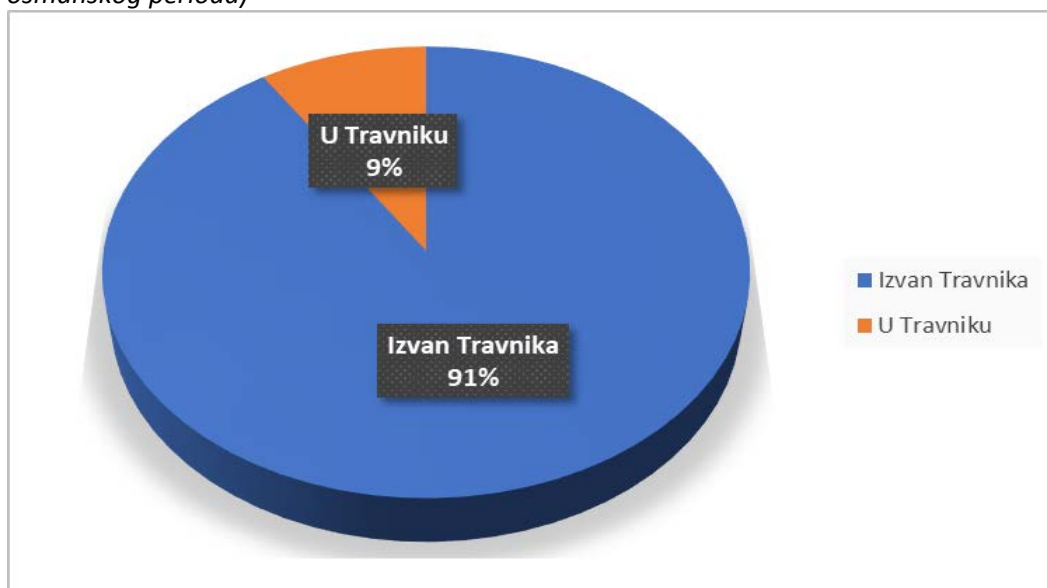
Izvor: Obrada autora

3.1.2.2. Označenost i dostupnost mjesta i lokaliteta od interesa

Označenost i dostupnost mjesta i lokaliteta od interesa je specifična i različita gledajući vremenski period u kojemu su nastali. Tako lokaliteti i mjesta od interesa nastali od prapovijesti do osmanskog perioda (doba neolita, metalno doba, antički period i srednjovjekovni period), u najvećem postotku nalaze se izvan urbane sredine grada Travnika i nisu označeni turističkom signalizacijom. Dostupnost ovih mjesta i lokaliteta varira u ovisnosti od njihove udaljenosti od lokalnih, regionalnih i magistralnog puta.

Usporedbom lokaliteta i mjesta od značaja (od prapovijesti do osmanskog perioda), prema njihovoj lokaciji, a na uzorku od 98 lokaliteta, uočava se da je 91% ili 89 lokaliteta smješteno izvan urbanog područja grada Travnika dok se samo 9% ili 9 lokaliteta nalazi u urbanom području grada Travnika (vidi grafikon br. 4).

Grafikon 4. Pozicioniranost lokaliteta i mjesta od značaja u općini Travnik (od prapovijesti do osmanskog perioda)

Izvor: Obrada autora

Mjesta i lokaliteti od interesa iz osmanskog i austrougarskog perioda u najvećem postotku nalaze se u gradu Travniku. Razlog tome leži u činjenici da krajem XVII vijeka Travnik postaje upravni centar bosanskog pašaluka i u to vrijeme grad postaje važan zanatski i trgovački centar kojeg prati intenzivna gradnja objekata (većinom islamskih vjerski objekata), od kojih je danas veliki broj proglašen nacionalnim spomenicima ili su na neki drugi način interesantni u domeni kulturnog turizma. Također, 1878. godine Bosna i Hercegovina dolazi pod upravu Austrougarske monarhije čime Travnik doživljava značajne promjene. U gradu i bližoj okolini podižu se nove stambene i poslovne zgrade, posebno duž glavne ulice, parkovi i šetališta, te javni poslovni i industrijski objekti, a u tom periodu uspostavlja se i željeznički saobraćaj.¹⁶

Ovi lokaliteti su dostupni posjetiocima i nalaze se većinom u samom gradu ili u bližoj okolini neposredno uz glavne prometnice. Većina objekta je locirana na malom prostoru, u blizini jedni drugima i mogu se posjetiti bez korištenja prevoznih sredstva. Lokaliteti i mjesta od interesa dijelom su označeni turističkom urbanom signalizacijom.

Slika 2. Primjer turističke signalizacije u općini Travnik

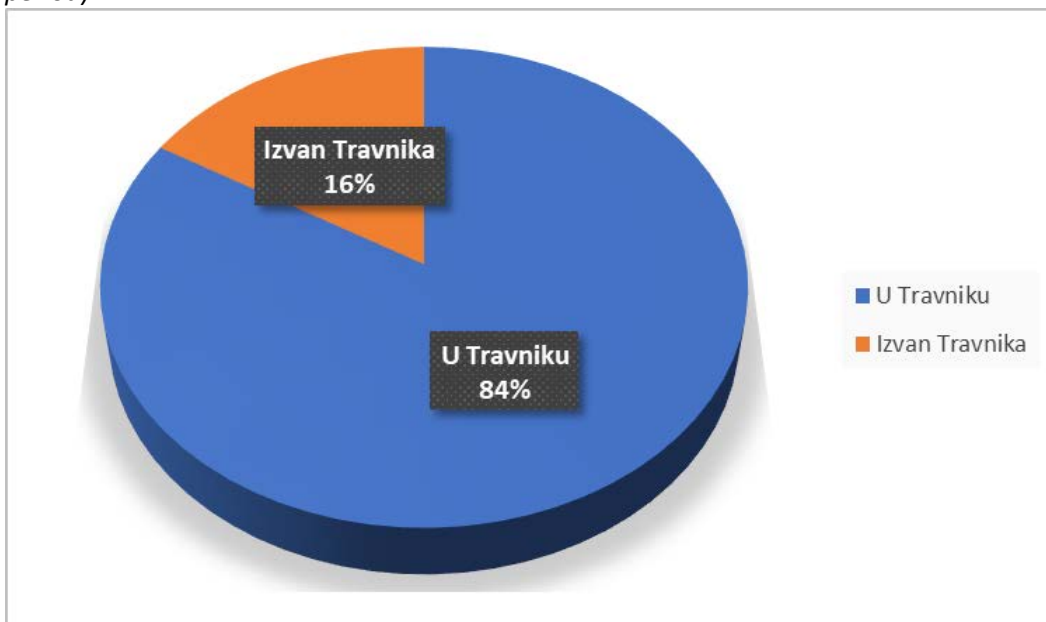
¹⁶ Željeznički saobraćaj ukinut 1973. godine

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB, Bilten za 2009, TZ SBK/KSB, Travnik, 2010, str. 9.

Usporedbom lokaliteta i mjesta od značaja (osmanski i austrougarski period), prema njihovoj lokaciji a na uzorku od 67 lokaliteta, uočava se da je 84 % ili 56 lokaliteta smješteno u urbanom području grada Travnika dok 16% ili 11 lokaliteta smješteno je van grada Travnika (vidi grafikon br. 5).

Grafikon 5. Pozicioniranost lokaliteta i mjesta od značaja u općini Travnik (osmanski i austrougarski period)

Izvor: Obrada autora

3.1.2.3. Kultura života i rada

Kultura života i rada određenog područja uvelike može doprinijeti prepoznatljivosti turističke destinacije. Na osnovu svojih posebnosti predstavlja resurs za niz aktivnosti u obogaćenju turističke ponude.

Kultura života i rada objedinjuje posebnosti: folklor, rukotvorstva, tradicijske gradnje, tradicijskih obrta, gastronomije, ugostiteljske tradicije, savremene proizvodnje i ostale kulturne posebnosti. U pravilu kultura života i rada predstavlja etičnost i kulturne posebnosti života lokalnog stanovništva. Posebna vrijednost tradicijskog naslijeđa je u njegovoj raznolikosti, gdje se na malom prostoru njeguju različite kulturne tradicije.

Ove posebnosti mogu biti same po sebi turističke atrakcije (nomadski život stočara na Vlašiću...), osnova za manifestacijski turizam (narodni plesovi i pjesme, narodne nošnje, običaji, legende...), te osnova za kreiranje autentičnih suvenira i autentičnih destinacija.

Radi se u pravilu o turističkim atrakcijama određenog područja koje nisu od posebnog značaja dok se ne prezentuju i interpretiraju posjetiocima na odgovarajući način. Njihov značaj za kulturni identitet lokalne zajednice je ogroman i predstavlja značajan potencijal u razvoju kulturnog turizma u destinaciji.

U savremenom društvu ovi elementi sve su manje u upotrebi te u najvećoj mjeri „žive“ kroz rad „čuvara i prenosioca“ etnografske kulturne tradicije. Pored Zavičajnog muzeja Travnik i poedinaca, „čuvara baštine“, u najvećoj mjeri u očuvanju kulturnih posebnosti na općini Travnik sudjeluje nevladin sektor, te mnogobrojna udruženja građana kulturno umjetničkih društava i izvornih folklornih društava. Sva ova udruženja njeguju narodne pjesme i igre iz svoga zavičaja, narodne nošnje, legende i običaje.

Gastronomija je važan i prepoznatljiv segment kulturne baštine koji je u ograničenom izboru integrisan u turističku ponudu. Riječ je o poznatom brendu, travničkim ćevapima i jednako tako poznatim travničkim piticama. Ostali specijaliteti domaće kuhinje su manje zastupljeni i nemaju takav status u ugostiteljstvu kako bi se moglo očekivati. Tu svakako spada i travnički/vlaški sir čiju ponudu nalazimo u trgovini, dok je u ugostiteljstvu segmentno zastupljen.

Postoje značajni potencijali u okviru domaće radinosti za proizvodnju domaće hrane, veoma bogate ponude slanih i slatkih jela, te napitaka.

Tabela 11. Kultura života i rada na općini Travnik

KULTURA ŽIVOTA I RADA		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	FOLKLOR, LEGENDE I VJEROVANJA OPĆINE TRAVNIK I RURALNIH NASELJA	Folklor općine Travnik je raznolik i vezan je za narodne nošnje, tradicijski način tkanja, plesove i pjesme, narodna kola, stare napjeve, te običaje, vjerovanja i legende nacionalnih grupa Bošnjaka, Hrvata i Srba. Plesovi i pjesme, narodna kola, stari napjevi i dr. njeguju se kroz gučogorska kola, „Nimo kolo“, „Kolo u četvoro“, „Kolo đuture“, „Bećarac“, dvoglasno pjevanje, pjevanje uz tepsiju i dr. Jednako „živa“ su vjerovanja i legende kao što su vjerovanja u čudesna ozdravljenja, te razne legende, ali i tradicionalni događaji i svečanosti kao što su paljenje Badnjaka, poklade,

		Jurjevo/Đurđevdan, opremanje bajraktara i konjanika u Karauli pri odlasku na Ajvatovicu, Ivanjske vatre-Cvitnjak, običaj izlaska u prirodu i pravljenje kajgane na prvi dan proljeća...
2.	TRAVNIČKI/ VLAŠIČKI SIR	Travnik je nadaleko poznat po tradiciji proizvodnje ovčjeg sira na planini Vlašić već stotinama godina po posebnoj recepturi koja se prenosi sa generacije na generaciju. Ovaj sir spada među najbolje bijele sireve u salamuri/surutki. Sir se izvorno proizvodi od nepasteriziranog, svježeg ovčjeg mlijeka, odmah poslije muže. Radi se uglavnom na planini u sirarskim kolibama (katunima) i obično se na planini čuva 2-3 mjeseca da zrije.
3.	LUTVINA KAHVA	Nadaleko poznati ugostiteljski sadržaj na Plavoj vodi je bosanska kafana koja nosi naziv „Lutvina kahva“ po imenu vlasnika kafane, nekog Lutve, koji se spominje u romanu „Travnička hronika“. Kafana se zove i „Rudolfova kafana“. Taj naziv podsjeća na posjetu austrougarskog prestolonasljednika nadvojvode Rudolfa Franza Karla Josefa koji je na putu za Sarajevo, 18. juna 1887. godine tu svratio i popio kafu. Prema predaji, na polasku je donirao zlatnik, nakon čega je objekt obnovljen u neomaurskom stilu.
4.	TRAVNIČKI ČEVAP I I PITICE	Travnički čevapi u piticama su nadaleko poznati po kvaliteti, ali i normativu koja se razlikuje od drugih gradova. Travnički čevapi su jedan od glavnih motiva posjete u tranzitu.
5.	PIJACA U TRAVNIKU ČETVRTKOM- PAZARNI DAN	Travnička pijaca bila je i ostala važan dio kulture života i rada ovog područja. Poznata je po održavanju četvrtkom o čemu u povijesnim knjigama postoje određeni zapisi i spominjanja. Ponuda četvrtkom na pijaci se razlikuje od ponude ostalim danima po tome što je dosta raznolika i tada se mogu naći tradicionalni prehrambeni proizvodi, tradicionalni radni materijali i alatke, dio roba široke potrošnje. Također je karakteristično da se četvrtkom održava i tzv. „Stočna pijaca“ koja se nalazi u Turbetu. Na toj pijaci se pored prodaje stoke mogu naći tradicionalni radni materijali i alatke i sl., proizvodi u prodaji.
6.	TRADICIJA POZORIŠTA	Travničko pozorište bilo je jedno od prepoznatljivih na području bivše države čiji su ansambli činili brojni poznati kazališni glumci i umjetnici: Josip Pejaković, Rusmir Agačević Rus, Dragan Šuvak, Tomislav Gelić - Pišća, Zlata Imamović, Mirko Adžaić i dr. Vrijednost ovog pozorišta oslikava anegdota iz bivše države da postoji tri vrste pozorišta: profesionalna, amaterska i travničko. Danas u Travniku egzistiraju tri pozorišta: Travničko pozorište, Hrvatsko kazalište Travnik i kazalište mladih „Korfej“.
7.	PROSLAVA PRAZNIKA RADA	Proslava međunarodnog dana rada 1. maja. Toga dana travničani tradicionalno odlaze u prirodu gdje ostaju cijeli dan, najčešće u društvu s prijateljima, uz uobičajeni ražanj i roštilj. Više od 60. godina limene glazbe (limena glazba Travnik i limena glazba Nova Bila) u ranim jutarnjim satima pozivaju građane na prvomajski uranak.

8.	NARODNO GRADITELJSTVO	- Vodenice i mlinovi, stupe i kovačnice - Kuće, pojate staje, koševi - Suhozidi (Bukovica) - Katuni na planini Vlašić, Objekti vernakularne arhitekture (travnička kuća u Osoju) i narodnog graditeljstva u ruralnim dijelovima nisu zaštićeni i potrebno je izraditi njihov registar i pristupiti donošenju mjera očuvanja i uspostave procesa aktivne zaštite.
9.	PROSLAVA PRVOG DANA PROLJEĆA- KAJGANIJADA	Obilježavanje Prvog dana proljeća je stari običaj koji se sačuvao još samo u Travniku, Donjem Vakufu i Zenici.
10.	TETOVIRANJE KATOLIKA („SICANJE/ BOCANJE“)	Tradicijsko tetoviranje katolika „sicanje ili bocanje“ koje datira od vremena osmanskih osvajanja Bosne i Hercegovine. "Sicalo" se ruke, čela i prsa. Tetovirana su muška i ženska djeca od 3. do 18. godine i to na blagdan Svetog Josipa, Blagovijest, Veliki Petak i u Korizmeno vrijeme pomoću prirodnih materijala kao što su med, ugljen, pljuvačka i majčino mlijeko. Danas mladi ponekad primjenjuju na „moderan“ način tetoviranje prema starinskim uzorcima.
11.	AUTOHTONE ŽIVOTINJSKE VRSTE	- Bosanskohercegovački-hrvatski pastirski pas tornjak - Bosanskohercegovački pas barak - Travnički kratkokljuni golub - Dubska ovca pramenka
12.	ISPIRANJE ZLATA NA LAŠVI	Privredna djelatnost u rimskom periodu, srednjem vijeku i osmanskom periodu danas je zamrla, ali zanimljiva je kao vid turističke promocije.
MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE		✓ Unapređenje manifestacija kulturnog turizma, ✓ Razvoj i unapređenje tradicijskih obrta, ✓ Organizovanje radionica o plesovima, pjesmama, izradi narodnih nošnji, sviranju starih instrumenata, folklor..., ✓ Stvaranje brenda općine Travnik (gastro, kulturni...), ✓ Razvoj kulturnog turizma, ✓ Razvoj turističke ponude kreativnog turizma (izrada suvenira, narodnih nošnji i tkanina na stanu, kulinarske radionice...), ✓ Razvoj gastronomske rute Put sira, ✓ Razvoj gastro ponude, ✓ Valorizacija tradicije kazališta, ✓ Unapređenje suvenirne ponude na osnovu tema kulture života i rada, ✓ Unaprjeđenje turističke ponude bazirane na prezentaciji autohtonih vrsta životinja. ✓ Organizacija izleta, ✓ Razvoj tematskih programa (edukativni, znanstveni, zabavni, školski...),

Izvor: Obrada autora

3.1.2.4. Znamenite ličnosti i historijski događaji

Travnik je kroz historiju bio centar kulturnog, znanstvenog, političkog, umjetničkog života Bosne i Hercegovine i šire te kroz dugi period historijskog trajanja mnoge poznate ličnosti koje su rođene ili živjele u Travniku ostvarile su značajno životno djelo i iza sebe ostavile trajan pečat u lokalnim, regionalnim ili svjetskim relacijama. Ocjena njihovoga djela i prezentacija kroz savremene oblike kulturne i umjetničke prakse može biti dobra osnova za razvoj kulturnog turizma u Travniku. Znamenite ličnosti i događaji sadašnjice kao i u budućnosti su permanentan potencijal i šansa za unapređenje turizma.

Tabela 12. Značajne znamenite ličnosti i historijski događaji općine Travnik

ZNAČAJNE ZNAMENITE LIČNOSTI I HISTORIJSKI DOGAĐAJI		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	OSOBE	Umjetnici - Ilhamija Žepčak, pjesnik alhamijado književnosti, rođen u Žepču 1773. godine pogubljen u Travniku 1821. godine po naredbi bosanskog vezira Dželaludin Ali-paše zbog svojih stihova kojima je kritikovao tadašnje stanje u zemlji; - Ivo Andrić, rođen u Travniku 09. 10. 1892. godine, dobitnik je Nobelove nagrade za književnost 1961. godine. Napisao je roman "Travnička hronika" u kojem je opisao Travnik u vrijeme vezirskih i konzulskih vremena; - Zuko Đumhur, rođen u Konjicu 1920. umro u Herceg Novom 1989. Književnik, putopisac, slikar, karikaturista. Scenarist i voditelj serijala "Hodoljublje". Napisao roman o Travniku "Stogodišnje priče" i načinio karikature prema pripovijetci romana Ive Andrića "Priča o vazirom slonu"; - Muhamed Kulenović, akademski slikar. Rođen u Bosanskom Petrovcu 1895. godine. Završio je Umjetničku akademiju u Krakovu. Živio u Travniku od 1933.-1941. godine. Iz toga perioda se sačuvao vrijedan fondus njegovih slika. Ubijen u Kerestincu 1941. godine; - Skender Kulenović, rođen u Bosanskom Petrovcu 1910. , umro u Beogradu 1978. Pohađao Isusovačku gimnaziju u Travniku gdje u srednjoškolskom almanahu 1927. godine objavljuje sonete vjenac "Ocvale primule". Pisao je pjesme, poeme, priče, romane, drame, putopise, eseje, kritike. Spada u red najznačajnijih književnika s prostora bivše Jugoslavije; - Enes Karić, teolog i književnik. Rođen je 1958. godine u Višnjevu, općina Travnik. Redovni je profesor na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. i predavač na mnogim prestižnim univerzitetima (Amerika, Njemačka, Engleska, Egipat itd.). Objavio je veliki broj naučnih i književnih radova: " Crni tulipan", "Pjesma divljih ptica", "Jevrejsko groblje", "Slučajno čovjek", "Boje višnje"... - Muharem Bazdulj, rođen u Travniku 1977. godine, književnik, autor mlađe generacije čija su djela prevedena na više stranih jezika; " One Like a Song", "Druga knjiga", "Travničko trojstvo", "Koncert", "Đaur i Zulejha", " Zoro", "Tranzit, kometa, pomračenje", " Ajfelov most", "Čarolija", "Sjetva soli" I dr. Živi i radi u Beogradu (Srbija); - Nura Bazdulj-Hubijar, rođena je 1951. godine u Mrđenovićima kod Foče. Od 1975. godine živi u Travniku gdje radi kao ljekar. Objavila je niz romana, priča i drama, spada među najčitanije pisce u Bosni i Hercegovini. Djela su joj prevedena na njemački, holandski, norveški jezik;

Znanstvenici

- **Erich von Brandis**, profesor i botaničar, muzeolog, istraživač, znanstvenik. Rođen je u grofovskom dvorcu u Betnavi 1834., u Travnik došao 1882. Kao isusovac I pokrenuo je izgradnju Nadbiskupske gimnazije u kojoj je djelovao kao profesor, svećenik i prirodoslovac do smrti 1921. godine. Sahranjen je na katoličkom groblju na Bojni. U gimnaziji je osnovao prirodoslovni kabinet gdje je sakupio na hiljade biljaka, životinjskih preparata, fosila, stijena, ruda, minerala. Jedna ulica u Travniku nosi njegovo ime;
- **Zlata Bartl**, znanstvenica, tvorac začina Vegeta;
- **Derviš Korkut**, rođen je u Travniku 1888. godine, umro je 1974. godine. Poznati orijentalista, studirao je na univerzitetima u Istanbulu i na Sorboni. Radeći kao kustos u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, zajedno sa tadašnjim direktorom, arheologom Jozom Petrovićem, spasio je od nacista 1942. godine "Sarajevsku Hagadu", jedinstvenu knjigu jevrejske kulturne baštine;
- **Akademik, prof. dr. Jakob - Jaša Gaon**, rođen je u Travniku 1914. godine, umro u Zagrebu 1995. godine. Kao najbolji đak travničke gimnazije otišao je na studije u Beograd. Postao je epidemiolog svjetskoga glasa;
- **Anto Babić** (1899. Travnik - 1974. Sarajevo) bosanskohercegovački historičar; prvi dekan Filozofskog fakulteta u Sarajevu, akademik ANUBiH;

Sportaši

- **Miroslav Blažević Ćiro**, poznati nogometni trener, sa reprezentacijom Republike Hrvatske 1998. godine osvojio 3. mjesto na svjetskom prvenstvu, osvajač zlatne medalje u nordijskom trčanju. Nogometni trener više svjetskih klubova i reprezentacija;
- **Zoran Mikulić**, rukometaš, osvajač zlatne medalje na olimpijskim igrama u Atlanti 1996;
- **Larisa Cerić**, Judo sportašica, olimpijski takmičar Bosne i Hercegovine;

Historijske ličnosti - vladari, upravitelji i političari

- **Tepčija Batalo Santić**, gospodar župe Lašve, graditelj starog grada Toričana i mauzoleja u Varošluku (Turbe);
- **Tvrtko II Kotromanić**, jedan od najznačajnijih bosanskih vladara, pretpostavlja se da je početkom 15. vijeka osnovao i sagradio travničku tvrđavu;
- **Veziri**: Elči Ibrahim - paša, Mehmed-paša Kukavica, Sulejman-paša Skoljak, Muhsin - zade Abdulah - paša, Abdulah-paša Defterdarija, Perišan Mustafa-paša. Travnik je bio 150 godina glavni grad bosanskog pašaluka, rezidencija 77 vezira;
- **Zoran Džindžić**, političar i bivši premijer Republike Srbije;

Vjerske osobe

- Časni sluga Božji **Petar Barbarić**. Časni sluga Božji u procesu beatifikacija za proglašenjem blaženim i svetim. Bio učenik i sjemeništara travničke Nadbiskupske gimnazije. Rođen je u Klobuku 1874. godine, umro u Travniku 1897. godine;
- Travnički muftija **Mehmed efendija**, rođen u Travniku 1884., umro u Sarajevu 1929. godine. Poznat je kao vrstan novinar, publicist, političar, a bio je na funkciji travničkog muftije;

Muzičari, glumci i estradni umjetnici

- **Sena Jurinac**, muzičar; rođena je u Travniku 1921. godine, umrla je 2011. godine u Augsburgu. Operna pjevačica, sopranistica u Bečkoj državnoj operi. Imala je dugu, bogatu i veoma uspješnu karijeru. Ubraja se među najznačajnije sopranistice svjetskoga glasa;
 - **Josip Pejaković**, glumac; rođen je u Travniku 1948. godine. Glumac; prvak drame Narodnog pozorišta u Sarajevu. Autor monodrama "Oj živote", "On meni nema Bosne", "Učerivanje", "Bh stend-rp tragedy" ... Dobitnik značajnih nagrada i priznanja za svoj glumački rad;
-

-
- **Tomislav Gelić Gela**, glumac; rođen u 1949. Travniku umro u Trogiru 2009. godine. Ostvario je bogatu glumačku karijeru u Travičkom amaterskom pozorištu od kraja 60.-tih do 90-tih godina prošlog vijeka. Dobitnik je niz nagrada i priznanja kako za pozorišne uloge tako i za sporedne filmske uloge u filmovima "Sječaš li se Doli Bel", "Otac na službenom putu", "Čorkan i Švabica" i dr;
 - **Rusmir Agačević Rus**, rođen u Travniku 1952. živi i radi u Lekeniku (Hrvatska). Režiser, glumac, pjesnik, pisac dramskih tekstova za Amatersko pozorište Travnik: "Ljudi ko vozovi", "Teatar solo bez mesa", "Laboratorija jaje na oko", "Ilhamija", "Piknik", " Događanje porodice Hadumić", "Cokule " i dr. Zajedno sa Seidom Memićem Vajtom vodio je TV serijal " Nedeljni zabavnik". Piše scenarije za dokumentarne filmove, slikovnice za djecu "Ajvaz dedo", Velika stopala, Guslač na krovu;
 - **Nikša Bratoš**, rođen je u Travniku 1959. godine, živi u Zagrebu gdje vodi uspješnu karijeru kompozitora, studijskog muzičara, aranžera, muzičkog producenta. Svirao je u Gradskoj limenoj glazbi u Travniku, pohađao gimnaziju i muzičku školu u Travniku. Muzičkoj karijeri se posvetio nakon završenog elektrotehničkog fakulteta u Sarajevu 1983. godine;
 - **Sead Memić Vajta**, rođen je u Travniku 1950. godine gdje započinje muzičku karijeru. U Sarajevu 70.-tih godina prošlog stoljeća pjeva u rok-grupi "Teška industrija". Godine 1981. nastupa na Euroviziji s pjesmom "Lejla". Uspješno je vodio tv dječiju emisiju "Nedeljni zabavnik". Živi u Hamburgu i Travniku;
 - **Mladen Solomun**, DJ SOLOMOON, rođen je u Travniku 1975. godine, odrastao u Hamburgu , planetarno poznata zvijezda house i deep glazbe. Proglašen je za najboljeg DJ-a na svijetu u 2012. godini;
 - **Oliver Frlić**, Rođen je u Travniku 1976. godine. Živi u Zagrebu. Završio je filozofiju i religiju kulture na fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu, a pozorišnu režiju i radiofoniju diplomirao na Akademiji dramskih umjetnosti u Zagrebu. Spada među najpoznatije pozorišne režisere sa prostora bivše Jugoslavije. Dobitnik je mnogobrojnih nagrada za svoje djelo;
 - **Besim Spahić**, rođen u Travniku 1953. godine. Doktor komunikologije i redovni profesor Fakulteta političkih nauka u Sarajevu. Radio je kao novinar na RTV Sarajevo. Bavi se publicistikom i teorijom kulture. Autor je više naslova iz tih oblasti. Kao slobodni umjetnik potpisuje različite muzičke, teatarske i književne projekte. Pisao je i pjesme za mnoge muzičke zvijezde sa prostora bivše Jugoslavije. Tečno govori francuski, slovenski, italijanski i engleski jezik.
 - **Darija Hodnik**, rođena je u Travniku u muzičkoj obitelji. Muzikom se bavi od svoje sedme godine. Živi u Zagrebu. Od 1999. godine pjeva prateći vokal i sarađuje sa najpoznatijim muzičkim grupama i izvođačima sa prostora bivše Jugoslavije;

Svjetski putnici i istraživači i druge poznate ličnosti

- **Josip Svoboda**, rođen u Travniku 1943. godine. živi u Sarajevu, kada se ne bavi istraživačkim ekspedicijama. Boravio je u Africi, centralnoj Aziji nekoliko puta, objavio knjige o himalajskim narodima Hunzama i Kalašima i narodima Afrike, kao i novele i priče "Dobar dan", "Oporuka Hunza", "Misterije Afrike", "Sarajevo, grad umire svijet posmatra". Posljednjih godina obnavlja rodnu kuću u Travniku u kojoj ima namjeru otvoriti muzej posvećen svojim istraživačkim ekspedicijama po svijetu;
- **Dado Delić**, avanturista i publicista, obišao mnoge meridijane svijeta na biciklu od Bosne i Hercegovine do Japana;

2.

POVIJESNI
DOGAĐAJI

- **Prvi spomen Travnika** u pisanim izvorima, odnosi se na dokument nazvan „Trogirski izvještaj“ koji se čuva u Arhivu grada Zadra, datiran 3. juna 1463. godine;
 - **Travnik-vezirski grad**, postaje sjedište Bosanskog ejaleta, pokrajine u okviru Osmanskog carstva, u periodu od 1699. do 1851.godine
 - **Francuski generalni konzulat** otvoren je u Travniku 1807. godine odlukom
-

Napoleona Bonaparte. Zatvoren je 1814. godine.

- **Austrijski generalni konzulat** je otvoren u Travniku 1808. godine i djelovao je do 1820. godine.
 - **Nobelova nagrada za književnost** dodeljena je Ivi Andriću 10. 12. 1961. godine u Štokholmu (Švedska).
 - **Rudolf Franz Karl Josef**; austrougarski nadvojvoda i prestolonasljednik posjetio je Travnik 18. juna 1887. godine i na Derventi (Plava voda) popio kafu u malenoj Lutvinoj kahvi, koja je nakon obnove dobila i naziv Rudolfova kafana.
 - **Lady Diana**, princeza od Walesa, posjetila je Travnik 09.08. 1997. godine u misiji skretanja pažnje na opasnost od zaostalih mina iz rata u BiH
-

**MOGUĆE AKTIVNOSTI
TURISTIČKE
VALORIZACIJE**

- ✓ Organizacija novih tematskih manifestacija (kulturnih, sportskih, vjerskih...),
- ✓ Unapređenje imidža općine Travnik,
- ✓ Kreiranje brendova općine Travnik (vezirski grad, grad nobelovca, grad knjige...),
- ✓ Unapređenje promocije općine Travnik u zemlji i inostranstvu baziranu na poznatim ličnostima i događajima,
- ✓ Organizacija kulturno - historijskih tura sa kostimiranim učesnicima i animatorima,
- ✓ Unapređenje kongresnog turizma i seminara,
- ✓ Unapređenje turističke ponude bazirane na historijskim događajima i ličnostima (tematske kazališne predstave u destinaciji za vrijeme sezone, prikaz historijskih događaja npr. priča o vezirovom slonu...);
- ✓ Razvoj tematskih programa (edukativni, znanstveni, zabavni, školski...),
- ✓ Kreiranje brendova općine Travnik,
- ✓ Unapređenje kulturnog turizma,
- ✓ Unapređenje kratkih odmora u gradu (city break),
- ✓ Uvođenje novih lokaliteta u turističku ponudu,

Izvor: Obrada autora

3.1.3. Manifestacije i događaji

Najveći broj manifestacija i događaja koje dodatno obogaćuju turističku ponudu općine u pravilu su kvalitetno raspoređene tokom cijele godine sa izuzetkom na mjesec: novembar, januar i februar. Održavanje manifestacija nije ravnomjerno zastupljeno u svim dijelovima općine i u pravilu je koncentrirana u gradskoj zoni. Po svojoj strukturi najveći broj manifestacija koje se održavaju odnose se na obilježavanje kulturnih, sportskih i vjerskih događaja u organizaciji kulturnih i vjerskih institucija, te sportskih društava, lokalnog su karaktera i bez značajne finansijske i organizacijske podrške javnih institucija. Također je evidentan nedostatak koordiniranih marketinških aktivnosti pri promociji događaja i manifestacija. U posljednjih nekoliko godina zabilježen je trend povećanja kvalitete pojedinih manifestacija koje su motiv dolaska domaćih i inostranih turista u destinaciju sa značajnim ekonomskim učincima. Veliki broj postojećih manifestacija ima perspektivu „izaći“ iz lokalnih okvira i postati značajan turistički resurs u destinaciji, ali također, nameće se mogućnost i kreiranja novih turističkih manifestacija vezanih za brand i tradiciju općine Travnik koje mogu imati privlačni motiv dolaska velikog broja posjetilaca i turista. Primjetno je da ne postoji koordinacija između nosioca i organizatora manifestacija posebno kroz usklađenost u terminima održavanja manifestacija, pa se često desi da se vremenski podudara održavanje dvije i više manifestacije.

Tabela 13. Manifestacije i događaji

MANIFESTACIJE I DOGAĐAJI		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	KULTURNE MANIFESTACIJE	Na području općine Travnik održavaju se brojne kulturne manifestacije koje provode javne kulturne ustanove i nevladine organizacije čije je opredjeljenje očuvanje kulturnog i historijskog naslijeđa. Radom ovih institucija i udruženja posljednjih godina konstantno se povećava broj novih značajnih kulturnih manifestacija, ali i podiže kvaliteta postojećih. Manifestacije koje se održavaju najčešće su u vidu održavanja kulturnih događaja, izložbi, pozorišnih predstava, muzičkih koncerata, festivala, smotri folklora...
2.	VJERSKE MANIFESTACIJE	Najvažnije vjerske manifestacije najčešće su vezane za zadovoljenje vjerskih potreba i obaveza u određenim važnim datumima i događajima za pripadnike tri vjerske skupine koje žive na području općine Travnik (muslimani, katolici i pravoslavci). Na području općine Travnik vjerske manifestacije provode se u organizaciji Islamske zajednice, katoličke i pravoslavne crkve, te grupa koje su osnovane ili imaju s njima dugogodišnju saradnju (horovi, mladež i sl.). Veliki broj vjerskih manifestacija održava se u organizaciji katoličke crkve, a odnose se na hodočašća, svetišta te svetkovine patrona župa koje su vezane za katoličke svece.
3.	SPORTSKE MANIFESTACIJE	Sportske manifestacije na općini Travnik uglavnom su i najbrojnije, ali po svom kvalitetu i značaju može se reći da je njihov najveći broj lokalnog karaktera koje osim takmičara i sportskih radnika ne privlače veliki broj posjetilaca. Posljednjih godina svega nekoliko sportskih manifestacija je izašlo izvan lokalnog okvira te su postale dio turističke ponude općine. One privlače veliki broj takmičara iz zemlje i inostranstva, organizacijski su kvalitetne te utiču na povećanje ostvarenih noćenja u destinaciji (međunarodni rukometni turnir veterana, međunarodni košarkaški turnir za juniore, međunarodni šahovski turnir, Travnik noćna utrka...). Organizaciju sportskih manifestacija u pravilu provode sportski klubovi i udruženja građana koje su u funkciji razvoja sporta i rekreacije.
4.	GOSPODARSKE MANIFESTACIJE	Privredne manifestacije najčešće se provode u vidu održavanja brojnih seminara, konferencija i kongresa u hotelskim kompleksima. Na općini Travnik postoji svega nekoliko manifestacija koje imaju šansu ili već jesu ozbiljne privredne manifestacije koje privlače veliki broj posjetilaca. Prije svega to se odnosi na zvanično otvaranje zimske turističke sezone na Vlašiću koja je i zabavnog karaktera, a koju posjeti desetak hiljada posjetilaca u tri dana.
5.	EKOLOŠKE MANIFESTACIJE	Ekoloških manifestacija na području općine Travnik je najmanje i na području općine postoje svega dvije tradicionalne ekološke manifestacije koje su lokalnog karaktera. Ostale ekološke manifestacije održavaju se sporadično ili iz potrebe. Ovu vrstu manifestacije provode ekološka udruženja ili udruženja građana registrovani na području općine Travnik.

6. ZABAVNE MANIFESTACIJE	Zabavne manifestacije uz sportske su najbrojnije i održavaju se tokom cijele godine. Provode se u organizaciji brojnih institucija, pravnih lica, udruženja i društava. Međutim, svega nekoliko zabavnih manifestacija je od međunarodnog značaja sa izrazitim turističkim karakterom i turističkom potražnjom (npr. „Šankanje“ na Vlačiću) koje okuplja veliki broj posjetilaca iz zemlje i inostranstva.
MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE	✓ Unapređenje organizacionih sposobnosti nosioca manifestacija i podizanje kvalitete istih izvan lokalnih okvira (uključenje drugih institucija i organizacija u organizaciju manifestacija), ✓ Vremenska koordinacija manifestacija, ✓ Povećanje marketinških aktivnosti u promociji manifestacija (odnosi sa javnošću, online i offline promocija, itinereri...), ✓ Kreiranje novih manifestacija na osnovu znamenitih ličnosti, važnih događaja, gastro ponude i posebnostima općine, ✓ Uvezivanje manifestacija i događaja sa nosiocima smještajne ponude u funkciji turizma, ✓ Unapređenje kvalitete turističke ponude destinacija, ✓ Unapređenje imidža destinacije, ✓ Organizacija manifestacija tokom cijele godine,

3.1.3.1. Kalendar dešavanja

Evidentirane manifestacije¹⁷ (vidi tabelu br.14) koje se provode na području općine Travnik klasificirane su i ocjenjene prema kriterijima: Ocjena manifestacije odnosi se na ocjenu značaja (međunarodni, nacionalni i lokalni), broj ostvarenih dolazaka i noćenja koje manifestacija generira, medijska prisutnost manifestacije te broj posjetilaca. Stepenn spremnosti odnosi se na fizičku i marketinšku spremnost manifestacije. Na području općine Travnik organiziraju se i provode brojne izravne vjerske manifestacije sa molitvenim obredima u organizaciji vjerskih zajednica (mevludi, patroni župa, svetišta...) koje radi kompleksnosti ocjenjivanja nisu navedene u kalendaru dešavanja. Manifestacije u sklopu vjerskih blagdana-praznika (Božić, Bajram, Hidžretska Nova godina, Ramazan, Uskrs, Vaskrs...) predstavljaju značajan potencijal u funkciji turizma manifestacijski ali i doživljajno, te sveukupnom jačanju imidža tradicionalne multietnične zajednice.

Tabela 14. Pregled i ocjena značaja manifestacija i događaja na području općineTravnik

MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA	VRSTA MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA						OCJENA	ZNAČAJ			STEPEN	VRIJEME ODRŽAVANJA
	Kultura	Vjerske	Sport	Gosp.	Eko	Zabava		Lok.	Nac.	Međ		
Planinarska tura „Sveta tri Kralja“ PD „PAKLARSKE STINE“							0,9				Poluspr.	06.01.
Winter moto party MK „OLD TOWN“							1,5				Sprem.	Februar
Vlaški kup SKI KLUB KARAULA							3				Poluspr.	Februar
Kulturno stvaralaštvo Isusovaca Matica Hrvatska												Februar
Pokladni dani-Karneval u Travniku HKD NAPREDAK							2				Poluspr.	Februar/Mart
Maškarijada HKD Napredak							1,7				Sprem.	Februar/Mart
Dani Općine Travnik OPĆINA TRAVNIK											Sprem.	Mart
Karnevalska ophodnja KUD „SLAVKO GAVRANČIĆ“							0,9				Poluspr.	Mart

¹⁷ Informacija sa 2016.godinom

MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA	VRSTA MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA						OCJENA	ZNAČAJ			STEPEN	VRIJEME ODRŽAVANJA
	Kultura	Vjerske	Sport	Gosp.	Eko	Zabava		Lok.	Nac.	Međ		
Uskrсни koncert LIMENA GLAZBA „NOVA BILA“							0,9				Poluspr.	Mart
Godišnjica Merhameta MERHAMET							1,2				Sprem.	Mart
Kajganijada Općina Travnik							1,2				Poluspr.	Mart
Travničke pozorišne svečanosti POZORIŠTE TRAVNIK							2				Sprem.	Mart
Otvoreno prvenstvo grada Travnika u stolnom tenisu / SK „BORAC“							1,2				Poluspr.	Mart
Izložba rukotvorina i suvenira UG „PRST“							0,9				Poluspr.	Mart
Foto izložba Foto klub FOT Travnik							0,6				Sprem.	Mart
Ženski nogometni turnir ŽNK „ROSA BRANDIS“							0,6				Poluspr.	Mart
Očistimo grad Travnik UG „PRIJATELJI TRAVNIKA“							0,6				Poluspr.	Mart
Otvorena vrata gradske biblioteke JU Gradska biblioteka Travnik							0,6				Poluspr.	Mart
S ponosom o njima JU Gradska biblioteka Travnik							0,6				Poluspr.	Mart
Mehurići OPEN KARATE KLUB „MEHURIĆI“							1,3				Poluspr.	Mart
Skupno vjenčanje na Starom gradu Općina Travnik							1,5				Sprem.	Mart
Proljetni salon Udruženje likovnih stvaralaca							0,6				Poluspr.	April
Međunarodni dan dječije knjige JU Gradska biblioteka Travnik							0,6				Poluspr.	April

MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA	VRSTA MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA						OCJENA	ZNAČAJ			STEPEN	VRIJEME ODRŽAVANJA
	Kultura	Vjerske	Sport	Gosp.	Eko	Zabava		Lok.	Nac.	Međ		
Dani Nadbiskupskog sjemeništa KŠC Petar Barbarić							1,2				Sprem.	April
Međunarodni turnir rukometnih veterana / RKV Borac Travnik							3,5				Sprem.	April
Godišnja zabava LD „SOKOL“ Nova Bila							0,9				Poluspr.	April
Smotra folklora Turbe KUD Turbe							1,4				Poluspr.	Maj
Dani kulture i sporta Nova Bila HKC Nova Bila							1,7				Sprem.	Maj
Dani Resulullaha s.a.v.s. Medžlis IZ Travnik							1,2				Sprem.	Promjenjivo
Međunarodni turnir rukometnih veterana / RK Nova Bila							1,4				Poluspr.	Maj
Međunarodni turnir u košarci za juniore / KK TRAVNIK							3,2				Sprem.	Maj
Kongres anestetičara na Vlačiću							2,7				Poluspr.	Maj
PrvoMajski uranak Limena glazba Nova Bila i Limena glazba Travnik							0,6				Poluspr.	Maj
Majski dani muzeja Zavičajni muzej Travnik							0,9				Poluspr.	Maj
Takmičenje pismonoša UG TULIKA							0,6				Poluspr.	Maj
Likovna kolonija Udruženje likovnih stvaralaca							1,4				Poluspr.	Maj
Dani Leipziga u Travniku Društvo Leipzig-Travnik							2,3				Poluspr.	Maj
Godišnjica KUD-a Borac KUD BORAC (Svečanost maturanata)							1,7				Poluspr.	Maj

MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA	VRSTA MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA						OCJENA	ZNAČAJ			STEPEN	VRIJEME ODRŽAVANJA
	Kultura	Vjerske	Sport	Gosp.	Eko	Zabava		Lok.	Nac.	Međ		
Ljeto na Starom gradu Zavičajni muzej Travnik							2,5				Sprem.	Juni Septembar
Dani Ajvatovice Travničko muftijstvo							1,7				Sprem.	Juni
Bubamara super kup u nogometu UG Bubamara							1,5				Sprem.	Juni
JUDO turnir „Andrić-Kovač“ JUDO KLOB NOVA BILA							1,4				Poluspr.	Juni
Biramo najljepši vrt, balkon i okućnicu / UG Prijatelji Travnika							0,6				Poluspr.	Juni
Smotra duvačkih orkestara Muzičko društvo Travnik							0,9				Poluspr.	Juni
Lovački susreti Lovačko društvo Vlačić							0,9				Poluspr.	Juni
Smotra folklora Karaula KUD Karaula							1,2				Poluspr.	Juli
Country party HAK Travnik							1,7				Sprem.	Juli
Takmičenje golubova pismonoša UG TULIKA							1,4				Poluspr.	Juli
Takmičenje budimpeštanskih visoko letača - UG TULIKA							0,6				Poluspr.	Juli
Pozorište na otvorenom POZORIŠTE TRAVNIK							0,6				Sprem.	Juli
Plesni bal Prijatelji djece Maya							0,6				Sprem.	Juli
Memorijalni turnir Šegan-Torlak-Kahvedžić / FK Lašva-Dolac-Slimena							0,9				Poluspr.	Juli
Malonogometni turnir NK VLAŠIĆ-TURBE							0,9				Poluspr.	Juli

MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA	VRSTA MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA						OCJENA	ZNAČAJ			STEPEN	VRIJEME ODRŽAVANJA
	Kultura	Vjerske	Sport	Gosp.	Eko	Zabava		Lok.	Nac.	Međ		
Malonogometni turnir Anto Palavra - Šota / NK NOVA BILA							0,6				Poluspr.	Juli
Međunarodni šahovski turnir „Travnik open“ / ŠK TRAVNIK							3				Sprem.	Juli
Ljetni sajam sitnih životinja na otvorenom / UG TUILIKA							1,2				Poluspr.	August
Izložba rukotvorina i suvenira UG „PRST“							0,9				Poluspr.	August
Memorijal Elvedin Varupa NK TRAVNIK							0,6				Poluspr.	August
Travnička noćna utrka CEM TRAVNIK							3,5				Sprem.	August
Smotra folklora KUD Višnjevo							1,7				Poluspr.	August
Poigrajmo naše kolo KUD Guča Gora							1,7				Poluspr.	Septembar.
Acustic fest CENTAR ZA KULTURU							2				Sprem.	Septembar.
Smotra folklora KUD Borac Travnik							1,7				Poluspr.	Septembar.
Izložba ovce pramenke i sajam Travničkog/Vlašičkog sira							2				Poluspr.	Septembar.
Memorijal- koncert za one kojih više nema / EXTRA 2000							1,2				Sprem.	Septembar.
Masters turnir u tenisu SBK/KSB TENISKI KLUB TRAVNIK							0,9				Poluspr.	Septembar.
Čuvari tradicije HKC NOVA BILA							0,6				Sprem.	Septembar.
Memorijalni turnir u judou JUDO KLUB IPON							1,4				Poluspr.	Septembar

MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA	VRSTA MANIFESTACIJE I DOGAĐANJA						OCJENA	ZNAČAJ			STEPEN	VRIJEME ODRŽAVANJA
	Kultura	Vjerske	Sport	Gosp.	Eko	Zabava		Lok.	Nac.	Međ		
„Andričevi dani kulture“ KULTURNE USTANOVE							3,5				Sprem.	Oktobar/ Novembar
Dani šejha Abdulvehhaba Ilhamije Žepčaka / BZK „Preporod“ Travnik							0,9				Poluspr.	Novembar
Fotosafari Zavičajni muzej Travnik							0,9				Sprem.	Novembar
Izložba sitnih životinja UG TULIKA							0,9				Poluspr.	Novembar
Dan dodjele Nobelove nagrade Zavičajni muzej Travnik							0,9				Sprem.	Decembar
Zimski malonogometni turnir NK VLAŠIĆ TURBE							0,9				Poluspr.	Decembar
Božić u Travniku Limena glazba Nova Bila							1,2				Sprem.	Decembar
Božićno-novogodišnji koncert KUD BORAC							0,9				Poluspr.	Decembar
U susret Novoj godini MUZIČKO DRUŠTVO TRAVNIK							0,9				Poluspr.	Decembar
Novogodišnji plesni show PLESNI STUDIO MAYA							0,6				Poluspr.	Decembar
Božićni koncert u Travniku HKC Nova Bila												Decembar
Božićni turnir u malom nogometu NK NOVA BILA							0,6				Poluspr.	Decembar
Otvaranje zimske sezone na Vlačiću TZ SBK/KSB							5				Sprem.	Decembar
„ŠANKANJE“ Sola zur&Buenavista							4,5				Sprem.	Decembar
VLAŠIČKA GRAHIJADA TZ SBK/KSB							2				Sprem.	Decembar

3.1.4. Kulturne i vjerske ustanove

Općina Travnik, na osnovu svoje bogate kulturne i historijske uloge u BH društvu ima i nekoliko institucija i niz udruženja i pojedinaca koji njeguju, čuvaju i prezentuju tradicionalnu baštinu i materijalna dobra, ali učestvuju i u kreiranju savremene umjetnosti. Posebno se ističu kulturne institucije, te vjerske zajednice, muzeji i pozorišta.

U većem dijelu određenim finansijskim sredstvima iz općinskog budžeta finansiraju se njihove aktivnosti i rad je zavisno o njihovoj ulozi i značaju u razvoju kulturne politike općine.

Tabela 15. Kulturne i vjerske ustanove

KULTURNE I VJERSKE USTANOVE		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	MUZEJI	- Zavičajni muzej Travnik (posjeduje oko 80 000 eksponata) što ga čini jednim od najznačajnijih muzeja u BiH. Stalna izložbena postavka: prirodoslovne postavke, arheološke postavke, kulturno-historijske postavke, postavke "Život i običaji ljudi travničkog kraja". Zgrada muzeja smještena je u centru gradske zone. - Memorijalni muzej „Rodna kuća Ive Andrića“ – dependans Zavičajnog muzeja. Spomen-muzej književnog nobelovca Ive Andrića sa stalnom izložbenom postavkom o njegovom životu i književnom djelu. Stalna izložbena postavka obuhvaća: rodnu sobu, sobu posvećenu romanu "Travnička hronika", fototeku sa fotografijama sa dodjele Nobelove nagrade, Knjižnicu sa umjetničkom zbirkom. - Muzej i galerija Franjevačkog samostana Guča Gora. Stalna postavka eksponata vezana za dugu povijest samostana: pinakoteka, kulturno historijska zbirka i etnografska zbirka. - Stalne izložbene postavke u kuli na Starom gradu: etnografska i kulturno historijska. - Edukativna staza sa izložbenom postavkom o prirodnim karakteristikama travničkog kraja na Starom gradu.
2.	GALERIJE I IZLOŽBENI PROSTORI	- Galerije Zavičajnog muzeja Travnik, - Galerija i izložbeni prostori unutar zgrade Centra za kulturu općine Travnik, - Izložbeni prostor Dom „Ive Andrića“ Dolac n/L, - Galerija Franjevačkog samostana Guča Gora, - Izložbeni prostor - HAK Travnik, - Izložbeni prostor Tvrdava Stari grad,
3.	KAZALIŠTA	- Hrvatsko amatersko kazalište Travnik (vlastita zgrada), - Pozorište Travnik (u zgradi Centra za kulturu općine Travnik), - Kazalište mladih Korifej Nova Bila (u zgradi HKC Nova Bila), - Kazališna dvorana - KŠC „Petar Barbarić“,

4.	KONCERTNE DVORANE I SALE, GLAZBENA, GLAZBENO-SCENSKA I PLESNA UMJETNOST	- Sportska dvorana Travnik - u izgradnji (mogućnost organiziranja koncertnih događaja), - Koncertna dvorana - Centar za kulturu Travnik, - Koncertna dvorana - HAK Travnik, - Koncertna dvorana - HKC Nova Bila, - Koncertni prostor i ljetne pozornice na Tvrdavi Stari grad na otvorenom, - Elči-Ibrahim pašina Medresa, - Multifunkcionalna sala u sastavu Kalibunarske džamije, - Multifunkcionalna sala u zgradi medžlisa Islamske zajednice u Čabruši - Crkveni prostori - Crkva Sv. Mihovila Ovčarevo i Franjevački samostan Guča Gora (akustičnost i ambijentalnost), - Muzičko društvo Travnik - Limena glazba Travnik, - Osnovna muzička škola Travnik, - Osnovna glazbena škola Jakova Gotovca Nova Bila, - Limena glazba Nova Bila, - Ljetna pozornica na centralnom i trgu grada Lajpciga u Travniku,
5.	SVEUČILIŠTE, KNJIŽNICE I ARHIVI	- Univerzitet u Travniku, - Internacionalni Univerzitet u Travniku, - Sveučilište/Univerzitet „Vitez“ Travnik, - Gradska knjižnica, - Naučna knjižnica Zavičajnog muzeja Travnik,
6.	KULTURNE USTANOVE I DRUŠTVA	- JU Centar za kulturu općine Travnik, - JU Hrvatski kulturni centar Nova Bila, - JU Zavičajni muzej Travnik, - JU Biblioteka Travnik, - Brojna kulturno umjetnička društva i izvorna folklorna društva (Turbe, Potkraj, Karaula, Višnjevo, Travnik, Guča Gora, Paklarevo...).
7.	VJERSKE INSTITUCIJE	Vjerske institucije pored svoje duhovne i vjerske uloge imaju i veliku ulogu u kulturnom životu na području općine Travnik prevashodno svojom značajnom kulturno-historijskom imovinom i kreatori su velikog broja kulturnih dešavanja i događaja, te su s toga neizostavan i važan faktor u kreiranju turističkih proizvoda i kulturnog turizma. - Medžlis Islamske zajednice Travnik - upravljaju značajnom vjerskom imovinom koja je ujedno i kulturno-historijska atrakcija i značajna kulturna baština. Pojedini objekti, građevine i dr. (9) su i nacionalni spomenici kulture ili su na privremenoj listi. - Katolička crkva unutar koje djeluje nekoliko crkvenih redova (franjevci, isusovci, petrovci...) također upravljaju značajnom vjerskom imovinom koja je kulturno-historijska atrakcija i značajna kulturna baština. Pojedini objekti, građevine i dr. (7) su i nacionalni spomenici kulture ili su na privremenoj listi. - Pravoslavna crkva upravlja crkvenom imovinom (crkva) koja je nacionalni spomenik kulture, arhitektonska cjelina.
	MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE	✓ Organizacija kongresa, seminara, naučno-istraživačkih aktivnosti, ✓ Organizacija tematskih izložbi, ✓ Organizacija kulturnih događaja i aktivnosti, ✓ Organizacija koncertnih događaja,

- ✓ Organizacija manifestacija i drugih događaja,
- ✓ Organizacija kazališnih predstava i festivala,
- ✓ Unapređenje kulturnog i vjerskog turizma,
- ✓ Unapređenje ukupne turističke ponude destinacije,
- ✓ Organizacija manifestacija tokom cijele godine,
- ✓ Organizacija edukativnih radionica raznih tema i sadržaja,
- ✓ Organizacija radionica kreativnog turizma i učešće u programima kreativnog turizma,

Izvor: Obrada autora

3.1.5. Sportsko-rekreacione građevine i tereni

Na području općine Travnik, sportsko-rekreacioni sadržaji mogu se promatrati u odnosu na korisnike kojima su namijenjeni. Tako imaju sadržaji namijenjeni sportašima, rekreativcima i turistima. U pravilu svi sportski tereni i građevine veoma često kombiniraju svoju namjenu i najveći broj je funkciji različitih korisnika. Sportski tereni i sadržaji su višenamjenski, ali postoji i određen broj onih koji su isključivo prilagođeni za pojedinu vrstu sporta i rekreacije. Disperzija sportsko-rekreacionih sadržaja uglavnom je ravnomjerno raspoređena na području cijele općine.

Tabela 16. Sportsko-rekreacione građevine i tereni

SPORTSKO-REKREACIONE GRAĐEVINE I TERENI		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	SKIJAŠKI SPORTSKI TERENI	Skijaški centar na Vlašiću opslužuje pet skijaških liftova (dvosjed i vučnice) na sedam skijaških staza dužine oko 15 km. Skijaškim terenima upravljaju tri preduzeća. Skijaški tereni uglavnom su namijenjeni rekreativnom skijanju. Na području skijaškog centra na Vlašiću postoje brojni smještajni kapaciteti u hotelskom i privatnom smještaju u neposrednoj blizini tih terena (cca 11 000 ležaja). Također, na području platoa Kukotnice izgrađena je kružna staza za nordijsko trčanje u ukupnoj dužini od 4 km. 90 metarska i pomoćne skakaonice nisu u primarnoj funkciji.
2.	SPORTSKA DVORANA HOTEL „SUNCE“	Ova višenamjenska moderna sportska dvorana namijenjena je isključivo za pripreme sportaša i rekreaciju u destinaciji. Sportska dvorana prima 300 gledatelja, i u skladu sa dimenzijama osigurava sportske aktivnosti u rukometu, odbojci, košarci, malom nogometu. U okviru dvorane nalazi se moderna teretana. Ova dvorana izdvaja se u odnosu na druge dvorane svojim položajem i nadmorskom visinom tj. radi se o sportskoj dvorani izgrađenoj na najvišoj nadmorskoj visini u Bosni i Hercegovini, kada promatramo lokacije sportskih dvorana.

3.	SRC „EKO FIS VLAŠIĆ“	Na području Babanovca u posljednjih nekoliko godina u okviru turističkog naselja „EKO FIS VLAŠIĆ“ izgrađen je moderan sportsko-rekreacioni centar. Centar raspolaže vanjskim sportsko-rekreacionim terenima za mali nogomet, košarku, rukomet, tenis, te bazen za rekreaciju. U okviru ovog turističkog naselja izgrađen je i adrenalin park i mini zoo vrt.
4.	OSTALI SPORTSKI TERENI NA VLAŠIĆU	Nekoliko smještajnih kapaciteta na Vlašiću ima svoje sportske terene namijenjene isključivo rekreaciji svojih gostiju. U pravilu radi se o vanjskim višenamjenskim sportskim terenima za mali nogomet, košarku i rukomet. Takvim sportskim terenima raspolažu preduzeća Ozon d.d., Hotel Sunce, apartmani Wintersport...
5.	NOGOMETNI TERENI	Nogometni stadioni i tereni ravnomjerno su raspoređeni na svim dijelovima općine Travnik i uglavnom su u funkciji korištenja nogometnih klubova u takmičarskim sezonama. Nogometni stadioni i tereni na području općine Travnik: - Nogometni stadion Pirota, stadion za održavanje utakmica Premijer lige-kapacitet 3076 gledaoca, - Nogometni stadion Guča Gora , stadion za održavanje utakmica regionalne lige-kapacitet 200 gledaoca, - Nogometni stadion Han Bila, stadion za održavanje utakmica regionalne lige-kapacitet 250 gledaoca, - Nogometni stadion Turbe, stadion za održavanje utakmica regionalne lige-kapacitet 500 gledaoca, - Nogometni stadion Dolac na Lašvi, stadion za održavanje utakmica kantonalne lige-kapacitet 300 gledaoca, - Nogometni stadion Nova Bila, stadion za održavanje utakmica kantonalne lige-kapacitet do 300 gledaoca, - Nogometni stadion Karaula, stadion za održavanje utakmica kantonalne lige-kapacitet 200 gledaoca, - Nogometni stadion u Garnizonu pogodan za prevashodno održavanje treninga. - Rekreativni malonogometni teren na posjedu porodice Hafizadić (Pirota).
6.	SPORTSKE DVORANE	- Sportska dvorana PSKC Pirota u izgradnji, - Sportska dvorana u Novoj Biloj, dimenzije dvorane 41x21 odgovaraju za rukomet, odbojku i košarku, kapacitet 300 gledalaca, - Sportska dvorana „Fara“, dvorana za mali nogomet, - Sportska dvorana „Ecotok“, dvorana za mali nogomet, - Sportska dvorana u Mehuriću, dvorana za mali nogomet i rukomet, - Sportska dvorana Rudnik-Bila ,u izgradnji, - Sportska dvorana univerziteta u izgradnji,
7.	ŠKOLSKO SPORTSKE DVORANE	- Sportska dvorana O.Š Travnik, kapaciteta 600 gledaoca, dimenzija 36x18; pogodna za košarku, odbojku, mali nogomet i rekreativne sportove. - Sportska dvorana O.Š Turbe, kapaciteta 900 gledaoca, dimenzija 42x22; pogodna za rukomet, košarku, odbojku, mali nogomet i rekreativne sportove. - Sportske dvorane osnovnih škola: KŠC Petar Barbarić, Vitovlje, Kalibunar, Nova Bila, Han Bila, Guča Gora i Mehurići. Ove školske dvorane su dimenzija 20x15 i iste su pogodne za rekreativne sportove.

8. TENISKI TERENI	Na području općine Travnik u funkciji je teniski teren unutar Turističkog naselja „EKO FIS VLAŠIĆ“ te dva teniska terena na igralištima O.Š. Travnik dimenzija 22 X 10.
MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE	✓ Razvoj planinskog turizma, ✓ Razvoj ponude sportskog turizma, ✓ Razvoj zimskog turizma, ✓ Razvoj zimskih sportova, ✓ Kreiranje turističkog proizvoda pripreme sportaša i rekreativaca, ✓ Organizacija velikih sportskih i turističkih manifestacija u destinaciji, ✓ Organizacija sportskih manifestacija tokom cijele godine, ✓ Organizacija sportskih kongresa i seminara,

Izvor: Obrada autora

3.1.6. Turističke rute, staze, putovi i ceste

Općenito turistička infrastruktura na općini Travnik je na niskom stepenu razvoja i do sada nije bilo osmišljenog integralnog plana izgradnje i razvoja turističkih ruta, staza, puteva i cesta. U proteklom periodu pojedina nevladina udruženja, društva i institucije svojom inicijativom su pokrenule nekoliko projekata na uređenju i obilježavanju tematskih staza koji su uspješno realizirani.

Postojeća turistička infrastruktura nedovoljna je u smislu kvalitete i kvantiteta da upotpunjuje boravak gostiju u destinaciji, a posebno da bude jedan od ključnih motiva dolaska turista. U pravilu je veoma malo u upotrebi i nije afirmirana u turističkim aranžmanima.

S druge strane razvoj ovog vida turističke infrastrukture predstavlja jedan od najučinkovitijih načina turističke valorizacije atrakcija, te povezivanju istih na području općine Travnik.

Trenutno stanje u smislu neizgrađenosti i neoznačenosti turističkih ruta, staza, puteva i cesta koje koriste turisti i rekreativci nije u skladu sa standardima razvijenih turističkih destinacija, te korištenje istih turista mogu dovesti u izravnu opasnost (npr. minirana područja) što doprinosi negativnom turističkom imidžu općine.

Realizaciju tematskih ruta, staza, puteva i cesta potrebno je razviti po tematskim cjelinama i u saradnji sa nosiocima turističke ponude (planinarska društva, muzeji, vjerske i kulturne institucije i dr.) te društvima i sportskim klubovima koje te aktivnosti provode u praksi (biciklistički klub, moto društva i dr.).

Tabela 17. Turističke rute, staze, putovi i ceste

TURISTIČKE RUTE, STAZE, PUTOVI I CESTE		
RB	RESURS	OPIS RESURSA
1.	BICIKLISTIČKE STAZE	U gradu Travniku i okolici ne postoje uređene biciklističke staze i većina biciklista koristi glavne i sporedne puteve u zadovoljenju svojih rekreativnih i/ili sportskih potreba. Trenutno je izgrađena prva dionica biciklističke staze u Aleji konzula u gradskoj zoni. Na planini Vlašić postoji i označeno je 70 km biciklističkih staza koje mogu biti daljnja osnova za razvoj ovog vida turizma i turističke infrastrukture na Vlašiću. Također na platou Kukotnice (Vlašić) postoji uređena i označena kružna pješačko-biciklistička staza u dužini 4 km idealna kao dodatna turistička ponuda i sadržaj. Centralni dio Bosne i Hercegovine, važan turističko-tranzitni značaj, konfiguracija terena, izgrađeni turistički kapaciteti i dr. na općini Travnik važni su resursi u kreiranju budućih biciklističkih staza i ruta.
2.	PLANINARSKA I PJEŠAČKE STAZE I PUTOVI	Planinarske staze i putevi koje koriste planinari i rekreativci, a kojih je veliki broj na općini Travnik, nalaze se na brdskim i planinskim područjima planina i obronaka Vlašića, Vilenice i Komara i izvrsne su po kvaliteti u smislu prirodno-geografskih značajki, međutim nisu adekvatno obilježene u skladu sa standardima razvijenih turističkih destinacija, veoma malo ih je sa izgrađenim odmaralištima i vidikovcima i nisu prilagođene za samostalna kretanja turista. Ove staze imaju ogroman potencijal i kao privlačni motiv dolaska turista u destinaciju, ali i kao dodatna turistička ponuda i sadržaji za turiste koji već borave u destinaciji bez obzira na motiv dolaska. Ove staze i putevi u pravilu održavaju i koriste planinarska društva (pet planinarskih društava i GSS Travnik) koji imaju izgrađene planinarske domove na najatraktivnijim planinskim predjelima.
3.	GASTRO RUTE	Gastro staze, putevi i ceste na području općine Travnik nisu izgrađene niti osmišljene bez obzira na potencijal i prepoznatljivosti Travnika vezano upravo za gastro brendove i ponudu. U 2011. godini pokrenuta je inicijativa od strane Turističke zajednice SBK/KSB za kreiranjem gastro puta „Put sira“ gdje su identificirani glavni nosioci ove turističke ponude, kreirana brošura te obilježeni signalizacijom proizvođači koji su zadovoljili standarde. Dalje aktivnosti koje uključuju podizanje operativne sposobnosti i uključenje ponude u funkciju turizma nisu provođene radi ograničene infrastrukture.
4.	MOTO STAZE I PUTOVI	U posljednje vrijeme veliki broj turista i posjetilaca koristi za obilazak destinacija quadove i moto vozila u ljetnom periodu te motorne sanke u zimskom periodu (zimski safari). Prelijepi krajolici i konfiguracija terena posebno na planinskim područjima na kojima već postoje određeni planinski putovi i staze koje koristi domicilno stanovništvo nameću se sami po sebi kao veliki i izuzetan potencijal. Trenutno na općini Travnik ne postoje uređene i označene staze i putevi za ovu upotrebu pa je ovu rastuću potražnju posebno važno uzeti u obzir pri osmišljavanju turističkih ruta, staza, puteva i cesta osobito što upotreba ovih vozila ukoliko nije osmišljena može znatno narušiti uređenost, imidž i sigurnost turista i posjetilaca u destinaciji.

5. KULTURNO-TURISTIČKE RUTE	Kulturne rute još uvijek nisu definisane i izgrađene iako postoje veliki resursi materijalne i nematerijalne baštine na području cijele općine. Na općini Travnik postoji izuzetno vrijedno kulturno-historijsko naslijeđe u historijskim razdobljima od neolita pa do danas, historijsko znamenite osobe, nematerijalna baština i dr... koje mogu biti kvalitetna osnova za kreiranje tematskih ruta u domeni kulturnog turizma. Nekoliko inicijativa u okviru Zavičajnog muzeja Travnik za kreiranjem tematskih kulturnih staza i itinerera, kao dodatne turističke ponude, mogu poslužiti kao osnova u osmišljavanju tih staza.
6. OSTALE TURISTIČKE RUTE, STAZE, PUTOVI I CESTE	Kao i kod moto staza i puteva postoji i veliki interes turista za jahanja konjima koji se već provodi u privatnim aranžmanima. Turističke rute, staze i putevi za ovaj vid rekreacije ne postoje na području općine Travnik iako su uslovi gotovo idealni na području planine Vlašić te postoji konkretna turistička potražnja. Planinska destinacija Vlašić također je poznata i popularna destinacija za učeničke izlete te provedbu programa škola u prirodi. Na području planine Vlašić postoje brojni prirodni putevi i staze na kojima je moguće kreirati edukativne rute prilagođene različitim školskim uzrastima neposredno uz smještajne kapacitete, ali i na udaljenijim područjima. Jedan od posebnih resursa za valorizaciju staza i puteva jeste „stara cesta“ za Vlašić i dionice trase bivše uskotračne pruge lašvanskom dolinom.
MOGUĆE AKTIVNOSTI TURISTIČKE VALORIZACIJE	✓ Integracija planinarskih puteva na općini Travnika sa planinarskim putem VIA DINARICA zelena ruta, ✓ Integracija planinarskih puteva na općini Travnik u integralni dio projekta VIA DINARICA PLUS koji provodi Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Evropska kulturna ruta ATRIJUM-povezuje arhitektonsko naslijeđe totalitarnih režima u 11 zemalja jugoistočne Evrope. Zgrada Zavičajnog muzeja Travnik, izgrađena 1928. u vrijeme diktature kralja Aleksandra, sastavni je dio ove turističke rute ✓ Razvoj planinarstva i planinarskih oblika aktivnosti u destinaciji, ✓ Razvoj turističke ponude biciklizma i brdskog biciklizma, ✓ Razvoj tematskih gastronomskih staza temeljenih na posebnostima općine Travnik (travnički sir, travnički čevapi...), ✓ Razvoj izletničkih i rekreativnih programa i škola u prirodi, ✓ Razvoj agroturizma i seoskog turizma na tematskim gastronomskim stazama i rutama, ✓ Razvoj kulturnih turističkih ruta tematski, lokacijski i ukupnom ponudom na bazi dnevnih i višednevnih ruta, ✓ Razvoj moto staza i puteva, ✓ Unapređenje urbanog i kulturnog turizma, ✓ Unapređenje planinskog turizma, ✓ Organizovano razgledanje i promatranja, ✓ Razvoj edukativnih staza i puteva, ✓ Razvoj drugih tematskih staza i puteva u skladu sa potražnjom,

Izvor: Obrada autora

3.1.7. Turističke paraatrakcije

Bez obzira na motiv dolaska turista i posjetilaca na područje općine Travnik oni tokom svog putovanja (tranzita) koriste raznovrsnu infrastrukturu i usluge koja turistima i posjetiocima osigurava ugodan, siguran i kvalitetan boravak, te je stoga iznimno važna i njihova kvaliteta koja mora biti u skladu s kvalitetom destinacije.

Turističke paraatrakcije su one atrakcije u kojima preovladavaju nedokoličarski motivi i obuhvaćaju turističku infrastrukturu, servis putovanja, privredne sadržaje i upravne sadržaje, servise putovanja, zdravstvene ustanove i sadržaje, obrazovne građevine i institucije, trgovine, profesionalne sportske građevine i terene i sl., odnosno one predstavljaju indirektnu turističku ponudu. Turističke paraatrakcije u privlačenju posjetilaca imaju istu funkcionalnu ulogu kao turističke atrakcije, ali ne posjeduju dokoličarske značajke.¹⁸

Travnik koji spada u red srednje razvijenih općina u gradskoj zoni raspolaže sa kvalitetnim i kvantitativnim sadržajima te može odgovoriti zahtjevima modernih turista kada je u pitanju korištenje drugih sadržaja i usluga koji nisu vezani direktno za turističku infrastrukturu.

Na širem području općine Travnik u većim naseljima nalaze se privredni, upravni, zdravstveni, trgovački i uslužni objekti koji zadovoljavaju potrebe domicilnog stanovništva i turista.

Planina Vlašić i područje Babanovca, kojeg posjećuje veliki broj turista i posjetilaca u svim godišnjim dobima, posjeduje ograničene resurse u pogledu određenih turističkih paraatrakcija (policajska stanica, trgovina mješovite robe, trgovina skijaške opreme, sezonska ambulanta...). Ograničeni sadržaji turističkih paraatrakcija još uvijek turistima i posjetiocima ne mogu u potpunosti osigurati kvalitetan boravak u destinaciji tokom cijele godine. Može se ocijeniti kvalitetnim stanje smještajnih i ugostiteljskih sadržaja, te zadovoljavajućim saobraćajne infrastrukture, koja iako na velikom dijelu oštećena, servisira se i kvalitetno povezuje destinaciju dvostrano preko regionalnih puteva sa magistralnim putem.

Cestovni promet na općini Travnik u pravilu zadovoljava potrebe turista i sistemom magistralnih, regionalnih i lokalnih puteva gotovo sva područja općine pa tako i turističke destinacije, su u velikoj mjeri dobro povezane sa gradskom zonom i međusobno. Magistralni i regionalni putevi su relativno dobro opskrbljeni prometnom signalizacijom.

Aerodrom Sarajevo udaljen je od Travnika oko 90 km i u pravilu turisti i posjetioci koji koriste ovu vrstu saobraćaja ostvaruju komunikaciju sa destinacijom putem autobusnih ili drugih organizovanih prijevoznih sredstava (rent-a car, taksi prijevoz, organizirani prijevoz kombi vozilima...). Ova komunikacija se jednim dijelom uključuje na autoput koridor 5C.

Općina Travnik ostvaruje najbližu komunikaciju sa željezničkim prijevozom u gradu Zenica udaljenom oko 40 km od Travnika. Stepen razvoja željezničkog saobraćaja u Bosni i Hercegovini je u velikoj mjeri nerazvijen i zastario.

¹⁸ Kušen, E., op.cit., str. 10.

Na magistralnom putu koji prolazi kroz veći dio travničke općine postoji adekvatan broj preduzeća koja mogu osigurati kvalitetan servis putevanja, dovoljan broj kvalitetnih smještajnih, ugostiteljskih i privrednih objekata lociranih neposredno uz magistralni put.

3.2. OSTALI DIREKTNI TURISTIČKI RESURSI

Prema Eduardu Kušenu, direktni turistički resursi predstavljaju ukupnost popratnih turističkih i ugostiteljskih aktivnosti, koje osiguravaju uslove za ugodan boravak turista i izvršenje turističkih aktivnosti. Rezultat su ranijeg turističkog i ugostiteljskog djelovanja na području turističke destinacije.

3.2.1. Turističko-ugostiteljski objekti i prateći turistički sadržaj

Smještajni kapaciteti na području općine Travnik obuhvaćaju 1138 ležaja u hotelskom smještaju, te potencijalnih prema procjeni 11 000 ležaja u privatnom smještaju.

Na općini Travnik najveći broj smještajnih jedinica lociran je na planinskom centru Vlašić-Babanovac gdje se poseban smještajni potencijal ističe u velikom broju izgrađenih smještajnih jedinica različitog tipa i kategorije. Ogroman potencijal, pored hotelskog smještaja predstavlja privatni smještaj (vikend objekti, apartmani, sobe u domaćinstvu i sl.) u okviru kojih ima procenjenih 11 000 ležaja te drugi slični objekti sa svojim smještajnim kapacitetima koji se veoma lako mogu preorijentisati u jedan od kategorisanih smještajnih objekata. Privatni smještaj još uvijek nije uveden u sistem registrovanih smještajnih kapaciteta iako veliki broj pruža usluge smještaja u komercijalne svrhe. Smještajni kapaciteti tipa soba u domaćinstvu (vikend objekti i apartmani) u funkciji turizma su od iznimnog značaja u budućem razvoju turizma.

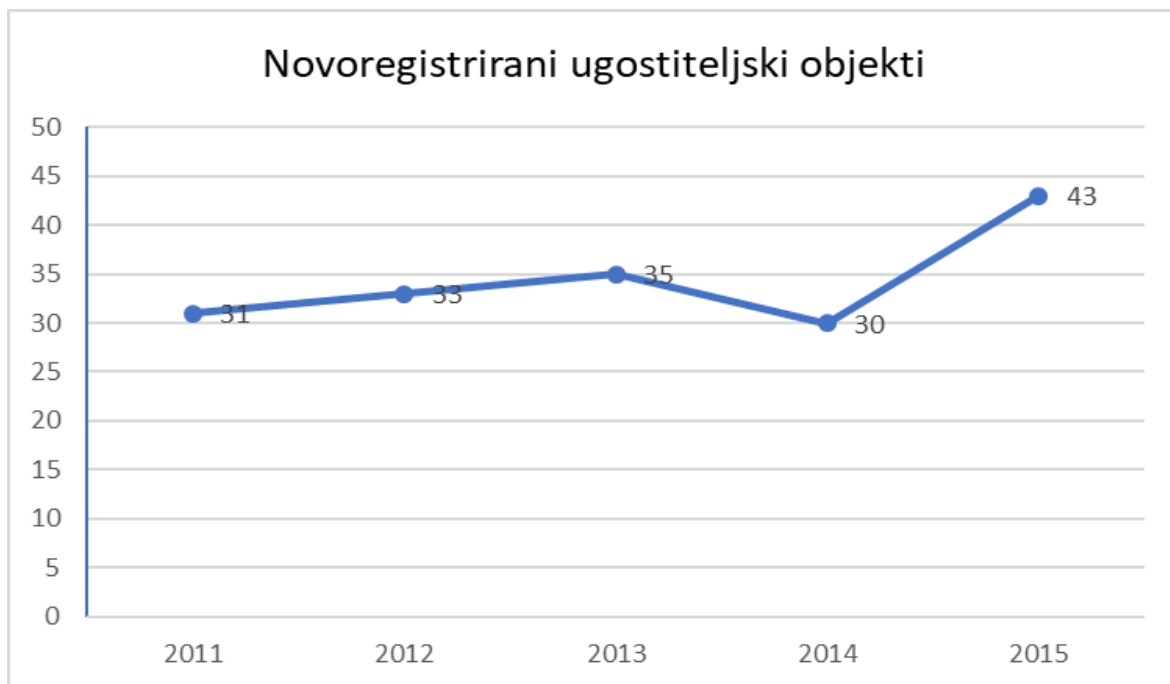
Trenutno najveći problem predstavlja kronični nedostatak smještajnih kapaciteta u gradskoj zoni gdje trenutno posluje samo jedan registrovani smještajni objekt sa 33 ležaja. Ostali dio općine raspolaže sa četiri smještajna objekta tipa motel sa ukupno 148 ležaja. Ovi objekti su uglavnom smješteni na istočnom dijelu općine Travnik na akteri magistralnog puta M-5 Nova Bila-Dolac na Lašvi.

Veliki broj ugostiteljskih objekata u svojoj ponudi nudi i tradicionalna jela, mada je mali broj istih koji svoju poslovnu politiku vodi isključivo na bazi tradicionalne gastro ponude, a posebno eko i organske „zdrave“ hrane iz vlastite proizvodnje ili proizvodnje drugih proizvođača sa područja općine Travnik.

Ugostiteljstvo je već odavno tradicionalna djelatnost, a u gradu Travniku najveća koncentracija istih je u zoni donjeg dijela grada („Žitarnica“ i Plava Voda). U prigradskim naseljima Mehurići, Han Bila, Nova Bila, Dolac na Lašvi, Turbe i Karaula postoji određen broj ugostiteljskih objekata koji se uglavnom nalaze uz saobraćajnice u vidu restorana, ćevabdžinica, picerija, konoba, kafe barovi...itd.

Ugostiteljski objekti u gradskim i u prigradskim naseljima dio svog saobraćaja ostvaruju preko individualnih i grupnih posjeta (tranzitni, izletnički, poslovni turizam...itd.), ostali dio saobraćaja se odnosi na domaće stanovništvo, dok je na Vlašiću ugostiteljska ponuda u najvećoj mjeri orijentisana prema posjetiocima i turistima.

Grafikon 6. Broj novoregistrovanih ugostiteljskih radnji na području općine Travnik u periodu od 2011.-2015. godina

Izvor: Općina Travnik, uz obradu autora

Za obavljanje ugostiteljske djelatnosti registrirano je 275 ugostiteljskih objekata, s tim da veliki broj istih nije direktno u funkciji turizma.

Što se tiče registracije novih ugostiteljskih objekata može se reći da je skoro u svakoj godini broj registovanih ugostiteljskih objekata približan s tim da je u 2015. godini u porastu.

Tabela 18. Smještajni kapaciteti na području općine Travnik sa 2016.godinom

PLANINSKI CENTAR VLAŠIĆ		
Naziv objekta Hoteli	Kapacitet (postelje)	Opis
Blanca Resort&Spa*****	108	Nalazi se na platou Babanovca u blizini skijaških staza i ski liftova. Hotel posjeduje bazen, teretanu, saune (program wellnessa &SPA). Posjeduje konferencijsku dvoranu i vlastiti parking.
Pahuljica ****	87	Nalazi se na platou Babanovca neposredno uz skijaške staze i ski liftove. Hotel posjeduje bazen, teretanu, saune (program wellnessa &SPA). Posjeduje konferencijsku dvoranu.
Sunce ***	105	Lokacija: nalazi se na platou Babanovca u blizini skijaških staza, posjeduje svoj ski lift i baby skijašku stazu. Hotel posjeduje bazen, teretanu, saune (program wellnessa &SPA). i vlastiti parking.
Vlašić***	60	Nalazi se na platou Babanovca u blizini skijaških staza i ski liftova.
Central***	34	Nalazi se na platou Babanovca u blizini skijaških staza i ski liftova.
Villa Ugar***	62	Nalazi se na platou Babanovca u blizini skijaških staza i ski liftova.
Babanovac***	111	Nalazi se na platou Babanovca, hotel nije u funkciji.*
UKUPNO:	567	
Pansioni	(postelje)	
Vlašić ski	40	Nalazi se na platou Babanovca u blizini skijaških staza i ski liftova.
Libertas	17	Nalazi se neposredno uz skijaške staze.
Relax	28	Nalazi se na platou Babanovca u blizini skijaških staza i ski liftova.
Villa Trenica***	40	Nalazi se na perifernom dijelu Babanovca. Pansion nije u funkciji.*
Kely	26	Nalazi se u blizini skijaških staza. Pansion nije u funkciji.*
UKUPNO:	151	
Turistički apartmani	(postelje)	
Eko Fis Vlašić ***	100	Smještan na platou Babanovca, posjeduje svoj ski lift i baby skijašku stazu te sportske terene za tenis, košarku, rukomet i mali nogomet. U sklopu kompleksa postoji i zatvoreni bazen, adrenalin park, mini zoo vrt te konferencijska dvorana.
Amna ***	16	Nalazi se neposredno uz skijašku stazu.
Orbico **	28	Nalazi se na platou Babanovac.
Aparthotel Amna ***	46	Nalazi se neposredno uz skijašku stazu.
UKUPNO:	190	

Privatni smještaj	(postelje)	
Vlašić	Oko 11000. ¹⁹	Radi stavljanja zakonskog okvira van snage, neriješenih imovinsko-pravnih odnosa ovi kapaciteti nisu registrovani, ali su u velikoj mjeri pružanja usluga smještaja i predstavljaju značajan turistički potencijal.
UKUPNO	908	VLAŠIĆ-REGISTROVANI SMJEŠTAJ

GRADSKA ZONA		
Naziv objekta Hoteli	Kapacitet (postelje)	Opis
Lipa ***	33	Nalazi se u centru gradske zone. Planira se investicija izgradnje novog hotela. Hotel nije u funkciji.*
IUT ***	40	Hotel se nalazi u Aleji Konzula – Meljanac. Planirano zvanično otvorenje je u 2018. godini.*
UKUPNO:	73	
Moteli	(postelje)	
Aba ***	33	Nalazi se u zoni Plave vode-gradska zona.
Counsul ***	16	Nalazi se u Piroti 1 km od centra gradske zone. Motel nije u funkciji.*
UKUPNO:	49	
Privatni smještaj	(postelje)	
Gradska zona	30. ²⁰	Nema registrovanih subjekata koji pružaju usluge smještaja u gradskoj zoni.
UKUPNO:		
UKUPNO	152	GRADSKA ZONA-REGISTROVANI SMJEŠTAJ

¹⁹ „Komisija za popis i evidentiranje objekata i njihovih vlasnika na području Općine Travnik“ popisala je sa 2017. godine ukupno 1.215 objekata privatnog smještaja na Vlašićkom platou (Babanovac, Galica, Gostilj i dr). Procjene govore da je smještajni kapacitet po objektu prosječno 8-10 kreveta, što je rezultiralo iznos oko 11.000 kreveta.

²⁰ Privatni smještaj u gradskoj zoni je predmet procjena putem oglašavanja na www.booking.com sa 2017.godine koji nisu registrovani niti zvanično evidentirani.

PRIGRADSKA NASELJA		
Naziv objekta Hoteli	Kapacitet (postelje)	Opis
Dani ***	28	Nalazi se u Novoj Biloj oko 7 km istočno od gradske zone.
Calypso ***	18	Nalazi se u Novoj Biloj oko 7 km istočno od gradske zone.
Bosna ***	15	Nalazi se u mjestu Putićevo oko 4 km istočno od gradske zone.
Bajra ***	35	Nalazi se u mjestu Dolac n/Lašvi oko 2 km istočno od gradske zone.
UKUPNO:	96	
Hosteli	(postelje)	
Tron ***	52	Nalazi se u mjestu Okuka-Putićevo oko 5 km istočno od gradske zone. U okviru objekta na raspolaganju su sezonski vanjski bazen, fitness-centar, bar i besplatno privatno parkiralište.
UKUPNO:	52	
Privatni smještaj	(postelje)	
Prigradska naselja		Nema registrovanih subjekata niti informacija koji pružaju usluge smještaja u prigradskoj zoni.
UKUPNO:		
UKUPNO	148	PRIGRADSKA NASELJA-REGISTROVANI SMJEŠTAJ

Izvor: Obrada autora

Pored navedenih smještajnih kapaciteta, značajan potencijal predstavljaju i planinarski domovi koji se nalaze na području planine Vlašić sa svojim pogorjima.

3.2.2. Turistički kadrovi

Glavne odlike zaposlenosti kadrova sa aspekta potražnje u turizmu na području općine Travnik je sezonski karakter. Dok je značajno primjetna potražnja kadrova u zimskom periodu na planini Vlašić, u ljetnom periodu izražena je potreba za povećanjem zaposlenika u turizmu ostalog područja općine Travnik. U ljetnom periodu posebno je primjetna potražnja za ugostiteljskim kadrovima kada veliki broj osposobljenog kadra napušta destinaciju radi obavljanja sezonskih poslova na turističkim tržištima drugih država. Uslijed povećane potražnje za kadrovima i velike, ali neadekvatne ponude, zamjena tih kadrova nije na nivou imidža destinacije i utječe na kvalitetu ugostiteljske ponude.

Turistička tradicija te dugogodišnje školovanje u gradu Travniku dijelom osiguravaju ljudske resurse u turizmu s tim da je indikativno zapošljavanje značajnog broja lica na Vlašiću sa drugih područja BiH.

Zanimanja ugostiteljsko-turistički tehničar, kuhari i konobari su zbog nedostatka adekvatne promocije za navedenim zanimanjima (uopće turizmom) na nižem nivou interesiranja prilikom upisa u srednju školu, te niz učenika nakon završetka srednje škole te sticanja navedenih zanimanja, zaposlenje nalaze u drugim sektorima. Mješovita srednja ekonomsko-ugostiteljska škola, Srednja škola „Travnik“ u Novoj Biloj i Univerziteti u Travniku predstavljaju okosnicu u obučavanju turističkih kadrova, međutim uočava se nedostatak nivoa znanja i praktične obučenosti kadrova u dovoljnoj mjeri sa promjenama i trendovima na turističkom tržištu.

Istovremeno se uočava zapošljavanje nekvalitetno obrazovane radne snage u turizmu, koje nema formalno obrazovanje iz tog područja, te fluktuacija zaposlenika koja je posebno izražena na planini Vlašić.

Osnovni razlozi za navedenu situaciju su sezonski poslovi u turizmu, a time su i nestabilna radna mjesta. U budućnosti ključni zadaci obrazovnih ustanova, privatnog sektora u turizmu, javnih institucija i drugih organizacija su nastojanje unapređenja vještina i kompetencija ljudskih resursa u turizmu (edukacija i praksa) kako bi se primjereno i kvalitetno zadovoljili zahtjevi složene i zahtjevne turističke potražnje, promociji perspektive turizma pri odabiru u upisu u škole, smanjenju sezonalnosti poslovanja i poboljšavanju uslova rada turističkih kadrova.

3.2.3. Turističke zone (zone komercijalnog turizma)

Master plan razvoja planine Vlašić je prostorno definirao turističke zone, odnosno zone komercijalnog turizma, unutar kojih se dozvoljava izgradnja objekata za obavljanje ugostiteljsko-turističke djelatnosti, te su planirani prostori za daljnji razvoj okomitog transporta u cilju unapređenja planinskog turizma.

U gradskoj zoni zbog specifičnosti urbanog područja i prostorne ograničenosti, turističke zone su kombiniranog karaktera sa drugim namjenama te su kao takve prepoznate u prostornim dokumentima. Kompletna zona donjeg dijela tj. područja starijih dijelova grada je prostorno prepoznata i kroz funkciju turizma, odnosno predstavlja zonu i turističke namjene ukorporana i u skladu sa drugim namjenama.

U prostornim dokumentima šireg područja općine Travnik nalaze se ili su planski prepoznate mogućnosti za obavljanje ugostiteljsko-turističke djelatnosti.

3.2.4. Turistička mjesta

Prema dosadašnjim zakonskim aktima iz oblasti turizma općina Travnik je po Pravilniku o proglašenju i razvrstavanju turističkih mjesta u razrede kod Federalnog ministarstva okoliša i turizma klasificirana u A razred turističkih mjesta. Ovim Pravilnikom turističkim mjestom smatra se područje općine sa svim naseljima u svom sastavu gdje je glavna sezona određena tokom cijele godine.

Zbog intenzivnog razvoja turizma na planini Vlašić, sportsko-rekreacioni centar Babanovac je već praktično transformisan, odnosno prerastao je u tipično planinsko turističko mjesto s obzirom na ispunjenje svih preduvjeta u smislu organizacione i funkcionalne cjeline sa komunalnom, saobraćajnom i turističkom infrastrukturom kao i objektima te drugim sadržajima za smještaj i boravak turista. U tom smislu praktično na području općine Travnik turistička mjesta su gradska zona i Babanovac na Vlašiću.

S obzirom da Babanovac nije proglašeno kao turističko mjesto u daljnjim aktivnostima potrebno je pokrenuti inicijativu za njegovim proglašenjem kod nadležnog federalnog ministarstva u skladu sa važećim zakonskim propisima.

3.2.5. Turističke destinacije

Uzimajući u obzir definiciju pojma turističke destinacije kao šireg prostora koji svoj turistički identitet gradi na koncepciji kumulativnih (zbirnih) atrakcija koje omogućuju doživljaj i s dodatnom turističkom infrastrukturom predstavljaju prostor intenzivnog okupljanja turista, općina Travnik u vezi s tim pod turističkom destinacijom identificira dva šira prostora i to:

- ✓ gradsku zonu Travnika i okolne prostore koje su u tom kontekstu logički povezani sa urbanim područjem,
- ✓ i planinu Vlašić u širem prostornom smislu,

U narednom periodu na ovim prostorima potrebno je razvijati prepoznatljive turističke zone segmentirane po interesu turista na kojima će se provoditi posebni-specifični oblici turizma (lovni turizam, avanturistički turizam, gastro turizam...) u cilju povećanja kvalitete turističke ponude općine Travnik i u periodima van sezone.

3.2.6. Turističke agencije

Na općini Travnik sa 2016.godini evidentirano je pet putničkih agencija koje su smještene u gradskoj zoni i koje se u svom poslovanju bave receptivnim i emitivnim turizmom.

Tabela 19. Registrirane putničke agencije na području općine Travnik

Naziv	Djelatnost
Ventura travel	Putnička agencija
Santours	Putnička agencija
Bosna tours	Putnička agencija
Divan	Putnička agencija
Zeleni turizam	Putnička agencija

Izvor: Obrada autora

Osim lokalnih agencija, a uzimajući u obzir poziciju Travnika i Vlašića na turističkom tržištu, turistička ponuda općine Travnik je prisutna i kod niza drugih agencija u BiH i šire. Problem sa kojim se susreću i putničke agencije je rad na crno gdje niz organizacija, preduzeća koja nisu registrovana za turističku djelatnost i fizičkih lica obavljaju poslove posredovanja u turizmu.

Uloga putničkih agencija u receptivnom turizmu na općini Travnik je značajno limitirana zbog nedostatka valoriziranih atrakcija, nedostatak adekvatnih smještajnih kapaciteta u centru grada, nepostojanja ili loših zakonskih rješenja, sive ekonomije, nepoznavanja turističke filozofije poslovanja kod drugih nosioca i dr.

3.2.7. Turistička organiziranost

Trenutno na području općine Travnik ne postoji niti jedna institucija koja se direktno bavi destinacijskim menadžmentom i turizmom općenito, već se radi o djelovanju nekoliko institucija koje svaka u svom domenu i nadležnosti provodi organizacijski aspekt destinacijskog menadžmenta te drugih poslova vezanih za turizam.

Turistička zajednica SBK/KSB svoje aktivnosti provodi u skladu sa Programom rada, koji se zasniva na relevantnim planovima, analizi prethodne sezone, finansijskim učešćem i turističkom značaju svih općina. Trenutno, radi neriješenog zakonskog okvira koji uređuje oblast turizma u Federaciji BiH, upošljava svega tri zaposlenika što je u potpunosti nedovoljno obzirom na djelokrug odgovornosti i potrebe na području dvanaest općina tj. na području SBK/KSB.²¹

U skladu sa Programom rada te finansijskim mogućnostima, Turistička zajednica SBK/KSB provodi kontinuiranu promociju turističke ponude općine Travnik, pojedinačno ili u kombinaciji sa turističkom ponudom Kantona. Učestvuje u kreiranju novih turističkih proizvoda te finansijski i/ili organizacijski daje podršku aktivnostima u organizaciji drugih subjekata u turizmu.

Provodi i inicira aktivnosti na unapređenju i razvoju turističke ponude općine Travnik (osnivanje udruženja proizvođača rukotvorina i suvenira Travniku, organizacija otvaranja zimske turističke sezone na Vlašiću, organizacija informativnih centara u gradu i Babanovcu, inicijativa i učešće u kreiranju turističke organizacije na području općine Travnik i upravljanje turističkim zonama i mjestima i dr.).

Predstavnici lokalne uprave izuzetno su važni učesnici u svakom razvojnom procesu. Općina Travnik i njena službe donose akte u svojoj nadležnosti kojima se regulira organizacija i direktno upravljanje turističkom destinacijom, mjestima i zonama, obavlja administrativne poslove vezane za turističku djelatnost, koordinira sa direktnim učesnicima u turizmu pri realizaciji svojih aktivnosti i vrši kontrolu donesenih odluka i uredbi u svojim ovlastima.

Općina Travnik vrlo često je inicijator razvojnih projekata te, inicijalno, lobisti kod relevantnih državnih, Federalnih i kantonalnih tijela. Projektima u domeni turističkog razvoja Općina Travnik daje načelnu i kadrovsku potporu te samostalno finansira određene važne infrastrukturne projekte koji su u direktnoj funkciji turizma.

²¹ Informacija zaključno sa 2016. godinom

Zavičajni muzej Travnik organizaciono upravlja najatraktivnijom resursnom ponudom kulturnog turizma u Travniku: Zavičajnim muzejom Travnik, Muzejom „Rodna kuća Ivo Andrić“, te tvrđavom „Stari grad“ Travnik.

SRC Vlašić i poduzeće OZON d.d. organizaciono upravljaju većim dijelom skijaških terena i vertikalnim transportom na Vlašiću te pratećom infrastrukturom (parking prostori, komunalne usluge...). Ova preduzeća su dijelom odgovorna za provođenje zakonskih odredbi te odluka i uredbi Općine Travnik vezeno za funkcionisanje i upravljanje destinacijom.

Ostali učesnici u destinaciji prvenstveno su institucije u kulturi, sportu i rekreaciji te nevladina udruženja koja kroz kulturne, ekološke, sportske, rekreacijske i dr. aktivnosti daju veliki doprinos u poboljšanju i organizaciji turističke ponude na općini.

3.2.8. Sistem turističkog informiranja: turističke informacije i promidžbeni materijal

Turistička promocija općine Travnik kao turističke destinacije u nadležnosti je Turističke zajednice SBK/KSB jer postojeći zakonski okvir od 2003. godine ne poznaje kategoriju općinskih turističkih zajednica. Obzirom na raspoložive resurse Turističke zajednice SBK/KSB (finansijska sredstva i broj zaposlenih), u čijoj je nadležnosti pored općine Travnik i promocija još jedanaest općina, u protekle tri godine provodi se aktivna i kontinuirana turistička promocija turističkih resursa općine Travnik putem online i offline komunikacije Turističke zajednice SBK/KSB. U skladu sa marketinškim aktivnostima provodi se online promocija preko društvenih mreža (Facebook stranica SrednjaBosna.ba, YouTube kanala Srednja Bosna...) te offline promocija putem prospektnih i drugih vizualnih materijala u okviru informativnih centara na Vlašiću i Travniku te direktnim nastupima na sajmovima turizma u zemlji i inostranstvu gdje je praksa zajedničkog učešća sa nosiocima turističke ponude. Također intenzivno se provode poslovi u komuniciranju sa domaćim i stranim medijima pa se tako turistički potencijali općine Travnik konstantno promoviraju i kroz odnose sa javnošću u domaćim i stranim medijima putem specijaliziranih reportaža i vijesti iz same općine.

Aktivnosti koje se provode unutar dizajna vrijednosti usmjerene su na način da Turistička zajednica SBK/KSB potiče organizaciju brojnih kulturnih, zabavnih i sportskih manifestacija i događanja bilo direktno finansijskom potporom i/ili marketinškom i organizacijskom potporom. Također, aktivnosti su usmjerene na kreiranje i razvoj turističkih proizvoda u skladu sa mogućnostima i dostupnim resursima.

Na području općine Travnik i to na najatraktivnijim turističkim mjestima na općini (Babanovac i gradska zona) funkcionišu dva turističko-informativna centra koji pružaju turistima sve vrste informativnih usluga vezano za destinaciju i njihove potrebe:

- ✓ Turističko-informativni centar na Travnik (u funkciji tokom cijele godine),
- ✓ Turističko-informativni centar na Babanovcu (funkciji je tokom zimske turističke sezone),

Pored Turističke zajednice SBK/KSB učešće u reklamnim aktivnostima imaju i poslovna preduzeća, kulturne i vjerske institucije, nevladina udruženja, sportska društva, te ustanove iz turističkog sektora koje provode svoj interni marketing.

Od štampanih promocijskih materijala za promociju općine Travnik trenutno su u upotrebi sljedeći materijali:

Tabela 20. Promotivni materijali na području općine Travnik

ŠTAMPANI MATERIJAL Brošure	Opis
Srednja Bosna Turistički biser aktivnog odmora	Radi se o turističkoj brošuri koja objedinjuje najznačajniju turističku ponudu Kantona u kojoj je kvalitetno prezentirana i turistička ponuda općine Travnik. Brošura je tematski podijeljena po resursima i štampana je pored domaćeg jezika i na tri svjetska jezika (eng., njem., fra.,).
Travnik	Brošura štampana 2003. godine i predstavlja ukupnu turističku ponudu općine Travnik sa posebnim osvrtom na kulturno-povijesnu baštinu. Brošuru je rađena na domaćem i engleskom jeziku i potrebno ju je redizajnirati u skladu sa novom turističkom ponudom.
Skijaški centri Srednje Bosne	Specijalizirana turistička brošura svih skijaških centara Srednje Bosne. Kartom skijaškog centra, tekstom i fotografijama promoviše se planina Vlašić i ski centar. Brošura štampana u BH verziji.
Travnik-imidž brošura	Ova brošura je štampana u malom tiražu i kreirana je u saradnji sa GTZ-om. Potreban potpun redizajn u skladu sa marketing strategijom.
Brošure ostalih turističkih subjekata (hoteli, vjerske institucije, muzej, javne ustanove, Udruženja građana..)	Većina hotela (Blanca Resort & Spa, Sunce, Pahuljica, Eko Fis Vlašić, Villa Ugar, Realax, Vlašić, Aba i drugi.) posjeduje svoje vlastite promotivne materijale koji se koriste u promociji zajedno sa materijalima Turističke zajednice SBK/KSB na sajmovima i posebno u vlastitoj promociji. Također i vjerske institucije, Udruženja građana, sportska društva i druge javne ustanove od značaja (muzej, kazališta...) većinom posjeduju promotivne materijale.
Letci i prospekti	Opis

Travnik	Dvostrani letak sa tri preloma koji je kombinacija teksta, fotografija koji pruža osnovne informacije o gradskoj zoni Travnika sa turističkom kartom unutar koje su ucrtane glavne turističke atrakcije i servisne informacije. Štampan na BH verziji i engleskom jeziku.
Vlašić 365 dana	Dvostrani letak sa tri preloma koji je kombinacija teksta, fotografija koji pruža osnovne informacije o planinskom centru sa skijaškom kartom i informacijama o smještaju. Štampan na BH verziji i engleskom jeziku.
Travnik-mapa grada	Dvostrani letak kombinacija teksta, fotografija koji pruža osnovne informacije o gradskoj zoni Travnika sa turističkom kartom unutar koje su ucrtane glavne turističke atrakcije i servisne informacije. Štampan na nekoliko jezika.
Travnik-gasto	Promotivni letak u obliku čevapa. Slikovna prezentacija.
Biciklističke karte	
Biciklistička karta Vlašića	Letak namijenjen za bicikliste koji je kombinacija fotografija i teksta sa osnovnim informacijama te biciklističke karte sa ucrtanim stazama u skladu sa europskim biciklističkim standardima.
OSTALO	
Baneri Travnik	Dva rolo banera: Travnik grad i Travnik noću
Baneri Vlašić	Dva rolo banera: Vlašić i Vlašić 365 dana
Karta nordijsko-biciklističke staze Kukotnica	Prospektni materijal nordijsko-biciklističke staze na Vlašiću
City light Glavna ulica	7 pozicija duž glavne ulice dvostrani panoi za promotivni materijal o kulturnim programima
Turistički baner Travnika	Reprezentativni montažni baner općine Travnik

Izvor: Obrada autora

3.2.9. Suveniri

Suvenirna ponuda općine Travnik je raznolika, ali neorganizovana i bez štandovskih mjesta i prostora stalne ponude i prodaje autohtonih travničkih suvenira.

Trenutno posluju svega dvije suvenirnice dok se ostali suveniri distribuiraju u turističkim zonama i mjestima (Plava voda, Stari grad, Žitarnica, Babanovac...) često u kombinaciji sa neadekvatnim i „uvezenim suvenirima“ koji narušavaju imidž turističke destinacije, stvaraju nelojalnu konkurenciju proizvođačima suvenira te iniciraju negativan stav kod turista. Mjesta, lokacije, te univerzalni štandovi prodaje suvenira nisu uređeni.

Na inicijativu Turističke zajednice SBK/KSB u 2016. godini utemeljena je Udruga proizvođača rukotvorina i suvenira Travnik „PRST“ koja okuplja 21 člana sa područja cijele općine Travnik

sa daljom tendencijom porasta broja članova, a sa ciljem rješavanja problema nelojalne konkurencije, uređenja mjesta i prostora za prodaju autohtone suvenirske ponude u turističkim zonama u skladu sa praksom uređenih turističkih tržišta.

Suveniri se proizvode od različitih materijala za šire namjene i različite su cjenovne vrijednosti.

Zavičajni muzej Travnik u okviru muzejskih radionica tkanja i lončarstva proizvodi autohtone suvenire koji se baziraju na narodnoj tradiciji. Prezentacija i ponuda suvenira vrši se na Starom gradu i u zgradi Muzeja.

Na općini Travnik još uvijek nije pokrenuta procedura izbora službenog suvenira kao i top suvenira koji bi imali zaštićenu oznaku.

3.2.10. Turistički vodiči

Na području općine Travnik trenutno vodičke usluge pruža svega nekoliko turističkih vodiča koji imaju certifikat Federalnog ministarstva okoliša i turizma. Tačan broj certificiranih vodiča nije poznat radi zaštite ličnih podataka kod nadležnog Ministarstva (problem vertikalne komunikacije). Ostali dio vodičkih usluga provode institucije koje gospodare određenim dijelom atrakcijske ponude u vlastitom aranžmanu. U Zavičajnom muzeju Travnik sezonski su angažirana dva certificirana vodiča.

3.3. NEIZRAVNI TURISTIČKI RESURSI

„Rezultat su organizovanog djelovanja lokalnog stanovništva u okviru zadovoljavanja svojih životnih i radnih potreba, čime se stvaraju preduslovi za uspješniji turistički razvoj.“²² Prema tome, dobro uređena i kvalitetna komunalna infrastruktura, kvalitet prostorne organizacije, vanjska uređenje i zelene površine, dobra organizacija i upravljanje, koje omogućuje kvalitetan život lokalnomu stanovništvu, velika je prednost u razvoju turizma u toj destinaciji.

3.3.1. Stanje okoliša

Priroda ima veliku vrijednost u kontekstu provođenja odmora te joj se u turizmu i korištenju slobodnog vremena pridaje veliki značaj zbog njene funkcije prosperiteta i odmora. Proizvodna funkcija prirode se bazira na atrakcijama (pretežno neproduktivna zemljišta za druge namjene) sa velikim brojem mogućnosti: pješačenje, skijanje, planinarenje, vožnja brdskim biciklima, letenje paraglajderom i dr. Anketiranje turista provedene na planini Vlačić su dala rezultate da je preko 70% anketiranih destinaciju odabralo zbog prirodnog ambijenta koji je i osnovni motiv dolaska. U vezi s navedenim stanje okoliša je veoma važan segment za razvoj i unapređenje turizma na općini Travnik.

Generalno, stanje okoliša na području općine Travnik je zadovoljavajućeg nivoa iz razloga što ne postoje veliki zagađivači (teška industrija). S druge strane zbog niskog nivoa ekološke

²² Kušen, E., Turistička atrakcijska osnova, Institut za turizam, Zagreb, 2002, str.21.

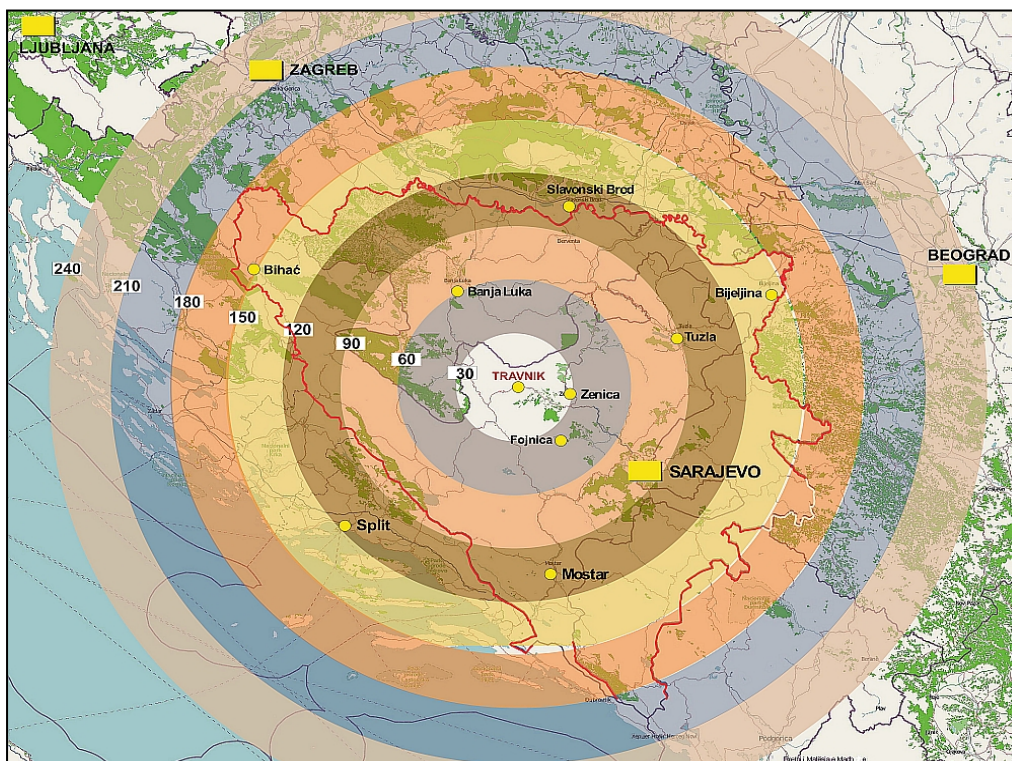
svijesti, a posebno ekološkog ponašanja indikativna su zagađenja pretežno krutim otpadom duž saobraćajnica, korita rijeka te divljih deponija koje su u trendu smanjenja na području općine. Bez obzira na trend smanjenja divljih deponija sveukupna situacija u prostoru je nepovoljna sa aspekta čistoće prostora te zahtjeva nulti prioritet u rješavanju. Na planini Vlašić posljednjih godina vlasnici ugostiteljskih objekata intenzivno uvode ekološke sisteme zagrijavanja (pelet) što značajno pozitivno utiče na smanjenje zagađenja zraka u odnosu na prije 10-tak godina kada su ugalj, lož ulje i klasično drva uz električnu energiju bili osnovni energenti. Članom u Odluci o komunalnom redu za Babanovac iz 2010.godine zabranjeno je loženje uglja. Općina Travnik nema instaliranih stanica za monitoring zagađenja niti adekvatne mehanizme u cilju nadzora i praćenja stanja okoliša. Razvrstavanje (odvajanje) otpada je u početnim fazama i to u gradskoj zoni i na Vlašiću (Babanovac) kojima upravljaju komunalna preduzeća te firme koje se bave skupljanjem i prodajom određenih vrsta otpada kao sirovine za daljnju obradu. Općenito samoodrživ koncept upravljanja otpadom je u povoju. Kanalizacijski sistemi nemaju pročišivače otpadnih voda na općini Travnik. Osim prirodnog ambijenta koji je jedan od osnovnih motiva dolaska turista na područje općine Travnik, intenzivni dolasci i posjete također imaju svoje negativne učinke na stanje okoliša i to: stvaranje dodatnog otpada, intenzivno korištenje površina (trošenje površina i promjene izgleda pejzaža kroz gradnju objekata turističke namjene i infrastrukture u funkciji turizma), nus produkte nastale sagorijevanjem pogonskih vozila u saobraćaju, buka i dr., kojima treba posvetiti posebnu pažnju u budućim razvojnim programima iz oblasti turizma.

3.3.2. Geoprometni položaj

S obzirom na prostornost koju je neophodno savladati u turističkim kretanjima, komunikativni faktor sa svojom primarnom ulogom ima vezivnu funkciju između turističke ponude i potražnje. Ta vezivna funkcija predstavlja preduslov da bi određena atrakcija bila predmet posjeta u turističkim kretanjima. Komunikativni faktor se može promatrati sa mikro i makro aspekta. Mikro aspekt podrazumijeva komunikativnost na određenom prostoru (organizacija komunikacija unutar lokacije ili destinacije), odnosno, komunikativnost unutar atraktivnog turističkog područja, dok se makro aspekt odnosi na sveukupan geoprometni položaj i komunikacije od bližih i udaljenih emitivnih područja turističke potražnje do područja turističke destinacije (turističke ponude).

Općina Travnik se nalazi u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine. Vrijednost geografskog položaja ovog područja definišu posebno sljedeći elementi, već navedeni centralni položaj u Bosni i Hercegovini, povoljan prirodni kontakt sa dva veoma važna transverzalna prodora (dolina rijeka Vrbasa i Bosne) i jedan longitudinalni magistralni pravac.

Karta 8. Geoprometni položaj općine Travnik

Izvor: Matošević, M.

S obzirom na centralnu poziciju unutar Bosne i Hercegovine, udaljenost Travnika od većih emitivnih gradova u BiH (Sarajevo, Tuzla, Mostar, Banja Luka) je na 1 - 3 sata vožnje sa najbližim većim gradom Zenica na 30 - 40 minuta, a uporedo povoljan geoprometni položaj općine Travnik je prepoznat i po dostupnosti sa drugim turističkim atraktivnostima i privlačnostima izvan općine prevashodno na Srednjobosanskom kantonu (Vitez, Jajce, Fojnica i dr.). Također, Travnik je podjednako udaljen od najbliže tačke na Jadranskoj obali (190 km) na jugu i većih regionalnih centara, odnosno glavnih gradova sjeverozapadno i sjeveroistočno u susjednim nam državama Zagreba i Beograda (290 - 380 km). Najbliži aerodromi su u Sarajevu (90 km) i Banja Luci (130 km). Sarajevski aerodrom je svakodnevno povezan sa niz destinacija u Svijetu sa renomiranim avio kompanijama: Austrian Airlines, Lufhansa, Turkish airlines, Air Serbia, Fly Dubai, Croatia Airlines, Adria airways, Qatar Airways..., dok su u ekspanziji razvoja mostarski i tuzlanski aerodrom. Prva željeznička stanica je u Zenici (35 km) te veća trajektna luka na Jadranu u Splitu (210 km).

Vlašić, planinska destinacija u širem smislu spada u red povoljno geoprometnih, otvorenih i dostupnih planina u BiH i široj regiji. Sjeverno je povezana preko Skender Vakufa, Banja Luke sa auto putem Zagreb-Beograd, a južno, Vlašić je povezan sa Travnikom i dalje sa već spomenutim saobraćajnicama. Unutar planine, komunikacije čine gusta mreža lokalnih i šumskih puteva koje imaju značajnu ulogu u funkciji turizma sa potencijalom u razvoju i budućom kvalitetnijom povezanosti (općina Jajce preko Dobretića i Biljanskog kraja preko istočnih područja planine).

3.3.3. Saobraćajna povezanost

Područje općine Travnik primarno se nalazi na frekventnom putnom transportnom koridoru sjeverozapad-jugoistok te ovim koridorom ostvaruje veze prema zapadnoj Europi preko Jajca, Bihaća, Karlovca ili preko planine Vlašić-Banja Luka ka Zagrebu i dalje, dok na jugoistoku Lašvanskom dolinom je povezan sa koridorom 5 C (autoput) i njegovim primarnim pravcima sjeverno preko Zenice-Doboja-Slavenskog Broda i izlaza na autoput Zagreb-Beograd te pravcem jugoistoka prema Sarajevu i dalje ka istoku i granici sa Srbijom, odnosno Mostaru i Jadranskoj obali na jugu. Zapadno na oko 30 kilometara od Donjeg Vakufa te istočno u Nević Polju, općina Travnik je povezana na koridore prema jugu, odnosno prema Hercegovini i Srednjoj dalmatinskom obalnom području.

Tabela 21. Udaljenost većih gradova u BiH

Grad	Zenica	Sarajevo	Banja Luka	Mostar	Tuzla	Bihać
Travnik	30 km	90 km	120 km	160 km	180 km	200 km

Izvor: Obrada autora

Tabela 22. Udaljenost većih gradova u regiji

Grad	Split	Zagreb	Beograd
Travnik	210 km	290 km	370 km

Izvor: Obrada autora

Tabela 23. Udaljenost (putevi, željeznice, aerodromi)

Grad	Udaljenost u km					
	Pruga Sarajevo-Šamac (Zenica)	Autoput Beograd-Zagreb (E-70)	Aerodrom Sarajevo	Aerodrom Banja Luka	Aerodrom Mostar	Aerodrom Zagreb
Travnik	35	160	90	130	175	320

Izvor: Obrada autora

Saobraćajna komunikacija je jedini oblik komunikacije općine Travnik sa ostalim područjima što se može smatrati komunikativnim nedostatkom. U kontekstu geoprometnog položaja i saobraćajne tranzicije, turizam travničkog kraja poprima osnovno tranzitno obilježje čija je prisutnost permanentna u kretanjima putnika i turista izraženo na pravcu istok-zapad i nižim vrijednostima u frekventnošću sjever-jug.

Po konačnoj izradi i stavljanjem u funkciju kompletnog autoputa (koridora 5 C) kroz Bosnu i Hercegovinu sa priključkom na 30 km istočno od Travnika te izgradnjom brze ceste kroz lašvansku dolinu značajno bi se poboljšala saobraćajna komunikativnost općine Travnik u budućnosti.

Unutar općine, Travnik je asfaltnim cestama u zadovoljavajućem stanju povezan sa planinom Vlašić na sjeveru dvjema regionalnim saobraćajnicama R-413 i R-413a sa distancom od 21 km i 28 km. Jedan od potencijalnih pravaca povezujući planinu Vlašić sa istoka je regionalna saobraćajnica R-440 (Biljanskom dolinom) do Mehurića, zatim dalje preko sela Dub. Ostala područja općine Travnik su u osnovi naslonjena na saobraćajnice u lašvanskom, biljanskom i karaulskom području i povezana su sa tranzitnim koridorom magistralne ceste M-5, a time i gradom Travnikom. Realnu osnovu za unapređenje

saobraćajnih komunikacija predstavlja izgradnja koridora preko šireg karaulskog ili vlašičkog područja prema Jajcu i povezivanje Biljanskog kraja preko Šipraga i Kotor Varoša dalje ka sjeveru čime bi dostupnost turističkih potencijala ovih područja bila kvalitetnija.

Unutar Babanovca (planinsko turističko mjesto) komunikacije su na zadovoljavajućem nivou uz mogućnost za njeno unapređenje i kvalitetniju povezanost, odnosno uz naglasak na saobraćajno rasterećenje centralnog platoa i zona skijališta sa novim lokalnim saobraćajnicama.

Disperzivne atraktivnosti na planini Vlašić su općenito povezane sa Babanovcem (šumski putevi, pješačke staze i dr.) kao i ostala manja naselja i lokaliteti koji su predmet turističkih posjeta (Galica, Devečani, Šantić, Kraljica, Gostilj, dijelovi gornjeg toka rijeke Ugar i dr.) sa asfaltnim ili makadamskim cestama. Veliki dio šireg područja planine Vlašić saobraćajno je nedostupan u zimskom periodu, a često je otežano kretanje i u ostalim periodima najviše radi makadamskog karaktera puteva koji ta područja povezuju.

Unutar gradske zone Travnika saobraćajne komunikacije su također u zadovoljavajućem stanju uz evidentnu opterećenost. U cilju daljnjeg razvoja turizma gradske ulice zahtijevaju detaljnije analize u smislu prevashodno rasterećenja, efikasnije prohodnosti, kvalitetnije organizacije, materijala u izradi i pristupa ka atraktivnim turističkim lokalitetima.

„Uspoređujući pokazatelje kvaliteta putne mreže sa razvijenim zemljama zapadne Europe (Europa 70-100 km/100 km²)“²³, gustoća putne mreže općine Travnik i Bosne i Hercegovine je na dosta niskom nivou. Ukoliko se uzmu u obzir i ostali pokazatelji kvaliteta putne mreže: širina puta, kvaliteta saobraćajnica, usponi, preglednost, minimalni radijusi, obilasci naselja i sl., može se zaključiti da je stanje saobraćajne mreže na području općine Travnik po međunarodnim standardima nepovoljno.

3.2.4. Komunalna infrastruktura

Na području općine Travnik rade i djeluju tri komunalna preduzeća:

1. JKP „Bašbunar“ d.o.o. Travnik u stečaju,
2. JKP „Trebišnjica“ d.o.o. Nova Bila,
3. SRC „Vlašić“ d.o.o. Travnik,

Komunalna preduzeća na području općine Travnik upravljaju vodovodnim sistemima, kanalizacijskim sistemima i otpadom.

Upravljanje vodovodnim sistemima

- JKP „Bašbunar“, d. o. o., Travnik u stečaju upravlja vodovodnim sistemima „Plava voda“, „Bašbunar“ i „Goleš“.

²³ Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Sarajevo, Prostorni plan općine Travnik 2003-2020, Općina Travnik, 2003, str. 64.

Iz sistema „Plava voda“ i „Bašbunar“, vodom za piće se snabdijevaju gradsko područje, područje Kalibunara, dio područja Slimena, Vakufa, Doca i Ilovače. Iz sistema „Goleš“, vodom za piće se snabdijeva područje Turbeta i Paklareva.

- JKP „Trebišnjica“, d. o. o., Travnik, Nova Bila, upravlja vodovodnim sistemom „Trebišnjica“, koji se vodom snabdijeva sa izvorišta Trebišnjica, te isto vodom za piće snabdijeva naselja Nova Bila i Pokrajčići.
- SRC „Vlašić“, d. o. o., Travnik, upravlja vodovodnim sistemom „Ugar“, sa kojeg se vodom za piće snabdijeva područje turističkog naselja „Babanovac“.

Upravljanje javnim vodovodima je na zadovoljavajućem nivou.

U ostalim naseljima općine Travnik snabdijevanje vodom se obavlja putem mjesnih vodovoda i upravljanje ovim vodovodima nije u potpunosti sistemski riješeno.

Zdravstvena ispravnost vode za piće u javnim vodovodima se redovno kontroliše putem Zavoda za javno zdravstvo Srednjobosanskog kantona/Kantona Središnja Bosna.

Upravljanje otpadnim vodama

U urbanom dijelu općine Travnik, te u pojedinim prigradskim naseljima izgrađena je kanalizacijska mreža bez glavnog gradskog kolektora i bez uređaja za prečišćavanje voda. Postojeći kanalizacijski sistem u općini Travniku obuhvata 7 mjesnih zajednica od ukupno 34 mjesne zajednice.

JKP „Bašbunar“ d.o.o. Travnik-u stečaju zaduženo je za upravljanje kanalizacijskim sistemima u Travniku i Turbetu.

Upravljanje otpadom

Upravljanja otpadom vrše registrirana komunalna preduzeća:

- Javno komunalno preduzeće „Bašbunar“ d. o. o. Travnik u stečaju (provodi aktivnosti upravljanja otpadom na većem dijelu općine Travnik),
- Javno komunalno preduzeće „Trebišnjica“ d. o. o. Travnik-Nova Bila (provodi aktivnosti upravljanja otpadom na području MZ Nova Bila i MZ Pokrajčići),
- Preduzeće „Sportsko-rekreacioni centar Vlašić“ d.o.o. Travnik (provodi aktivnosti upravljanja otpadom na području na području turističkog naselja „Babanovac“-Vlašić – MZ Šišava).

Od augusta 2009. godine sav prikupljeni komunalni otpad sa područja općine Travnik se transportuje i odlaže na regionalnu deponiju „Moščanica“.

3.2.5. Kvaliteta prostorne organizacije

Bliže uređenje prostora općine Travnik definisano je kroz Prostorni plan Općine Travnik za period 2003. -2020. kao i donesenu izvršenjano-plansku dokumentaciju:

- Regulacioni plan Babanovac-Vlašić,
- Zooning plan Vlašić,
- Regulacioni plan HPBŠ I,
- Regulacioni plan Kalibunar-Alagića njive,
- Regulacioni plan HPBŠ II,
- Regulacioni plan KIZ-Tafi,
- Regulacioni plan HPBŠ Mikrolokacija Bagat,
- Regulacioni plan Babanovac Istok,
- Regulacioni plan Kukotnica.

Pored ove usvojene izvršenjano-planske dokumentacije u proceduri donošenja, odnosno izrade su i slijedeći planovi:

- Regulacioni plan radno-poslovna zona Polje,
- Regulacioni plan centralnog dijela prigradskog naselja Dolac na Lašvi,
- Izmjena dijela regulacionog plana HPBŠ, zona kulturnih, administrativnih i poslovnih objekata Travnika,
- Izmjena dijela regulacionog plana HPBŠ, mikrolokacija Prnjavor-Stanična.

Na osnovu Prostornog plana Općine Travnik za period 2003.-.2020. godina koncepcija prostorne organizacije općine Travnik bazira se na policentričnom razvojnom modelu što znači da se u hijerarhijskoj mreži centara planom utvrdi značaj i funkcija svakog centra, kako bi se obezbijedilo da svaki centar ostvaruje svoju ulogu u teritorijalnom širenju urbanizacije i modernizacije.

Tercijarni općinski centri bi postali okosnica modernizacije i ponovnog oživljavanja tradicionalne poljoprivrede, stočarstva i drugih djelatnosti. To bi istovremeno bila i mjesta u kojima bi se razvijale različite uslužne i djelatnosti tzv. male privrede. Od značaja za razvoj turizma su postojeće i buduće poslovne zone općine Travnik koje mogu biti i u njenoj funkciji.

I rang

Općinski centar Travnik, sa prigradskim naseljima Dolac na Lašvi, Polje Slavka Gavrančića i Šipovik.

II rang

Sekundarni općinski centar Turbe, Han Bila, Nova Bila, Mehurić i Karaula.

III rang

Tercijarni općinski centri: Vitovlje, Guča Gora i Goleš.

POGLAVLJE 4

ANALIZA TRŽIŠNOG POTENCIJALA

OPĆINA TRAVNIK
STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA
OPĆINE TRAVNIK
2018-2022

4. ANALIZA TRŽIŠNOG POTENCIJALA

4.1. SVJETSKI TURISTIČKI TRENDОВИ

Turizam je postao jedna od najznačajnijih svjetskih (globalnih) industrija te najbrže rastući ekonomski sektor. Prema podacima UNWTO-a iz publikacije za 2015. godinu, očekuje se da će broj međunarodnih dolazaka rasti 3,3% godišnje do 2030. godine, te tako dostići nivo od 1.8 milijardi dolazaka. U međunarodnom izvozu, zarada u svjetskom turizmu, uključujući turistički transport, prevazilazi 1,5 trilionu US\$, odnosno turizam direktno i indirektno čini 10 % od ukupnog svjetskog GDP-a. Turizam predstavlja više od 30 % svjetskog izvoza komercijalnih usluga, odnosno 7 % ukupnog svjetskog izvoza roba i usluga. Na svjetskom nivou, kao izvozna kategorija, turizam je na trećem mjestu, nakon nafte i hemijsko-farmaceutske industrije. Za brojne zemlje turizam je jedan od glavnih izvora zarade deviza i najznačajnija izvozna industrija koja stvara nova radna mjesta i pruža mogućnosti za daljnji razvoj. Doprinos turizma u ukupnoj svjetskoj ekonomiji se procjenjuje na 6 %. Značaj turizma u zapošljavanju je i veći, pretpostavlja se da je svako 11. radno mjesto u svijetu povezano, direktno ili indirektno sa turizmom.

Prema istom izvoru, promatrano kroz svjetske regije, Europa i dalje prednjači u broju turističkih dolazaka (51%) i ostvarenih prihoda od turizma (36%), a slijedi je Azija, Amerika itd. U okviru Europe dominantna receptivna regija je južna Europa/Mediterran koja bilježi i najjači rast turističkih dolazaka u Europi u čijem sastavu je i Bosna i Hercegovina sa zemljama njenog okruženja (Hrvatska, Crna Gora i Srbija). „TOP 10 svjetskih destinacija u 2015. godini po ostvarenim međunarodnim dolascima su: Francuska, SAD, Španjolska, Kina, Italija, Turska, Njemačka, Velika Britanija, Meksiko i Rusija. Prema podacima iz 2015.godinu od zemalja u okruženju Hrvatska je na 26 mjestu, Crna gora 94, Srbija na 106, a Bosna i Hercegovina na 127“.²⁴

4.1.1. Procjene ekonomskog utjecaja turizma u BiH, SBK/KSB i općini Travnik

Uzimajući u obzir komparativne prednosti za razvoj turizma u Bosni i Hercegovini (prirodno, kulturno-historijsko nasljeđe, geoprometni položaj i dr.) i značaj za ekonomiju države, turizam u ekonomskim politikama Bosne i Hercegovine zauzima značajno mjesto u funkciji razvoja. I pored raznolikog bogatstva turističkih potencijala, turizam u Bosni i Hercegovini se nalazi u početnoj fazi razvoja u odnosu na razvijene turističke zemlje, ali sa permanentnom stopom rasta u dolascima, ostvarenim noćenjima i turističkom potrošnjom gdje spada u red svjetskih zemalja sa brzo rastućom stopom. U tom kontekstu turizam Bosne i Hercegovine je sa perspektivom u razvoju i značajan je faktor u ekonomiji države.

Jedna od značajnih prednosti razvoja turizma u Bosni i Hercegovini je strateška orijentacija u njenom razvoju susjednih država Hrvatske, Crne Gore i Srbije gdje je niz turističkih itinerera naslonjeno na zemlje u bližem okruženju što u budućim perspektivama u zajedničkim djelovanjima predstavlja priliku u stjecanju djelotvornije konkurente prednosti regionalnog karaktera.

Tabela 24. Pregled međunarodnih dolazaka turista i prihoda u BiH

Godine	2010.	2013.	2014.	2015.
--------	-------	-------	-------	-------

²⁴ Indeks mundi, Bosnia and Herzegovina - International tourism, number of arrivals, <http://www.indexmundi.com/facts/bosnia-and-herzegovina/indicator/ST.INT.ARVL> (pristupljeno: 15.03.2017.)

(*nepotpuni podaci)				
Međunarodni dolasci u BiH	365.000	529.000	536.000	678.000
Međunarodni prihodi od turizma u BiH (US\$ milion)	594	686	707	656

Izvor: Unwto.org, <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145> (pristupljeno 25.11.2016.) uz obradu autora

Prema procjenama datim u Globalnom izvještaju o konkurentnosti u turizmu za 2010. godinu, procjenjuje se da industrija turizma (uži pristup turizma sa direktnim efektima u ugostiteljstvu, hotelima i drugim djelatnostima) ostvaruje 461 mil. dolara GDP, odnosno da učestvuje u GDP BiH sa 2,9%, a da upošljava 26.000 radnika i učestvuje u ukupnoj zaposlenosti sa 2,3%. Međutim turistička privreda (širi pristup turizmu) koji uključuje i indirektne efekte u djelatnostima povezanim sa turizmom (trgovina, bankarstvo, finansije, usluge zabave, građevinarstvo, sport, kultura i ostalo) nosi mnogo veće efekte za BiH. Tako da se procjenjuje da ona stvara 1.637 mil. dolara GDP i da turistička privreda učestvuje sa 10,3% u GDP BiH, te da stvara 95.000 radnih mjesta i učestvuje u ukupnoj zaposlenosti sa 8,3%.²⁵

Iz navedenog turizam preko ekonomskih funkcija ostvaruje značajnije učešće u širem pristupu koji uključuje i indirektne efekte u djelatnostima povezanim sa turizmom nego u užem pristupu.

S obzirom da je Srednjobosanski kanton/Kanton Središnja Bosna prema evidentiranim dolascima i ostvarenim noćenjima na trećem mjestu nakon Kantona Sarajevo i Hercegovačko/Neretvanskog kantona, ekonomski učinci kroz turističku djelatnosti imaju veliki značaj u sveukupnom razvoju kantona, a time i općine Travnik.

Tabela 25. Procjene učešća sektora turizma u ukupnom privrednom potencijalu SBK/KSB, 2010.g.

UČEŠĆE U:	Turizam u užem smislu	Turizam u širem smislu (uključene prateće djelatnosti)
Broj zaposlenih	4,5%	18,0%
Investicijama	4,0%	32,0%
Ukupnom GDP-u	5,8%	35,0%

Izvor: Hodžić, K. i dr., *Strategija razvoja turizma SBK, Sveučilište/Univerzitet Vitez, Travnik 2012, str.41*

S obzirom da Federalni zavod za statistiku ne raspolaže sa podacima iz oblasti turizma na općinskom nivou, učešće turizma je predmet procjena.

Uspoređujući podatke iz tabele br. 25 i podataka koje su predmet procjena datih u Globalnom izvještaju o konkurentnosti turizma za 2010. godinu, učešće sektora turizma u ukupnom privrednom potencijalu SBK/KSB je sa većom zastupljenošću, što podrazumijeva i općinu Travnik.

²⁵ Arnaut, E., Fehrić, F., Turizam i turistička industrija kao faktor ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine, Zbornik radova sa stručno naučne rasprave -Turizam u funkciji lokalnog razvoja, Fojnica, 2011, str. 14.

Na području općine Travnik u 2014. godini registrovano je zaposlenih 12.069 osoba²⁶ gdje je prema procjenama učešća u turizmu u užem smislu zaposleno 543 osobe (4,5% od ukupnog broja), odnosno 2172 osobe (18% od ukupnog broja) u širem smislu. Također, na općini Travnik u 2014. godini ukupan GDP je iznosio 360.356,00 BAM.²⁷ gdje je prema procjenama učešća u turizmu u užem smislu taj iznos 20.900,00 BAM (5,8%) od ukupnog iznosa, odnosno 126.125,00 BAM (35% od ukupnog iznosa) u širem smislu.

Na osnovu procjena, bez detaljnije analize velikog udjela turističkih aktivnosti u „sivoj“ ekonomiji koja nije evidentirana, iz navedenog je vidljiv značaj turizma u sveukupnom razvoju općine Travnik.

4.2. TURISTIČKA POTRAŽNJA SBK/KSB

Glavninu turističke ponude i potražnje Srednjobosanskog kantona/Kantona Središnja Bosna zauzima banjski, zimski, planinski i kulturni turizam uz rastuću potražnju za ponudom pojedinačnih prirodnih i stvorenih turističkih atrakcija. U ukupnom turističkom prometu prednjače općine Fojnica, Travnik i Jajce sa svojim kulturno-historijskom ponudom u gradskim destinacijama i prirodnim vrijednostima (Plivsko jezero, vodopad u Jajcu, Planinski centar Vlačić, Plava Voda, ljekovite banje i lječilišta u Fojnici, Prokoško jezero...).

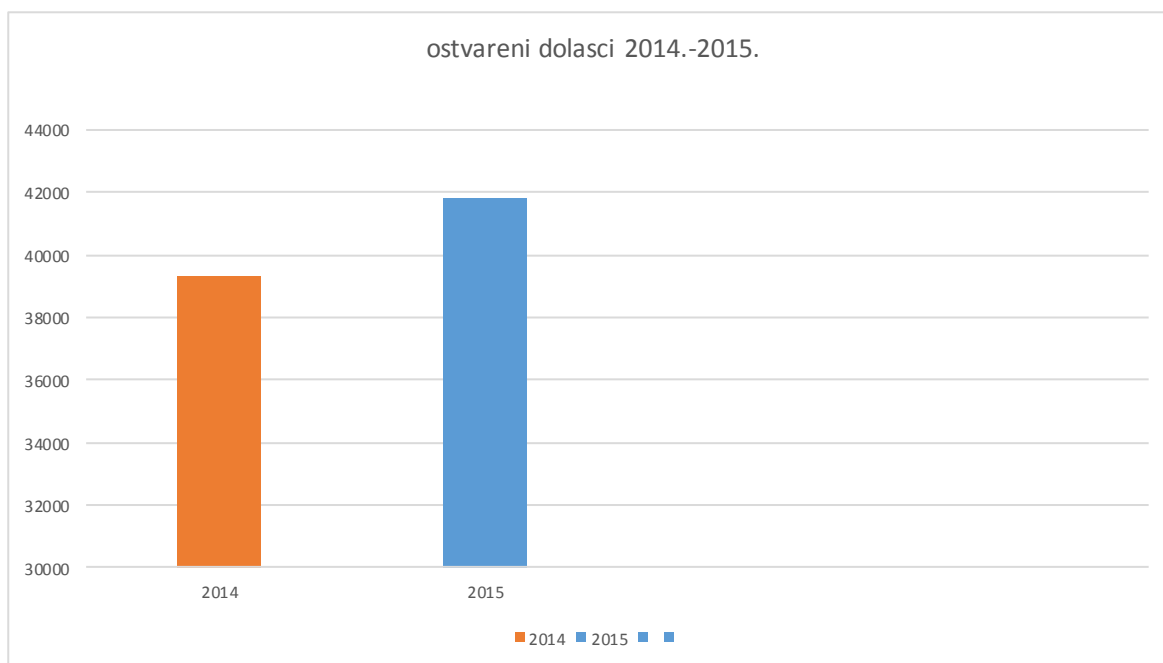
Prema podacima Turističke zajednice SBK/KSB u periodu od 01.01.-31.12.2015. godine, Srednjobosanski kanton/Kanton Središnja Bosna posjetilo je 41 775 turista što je za 6,33 % više nego u odnosu na isti period u 2014. godini kada je za isti period ostvareno 39 287 dolazaka²⁸ (vidi grafikon br.7).

Grafikon 7. Ostvareni dolasci na SBK/KSB u 2014. i 2015. godini

²⁶ Općina Travnik, Strategija razvoja općine Travnik 2016 – 2020, Općina Travnik, Travnik, 2016, str.16.

²⁷ Općina Travnik, op.cit.,str. 17.

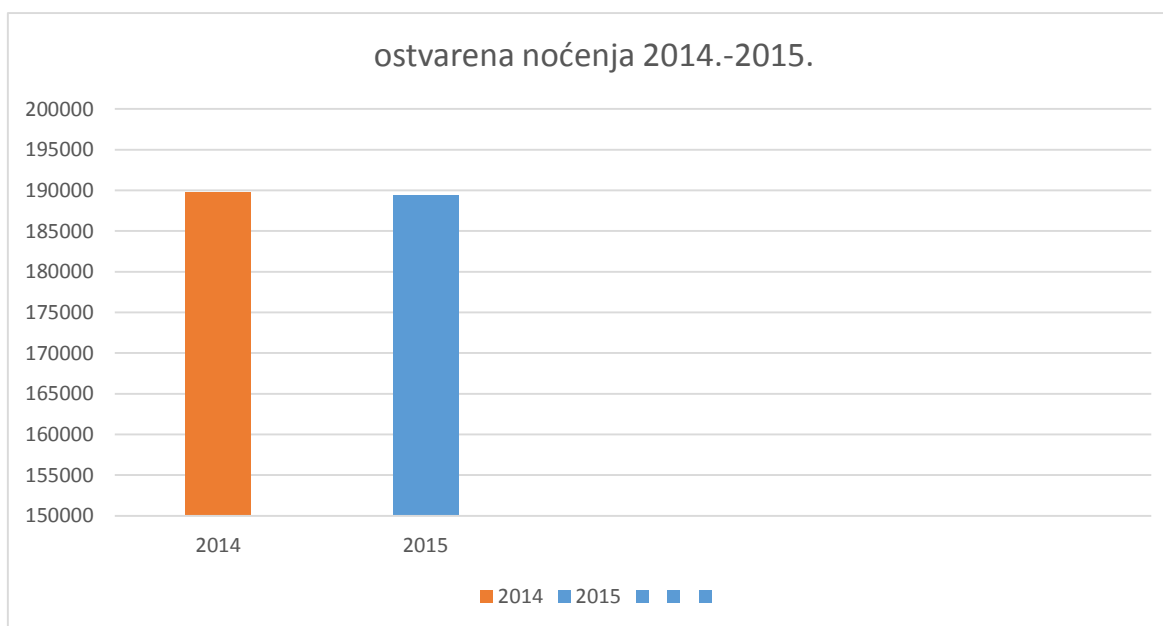
²⁸ Statistički podaci koji se koriste u analizama odnose se na podatke smještajnih subjekata (hotelski smještaj) koji prijavljuju dolaske i ostvarena noćenja u Turističkoj zajednici SBK/KSB. Određeni broj smještajnih jedinica u hotelskom smještaju i gotovo sve sobe u domaćinstvu (vikend objekti, apartmani, kuće i stanovi) i apartmani svoju obavezu prijave i odjave turista ne izvršavaju. Ovi podaci mogu se u strukturi smatrati reprezentativnim uzorkom u smislu strukture, ali nikako ne predstavljaju stvarno brojčano stanje.

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Navedeni dolasci u periodu od 01.01.-31.12.2015. godine su ostvarili 189 368 noćenja što je za 0,23% manje nego u odnosu na isti period u 2014. godine kada su u istom periodu zabilježena 189 808 noćenja (vidi grafikon br.8). Prosječno zadržavanje gostiju iznosi 4.53 dana i pokazuje određeno smanjenje u odnosu na isti period u 2014. godini kada je prosječno zadržavanje gostiju iznosilo 4.83 dana.

Grafikon 8. Ostvarena noćenja na SBK/KSB u 2014. i 2015. godini

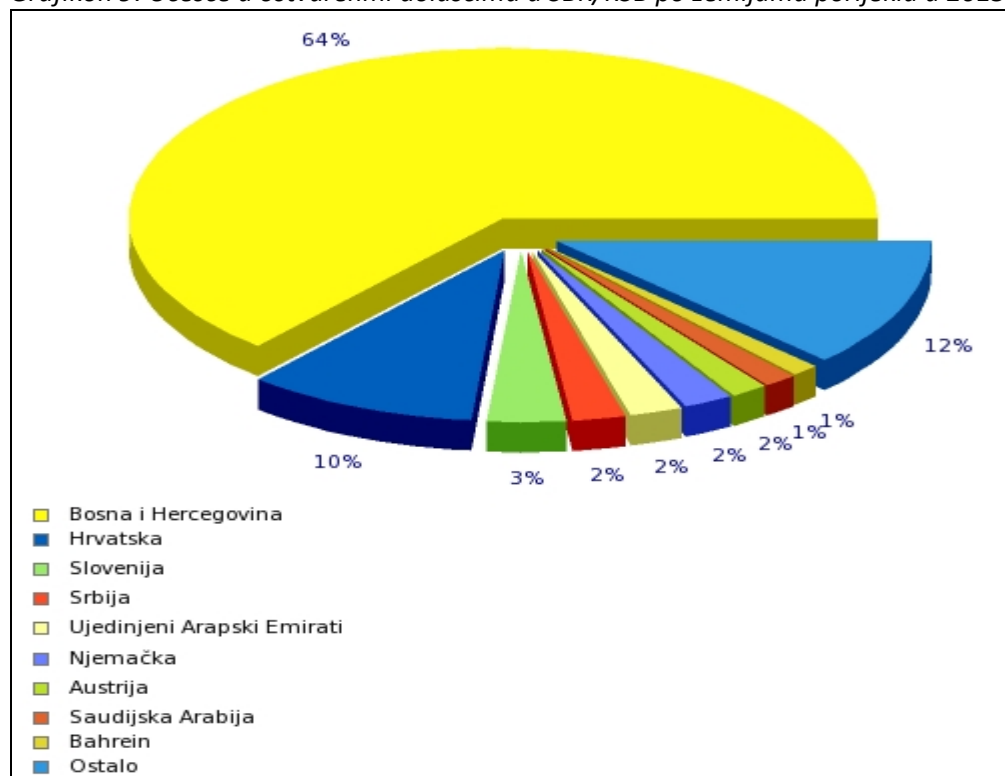

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Analizom je utvrđeno da je smanjenje broja ostvarenih noćenja isključivo prouzročen aktivnostima nekoliko subjekata koji su sa 31.01.2015. godine prestali vršiti prijavu i odjavu gostiju smatrajući da presudom Ustavnog suda F BiH ²⁹ prestaje i njihova obaveza prijave i odjave turista.

Najviše dolazaka u 2015. godini ostvarili su već tradicionalno domaći gosti 26 654, a slijede ih gosti iz Hrvatske 4162, Slovenije 1400, Srbije 955, UAE 938, Njemačke 880,...(vidi tabelu br.26).

Grafikon 9. Učešće u ostvarenim dolascima u SBK/KSB po zemljama porijekla u 2015.godini

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

U tabeli 26. (dio ukupne tabele ostvarenih dolazaka po zemljama porijekla u SBK/KSB) je uočljiv porast stranih gostiju prema zemljama porijekla, te blagi pad u ostvarenim dolascima domaćih gostiju iz već navedenih razloga (vidi str.100).

²⁹ Stupanje na snagu presude Ustavnog suda F BiH od 31.01.2015.godine po kojoj Zakon o turističkim zajednicama i promicanju turizma u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 19/96 i 28/03), nije suglasan Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine

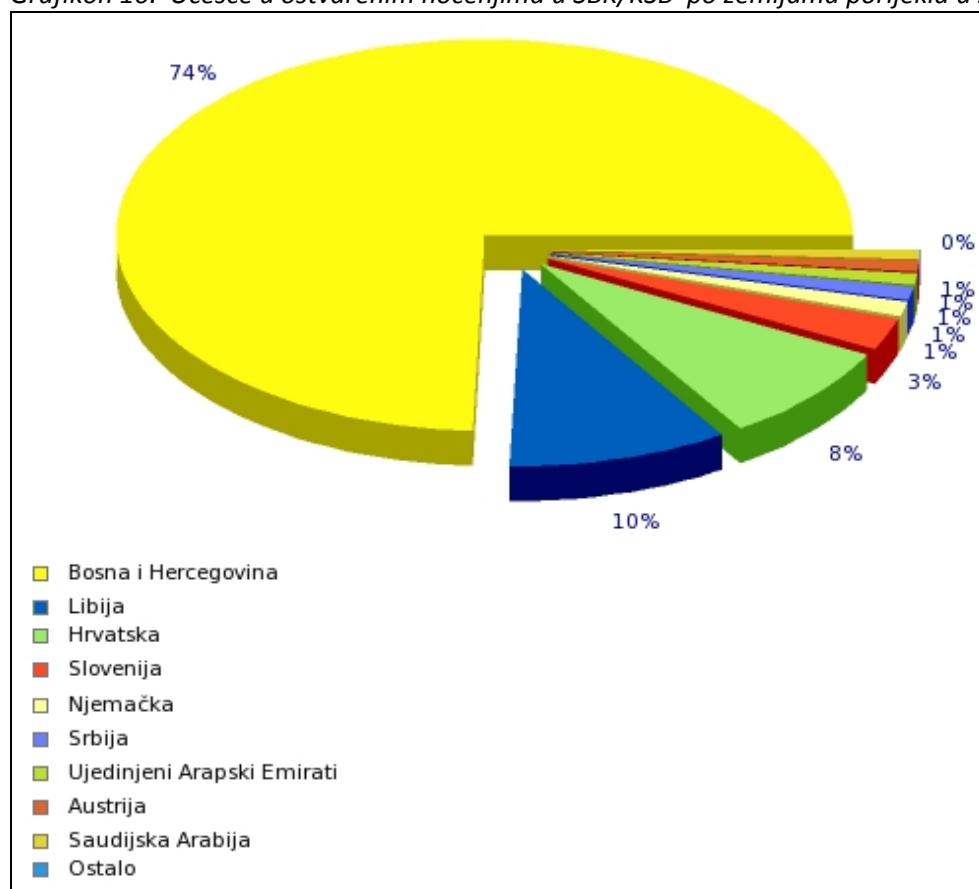
Tabela 26. Ostvareni dolasci u SBK/KSB po zemljama porijekla za 2014 i 2015. godinu

Struktura gostiju po državama: Usporedba (01. 01. 2015. - 31. 12. 2015. / 01. 01. 2014. - 31. 12. 2014.) - Sve općine / Svi subjekti			
Sve općine / Svi subjekti	2015	2014	Razlika %
Bosna i Hercegovina:	26574	27896	-4.74%
Hrvatska:	4162	3418	21.77%
Slovenija:	1400	1230	13.82%
Srbija:	955	626	52.56%
Ujedinjeni Arapski Emirati:	938	132	610.61%
Njemačka:	880	590	49.15%
Austrija:	660	570	15.79%
Saudijska Arabija:	585	241	142.74%
Bahrein:	483	217	122.58%
Turska:	425	366	16.12%

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Kada promatramo ostvarena noćenja, najviše noćenja ostvarili su domaći gosti iz Bosne i Hercegovine 132 011, a slijede ih strani turisti iz Libije 17 097³⁰, Hrvatske 14 517, Slovenije 4729, Njemačke 2167, Srbije 2061, UAE 1713, Austrije 1712 ... (vidi tabelu br. 27).

Grafikon 10. Učešće u ostvarenim noćenjima u SBK/KSB po zemljama porijekla u 2015. godin

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

³⁰ Veliki broj ostvarenih noćenja iz Libije posljedica je dužeg liječenja istih u rehabilitacijskim centrima uslijed prethodnih ranijih ratnih sukoba u toj državi.

Promatrajući povećanja/smanjenja ostvarenih noćenja po državama za period od 01.01. do 31.12.2015. godine u odnosu na isti period u 2014. godini u tabeli 27. (dio ukupne tabele ostvarenih noćenja po zemljama porijekla u SBK/KSB) vidljivo je da je u ukupnoj strukturi smanjen broj ostvarenih noćenja domaćih turista za 10,86 %.

Tabela 27. Ostvarena noćenja u SBK/KSB po zemljama porijekla u 2015.godini

Ostvarena noćenja po državama: Usporedba (01. 01. 2015. - 31. 12. 2015. / 01. 01. 2014. - 31. 12. 2014.) - Sve općine / Svi subjekti			
Sve općine / Svi subjekti	2015	2014	Razlika %
Bosna i Hercegovina:	132011	148099	-10.86%
Libija:	17097	8559	99.75%
Hrvatska:	14517	12880	12.71%
Slovenija:	4729	4273	10.67%
Njemačka:	2167	1570	38.03%
Srbija:	2061	1672	23.27%
Ujedinjeni Arapski Emirati:	1713	272	529.78%
Austrija:	1712	1555	10.10%
Saudijska Arabija:	1242	421	195.01%

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Po istoj strukturi, bilježe se povećanja noćenja stranih gostiju i to: UAE 529,78 %, Libija 99,75%³¹, Njemačka 38,03 %, Srbija 23,27 %, Hrvatska 12,71 %, Slovenija 10,67 %,...

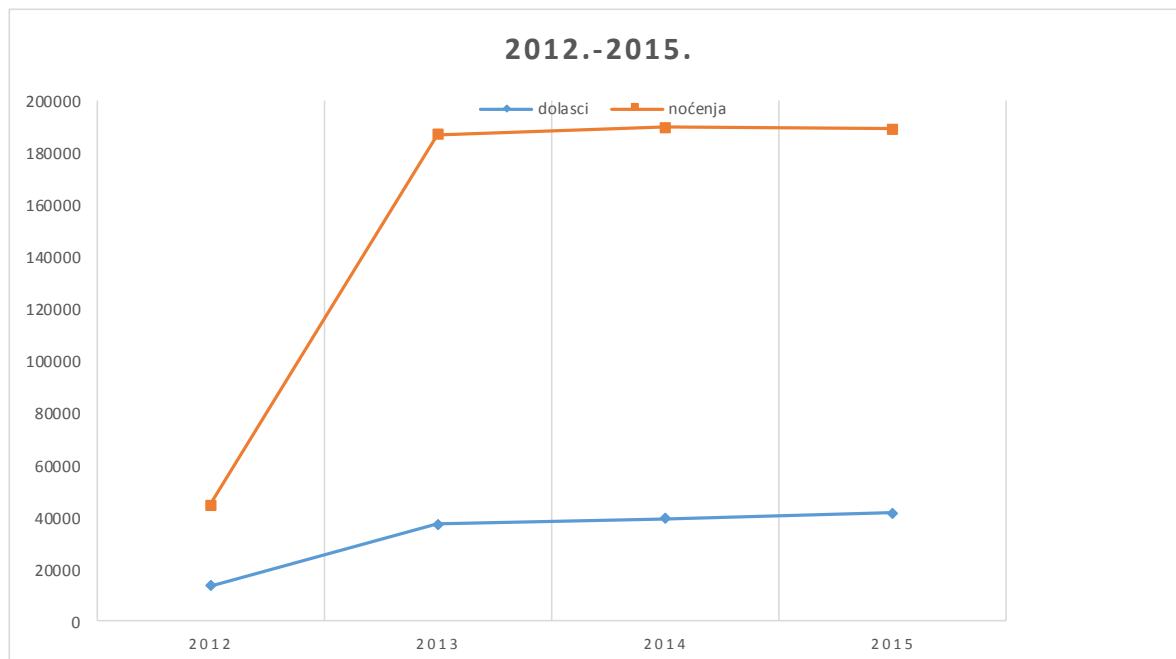
Evidentan je konstantan rast ostvarenih dolazaka i noćenja na SBK/KSB sve do 2015. godine kada se bilježi blagi rast u ostvarenim dolascima i blagi pad u ostvarenim noćenjima isključivo radi prestanka evidencije gostiju od strane pojedinih subjekata radi neuređenog zakonskog okvira iz oblasti turizma na području Federacije BiH³², iako je 2015. godina bila uspješnija nego prethodne godine.

Izražen i nagli rast broja ostvarenih noćenja i dolazaka u 2013. godini posljedica je uvođenja elektronskog sistema za prijavu i odjavu turista na SBK/KSB od strane TZ SBK/KSB (vidi grafikon br.11).

³¹ Veliki broj ostvarenih noćenja iz Libije posljedica je dužeg liječenja istih u rehabilitacijskim centrima uslijed prethodnih ranijih ratnih sukoba u toj državi.

³² Stupanje na snagu presude Ustavnog suda F BiH od 31.01.2015.godine po kojoj Zakon o turističkim zajednicama i promicanju turizma u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 19/96 i 28/03), nije suglasan Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine.

Grafikon 11. Turistički dolasci i noćenja od 2012. do 2015.godine na području općine Travnik

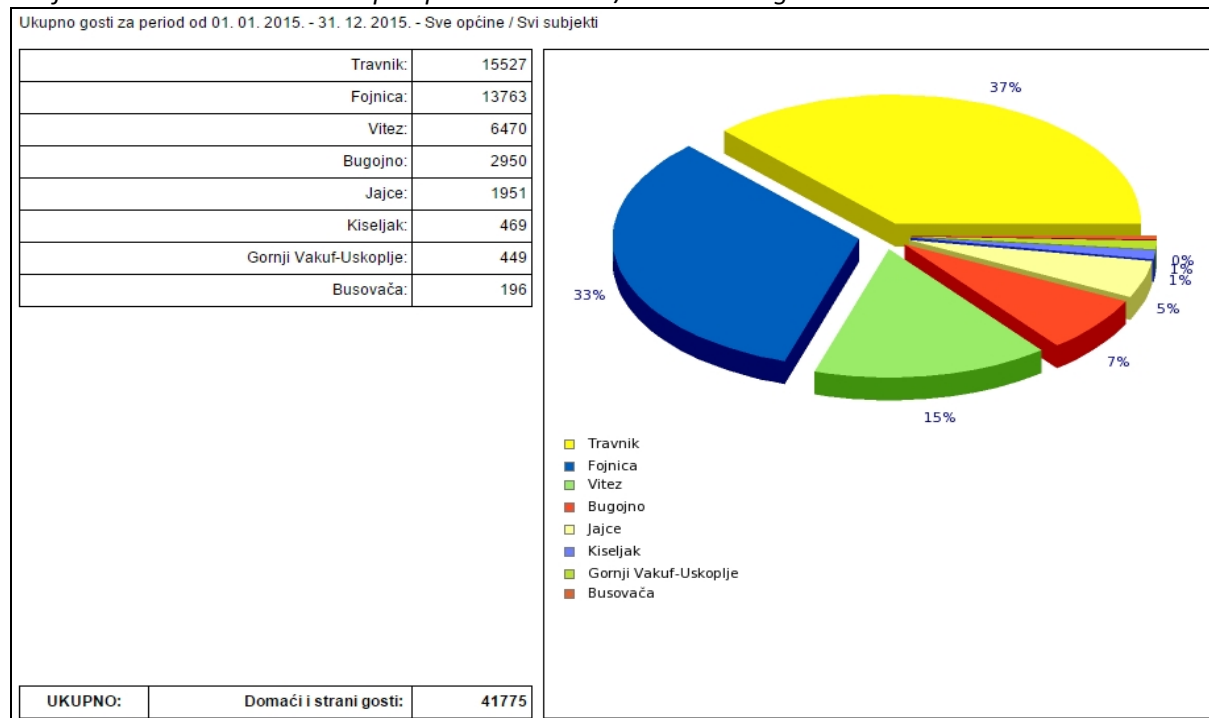

Izvor: Turistička zajednica SBK/SKB

Kada promatramo ukupno evidentirane dolaske po općinama na području SBK/KSB evidentno je da najviše dolazaka ostvaruje općina Travnik od 37,00 %, a slijede je općine Fojnica sa 33,00 %, Vitez sa 15,00 %, Bugojno sa 7,00 %, Jajce sa 5,00%,... (vidi grafikon br.12).

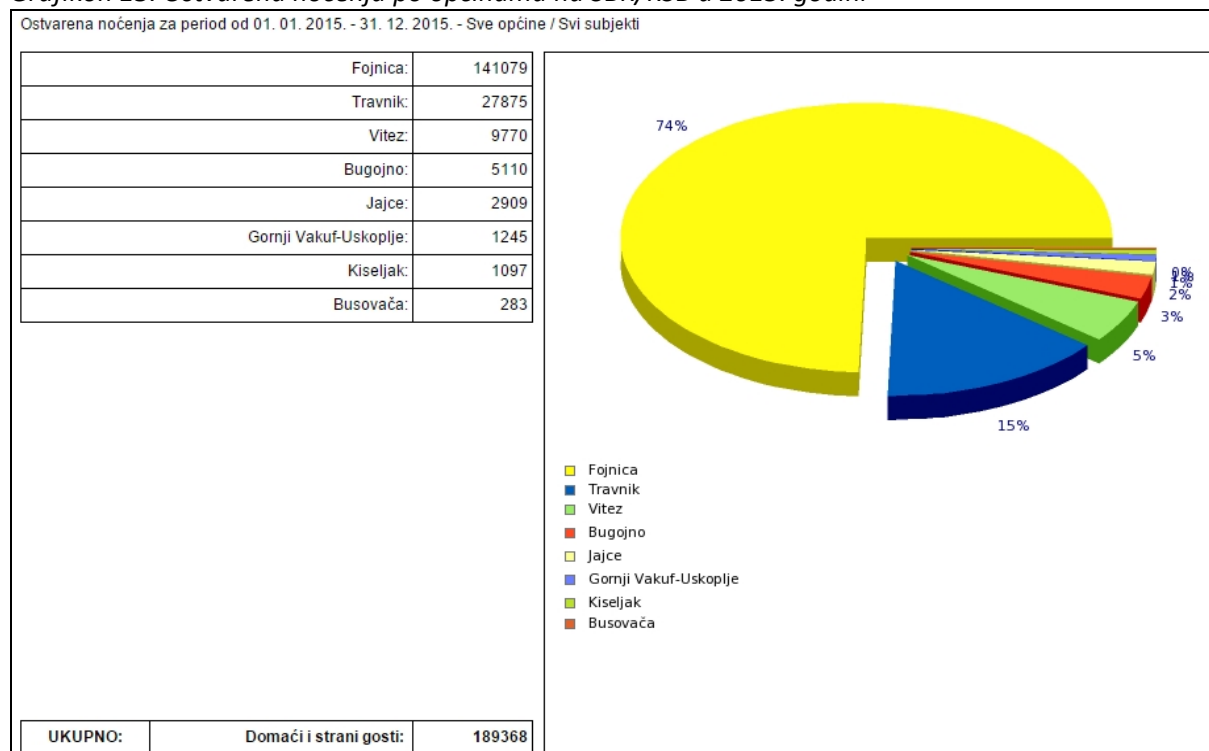
Kod ostvarenih noćenja po općinama na području SBK/KSB najviše noćenja ostvaruje općina Fojnica sa 74,00 %, a slijede je općine Travnik sa 15,00%, Vitez sa 5,00 %, Bugojno sa 3,00%,... (vidi grafikon br.13).

Grafikon 12. Ostvareni dolasci po općinama na SBK/KSB u 2015. godini

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Grafikon 13. Ostvarena noćenja po općinama na SBK/KSB u 2015. godini

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

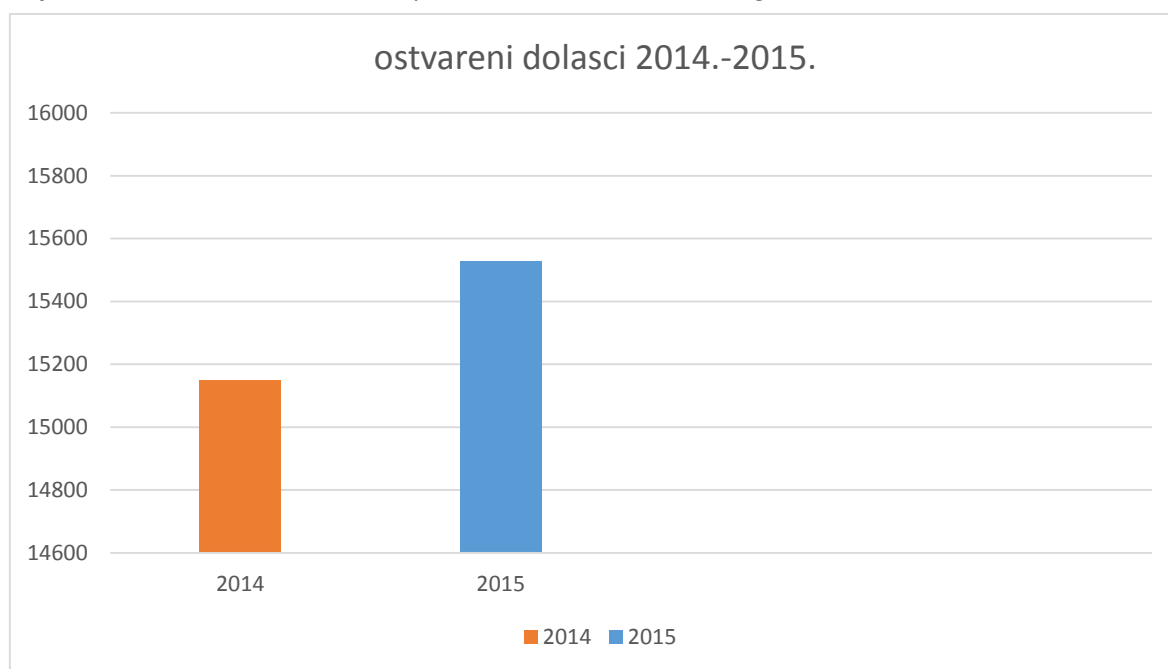
Shodno gore navedenom zaključuje se da statistički podatci sa kojim se raspolaže **nisu relevantni** za bilo kakvu stručnu analizu i prikazuju znatno manji broj ostvarenih dolazaka i noćenja nego je to u stvarnosti zbog prevashodno značajnog učešća sive ekonomije.

4.3. TURISTIČKA POTRAŽNJA OPĆINE TRAVNIK

Prema podacima Turističke zajednice SBK/KSB najveći motiv dolaska gostiju na području općine Travnik predstavlja zimski (skijaški sportovi), planinski i kulturni turizam (izleti, ekskurzije, kratki odmor u gradu-city break, tranzit...), a posljednje vrijeme sve značajniji postaju sportski i adrenalinski motivi aktivnog odmora. U ovom momentu turistička ponuda na području općine Travnik zadovoljava različite motive turista. Korisnici turističke ponude obzirom na segmentaciju tržišta (zemljopisnu, demografsku, psihografsku, biheviorističku...) su različiti i raznovrsni obzirom na turističku ponudu atraktivnu gotovo svim kategorijama turista.

Prema evidentiranim podacima Turističke zajednice SBK/KSB u periodu od 01.01.-31.12.2015.godine (vidi grafikon br.14), općinu Travnik posjetilo je 15 527 turista što je za 2,23 % više nego u odnosu na isti period u 2014. godini kada je za isti period ostvareno 15 174 dolazaka.³³

Grafikon 14: Ostvareni dolasci na općini Travnik u 2014. i 2015. godini

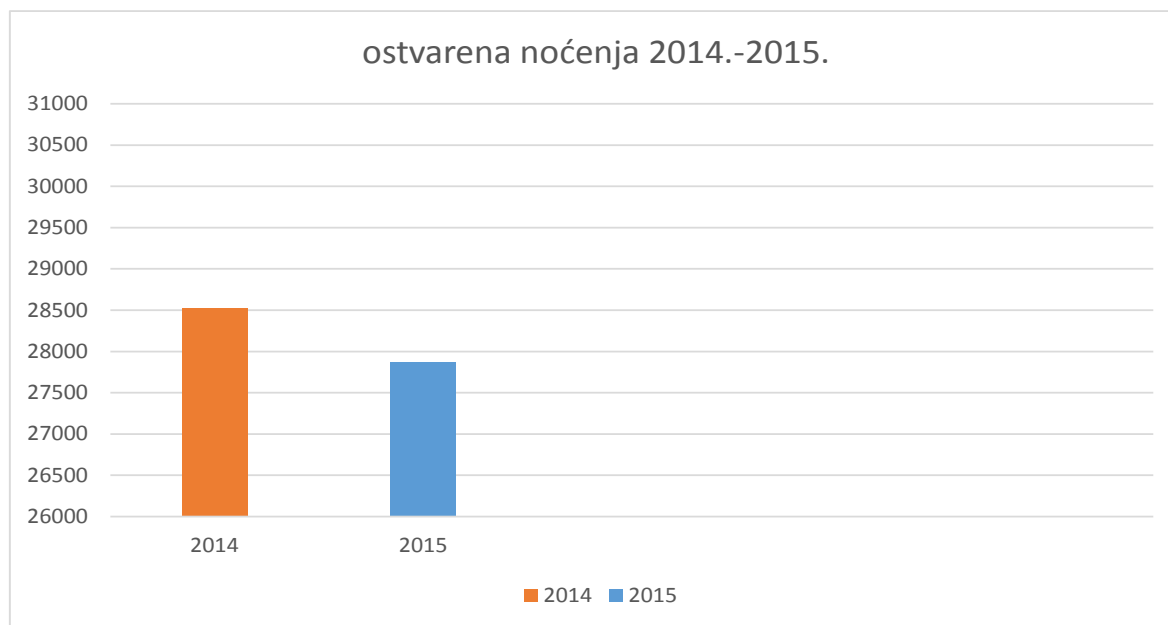

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

U periodu od 01.01.-31.12.2015. godine (vidi grafikon br.15), gosti su ostvarili 27 875 noćenja što je za 2,29 % manje nego u odnosu na isti period u 2014. godine kada su u istom periodu zabilježena 28 527 noćenja.

³³ Statistički podaci koji se koriste u analizama odnose se na podatke od smještajnih subjekata (hotelski smještaj) koji prijavljuju dolaske i ostvarena noćenja u Turističkoj zajednici SBK/KSB. Određeni broj smještajnih jedinica u hotelskom smještaju i gotovo sve sobe u domaćinstvu (vikend objekti, apartmani, kuće i stanovi) i apartmani svoju obavezu prijave i odjave turista ne izvršavaju. Ovi podaci mogu se u strukturi smatrati reprezentativnim uzorkom u smislu strukture, ali nikako ne predstavljaju stvarno brojčano stanje.

Grafikon 15: Ostvarena noćenja na općini Travnik u 2014. i 2015. godini

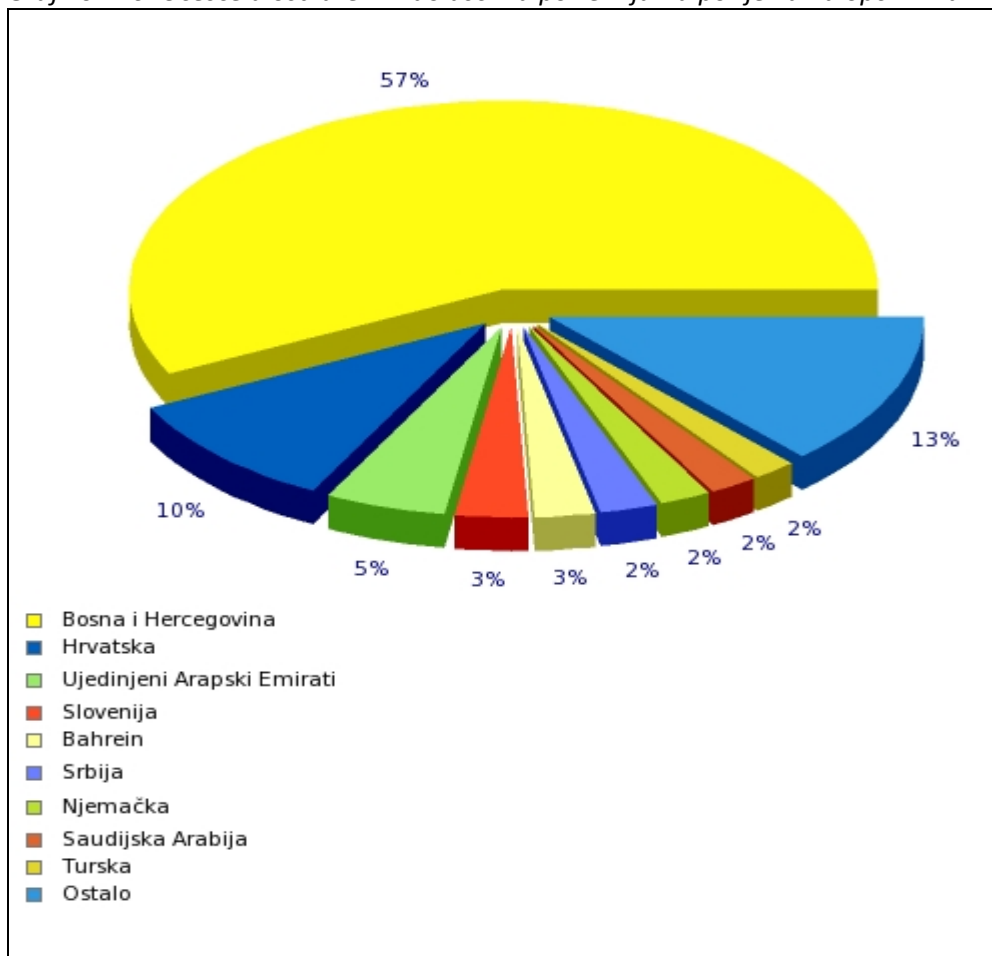
Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

*Smanjenje broja ostvarenih noćenja i sam mali porast broj gostiju u 2015. godini isključivo je prouzročen neprijavljivanjem gostiju u objektima koji pružaju usluge smještaja radi neuređenog zakonskog okvira u Federaciji BiH od 31.01.2015. godine i neprovođenja aktivnosti kontrole prijave i odjave gostiju od strane Federalne tržišno ugostiteljske inspekcije u 2015. godini.*³⁴

Najviše dolazaka na područje općine Travnik ostvarili su već tradicionalno domaći gosti 8911 (57 %), a slijede ih gosti iz Hrvatske 1556 (10 %), UAE 804 (5 %), Slovenije 485 (3%), Bahrein 402 (3%), Srbije 380 (2%), Njemačke 340 (2%),... (vidi tabelu br.28).

³⁴ Stupanje na snagu presude Ustavnog suda F BiH od 31.01.2015.godine po kojoj Zakon o turističkim zajednicama i promicanju turizma u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 19/96 i 28/03), nije saglasan Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine

Grafikon 16: Učešće u ostvarenim dolascima po zemljama porijekla na općini Travnik u 2015. godini

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Promatrajući povećanja/smanjenja ostvarenim dolascima po državama za period od 01.01. do 31.12.2015. godine u odnosu na isti period u 2014. godini u tabeli 28. vidljivo je da je u ukupnoj strukturi smanjen broj ostvarenih dolazaka domaćih turista za 12,49 % na općini Travnik, dok broj dolazaka gostiju iz većine stranih zemalja i dalje raste: Hrvatska 33,22 %, UAE 764.52 %, Bahrein 107,22 %, Njemačka 78,01 %, Srbija 50,20 %...

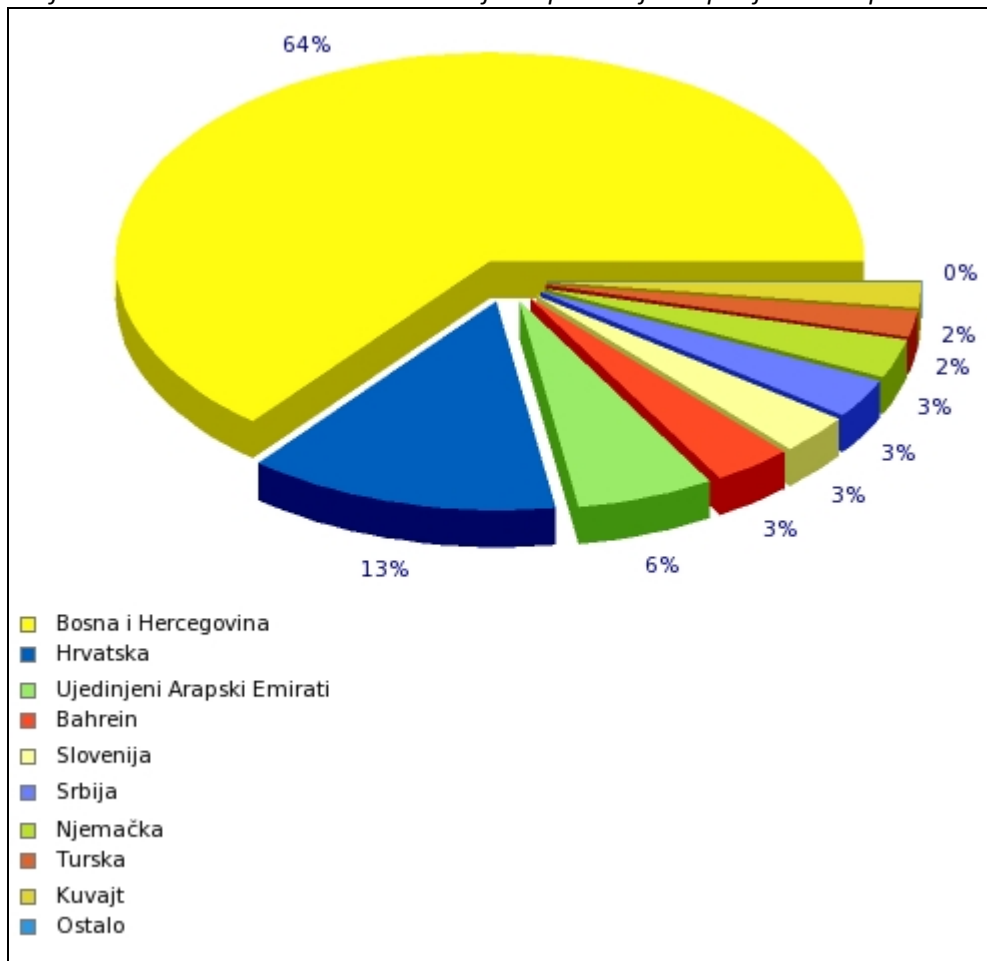
Tabela 28. Dolasci po zemljama porijekla na općini Travnik u 2015. godini

Struktura gostiju po državama: Usporedba (01. 01. 2015. - 31. 12. 2015. / 01. 01. 2014. - 31. 12. 2014.) - Travnik / Svi subjekti			
Travnik / Svi subjekti	2015	2014	Razlika %
Bosna i Hercegovina:	8911	10183	-12.49%
Hrvatska:	1556	1168	33.22%
Ujedinjeni Arapski Emirati:	804	93	764.52%
Slovenija:	485	553	-12.30%
Bahrein:	402	194	107.22%
Srbija:	380	253	50.20%
Njemačka:	340	191	78.01%
Saudijska Arabija:	316	159	98.74%
Turska:	284	294	-3.40%

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

U 2015. godini najviše noćenja ostvarili su domaći gosti iz Bosne i Hercegovine 15 582 (64%), a slijede ih strani turisti iz Hrvatske 3274 (13%), UAE 1447 (6%) , Bahreina 826 (3%), Slovenije 746 (3%), Srbije 745 (3%), Njemačke 737 (3%),... (vidi tabelu br.29).

Grafikon 17. Učešće u ostvarenim noćenjima po zemljama porijekla na općini Travnik u 2015.godini

Izvor: Turistička zajednica KSB/SBK

Također, u tabeli br. 29, promatrajući povećanja/smanjenja ostvarenih noćenja po državama za period od 01.01. do 31.12.2015. godine u odnosu na isti period u 2014. godini, vidljivo je da u ukupnoj strukturi ostvarenih noćenja evidentno smanjenje broja noćenja domaćih turista i to za 18,00 %. Po istoj strukturi, bilježe se povećanja noćenja stranih gostiju iz većine država i to: Hrvatska 26,80 %, UAE 948,55, Bahrein 82,74, Njemačka 90,44 %, Srbija 78,23 %...

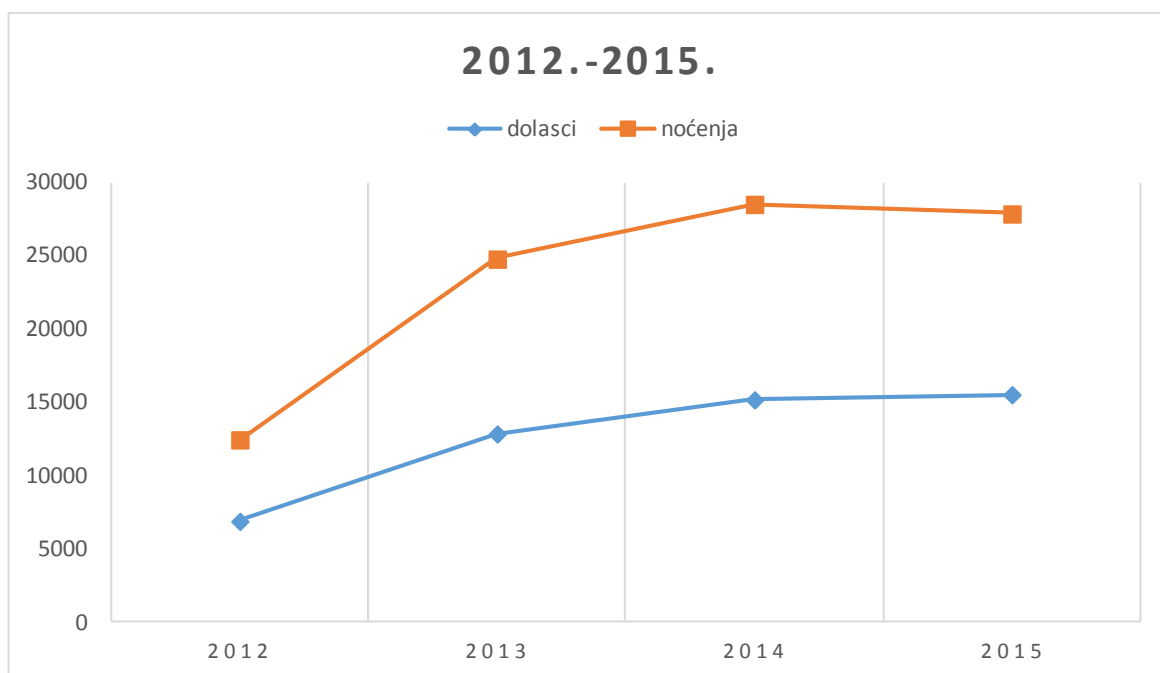
Tabela 29. Ostvarena noćenja po zemljama porijekla na općini Travnik u 2015. godini

Ostvarena noćenja po državama: Usporedba (01. 01. 2015. - 31. 12. 2015. / 01. 01. 2014. - 31. 12. 2014.) - Travnik / Svi subjekti			
Travnik / Svi subjekti	2015	2014	Razlika %
Bosna i Hercegovina:	15582	19002	-18.00%
Hrvatska:	3274	2582	26.80%
Ujedinjeni Arapski Emirati:	1447	138	948.55%
Bahrein:	826	452	82.74%
Slovenija:	746	782	-4.60%
Srbija:	745	418	78.23%
Njemačka:	737	387	90.44%
Turska:	492	489	0.61%
Kuvajt:	484	977	-50.46%

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Evidentan je konstantan rast ostvarenih dolazaka i noćenja na području općine Travnik sve do 2015. godine kada se statistički bilježi blagi pad u dolascima i noćenjima. Razlog tome leži u činjenici što su pojedini subjekti koji pružaju usluge smještaja prestali prijavljivati svoje goste radi neuređenog zakonskog okvira iz oblasti turizma na području Federacije BiH³⁵, iako je 2015. godina bila uspješnija nego prethodne godine.

Grafikon 18. Turistički dolasci i noćenja od 2012. do 2015. godine na području općine Travnik

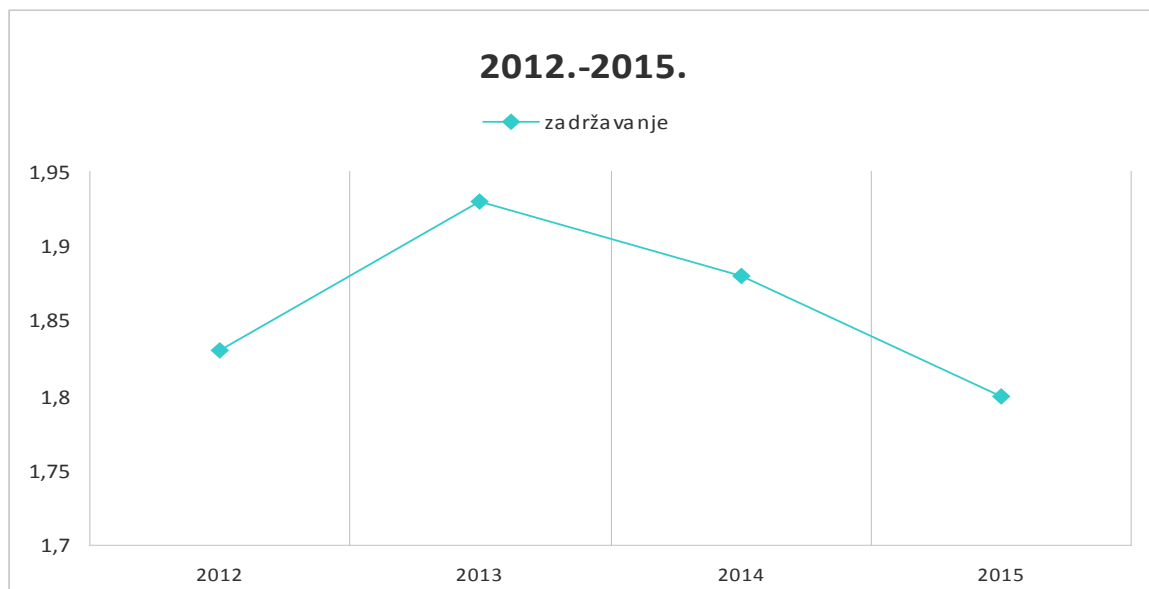

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

³⁵ Stupanje na snagu presude Ustavnog suda F BiH od 31.01.2015.godine po kojoj Zakon o turističkim zajednicama i promicanju turizma u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 19/96 i 28/03), nije suglasan Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine.

Prosječno zadržavanje gostiju na području općine Travnik u 2015. godini iznosi 1,8 dana (vidi grafikon br.19). Navedeni podatak ne odražava realnu strukturu broja dana koje turisti ostvare s obzirom da je provedenom anketom turista na Vlačiću u zimskoj sezoni 2016./2017. godini prema kojoj se gosti zadržavaju znatno duže nego to službena statistika pokazuje.³⁶

Grafikon 19. Prosječno zadržavanje gostiju od 2012. do 2015.godine na području općine Travnik

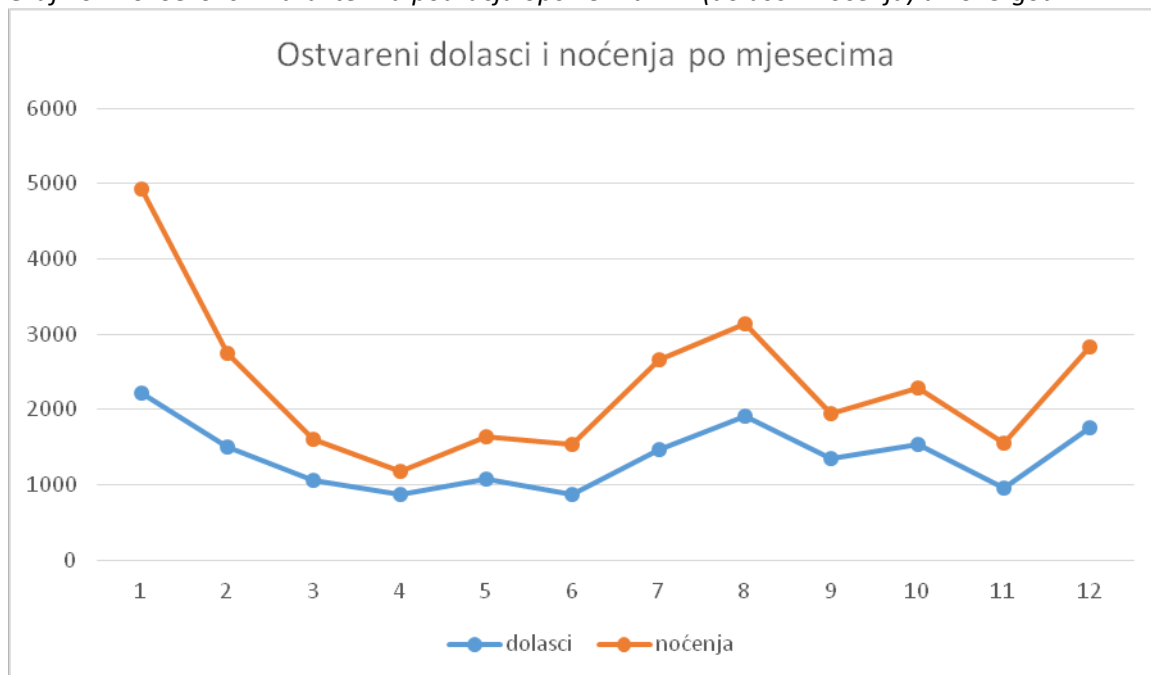

Izvor: Turistička zajednica SBK/SKB

Prema statističkim podacima iz 2015. godine evidentno je da se smanjuje sezonski karakter u turizmu na području općine Travnik osobito u posezni septembar-decembar, ali još uvijek se osjeti značajan sezonski karakter u predsezoni mart- juni (vidi grafikon br.20).

³⁶ Anketa nije provedena na području cijele općine, ali ako se uzme udio smještajnih jedinica u gradskoj i prigradskoj zoni u odnosu na broj smještajnih jedinica na Vlačiću tada može se govoriti da je zadržavanje gostiju duže nego to pokazuje službena statistika što potvrđuje anketa.

Grafikon 20. Sezonski karakter na području općine Travnik (dolasci i noćenja) u 2015. godini

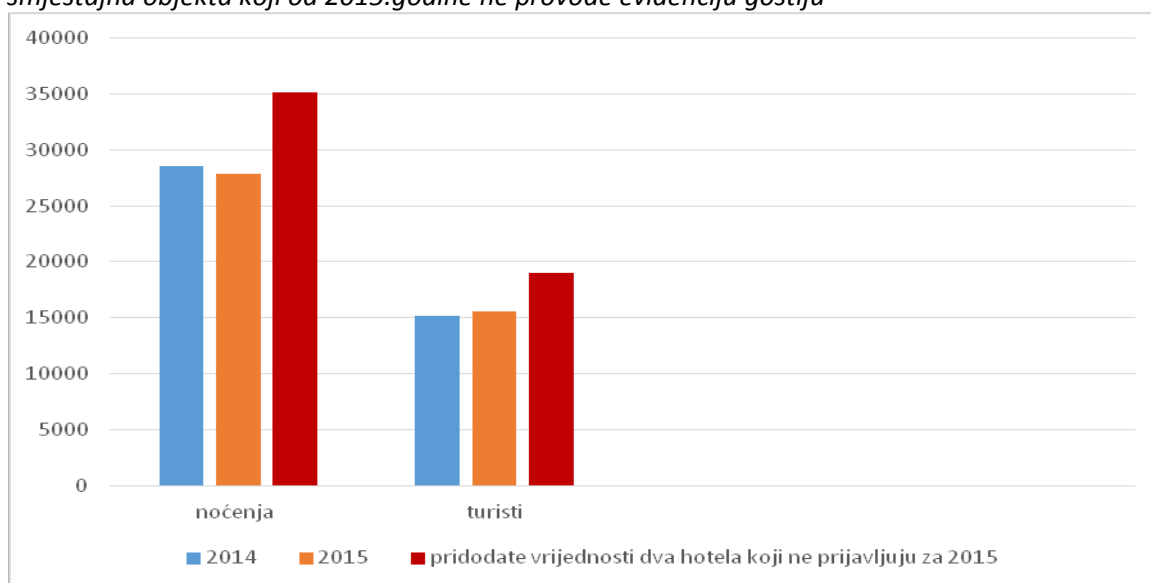
Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

S obzirom da je u 2015. godini zabilježeno povećanje broja smještajnih subjekata koji su prestali vršiti svoju obavezu prijave i odjave turista, a koju je prouzrokovalo prije svega neprovođenje kontrole prijave i odjave turista u 2015. godini, kao primjer urađeno je nekoliko projekcija pod pretpostavkama minimalno ostvarenih noćenja na općini Travnik.

Primjer 1: Projekcija pod pretpostavkom unosa vrijednosti u službenu statistiku podataka samo dva hotela koja su prestala prijavljivati goste u 2015. godini.

Uzimajući prosječne vrijednosti dva smještajna subjekta, koja su prestala prijavljivati svoje goste u 2015. godini, te na osnovu evidencije ostvarenih dolazaka i noćenja istih u 2014. godini (3530 turista i 7332 noćenja) to pridodamo statističkim pokazateljima u 2015. godini, tada se može zaključiti da povećanje broja ostvarenih dolazaka, na osnovu vrijednosti samo dva smještajna objekta, na području općine Travnik u 2015. godini zapravo iznosi najmanje 22,73 % dok povećanje ostvarenih noćenja na nivou općine u 2015. godini iznosi najmanje 26,30 % (vidi grafikon br.21).

Grafikon 21. Broj noćenja i gostiju na općini Travnik na osnovu pridodatih vrijednosti samo dva smještajna objekta koji od 2015.godine ne provode evidenciju gostiju

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Primjer 2: Projekcija pod pretpostavkom minimalno ostvarenih noćenja na općini Travnik u toku deset poslovnih dana zimske turističke sezone i minimalne vrijednosti u toku jedne poslovne godine.

Uzimajući u obzir da su na planinskom centru Vlašić samo u periodu od 01.01. do 10.01. zauzeti gotovo svi smještajni kapaciteti (analiza rezerviranosti kapaciteta):

hotelski smještaj 1000 ležaja x 10 dana = 10 000 noćenja

privatni smještaj (minimalno se uzima da je u funkciji 20 % vikend objekata iako je taj broj daleko veći) 2400 ležaja x 10 dana = 24 000 noćenja

Prema tim procjenama samo na planinskom centru Vlašić u periodu od deset dana ostvari najmanje **34 000 noćenja** što je više nego to „stvarna“ statistika pokazuje za cijelu godinu na području općine Travnik.

Primjer 3: Projekcija pod pretpostavkom minimalne vrijednosti u toku jedne poslovne godine. Analizom minimalnih vrijednosti kapaciteta u pružanju usluga smještaja na općini Travnik (3400 ležaja) te popunjenost-iskoristivost tih kapaciteta od minimalnih 10 % dolazi se do **ZAKLJUČKA DA SE NA PODRUČJU OPĆINE TRAVNIK OSTVARI NAJMANJE 122 400 NOĆENJA U TOKU JEDNE GODINE.**

U skladu gore navedenim zaključuje se da statistički podatci sa kojim se raspolaže **nisu relevantni** za bilo kakvu stručnu analizu i prikazuju znatno manji broj ostvarenih dolazaka i noćenja nego je to u stvarnosti. Ipak i u takvim uslovima na području općine Travnik bilježi se konstantno povećanje broja dolazaka i noćenja turista, a uzimajući u obzir i **realnu procjenu** neevidentiranih dolazaka i noćenja može se reći da **turizam u općini Travnik ima znatno veći učinak i rast nego to službene statistike pokazuju.**

4.3.1. Turistička potražnja općeg interesa turista na Općini Travnik

S obzirom na specifičnosti općine Travnik, turistička potražnja je općenitim interesovanjem diferencirana na dvije turističke destinacije, planinu Vlašić i gradsku zonu Travnika, odnosno planinski i gradski turizam sa svojim specifičnim vrstama. Ostala područja općine Travnik sa aspekta turističke potražnje su tranzitnog obilježja ili su u funkciji primarnih turističkih destinacija.

Tabela 30. Turistička potražnja na području općine Travnik

Karakteristike tur. potražnje	OPĆINA TRAVNIK
Period posjeta i boravci	Tokom cijele godine
Periodi visoke sezone	Zima i ljeto
Osnovni motiv dolazaka	Ljepota prirode i krajolika, skijanje, kulturno-historijska baština, sport, ambijent, tranzit, zdravlje, hiking
Turistička potražnja prema selektivnim vrstama turizma	Zimski turizam, kulturni turizam, gastro ponuda, sport i rekreacija, izleti i ekskurzije
Osnovno obilježje turizma osnovno	Boravci, izleti i ekskurzije, tranzit
Prijevozno sredstvo dolaska osnovno	Automobil, autobus
Vrsta objekata za smještaj osnovno	Hotelski smještaj, privatni smještaj (vikend objekti, apartmani, kuće i stanovi)
Informacija o destinaciji osnovno	Preporuka, mediji, Internet, tur. agencije
Dominantna tržišta osnovno	Domaći gosti, Hrvatska, UAE, Slovenija
Primarna organizacija dolaska	Individualno/agencijski
Aktivnosti u destinaciji	Skijanje, planinarenje, kratki odmor u gradu (city break), ugostiteljske usluge, razgledavanje kulturno-historijske i prirodne baštine, posjeta muzejima, rekreacija, šetnja u prirodi, zabava, korištenje rekreativnih sadržaja
Stepen zadovoljstva	U skladu sa očekivanjima
Potrošnja po danu	od 30,00 do 100,00 KM
Učestalost dolaska turista u destinaciju	Dva i više puta

Izvor: Obrada autora

4.3.2. Turistička potražnja planinskog centra Vlačić

Osnovne karakteristike turističke potražnje Vlačića su u vezi sa planinskim turizmom tokom cijele godine.

Tabela 31. Turistička potražnja planinskog centra Vlačić

Karakteristike tur. potražnje	PLANINA VLAŠIĆ (podaci izraženi u procentima odnose se na zimski period)
Period posjeta i boravci	Tokom cijele godine
Periodi visoke sezone	Zima i ljeto
Osnovni motiv dolazaka	Ljepota prirode i krajolika (24,8 %), skijanje(24 %), zdravlje (13,7%), Zabava i novi doživljaj (12 %), Vlačić kao turistički brand (9,6%), sport (8,8%)
Turistička potražnja prema selektivnim vrstama turizma	Zimski turizam, sport i rekreacija, poslovni turizam, zdravlje i wellness, avanturizam, izleti, školski i obrazovni programi
Osnovno obilježje turizma osnovno	Boravci, izleti
Prijevozno sredstvo dolaska osnovno	Automobil, autobus
Vrsta objekata za smještaj osnovno	Hotelski smještaj (40,3%), sobe u domaćinstvu-vikend objekti (32,7%), ostalo/vlastiti smještaj (27%)
Informacija o destinaciji osnovno	Preporuka (36,5%), mediji (28,9%), internet (25%), tur. agencije (9,6%)
Dominantna tržišta osnovno	Domaći gosti (60%), Hrvatska (13%), UAE (6%), Bahrein (3%), Slovenija (3%),
Primarna organizacija dolaska	Individualno (88,46%), agencijski (11,54%)
Aktivnosti u destinaciji	Skijanje, planinarenje, ugostiteljske usluge, seminari i kongresi, rekreacija, šetnja u prirodi, zabava, korištenje rekreativnih sadržaja
Stepen zadovoljstva	Iznad očekivanja (34,27%), u skladu sa očekivanjima (54,43%), ispod očekivanja (11,3%)
Potrošnja po danu	Do 30,00 KM (32,7%), 30,00 do 100,00 KM (46,15%), iznad 100,00 KM (21,15%)
Zadržavanje gostiju	1 do 3 noćenja (30,76%), 4 do 7 noćenja (30,76%), više od 7 noćenja (26,92%), dnevni posjetioči (11,53 %)
Fokus grupe	Obitelji, rekreativci, sportaši, škole, preduzeća, avanturisti, individualci

Izvor: Obrada autora

4.3.3. Turistička potražnja gradske zone

Osnovne karakteristike turističke potražnje gradske zone su motivi u vezi sa jedinstvenim sveukupnim ambijentom koji je produkt prirodnog i kulturnog naslijeđa grada Travnika.

Tabela 32. Turistička potražnja gradske zone

Karakteristike tur. potražnje	GRADSKA ZONA
Period posjeta i boravci	Tokom cijele godine
Periodi visoke sezone	Proljeće-ljeto (maj-oktobar)
Osnovni motiv dolazaka	Sveukupni ambijent, kulturno-historijska baština, Travnik kao turistički brand, kratki odmor u gradu (city break), tranzit, gastro ponuda
Turistička potražnja prema selektivnim vrstama turizma	Kulturni turizam, MICE, vjerski turizam, obrazovni i školski turizam, izleti i ekskurzije, gastro turizam
Osnovno obilježje turizma osnovno	Izleti i ekskurzije, tranzit, poslovni turizam, kraća zadržavanja
Prijevozno sredstvo dolaska osnovno	Automobil, autobus
Vrsta objekata za smještaj osnovno	Hotelski smještaj
Informacija o destinaciji osnovno	Tur. agencije, mediji, internet, preporuka
Dominantna tržišta osnovno	Domaći gosti i dijaspora, Hrvatska, Turska, UAE, Slovenija, Srbija
Primarna organizacija dolaska	Agencijski, Individualno
Aktivnosti u destinaciji	Kratki odmor u gradu (city break),, ugostiteljske usluge, razgledavanje kulturno-povijesne i prirodne baštine, posjeta muzejima i drugo, u skladu sa očekivanjima
Stepen zadovoljstva	
Potrošnja po danu	---
Zadržavanje gostiju	1 do 3 noćenja
Fokus grupe	Obitelji, rekreativci, sportaši, škole, preduzeća, avanturisti, izletnici, grupe na proputevanjima, individualci, poslovne osobe

Izvor: Obrada autora

4.3.4. Turistička potražnja šireg područja općine

Osnovne karakteristike turističke potražnje šireg područja općine Travnik je tranzit ili je funkcija turizma naslonjena na potrebe planine Vlašić i gradske zone.

Tabela 33. Turistička potražnja šireg dijela općine

Karakteristike tur. potražnje	ŠIRE PODRUČJE OPĆINE-PRIGRADSKA NASELJA
Period posjeta i boravci	Tokom cijele godine
Periodi visoke sezone	ljetno
Osnovni motiv dolazaka	tranzit, kratki odmor u gradu (city break), (Travnik), gastro ponuda, poslovni sastanci
Turistička potražnja prema selektivnim vrstama turizma	Izleti i ekskurzije, poslovni turizam, kraća zadržavanja
Osnovno obilježje turizma	tranzit
Prijevozno sredstvo dolaska osnovno	Automobil
Vrsta objekata za smještaj osnovno	Hotelski smještaj
Informacija o destinaciji osnovno	internet, preporuka
Dominantna tržišta osnovno	Domaći gosti i dijaspora, Hrvatska, Turska, UAE, Slovenija, Srbija
Primarna organizacija dolaska	Individualno
Aktivnosti u destinaciji	kratki odmor u gradu (city break), ugostiteljske usluge, poslovni sastanci
Stepen zadovoljstva	u skladu sa očekivanjima
Potrošnja po danu	---
Zadržavanje gostiju	1 do 3 noćenja
Fokus grupe	sportaši, preduzeća, grupe na proputevanjima, individualci, avanturist

Izvor: Obrada autora

4.3.5. Stavovi i mišljenje lokalne zajednice

U cilju realizacije Strategije razvoja turizma općina Travnik provedena je i kratka anketa mišljenja lokalne zajednice o značaju turizma u razvoju općine Travnik. Uzorak je činilo 343 ispitanika koji su svoje mišljenje iskazali na nezavisnom web portalu tntportal.ba.

Anketno pitanje koje je postavljeno: Da li smatrate da je turizam kroz sistemsko uređenje jedan od strateških pravaca razvoja općine Travnik?

Tabela 34. Stavovi lokalne zajednice o koristima od turizma (udio u %)

Pitanje	Potpuno se slažem	Djelomično se slažem	Ne, potpuno se ne slažem
Turizam je jedan od strateških pravaca razvoja općine Travnik	67,00 %	21,00 %	12,00 %

Izvor: Obrada autora

Stavovi stanovnika općine Travnik pokazuju da turizam može biti značajna privredna djelatnost koja može bit jedan od važnih pokretača ekonomskog razvoja općine Travnik, te da Općina Travnik u budućnosti treba zasnivati svoje razvojne planove i kroz oblast turizma.

4.4. ANALIZA PRIHODA OD ČLANARINE U TZ

Članarina turističkoj zajednici predstavlja jedan od prihoda turističke zajednice koja se uplaćuje turističkoj zajednica kantona/županija u iznosu od 80 %, i Turističkoj zajednici F BiH u iznosu od 20 %.

Članarinu turističkoj zajednici dužno je plaćati pravno i fizičko lice koje obavlja djelatnost iz Odluke o standardnoj klasifikaciji djelatnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine, a u skladu sa Zakonom o turističkim zajednicama i promociji turizma u F BiH ("Službene novine Federacije BiH", broj 28/98) i Uredbe o članarinama u turističkim zajednicama iz 2009.godine. Osnovica za obračun članarine za pravna i fizička lica obaveznike poreza na dobit jest ukupni prihod.

Presudom Ustavnog suda F BiH iz 2014. godine utvrđeno je da Zakon o turističkim zajednicama i promociji turizma u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 19/96 i 28/03), nije saglasan Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine, te je dat rok od šest mjeseci Parlamentu F BiH da uredi materiju koja je regulisana osporenim Zakonom. Budući da Parlament F BiH još uvijek nije uredio navedenu materiju³⁷, na turističkom tržištu nastala su različita tumačenja izvršenja osporenog zakona, te su stoga i prihodi po osnovu članarina znatno smanjeni, kako u ukupnoj strukturi, tako i sa područja općine Travnik.

U tabeli br. 35, kao primjer smanjivanja uplata po osnovu članarine u Turističkoj zajednici SBK/KSB mogu se pokazati ostvareni prihodi za 2013. godinu (prije donošenja Odluke

³⁷ Informacija zaključno sa 2017. godinom

Ustavnog suda F BiH) i 2016.godine (poslovanje nakon Odluke Ustavnog suda i neuređenosti materije koja reguliše osporeni Zakon).

Tabela 35. Prihod po osnovu članarine u Turističkoj zajednici SBK/KSB na području SBK/KSB³⁸

Vrsta prihoda	Godina	Iznos prihoda
Članarina u TZ	2013.	463.275,00 KM
Članarina u TZ	2016.	168.209,00 KM

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

Evidentan je pad prihoda po osnovi članarina u turističkim zajednicama u promatranom razdoblju od 63,70 %. Razmjerni pad u uplati članarina u promatranom razdoblju odnosi se i na općinu Travnik.

Prihodi po osnovu članarine u turističkim zajednicama sa područja općine Travnik u 2015 i 2016. godini prikazani su u tabeli br. 36.

Tabela 36. Prihod po osnovu članarine u Turističkoj zajednici SBK/KSB na području općine Travnik

Vrsta prihoda	Godina	Iznos prihoda
Članarina u TZ (općina Travnik)	2015.	38.263,26 KM
Članarina u TZ (općina Travnik)	2016.	26.187,16 KM

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

4.5. ANALIZA PRIHODA OD BORAVIŠNE TAKSE U TZ

Boravišna taksa turističkoj zajednici predstavlja jedan od prihoda turističke zajednice koju prikuplja turistička zajednica kantona, a raspoređuje se između turističke zajednice kantona i Turističke zajednice F BiH prema zakonski definisanim omjerima (80 % turističkim zajednicama kantona, 20 % Turističkoj zajednici F BiH).

U skladu sa Uredbom o boravišnoj taksi iz 2009. godine i Zakona o turističkim zajednicama i promociji turizma u F BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 19/96 i 28/03) boravišnu taksu plaća građanin - domaći i strani državljanin koji se izvan svog prebivališta u turističkom mjestu koristi uslugama noćenja u smještajnom objektu u kojem se obavlja ugostiteljska ili turistička djelatnost. Boravišna taksa plaća se po svakom ostvarenom noćenju.

Odlukom Ustavnog suda F BiH iz 2014. godine utvrđeno je da Zakon o turističkim zajednicama i promociji turizma u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, br. 19/96 i 28/03), nije saglasan Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine te je dat rok od 6 mjeseci Parlamentu F BiH da uredi materiju koja je regulisana osporenim

³⁸ Evidentan pad prihoda od članarina

zakonom. Budući da Parlament F BiH još uvijek nije uredio navedenu oblast³⁹, na turističkom tržištu nastala su različita tumačenja izvršenja osporenog zakona tako i Uredbe o boravišnim taksama iako Uredba o boravišnoj taksi nije bila predmetom Ustavnog suda F BiH. Iz tog razloga i prihodi po osnovu boravišne takse u velikoj mjeri su se smanjili nego u ranijim godinama.

Prema svim analizama evidentno je da se veoma mali broj ostvarenih noćenja prijavljuje u smještajnim objektima radi neučinkovite kontrole dolazaka i noćenja koja je prouzročena neuređenim zakonskim okvirom što pojedini smještajni subjekti koriste ili uopće ne prijavljuju noćenja pa prihodi po osnovu boravišne takse ne odgovara relevantnom stanju na terenu i bilježi pad iako je poslovna 2016. godina bila uspješnija od prethodne.

Prihodi po osnovu boravišne takse u turističkim zajednicama sa područja općine Travnik u protekle dvije godine prikazani su u tabeli br. 37.

Tabela 37. Prihod po osnovu boravišne takse u Turističkoj zajednici SBK/KSB na području općine Travnik

Vrsta prihoda	Godina	Iznos prihoda
Boravišna taksa (općina Travnik)	2015.	46.983,00 KM
Boravišna taksa (općina Travnik)	2016.	31.762,00 KM

Izvor: Turistička zajednica SBK/KSB

4.6. ANALIZA IZDVAJANJA OPĆINE TRAVNIK U TURIZAM

Općina Travnik u 2016. godini je izdvojila sredstva iznosu od cca 900.000,00 KM za projekte koji direktno ili indirektno doprinose razvoju turizma. Sredstva su izdvojena za infrastrukturu na turističkim destinacijama kao i za projekte iz oblasti kulture, sporta, ekologije te druge projekte na unapređenju i promociji turizma. Dodatno, dio sredstava ostvaruje se iz budžeta viših nivoa vlasti, kao i iz drugih izvora finansiranja poput europskih finansijskih programa.

Kulturna dešavanja koja doprinose razvoju turizma se realizuju u saradnji sa javnim ustanovama, nevladinim organizacijama i obrazovnim ustanovama.

Na području općine Travnik postoje četiri javne ustanove koje se bave pitanjem kulture i kulturnih dešavanja i koje se finansiraju i iz budžeta Općine Travnik a to su: JU „Zavičajni muzej Travnik“, JU „Centar za kulturu općine Travnik“, JU „Hrvatski kulturni centar“ Nova Bila i JU „Gradska biblioteka“ Travnik.

U 2016. godini za projekte nevladinih organizacija iz oblasti kulture, sporta, ekologije... izdvojena su i sredstva u iznosu od 71.100,00 KM.

³⁹ Informacija zaključno sa 2017.godine

4.7. POTRAŽNJA PREMA AKTIVNOSTIMA-OBLICIMA TURIZMA NA OPĆINI TRAVNIK

Na području općine Travnik iskazana je različita potražnja turista prema specifičnim oblicima turizma srazmjerno stepenu razvijenosti istih kako na području same općine, tako i na turističkom tržištu BiH.

4.7.1. Zimski turizam (zimsko-skijaško rekreativne aktivnosti)

Snijeg i zima u ovom momentu predstavljaju najpoželjniji proizvod turističke destinacije općine Travnik, tj. planine Vlašić pa se i većina dolazaka i ostvarenih noćenja odvija tokom zimskih mjeseci posebno krajem dvanaestog, prvog i drugog mjeseca. Sezonski karakter ovog oblika turizma uslovljen je prije svega klimatskim karakteristikama, tj. snježnim padavinama i temperaturom koja je uslov i za umjetno zasnježenje staza, ali i činjenicom da se u tom vremenu planiraju godišnji odmori i da je to vrijeme zimskih školskih raspusta. U proteklm godinama bilo je primjera kada u nedostatku prirodnog snijega i pored sistema za umjetno zasnježenje dijela skijaških staza, a uslijed visokih temperatura nije bilo moguće proizvoditi umjetni snijeg, pa su zimske turističke sezone bile neuspješne zbog smanjene potražnje.

Jedan od izraženih problema tokom zimske turističke sezone jeste i koncentriranost turističke potražnje u kratkom vremenskom roku tj. veliki broj posjetilaca posebno u danima vikenda kada se stvara velika gužva koju postojeća turistička infrastruktura ne može kvalitetno opskrbiti (parking, saobraćaj unutar destinacije, javni WC...) i određena neorganizovanost kada je u pitanju red na skijaškim terenima i samom platou skijaške destinacije. U ovom trenutku turistička gustoća i intenzivnost još uvijek nisu problem koji značajno utiče na poslovanje turističke destinacije, ali s tendencijom povećanja dolazaka i noćenja posljednjih godina to bi mogao biti jedan od ključnih problema destinacije u budućnosti.

Skijaške staze i infrastruktura predstavljaju osnovni motiv dolaska u zimskom periodu na planinu Vlašić i u ovom momentu može se reći da dijelimično zadovoljavaju kvalitetnom i kvantitetom domaću i regionalnu turističku potražnju. Skijaške staze su u pravilu rekreativnog karaktera, prilagođene svim dobnim skupinama i lako dostupne osnovnim smještajnim kapacitetima (nisu potrebni dodatni transferi do skijaških staza). Da bi zimska turistička ponuda općine Travnik bila kvalitetnija i privlačnija turistima i sa ostalih tržišta, te postala motiv dolaska onih gostiju koji imaju veću platežnu moć, veoma je važno povećati broj skijaških staza na višim nadmorskim visinama na kojima se snijeg zadržava duže (produljenje skijaške sezone), te unaprijediti sistem okomitog transporta i drugu infrastrukturu u skladu sa modernim zimskim i skijaškim turističkim destinacijama.

Cjenovna elastičnost turističke ponude smještaja planinskog centra Vlašić u toku zimske i skijaške turističke sezone je velika i predstavlja pored skijaških terena jedan od osnovnih motiva dolaska turista i gostiju. U ovom trenutku na području planine Vlašić i njene najznačajnije turističke destinacije Babanovac postoje brojni hotelski smještajni objekti svih vrsta kategorija, te veliki broj vikend objekata koji pružaju usluge smještaja cjenovno u skladu sa kategorizacijom objekta. Na taj način turistička destinacija Vlašić je privlačna

gotovo svim platežnim skupinama i predstavlja jednu od osnova za sticanje konkurentske prednosti.

Prema anketiranju turista, neki od glavnih motiva dolaska turista na Vlačić tokom zimske turističke sezone jesu unapređenje zdravlja, priroda i čist okoliš.

4.7.2. Kulturni turizam

„Danas se procjenjuje da oko 40% svih međunarodnih putovanja uključuje komponentu kulture“⁴⁰, a ako se pri tome dodaju posjete festivalima ili značajnim kulturnim manifestacijama udio u motivima odabira odredišta zbog tih motiva kreće se od 45% i 50%.

Razvoj kulturnog turizma posebno je važan za one destinacije koje ne posjeduju vlastiti imidž ili taj imidž nije dovoljno izgrađen kako bi bio prepoznatljiv na tržištu. „WTO predviđa porast potražnje u sektoru kulturnog turizma za 15 % godišnje do 2020. godine, a tržište sektora opsega je poslovanja od 50 milijardi eura godišnje“⁴¹.

Ne postoji jedinstvena, specifična definicija kulturnog turizma jer stručnjaci koji se njime bave uzimaju u obzir ono što se zasniva na njihovu vlastitom proizvodu i resursima s kojima rade. „Neki ga zovu kulturnim turizmom, neki turizmom baštine, neki turizmom kulturne baštine“⁴².

Kulturni turizam se smatra turizmom specifičnih interesa, a prema autoru D.A. Jelinić definiše se kao posjet osobe izvan njihova stalnog mjesta boravka, motivisane u potpunosti ili djelimično interesom za historiju, umjetnost, naslijeđe ili stil života lokaliteta, regije, grupe ili institucije.

Za razliku od nekih prihvaćenih definicija „*Kulturni turizam označava kretanje ljudi koje je uzrokovano kulturnim atrakcijama izvan njihovog uobičajenog mjesta stanovanja, s namjerom sakupljanja novih informacija i iskustava kako bi zadovoljili svoje kulturne potrebe*“⁴³. Kultura obuhvaća i tzv. opipljivu kulturu-muzeje, galerije, koncerte, pozorišta, spomenike i historijske lokalitete, ali i neopipljivu kulturu poput običaja i tradicije.

U skladu s motiviranosti turista na kulturno putovanje, tipologija kulturnog turizma mogla bi se razviti prema stepenu motivacije:

- primarna - posjet određenoj lokaciji sa jasnom namjerom uključivanja u kulturni turizam, odnosno posjećuje se mjesto zbog njegovih kulturnih vrijednosti,
- usputna - sekundarna motivacija predstavlja i posjet zbog kulture određenog mjesta,

⁴⁰ Institut za turizam, Akcijski plan razvoja kulturnog turizma, Ministarstvo turizma RH, Zagreb, 2015, str. 8.

⁴¹ Portal za kulturni turizam, O kulturnom turizmu, <http://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/okulturnomturizmu/> (pristupljeno: 03.03.2017.)

⁴² Jelinić, D. A., Abeceda kulturnog turizma, Meandarmedia, Zagreb, 2008, str. 42.

⁴³ Richards, G., 17. *European Cultural Tourism: Patterns and Prospects. U: Planning Cultural Tourism in Europe; Dodd, Diane i Van Hemel, Annemoon, ur.; Amsterdam, Boekman Foundation/Ministry of Education, Culture and Science, 1999, str. 16-32*

- Slučajna - vrsta motivacije kada turist ide na putovanje ili odmor, ali nema namjeru upoznati kulturnu baštinu određene destinacije, ali za vrijeme svog boravka dolazi u kontakt s lokalnim stanovništvom i možda nehotice, upoznaje njihov način života, odnosno kulturu..⁴⁴

Za općinu Travnik relevantni proizvodi kulturnog turizma uključuju:

- gradski turizam,
- turizam baštine,
- turizam događanja,
- kreativni turizam,
- vjerski turizam,

„Brojni su razlozi za razvoj kulturnog turizma kao, primjerice, valoriziranje i čuvanje naslijeđa, zapošljavanje, ekonomski rast, jačanje turističke ponude, jačanje kulture“..⁴⁵ Pored gore navedenih razloga razvoja kulturnog turizma, autor Vesna Vrtiprah (*Kulturni resursi kao činitelj turističke ponude u 21. stoljeću*) u pozitivne učinke razvoja kulturnog turizma u destinaciji ubraja: povećanje potrošnje i produženje boravka, privlačenje turista veće platežne moći, produženje sezone u smislu stvaranja potražnje u manje poznatim turističkim destinacijama, očuvanje kulturnih vrijednosti lokaliteta i kulturnog identiteta, revitalizaciju gradskih sredina u ulozi turističke razvojne infrastrukture, prvenstveno kada je riječ o kulturnom turizmu, aktiviranje djelatnosti komplementarne kulturnim događanjima, kao i niza popratnih aktivnosti, dodatni izvori prihoda kulturnim institucijama i povećanje broja posjetilaca, povećava zadovoljstvo boravka u destinaciji, dodatno zapošljavanje, posebno kulturnih djelatnika i umjetnika, poboljšanje imidža turističke destinacije obogaćivanjem turističke ponude kulturnim atrakcijama, proširivanje znanja o vlastitim kulturnim vrijednostima i obogaćivanje kvalitete kulturnog života lokalnog stanovništva. Razvoj kulturnog turizma stimulira razvoj kulturnih atrakcija.

Analiza atrakcijske osnove pokazala je da općina Travnik raspolaže sa značajnim resursima kulturnog turizma koje su osnova i motivi dolaska turista posebno onih u gradskoj zoni. Raznovrsna i kvalitetna atrakcijska ponuda kulturnog turizma u ovom momentu predstavlja osnovni motiv dolaska i zadržavanja turista u tranzitu. Ipak, i pored kvalitetne atrakcijske ponude, kulturni turizam na području općine Travnik još uvijek nije postao samostalno konkurentan na regionalnom tržištu iako je općina Travnik jedna od konkurentnijih kulturnih destinacija na domaćem tržištu.

Turističku potražnju općine Travnik u kulturnom turizmu definiše nekoliko motiva dolazaka:

- školske ekskurzije i izleti (ciljane posjete Travniku),
- Travnik na turističkoj karti BiH (gotovo nezaobilazna destinacija na kružnim putovanjima kroz BiH),
- Tranzit (usputna posjeta Travniku na proputovanju),

⁴⁴ Vreg, F., *Europska kultura i turističko komuniciranje*, Media, culture and public relations 1, Ljubljana, 2002, str. 3.

⁴⁵ Institut za turizam, *Akcijski plan razvoja kulturnog turizma*, Ministarstvo turizma RH, Zagreb, 2015, str. 9.

Iznimno bogata materijalna i nematerijalna baština još uvijek nije adekvatno valorizirana iako turistička potražnja iz godine u godinu raste.

Nedostatak smještajnih kapaciteta u gradskoj zoni zapravo uslovljava organizovanu višednevnu turističku ponudu, a samim tim i organizovane dolaske turista u destinaciju, a posljedica toga je provođenje kulturnog turizma u smislu jednodnevnih izleta i posjeta uz relativno kratko zadržavanje.

Najveće atrakcije kulturnog turizma u ovom momentu predstavljaju: Tvrđava Stari grad, Muzej „Rodna kuća Ive Andrića“ i Zavičajni muzej Travnik koje turisti i najčešće posjećuju, te pojedinačne atrakcije koje su u najvećoj mjeri i nacionalni spomenici kulture.

Vrijednost kulturnog turizma na području općine Travnik u sveukupnom proizvodu **gradskog turizma** ogledaju se u lociranosti velikog broja spomenika kulturne baštine i atrakcija u neposrednoj blizini, te pristup u gotovo svim vremenskim periodima. Posjeta vjerskim objektima i muzejima imaju vremenskog ograničenja.

Turizam događanja i kreativni turizam još uvijek nisu u potpunosti zaživjeli i potrebno ih je institucionalno kreirati, iako postoje određene aktivnosti koje provodi Zavičajni muzej Travnik i koje imaju realnu atrakcijsku osnovu (radionice starih zanata na tvrđavi, turistička ambijentalna predstava, scenski prikazi...).

Vjerski turizam kao jedan od najstarijih selektivnih vrsta turizma, na području općine Travnik zauzima veoma značajnu ulogu. Crkve i džamije, kao nosioci ponude vjerskog turizma, predstavljaju ujedno i kulturno-historijske spomenike i duhovna središta. Vjerski turizam bez obzira na raznolikost i specifičnosti religija koje su prisutne, te kulturni i historijski značaj vjerskih objekata i građevina još uvijek nije u direktnoj funkciji turizma. Iako su interes turista, većina vjerskih objekata nije spremna organizovano prihvatiti turiste u skladu sa uobičajenom praksom koja se zahtjeva (vodič, cjenovnik, radno vrijeme...). Vjerski obredi i svetkovine u pravilu zadovoljavaju potrebe domicilnog stanovništva. Nedovoljna uključenost vjerskih objekata u turističku ponudu tj. nedovoljna otvorenost vjerskih zbirki i prostora dovode do nemogućnosti turista da upoznaju njihove prave vrijednosti. U posljednje vrijeme postoji velika spremnost predstavnika vjerskih zajednica za uključenjem turističke tokove.

4.7.3. Lovni i ribolovni turizam

Lovni i ribolovni turizam predstavlja izrazito isplativi dio ruralnog turizma. „Istraživanja provedena u Europi u sklopu „Šestog okvirnog programa za znanost - FP6 Governance and Ecosystem Management for the Conservation of Biodiversity došla su do rezultata da je u 2006. godini 23 milijuna ribolovaca, 7 milijuna lovaca i 6 milijuna promatrača ptica na te aktivnosti potrošilo 40 milijardi eura“.⁴⁶

Agencija Countryside Alliance je 2008. godine napravila istraživanje u kojem je došla do podataka da održi lovni i ribolovni turizam godišnje donosi 1,6 milijardi funti samo engleskoj privredi. Isto istraživanje donosi podatke da u Velikoj Britaniji takav turizam pruža

⁴⁶ Šegrt, V., Lovni turizam u Hrvatskoj, <http://www.divljacipsi.info/lov/122-lovni-turizam-u-hrvatskoj-by-viktor-segrt-dipl-ing-sumarstva.html> (pristupljeno: 10.08.2017.)

70 000 radnih mjesta na ruralnom prostoru, od čega je 31 000 direktnih radnih mjesta za provođenje lovni i ribolovnih aktivnosti i 39 000 indirektnih radnih mjesta (smještaj i popratne aktivnosti) u ruralnom dijelu Engleske. „Posljednje istraživanje u okviru FP7 (7. okvirnog programa za znanost) pokazuje da lovci i ribolovci uvelike doprinose ekologiji zbog upravljanja staništem, donose opću društvenu korist zbog povećanja svijesti o okolišu te pomažu u ostvarivanju velike ekonomske dobiti, koja u Europi iznosi oko 16 milijardi eura godišnje“. ⁴⁷

Lovni turizam je sastavni dio lovnog gospodarstva s karakteristikama ponude i potražnje. Karakteristika lovnog turizma nije masovnost, već elitnost. Specifičnost lovno-turističke usluge je lovljenje divljači, aktivan odmor i rekreacija, boravak u zdravom prirodnom okruženju, uživanje u prirodnim ljepotama kraja-lovišta ili, bolje rečeno, egzotičnom prostoru lovišta sa specifičnom biocenozom i atraktivnim vrstama flore i faune.

Autor Oliver Kesar dijeli subjekte na tržištu lovnog turizma na:

- lovci turisti-potražnja koja koristi lovne turističke aranžmane izvan svoje matične lovne jedinice
- specijalizovane turističke agencije – organizuju, oglašavaju i prodaju lovne turističke aranžmane te posreduju između potražnje i organizatora lova
- organizatori lova – kao lovoovlaštenici posjeduju pravo na organiziranje i realizaciju lovnih aktivnosti
- pružaoci pratećih usluga – iznajmljivanje lovačke opreme, transport, smještaj, usluge peveda, vodiča, tumača, snimatelja itd.
- regulatorni sistem – lovački savezi, zakonodavstvo, međunarodna regulativa, policija.

Prema istom autoru opće pretpostavke razvoja lovnog turizma:

- blizina i saobraćajna dostupnost lovne destinacije,
- pristup lovištu,
- lovna i prateća (npr. smještajna) infrastruktura,
- politička stabilnost zemlje/regije,
- bogatstvo divljači na predmetnoj lokaciji,
- postojanje odgovarajućeg institucionalnog i pravnog okvira,
- tržišna orijentacija prema lovnom turizmu kao izvoru prihoda,
- postojanje specijalizovanih turističkih agencija koje posreduju između lovoovlaštenika i lovca turista.

Općina Travnik ima veoma bogate prirodne resurse posebno u domenu lovnog turizma, a koji se prvenstveno odnose na velika i prostrana lovišta i raznovrsnu sitnu i krupnu divljač koja obitava na tim lovištima. Lovišta su rasprostranjena na području cijele općine ali ipak glavnu resursnu osnovu čine lovišta na brdskim i planinskim predjelima općine Travnik. Trenutno na području općine Travnik djeluju dva lovačka društva koja upravljaju lovištima. Obzirom na neuređenost zakonskog okvira trenutno na području općine Travnik nije moguće

⁴⁷ Šegrt, V., Lovni turizam u Hrvatskoj, <http://www.divljacipsi.info/lov/122-lovni-turizam-u-hrvatskoj-by-viktor-segrt-dipl-ing-sumarstva.html> (pristupljeno: 10.08.2017.)

bavljenje lovom te su sve aktivnosti vezane za lovni turizam u stagnaciji. Trenutno postoji veliki interes za lovnim resursima na općini Travnik uključujući turiste iz drugih zemalja, ali ovaj oblik turizma je u samo malom obimu u funkciji turizma i u pravilu se zadovoljavaju samo lovne potrebe članova lovačkih društava.

Ribolovni resursi su manje atraktivni nego lovni, prije svega uslovljeni ograničenim vodnim resursima čiju osnovu kreiraju manje rijeke. Također, veliki problem u resursnoj osnovi čini i nerijetko fizička zagađenost rijeka i riječnih korita što umanjuju atraktivnosti.

Ribolovni turizam svakako ima svoju šansu u razvoju posebno što je u ekspanziji razvoj drugih vrsta turizma te se može kombinovati sa ostalom turističkom ponudom ili sa ponudom smještajnih kapaciteta kao vid aktivnosti. Također, kao i kod lovnog turizma, ribolov nije u funkciji turizma i u pravilu zadovoljava potreba svojih članova. Na području općine Travnik djeluju dva ribolovna društva na nekoliko ribolovnih staza. Komercijalnih ribolovni revira nema.

4.7.4. Avanturistički (pustolovni) turizam

Do danas nema jasne i zvanične definicije avanturističkog (pustolovnog) turizma pri UNWTO ipak, Adventure Travel Trade Association (ATTA) daje definiciju avanturističkog turizma kao „putovanja koje uključuje najmanje dva od sljedeća tri elementa: tjelesna aktivnost, prirodno okruženje i kulturno zadovoljenje potreba“⁴⁸

„Avanturistički (adventure) turizam je vid turizma koji nudi uzbudljiv odmor turistima koji kupuju pustolovno iskustvo osmišljeno i organizovano da osigura maksimalnu djelotvornost, a nudi zajedno putovanje, boravak te sport i rekreaciju u prirodi.“⁴⁹

Uglavnom je prihvaćena opća klasifikacija koja razlikuje avanturistički turizam u odnosu na izvršenje ponašanja učesnika, pa se najčešće avanturistički turizam dijeli na dvije glavne kategorije iako se često vode rasprave koje aktivnosti pripadaju kojoj kategoriji:

- prave, tvrde ili hard aktivnosti,
- meke odnosno soft aktivnosti,⁵⁰

U soft kategoriju ubrajaju se blaže sportsko turističke forme koje su pogodne za sve uzraste s manje mogućih opasnosti pa i adrenalina, kao što su pješačenje, kamping, jahanje, biciklizam, promatranje životinja, kanuing, skijanje na vodi i sl., dok je hard pustolovni turizam znatno zahtjevniji i najčešće je namijenjen samo članovima odgovarajućih udruga i klubova. Za tako što, preduslovi su postizanje određenih vještina, fizičke spremne i postojanje odgovarajuće organizacije. U ove oblike spadaju forme alpinizma, speleologije, ronilaštva i drugih zahtjevnijih aktivnosti na moru i vodama.⁵¹

⁴⁸ UNWTO, Global Report on Adventure Tourism – AM reports volume nine, UNWTO, 2014, str. 10.

⁴⁹ Geić, S., Menadžment selektivnih oblika turizma, Sveučilište u Splitu, Split, 2011, str. 295.

⁵⁰ UNWTO, op.cit., str. 12.

⁵¹ Geić, S., op.cit., str. 296.

Prema ATTA avanturističke aktivnosti i njihova klasifikacija:

1. Archeological expedition (arheološke ekspedicije), meke
2. Attending local festival/fairs (učestvovanje na lokalnim festivalima/sajmovima), ostalo
3. Backpacking (samostalna putovanja, uglavnom autostopom, javnim prijevozom, pješaćenjem...), meke
4. Birdwatching (promatranje ptica), meke
5. Camping (kampiranje), meke
6. Canoeing (vožnja kanuom), meke
7. Caving (špiljarenje), tvrde
8. Climbing (mountain/rock/ice) (penjanje planina/stijena/led), tvrde
9. Cruise (krstarenje), ostalo
10. Cultural activities (kulturne aktivnosti), ostalo
11. Eco-tourism (eko turizam), meke
12. Educational programs (edukativni programi), meke
13. Environmentally sustainable activities (ekološki održive aktivnosti), meke
14. Fishing/fly-fishing (ribolov, flyfishing), meke
15. Getting to know the locals (upoznavanje lokalnog stanovništva), ostalo
16. Hiking (pješačenje, lakše i označene rute), meke
17. Horseback riding (jahanje konja), meke
18. Hunting (lov), meke
19. Kayaking/sea/whitewater (vožnja kajakom morem i slatkim vodama), meke
20. Learning a new language (učenje novog jezika), ostalo
21. Orienteering (orijentacija), meke
22. Rafting (spuštanjem gumenim čamcima niz rijeku), meke
23. Research expeditions (istraživačke ekspedicije), meke
24. Safaris (safari), meke
25. Sailing (jedrenje), meke
26. Scuba Diving (ronjenje), meke
27. Snorkeling (ronjenje sa disalicom), meke
28. Skiing/snowboarding (skijanje/snowbord), meke
29. Surfing (surfanje), meke
30. Trekking (pješačenje-višednevno pješačenje), tvrde
31. Walking tours (obilasci kulturnih i povijesnih mjesta pješačenjem), ostalo
32. Visiting friends/family (posjet prijateljima i porodicama), ostalo
33. Visiting historical sites (posjet historijskim znamenitostima), ostalo
34. Volunteer Tourism (volonterski turizam), meke⁵²

Hrvatska privredna komora sektor za turizam detaljnije definiše pojedine oblike avanturističkih-pustolovnih aktivnosti pa imamo: **Rafting** (spuštanje gumenim čamcima niz rijeku), **Free climbing** (slobodno penjanje), **Big wall climbing** (penjanje na neuređenim penjalištima), **Trekking** (pješačenje), **Biking** (vožnja biciklom), **Mountainbiking** (vožnja brdskim biciklom), **River kayaking** (vožnja kajakom rijekom), **Sea kayaking** (vožnja kajakom morem), **Canyoning** (šetnja kanjonima), **Canoeing** (vožnja kanuom), **Špiljarenje**, **Trekking s konjima** (putovanje jahanjem na konjima), **Avanturističko ronjenje**, **Letenje balonom**,

⁵² UNWTO, ibidem, str. 12.

Paragliding (padobransko jedrenje), **Wind surfing** (jedrenje na dasci), **Sky diving** (skakanje padobranom), **Paint ball** (igre ratovanja bojama), **Jeep safari** (organizovana vožnja jeepom), te **pustolovne utrke** kao novi oblik ekstremnih sportova.⁵³

Na području općine Travnik avanturistički turizam ima ogromnu perspektivu, posebno na planinskim predjelima, a posebno planine Vlašića gdje već postoji bogata mreža izgrađenih lokalnih puteva koja se koristi kako za biciklističke tako i za pješačke, moto i auto relj staze, međutim avanturističke aktivnosti provode se uglavnom neorganizovano i u ličnom aranžmanu avanturista. Ne postoje organizovani izgrađeni turistički proizvodi pojedinih aktivnosti koji bi privukli touroperatore i turističke agencije ili potakli smještajne kapacitete da ih koriste kao dodatnu ponudu. Primjer potražnje može se vidjeti u anketiranju turista u zimskom periodu na planini Vlašić gdje je pored skijanja najviše potražnje za organizovanim planinarenjem i pješačenjem (vidi str. 114).

Avanturističke aktivnosti koje se provode na području općine Travnik:

Pješačenje (hiking) u sklopu planinarskih aktivnosti planinarskih društava i individualaca trenutno je najdominantniji vid avanturizma na području općine Travnik i ima veliku perspektivu za organizovanim provođenjem u budućnosti. Sistem planinarskih domova je zadovoljavajući kvantitativno kao i broj planinarskih društava koja uređuju i obilježavaju planinarske staze i puteve. Korisnici ovog vida avanturizma uglavnom su planinarska društva i samostalni individualci i grupe u zadovoljenju svojih rekreativnih potreba u skladu sa dokolicom.

Također, i ostali vidovi ekstremnog planinarstva kao što je alpinizam provodi se u vidu ice climbinga (penjanje po ledu-zaleđenim vodopadima i zaleđenim nagibima), free climbinga (slobodno penjanje i penjanje po neuređenim površinama) i turnog skijanja po nepristupačnim predjelima imaju svoje korisnike, ali kao i kod pješačenja ovaj vid avanturizma trenutno provode individualci u sklopu svojih rekreativnih aktivnosti. Organizovano provođenje ovih aktivnosti trenutno ne provodi niti jedan pojedinac ili sportsko društvo.

Biciklizam i brdski biciklizam postaju gotovo neizostavan dio turističke ponude smještajnih kapaciteta sa naglaskom na planinu Vlašiću. Prirodni i stvoreni potencijal je ogroman, a ogleda se u nevjerovatnoj raznolikosti krajolika: doline i brda travničkog kraja, staze kroz šumoviti Vlašić i Vilenicu te veliki broj kulturno historijskih građevina koje se nalaze na biciklističkim rutama. Potražnja je rastuća ali kao i kod planinarstva i ovaj vid avanturizma nije organizovan na načini profesionalnog provođenja u destinaciji, ne postoje organizovani vodiči niti složeni paket aranžmani za njihovo provođenje. Korisnici su uglavnom biciklistička društva, samostalne grupe i individualci u funkciji zadovoljenja svojih rekreativnih potreba. Tek manji broj turista koristi se ovom dodatnom ponudom i to u vlastitom aranžmanu. Trenutno postoji nekoliko obilježenih biciklističkih staza za brdski biciklizam na Vlašiću dok u ostalom dijelu općine ne postoji izgrađena infrastruktura biciklističkih staza u skladu sa europskom praksom i standardima. Ogroman potencijal postoji posebno u brdskom biciklizmu na atraktivnim i prostranim planinskim predjelima Vlašića i Vilenice gdje postoji razgranata mreža lokalnih puteva koja se može koristiti za provođenje ovih aktivnosti.

⁵³ HGK sektor za turizam, Turizam, HGK sektor za turizam, Zagreb, 2009, str.9, uz obradu autora

Paragliding (padobransko jedrenje) na području općine Travnik uglavnom se provodi na planini Vlašić, lokaliteti poletišta na Galici i Bukovici i sletišta na širem području Luka te Dolac na Lašvi. Ovaj vid avanturizma ima odličnu perspektivu razvoja, ali za njegovo provođenje potrebna je profesionalna organiziranost. U najvećoj mjeri ovaj program se provodi individualno. Organizacijska sposobnost provoditelja paraglidinga je upitna najviše u domenu neučestale izvršenja programa i aktivnosti i broja certificiranih paraglajdera koji mogu pružiti usluge tandem letenja, tako da je u ovome trenutku ovaj vid avanturizma bez povećanja organizacijske sposobnosti aktera (licenciranje, osiguranje, lokaliteti za paragliding, uzletišta-sletišta, dozvole...) veoma teško staviti u funkciju turizma. Korisnici ovih programa uglavnom su najavljeni individualci ili organizovane grupe, dok turisti koji borave prije svega na Vašiću u ljetnom periodu uglavnom nisu upućeni u postojanje ovog programa.

Trekking s konjima (jahanje na konjima), trenutno je jedan od zanimljivih vidova avanturizma na području općine. Za uvođenje ovog proizvoda na turističko tržište u potpunosti potrebno je podići organizacionu sposobnost učesnika izvršenja programa u vidu aktivnijih i profesionalnijih marketinških aktivnost, boljih komunikacija sa hotelskim preduzećima i turističkim agencijama te podići nivo fleksibilnosti cijene politike. Prirodni resursi za provođenje ovog programa su izvrsni.

Jeep safari, motocross, vožnja quadovima i motornim sankama posljednjih godina je vid avanturizma sa rastućom potražnjom posebno kod gostiju u hotelskom smještaju na Vlašiću u cilju razonode i rekreacije. Trenutno veliki broj hotelskih preduzeća u svojoj ponudi ima iznajmljivanje motornih sanki, dok nekoliko hotela u svojoj ponudi nudi i najam motornih quadova u cilju kreiranja dodatne ponude svog hotela. Korisnici ove vrste avanturizma su uglavnom individualci koji u svom vlasništvu posjeduju vozila, a u manjoj mjeri turisti koji su na boravku u hotelima. Prirodni resursi za provođenje ovih programa su iznimni međutim, organizacijski aspekt izvršenja je na zanemarivom nivou, staze za provođenje programa nisu obilježene, ne postoje turistički prospekti i brošure, te ne postoji organizovan profesionalan vid provođenja ovih programa u smislu složenih turističkih aranžmana.

Ostali vidovi avanturizma na području općine Travnik koji imaju perspektivu razvoja, a koji se ne provode dovoljno ili se uopće ne provode, ogledaju se u aktivnostima promatranja životinja, foto safari, kampingu, špiljarenju...

4.7.5. Sportsko-rekreativni turizam

Veoma važno za sam razvoj sportskog turizma jeste definisati vezu između sporta i turizma. Tako, prema Oliveru Kesaru sportski turizam obuhvaća privremeno putovanje i boravak pojedinca izvan uobičajenog mjesta boravka zbog:

- učestvovanje u fizičkoj aktivnosti,
- gledanja fizičke aktivnosti, ili
- posjete atrakcijama koje su vezane uz sport

Jedna od važnijih podvrsta ovog oblika turizma svakako jeste takmičarski turizam koji počiva na takmičarskom sportu i koji kao učesnika uključuje takmičare, trenere, suce, prateće osoblje i publiku. Velike sportske manifestacije poput olimpijskih igara ili svjetskih prvenstava predstavljaju prvorazredne atrakcije i pored promocije dovode i do značajnog povećanja turističkih dolazaka u destinaciju.

Prema istom autoru, sportski turizam pojavljuje se u sljedećim oblicima:

- takmičarski sportski turizam,
- zimski sportsko-rekreativni turizam,
- ljetni sportsko-rekreativni turizam,
- sportska animacija – aqua aerobic, jogging, turniri,

Pored uticaja na produljenje turističke sezone, odnosno prevladavanje sezonskog karaktera turizma, sportski turizam prema Mati Bartoluciju ima i druge uticaje, a pojavljuju se u obliku:

- motivacije za izbor turističke destinacije,
- povećanja vanpansionske potrošnje, te
- unaprjeđena raznolikosti i kvalitete turističke ponude i sl.,

Turisti koji prakticiraju sportski turizam mogu se podijeliti u dvije skupine:

- oni koji putuju da bi učestvovali na takmičenju i
- oni koji putuju kako bi koristili sadržaje koji im nisu dostupni u njihovom mjestu življenja.

Općina Travnik je iznjedrila brojna poznata sportska imena, međutim općina Travnik u ovom trenutku nema mogućnost razvoja u obe gore navedene skupine. Postojeća infrastruktura trenutno ne nudi mogućnost održavanja velikih sportskih takmičenja i događaja. Ipak, druga grupa daje mogućnost za razvoj sportsko-rekreacionog turizma u domenu organizacije pripremih i drugih turnira te kondicijskih priprema sportaša i rekreativaca.

Izgradnja pojedinih sportskih kapaciteta, posebno na planini Vlašić (multifunkcionalna sportska dvorana, sportski tereni Fis, ostali tereni u sklopu hotelskih preduzeća...) aktivirala je potražnju u domeni sportsko-rekreacionog turizma u ovoj destinaciji. Povećan je interes za pripreme sportskih ekipa (sportskih klubova i reprezentacije), održavanja međunarodnih turnira (međunarodni košarkaški turnir, međunarodni rukometni turnir veterana), ali i rekreativnih team building programa. Također, posebno u ljetnom periodu često je korištenje sportskih terena domaćih i stranih gostiju u cilju zadovoljenja rekreativnih potreba (tenis, košarka, mali nogomet...).

Skijaški tereni (15 km staza skijaških staza i 4 km staza za nordijsko trčanje) uglavnom se koriste u rekreacijske svrhe domaćih i stranih gostiju u zimskom periodu i osnova su sportske potražnje na općini Travnik. Skijaška sportska takmičenja rijetko se održavaju i uglavnom su regionalnog karaktera. Tereni za skijaške skokove-90 m i pripremne skakaonice nisu u funkciji sporta i turizma.

Sportsko-rekreativne aktivnosti izvan planinskog centra Vlašić uglavnom su usmjerene na zadovoljenje sportsko-rekreacionih potreba domicilnog stanovništva i rijetko su predmet turističke potražnje turista.

4.7.6. Poslovni (MICE) turizam

Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji (UNWTO), poslovni turizam podrazumijeva aktivnosti lica koje, iz poslovnih razloga, putuju van mjesta svog stalnog boravka, što uključuje kako jednodnevna tako i višednevna putevanja (sa noćenjem), ali ne i putovanje koje predstavlja redovan odlazak na posao (commuting), niti redovna radna putevanja poslovnih ljudi u području gdje žive i rade.

Poslovni turizam (MICE)⁵⁴ je moderni oblik turizma, a obuhvaća putevanja koja u svojim glavnim oblicima uključuju:

- poslovne sastanke,
- konferencije,
- kongrese,
- izložbe,
- i šoping,

Ovaj oblik turizma najmanje je pod uticajem sezonalnosti i nije namijenjen tržištu široke potrošnje. Prema Oliveru Kesaru ključni kriteriji za odabir destinacije gdje će se organizovati događanje su: pristupačnost, kvaliteta lokalne infrastrukture i objekata u destinaciji, cjenovna konkurentnost i sigurnost. Ovi kriteriji predstavljaju osnovu, ali provođenje aktivnosti ovog oblika turizma u destinaciji ovisi o kvaliteti usluga, atraktivnosti destinacije, uređenosti destinacije, udaljenosti hotelskih soba od mjesta održavanja, dostupnim tehnologijama...

U planinskom centru Vlačić postoji izrazita potražnja pojedinim segmentima poslovnog turizma (mala i srednja preduzeća, nevladine organizacije, javne institucije...) osobito u periodima pred i posezone kada je izražena cjenovna elastičnost destinacije. Ono što odlikuje ovu destinaciju jeste i potražnja različitih segmenata na tržištu po svim osnovama (zemljopisna segmentacija, demografska segmentacija, psihografska segmentacija, bihevioristička segmentacija) te su česti međunarodni i domaći sportski, planinarski, liječnički, penzionerski, politički, edukacijski i znanstveni kongresi, konferencije, poslovni sastanci i seminari. *Upravo je poslovni turizam onaj faktor koji u destinaciji znatno umanjuje sezonski karakter destinacije i problem sezonalnosti.*

Svojim geoprometnim položajem, atraktivnosti destinacije, kvalitetom usluge planinski centar Vlačić ima veliku mogućnost razvoja ovog oblika turizma. Osnovni problem destinacije jesu pojedinačni prostori za odražavanje skupova i drugih događaja koji su kapaciteta do 150 mjesta u prosjeku te nepostojanje zajedničke ponude destinacije hotelskih kapaciteta koji su lokacijski veoma blizu u cilju kreiranja ponude velikih skupova. Razvoj poslovnog turizma unapređuje i druge aktivnosti u sferi turizma (izleti, sportske aktivnosti, wellness programi, team buliding...).

⁵⁴ Meetings, Incentive, Conferences (Conventions), Exhibitions (Events)

Područje općine Travnik izvan planinskog centra Vlačić u pravilu nema uređene turističke kapacitete (kapacitetom i tehnologijom) za održavanje većih skupova iako se nameće i potreba i potražnja, prije svega što je Travnik administrativno i političko središte Kantona u kojemu je smještena većina institucija koje imaju potrebu za organizacijom većih skupova.

Otvaranjem tri sveučilišta na području općine Travnik, kreirana je dodatna ponuda ovog oblika turizma, a samim tim porasla je i potražnja za održavanjem brojnih znanstvenih i stručnih skupova, konferencija i kongresa. Sveučilišne sale za održavanje skupova su tehnološki kvalitetno opremljene.

4.7.7. Izleti i kraća putovanja

Kraća putovanja predstavljaju kratko slobodno putovanje bez noćenja. Na području općine Travnik izvršenje kraćih putovanja najčešće se poduzima u vidu grupnih i individualnih izleta, školskih ekskurzija te posjetom uslovljenim tranzitom.

Potražnja za kraćim putovanjima na području općine Travnik najčešće se lokacijski odnosi na gradsku zonu Travnika i planinski centar Vlačić-Babanovac.

Osnovni motivi potražnje razlikuju se obzirom na lokaciju, pa je tako osnovni motiv posjete gradske zone kulturno-povijesno naslijeđe, gastro ponuda i prirodna baština.

Turisti u gradskoj zoni na svojim kraćim putovanjima bez obzira radi li se o organiziranim ili individualnim putovanjima najčešće posjećuju prirodnu baštinu Plavu vodu sa ugostiteljskim sadržajima, ugostiteljske sadržaje tipa ćevabdžinica u gradskoj zoni, „Zavičajni muzej“ Travnik, muzej Rodna kuća Ive Andrića, tvrđavu Stari grad, te ostali dio uže gradske zone.

Na planinskom centru Vlačić osnovni motivi dolaska turista u kraćim putovanjima je prirodna baština, sport i rekreacija, zdravstveni motivi i „bijeg u prirodu“. Najčešći boravak provodi se na širem platou Babanovca, ali u porastu su i posjete drugih područja planine (kanjon Ugra, Galica, Devečani, Gostilj...).

S obzirom na turiste koji na svojim kraćim putovanjima posjećuju ove dvije dominantne destinacije može se identificirati više segmenata turista obzirom o vrsti segmentacije.

Tako na svojim kraćim putovanjima ove destinacije ovisno o geografskoj segmentaciji posjećuju domaći i strani turisti, a regionalno gledano radi se o turistima iz BiH, Hrvatske, Bliskog istoka, Slovenije, Srbije...

Promatrajući učesnike kraćih putovanja na području općine Travnik s obzirom na demografsku segmentaciju govori se o muškarcima i ženama svih starosnih dobi.

Općina Travnik uvijek je bila atraktivno turističko odredište kada se govori o kraćim putovanjima turista. Posljednjih godina usljed pojačanih marketinških aktivnosti, centralnog položaja, kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, te gastro ponude, znatno je povećana potražnja za kraćim boravkom, izletima i ekskurzijama na području općine Travnik koju možemo promatrati u nekoliko oblika:

- potražnja školskih ekskurzija,
- potražnja individualaca (domaći i strani turisti koji posjećuju Bosnu i Hercegovinu-Travnik na turističkoj karti Bosne i Hercegovine),
- potražnja turističkih agencija (na kružnim turama kroz Bosnu i Hercegovinu),
- potražnja turista u tranzitu,
- potražnja sportaša, rekreativaca i avanturista,

4.7.8. Gastronomski turizam

Gastronomski turizam naziva se i “turizam jela”, “turizam kušanja” ili “kulinarski turizam”.

Gastronomski turizam ima više različitih definicija, jedna od prihvaćenih je i od Olivera Kesara po kojem je gastronomski turizam specifični oblik turizma koji uključuju putovanje i boravak privremenih posjetilaca motiviranih elementima ponude gastronomskih specijaliteta i pića nekog turistički receptivnog područja.

Prema Branislavu Rabotiću gastronomski turizam podrazumijeva posjetu destinaciji čiji je primarni cilj da zadovolji interesovanje za domorodačku (etničku) nacionalnu ili regionalnu gastronomiju, a uključuje konzumiranje hrane i pića, učenje o pripremanju jela, kupovinu proizvoda u vezi sa hranom, kao i pohađanje kursova kuhanja.

Područje općine Travnik odlikuje se određenim posebnostima unutar BiH autohtone kuhinje, međutim još uvijek nisu pokrenute aktivnosti na brendiranju iste u cilju opće popularizacije, povećanja kvaliteta i zaštite.

Posebnu potražnju gastronomskog turizma na općini Travnik imaju tradicionalna jela: Travnički ćevapi, vlašički-travnički sir, Lutvina kahva te druga tradicijska jela i pića koji su glavni motivi turista gastronomskog turizma na općini Travnik.

U skladu sa dijeljenjem tržišta može se konstatovati da se radi o domaćim i stranim turistima. Regionalno gledajući uz domaće turiste prevladavaju gosti iz Hrvatske, Srbije, zemalja Bliskog istoka i zemalja zapadne Europe dok s obzirom na demografsku segmentaciju govori se o turistima muškarci i žene svih starosnih dobi.

Najintenzivniji interes gostiju za gastronomskim turizmom je u turističkim zonama koje tradicionalno posjećuju turisti. U ovom slučaju gastro ponuda je tek sekundarni interes turista, ali potražnja je velika zbog koncentriranosti turističke potražnje za drugim oblicima turizma i potrebe za odmorom u tranzitu u atraktivnom prirodnom okružju (Plava voda). Radi se o gradskoj zoni Travnika i planinskom centru Vlašić. Međutim, primarna potražnja za gastronomskim turizmom izražena je u prigradskim mjestima, tj. ugostiteljskim objektima koji pružaju usluge spravljanja tradicionalnih jela.

Na području općine Travnik nisu provedene aktivnosti adekvatnog involviranja gastronomije u funkciji turizma. Ne postoje organizovane gastronomske rute, nisu brendirani najpoznatiji gastronomski proizvodi, a promidžba se najčešće provodi na bazi preporuke i već stečenog imidža.

Dobro kulinarsko-gastronomski pripremljeni nacionalni ili lokalni specijaliteti ili pak posebne marke prehrambenih proizvoda koji se prodaju u trgovini mogli bi, uz odgovarajuće promidžbene napore, postati turistička atrakcija i obezbijediti njihov "izvoz" na strano tržište, te tako povećati zanimanje stranaca za turistička odredišta i s obzirom na kulinarsko gastronomske sadržaje.

4.7.9. Ruralni turizam (agroturizam, seoski turizam)

Područje općine Travnik u najvećem dijelu je ruralnog karaktera što predstavlja značajan potencijal u razvoju ruralnog turizma. Zbog jako izražene različitosti prostora (klima, vegetacija, geomorfološka obilježja...) još uvijek nema čvrstog konsenzusa oko definicije ruralnog turizma. Prema nekim osnovnim definicijama ruralni turizam definiše se kao turizam koji se odvija u ruralnom području te uključuje različite aktivnosti povezane s boravkom u prirodi. Prema Robertu Bačcu ruralni turizam je pojam koji obuhvaća sve turističke usluge, aktivnosti i vidove turizma unutar ruralnih područja, pri tome sam pojam ruralnog područja nije strogo definisan već se pod njim podrazumijevaju područja u kojem prevladavaju: prirodno okruženje, seoski okoliš, mala naselja i sela, zaseoci, izdvojena poljoprivredna domaćinstva, s poljoprivredom i šumarstvom kao glavnom privrednom granom.

Ipak, potražnju za ruralnim turizmom, u većini slučajeva, generiraju uglavnom domaći turisti, iako se primjećuje da ruralne destinacije privlače i sve veći broj stranih posjetilaca.

Potražnja za ruralnim turizmom na području općine Travnik je specifična i prevladavaju turisti čiji je glavni motiv dolaska boravak u prirodi i bavljenje raznim vrstama fizičke aktivnosti. Turisti kojima je glavna atrakcija ruralnog turizma seoski način života i kulturna tradicija u ruralnom turizmu su zastupljeni veoma malo u ukupnoj strukturi i uglavnom iz razloga egzistencije malog broja registrovanih subjekata koji posluju u seoskom turizmu što je posljedica brojnih nedostataka uopćeno u pravnoj regulativi koji se prvenstveno ogledaju u kompliciranoj registraciji i obavezama subjekata koji posluju u seoskom turizmu.

Turistička potražnja u seoskom turizmu kao užem pojmu od ruralnog turizma koji je vezan uz ambijent sela i njegovu užu okolicu, te sve njegove aktivnosti (poljoprivreda, manifestacije, gastronomija, folklor, etnologija..), je također veoma mala radi zakonskih nedorečenosti koje uređuju ovo oblast te velikih troškova registracije pa je veoma malo organizovanih subjekata koji posluju u seoskom turizmu.

Trenutno turističke aktivnosti u seoskom turizmu odvijaju se parcijalno ili sezonski i uglavnom bez odgovarajuće organizovanosti na turističkom tržištu.

Kao i kod seoskog turizma i agroturizam ili turizam u seljačkom domaćinstvu, koji je oblik turističke usluge na domaćinstvu sa poljoprivrednom djelatnošću u sklopu koje se nude ti

proizvodi, je na niskom stepenu razvoja i veoma malo je u direktnoj funkciji turizma. Ovaj oblik najviše se ogleda u prodaji proizvoda u toku turističkih sezona bez usluga prehrane, noćenja, degustacija i sl. Međutim za razliku od seoskog turizma, agroturizam radi velikog broja registrovanih poljoprivrednika koji su smješten u atraktivnim ruralnim područjima i uz neposrednu blizinu turističkih mjesta, staza i puteva već pružaju svoje usluge na određeni način i imaju veliku perspektivu turističkog razvoja u slučaju uključenja poljoprivrednih subjekata u funkciju turizma.

4.7.10. Industrijski turizam

Industrijski turizam spada u red novijih selektivnih oblika koji se odnose na posjete industrijskih ili manjih privrednih pogona iz turističkih i edukativnih motiva. Općina Travnik sa tradicijom tekstilne, metalske, obućarske i drvne industrije, te u novije vrijeme farmaceutske i prehrambene industrije, posjeduje značajan potencijal u razvoju industrijskog turizma. Također, od značaja je industrijska baština specifična za područje općine Travnik (npr. tvornica šibica Dolac na Lašvi). Ovaj vid turizma samostalno ili u kombinaciji sa drugim oblicima turizma ima značajnu ulogu u sveukupnom razvoju turizma općine Travnik.

Turistička potražnja za ovim oblikom turizma može se potaknuti kod školskih ustanova koji na svojim kraćim putovanjima tradicionalno kroz izlete i ekskurzije posjećuju Travnik kao neizostavan vid turističke ponude općine Travnik.

4.7.11. Zdravstveni i wellness turizam

Danas se javljaju različiti sadržaji turističke ponude koji nastoje što kvalitetnije odgovoriti sve zahtjevnijem turističkom tržištu. U okviru zdravstvenog turizma provode se različite aktivnosti koje je potrebno precizno pozicionirati, a koje su definisale i četiri različita turistička proizvoda: „wellness turizam, zdravstveni turizam, lječilišni turizam, te bolnički turizam.“⁵⁵

Postoji više prihvatljivih definicija od kojih izdvajamo definiciju po kojoj se zdravstveni turizam smatra vrstom aktivnosti u kojoj bitno mjesto zauzima stručno i kontrolisano korištenje prirodnih ljekovitih faktora, postupaka fizikalne medicine i programiranih fizičkih aktivnosti u svrhu održanja i unapređenja fizičkog, psihičkog i/ili duhovnog zdravlja turista, a u cilju poboljšanja kvalitete njihova života. Uslovi koji se moraju osigurati za ovu aktivnost su: prirodni ljekoviti faktori, odgovarajući ugostiteljski, medicinski, paramedicinski i drugi sadržaji, liječnički nadzor te zdravstveno-turistički objekti.⁵⁶

⁵⁵ Kunst, I., Tomljenović, R., Uloga zdravstvenog turizma u jačanju konkurentnosti ruralnih područja RH, Institut za turizam, Zagreb, 2011, str. 5.

⁵⁶ Kunst, I., ibidem, str. 5.

„Na turističkom tržištu posljednjih godina posebno je zanimljiv wellness turizam kojeg pretežno koriste žene, srednje i starije životne dobi. Posjetioци su iznadprosječno obrazovani i dobro finansijski situirani, putuju učestalo i tokom putovanja troše više od prosjeka“.⁵⁷

Prema gore navedenim autorima, wellness turizam podrazumijeva univerzalnu ponudu uslova i postupaka za postizanje optimalne fizičke i duhovne dobrobiti pojedinaca, ponuda se može realizovati bez upotrebe prirodnih ljekovitih faktora i bez liječničkog nadzora, u turističkim objektima ili kao dodatna ponuda zdravstveno turističkih objekata i prirodnih lječilišta.

Kombinacija medicine i turizma, medicinski turizam, relativno je nov tip turizma, koji bilježi visoke stope rasta a trend rasta zasigurno će se nastaviti i u budućnosti, jer na njegovo usporavanje eventualno može uticati isključivo nedostatak kapaciteta, a nikako pad potražnje. Rast potražnje za uslugama medicinskog turizma u svijetu generira prije svega kriza u zdravstvenim sistemima razvijenih zemalja, visoke cijene zdravstvenih usluga, duge liste čekanja, te općeprisutan trend starenja stanovništva. Ključan faktor u odabiru neke destinacije, osim same cijene, je prije svega standard medicinske usluge, visoka stručnost i opremljenost bolnica koje se bave ovakvim uslugama te atraktivnost lokacije u turističkom smislu.⁵⁸

„Danas vrijednost tržišta zdravstvenog turizma iznosi preko 100 milijardi dolara. 5% svih međunarodnih putovanja odnosi se na medicinski turizam. U strukturi sadašnjeg ukupnog saobraćaja medicinskog turizma 40 % otpada na stomatološke usluge, 42% na ortopediju, kardiologiju, kardiohirurgiju i neurohirurgiju, a 15 % na estetsku hirurgiju.“⁵⁹

Zdravstveni turizam na području općine Travnik predstavlja značajan potencijal s obzirom na realnu osnovu za njegov razvoj. Područje planine Vlašić je zbog prirodno-geografskih, klimatskih, hidrografskih i biogeografskih funkcija prostor idealan za razvoj više specifičnih oblika zdravstvenog turizma, te je jednim dijelom već u funkciji planinskog turizma dok je sa druge strane Travnik kantonalno zdravstveno sjedište sa respektabilnom pozicijom unutar BiH, ali potencijal medicine i turizma nije valoriziran. Određeni broj smještajnih objekata na planini Vlašić ima razvijene wellness & spa programe. Značaj wellness turizma, kao i drugih oblika je i alternativna uloga u slučaju da uslovi za zimski turizam ne budu očekivani zbog loših vremenskih uslova.

⁵⁷ Kunst, I., Tomljenović, R., op.cit., str. 12.

⁵⁸ Galičić, V., Laškarin, M., Principi i praksa turizma i hotelijerstva, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016. str. 85.

⁵⁹ Poslovno jutro, Srbija sve popularnija destinacija medicinskog turizma, <http://www.poslovnojutro.com/details&id=96686> (pristupljeno: 10.11.2017.)

POGLAVLJE 5

SWOT ANALIZA OPĆINE TRAVNIK

OPĆINA TRAVNIK
STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA
OPĆINE TRAVNIK
2018-2022

5. SWOT ANALIZA TURIZMA OPĆINE TRAVNIK

Na osnovu analiza, dostupnih podataka i relevantnih procjena trenutnog stanja turizma na općini Travnik urađena je SWOT matrica, odnosno grupisane su i prikazane snage i slabosti te mogućnosti i prijetnje.

Iako je SWOT analiza uopćena postoji znatna razlika u snazi, prednostima, slabostima i prijetnjama na njenim različitim područjima. Tako je npr. snaga smještajnih kapaciteta na Vlašiću u isto vrijeme slabost u gradu Travniku. Smještajni kapaciteti, usluge i profesionalni menadžment je kvalitetniji na Vlašiću u odnosu na ostala područja općine. Također infrastruktura i njeno održavanje, komunalna djelatnost, osnovne uslužne djelatnosti i potrebe (zdravstvena zaštita, bankomati, vatrogasna prisutnost...itd.) su nerazvijeniji na Vlašiću u odnosu na grad Travnik. U gradu Travniku je manja prisutnost sive ekonomije u odnosu na Vlašić...itd. Slabosti su posebno izražene u ostalim naseljima i lokalitetima na širem području općine Travnik, a sa druge strane na određenim tim područjima mogućnosti (šansa) su izražene.

Snaga (S)	Slabosti (W)
- bogatstvo prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa općine Travnik; - intenzivne turističke posjete i dolasci na općini Travnik u odnosu na druge općine u BiH; - prirodno okruženje bez velikih zagađivača; - bogatstvo kulturnih sadržaja i programa; - povoljan geoprometni položaj općine i njena tranzitnost za razvoj više vidova turizma; - povoljan položaj na turističkoj karti BH turizma; - blizina raznovrsne turističke ponude na SBK/KSB i šire; - opredjeljenje općine Travnik, ali i viših nivoa vlasti u strateškom pravcu razvoja turizma; - gostoprimstvo, susretljivost, neposrednost i pozitivan odnos prema gostima; - bogata i šarolika flora i fauna; - zainteresovanost učesnika u turizmu za regionalnu i internacionalnu saradnju; - stečena iskustva ugostiteljskih radnika na općini Travnik; - brendovi i prepoznatljiva gastro ponuda; - multikulturalnost sa raznolikom tradicijom i običajima u funkciji razvoja turizma i ugostiteljstva; - lojalnost, tradicija i prepoznatljivost turističkih područja na općini Travnik; - administrativni, kulturni, sportski univerzitetetski i zdravstveni centar SBK/KSB; - respektabilna osnova turističkog imidža; - konkretne cijene turističko-ugostiteljskih usluga;	- siva ekonomija i nelojalna konkurencija; - nizak nivo brige o zaštiti životne okoline i naslijeđa; - nedostatak smještajnih kapaciteta (hotela) u gradskoj zoni; - nizak nivo uključenosti ruralnog stanovništva i proizvođača u funkciji turizma; - generalno nizak nivo popunjenosti kapaciteta zbog izražene sezonalnost; - nedovoljna vanpansionska ponuda i turističkih proizvoda; - nizak nivo koordinacije aktera u turizmu u cilju upravljanja, promocije i razvoja turizma općine Travnik; - nepostojanje organizovanog upravljanja turizmom na općini Travnik; - nedostatak profesionalnog menadžment i kvalitetnog turističkog kadra; - nedovoljna ulaganja u zaštitu okoliša; - nizak nivo ekološkog ponašanja; - nizak nivo poznavanja stranih jezika i općenito nizak nivo edukacije turističkih djelatnika; - nizak nivo valorizacije prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa u turističke svrhe; - relativno slaba i nedovoljna turistička infrastruktura; - relativno slaba i nedovoljno razvijena javna infrastruktura (putevi, vodoopskrba, kanalizacioni sistem.); - nedovoljno razvijena turistička infrastruktura

- općenito povoljni klimatski uslovi tokom čitave godine; - višestruka funkcija BH dijaspora (investicije, promocija, turistička potrošnja...);	(npr. vertikalni transport); - nizak nivo poduzetničkog duha,; - nepostojanje relevantnih statističkih podataka značajnih za razvoj turizma; - ograničene i nedovoljne marketinške aktivnosti destinacije; - produkti i naslijeđe ratnog perioda (ruševine, minska polja i dr.); - nepopularnost školskih smjerova u turizmu i ugostiteljstvu i slab interes učenika za školovanje turističkih smjerova i komparativnim djelatnostima u turizmu (ugostiteljstvo); - nedostatak finansijskih sredstava za razvojne projekte iz oblasti turizma uključujući i budžete na lokalnom i kantonalnom nivou; - dugotrajni i spori procesi rješavanja pravno imovinskih odnosa; - neusklađenost razvojnih opcija na općini; - produkti izazvani divljom i nekontrolisanom gradnjom (narušavanje pejzaža, negativan uticaj na prostor u daljnjem razvoju i dr.); - nije urađena kategorizacija privatnog smještaja; - negativne implikacije u procesima tranzicije; - niska razina poduzetništva kod aktera; - nedovoljni parking prostori i organizacija; - horizontalna i vertikalna intersektorska saradnja na niskom nivou; - fluktuacija radne snage; - nepostojanje adekvatne organizovanosti unutar turističkih područja i lokaliteta; - finansijska situacija u kulturnim institucijama;
Mogućnosti (O)	Prijetnje (T)
- sveukupan trend povećanja posjeta i boravaka turista u BiH (razvoj turizma u BiH); - produženje sezone razvojem novih sadržaja i valorizacija turističkih potencijala; - razvoj održivih i specifičnih vrsta turizma i turističkih proizvoda; - valorizacija prirodne i kulturne baštine na kompletnom području općine Travnik; - implementacija Master plana razvoja Vlačića; - nova turistička tržišta (povećanje turističke potražnje na globalnom nivou); - obogaćivanje ugostiteljske ponude baziranoj na tradiciji; - diverzifikacija ponude na kompletnom području općine Travnik; - mogućnost kreiranja i proizvodnje vlastitih proizvoda i usluga u funkciji turizma; - mogućnost kvalitetnijeg uvezivanja modernim cestovnim komunikacijama u budućnosti (koridor 5C i brza cesta kroz Lašvansku dolinu); - podrška domaćih i međunarodnih organizacija; - mogućnosti uključenja i angažman velikog broja	- neusklađena ili nepostojeća zakonska regulativa, raspodjela nadležnosti i sprovođenje zakonske regulative; - generalno je loš image BiH u investiranju (domaće i strane investicije); - nedovoljno poticanje stvaranja Bosne i Hercegovine kao turističkog brenda; - nestabilna politička situacija na svim razinama vlasti u BiH; - predugi procesi u dodjelama koncesija; - nedostatak koncepta turističkog razvoja određenih lokaliteta i područja; - nekontrolisana turistička kretanja u prostoru (minska polja); - neplanski, nekontrolisan i stihijski razvoj turizma; - konkurentska negativna turistička propaganda; - obrazovani i mladi u značajnoj mjeri napuštaju općinu Travnik iz ekonomskih razloga; - konkurencija između destinacija u okruženju i regiji; - globalni terorizam i izbjegličke krize; - ekološke katastrofe;

udruženja i organizacija u cilju razvoja turizma; - kvalitetnije uključivanje putničkih agencija i regionalnih turoperatora za dovođenje turista na područje općine Travnik; - međusobna povezanost turističke ponude kroz turističke proizvode na općini Travnik i drugih općina u BiH (turističkih destinacija); - dodatne edukacije svih aktera u turističkoj privredi; - korištenje savremenih tehnologija u funkciji razvoja turizma; - javno/privatno partnerstvo; - finansiranje turističkih, ekoloških, infrastrukturnih i drugih projekata iz EU fondova;	- destimulacijska i složena fiskalna politika u BiH; - zavisnost o vremenskim prilikama (klimatske promjene sa negativnim posljedicama za pojedine vrste turizma; - pretjerano korištenje prirodnih potencijala u druge svrhe;
--	--

POGLAVLJE 6

MISIJA, VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA TURIZMA NA OPĆINI TRAVNIK 2018-2022

OPĆINA TRAVNIK
STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA
OPĆINE TRAVNIK
2018-2022

6. MISIJA, VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA TURIZMA NA OPĆINI TRAVNIK 2018-2022

6.1. MISIJA RAZVOJA TURIZMA OPĆINE TRAVNIK

Pri definisanju misije razvoja turizma općine Travnik u fokusu je bilo rješavanje problema specifične turističke destinacije.

Misija razvoja ponajprije dotiče sadašnjost: prepoznaje svrhu ili razlog postojanja, vrijednosti i poslovnu filozofiju, opisuje način ponašanja te prikazuje djelatnosti i sadašnji način upravljanja sa pogledom u budućnost.

Pod misijom obično se podrazumijeva razlog ili svrha postojanja u ovom kontekstu turističke destinacije. Ona izražava vrijednosti i smjernice koje dovode do realizacije zacrtane vizije i određuje pravac u kojemu će se destinacija razvijati. Kvalitetna misija najčešće se dobiva kada se jasno i precizno odgovori na pitanja šta je svrha postojanja turističke destinacije i koje su namjere za njenu budućnost. Opis misije izražava sadašnju i buduću aktivnost kao i poslovne aktivnosti razvoja turističke destinacije.

Misija razvoja turističke destinacije općine Travnika kroz Strategiju razvoja turizma općine Travnik, osnov je razvojnih aktivnosti turističke destinacije i daje odgovor na pitanja:

- zašto se želi razvijati turizam na općini Travnik;
- šta destinacija želi pokazati tržištu;
- koja je planirana pozicija destinacije na užem i širem turističkom tržištu ako se realizuju postavljeni ciljevi.

U općem smislu, misija je veoma važna za destinaciju jer definiše poslovnu orijentaciju turističke destinacije.

Općina Travnik je turistička destinacija specifičnog kulturnog naslijeđa različitih etničkih skupina, ljepote krajolika i očuvane prirode, specifičnih i prepoznatljivih prirodnih i kulturno-historijskih atrakcija u kojoj se turisti često zadržavaju i koju posjećuju, a čije su vrijednosti prepoznate i na međunarodnom turističkom tržištu.

Povećanje ekonomskog učinka u turizmu jedna je od osnovnih odrednica razvoja općine Travnik, a kvalitetni turistički potencijali i konstantan rast ostvarenih dolazaka i noćenja stavljaju turizam u funkciju povećanja životnog standarda domicilnog stanovništva, te poboljšanje kvaliteta života na općini Travnik kroz unapređenje i razvoj turizma. Dosadašnji turistički razvoj dobrim dijelom bio je rezultat finansijskih ulaganja privatnog sektora u turizam, bez određene misije i vizije razvoja destinacije te funkcionalnog sistema upravljanja destinacijom. Stoga je potrebno usmjeriti dosadašnju izgrađenu turističku infrastrukturu i buduće planirane razvojne aktivnosti u novu i inovativnu viziju razvoja turizma općine Travnik čiju će operativnost provoditi uspješan sistem upravljanja turističke destinacije kroz saradnju javnog i privatnog partnerstva težeći uključenju što većeg broja učesnika turističke destinacije u implementaciji Strategije.

Iz godine u godinu broj turista na području općine Travnik raste što je rezultat povećanja medijske promidžbe, kreiranja novih turističkih sadržaja i proizvoda kroz poslovne inicijative turističkih preduzeća.

Misijom razvoja turizma općine Travnik definišu se glavne odrednice razvoja turizma:

- Inovativan sistem upravljanja turističkom destinacijom koji je dokazan na razvijenijim turističkim tržištima,
- Dugoročno upravljanje okolišem i zaštita prostora,
- Podizanje kvaliteta javne i turističke infrastrukture,
- Obogaćivanje i kreiranje novih sadržaja i doživljaja zasnovanih na prirodnoj i kulturnoj resursnoj osnovi uslovljen investicijama i javno-privatnom saradnjom,
- Uključenje aktera turističke destinacije u težnji prema izvrsnosti svojih proizvoda i usluga što može jedino biti produkt kvalitetnog i edukovanog kadra,

Misija razvoja turizma općine Travnik tj. budućnost razvoja turizma definisana je:

- Analizom postojećeg stanja općine Travnik,
- Karakteristikama turizma općine Travnik,
- Resursnom i atrakcijskom analizom općine Travnik,
- SWOT matricom,
- Stavovima turista i domicilnog stanovništva,
- Mišljenjem poslovnih preduzeća koja posluju u turizmu,
- Potreba turističkih agencija,
- Svjetskih trendova, i
- primjera dobre prakse na razvijenim turističkim tržištima,

Iz svega navedenog definisana je:

Misija razvoja turizma općine Travnik

Općina Travnik predstavlja organizovanu turističku destinaciju sa integrisanim sistemom upravljanja turizmom i okolišem koji obezbjeđuje kontinuirano povećanje stepena očuvanja i zaštite resursa, organizovano unapređuje svoju turističku infrastrukturu i turističku ponudu razvojem novih konkurentnih turističkih proizvoda i usluga te unapređenjem izvrsnosti postojećih turističkih proizvoda i usluga njeguje raznovrsni kulturni identitet podižući kvalitetu života lokalne zajednice kako u ekonomskom tako i u društvenom smislu.

6.2. VIZIJA TURIZMA OPĆINE TRAVNIK

Vizija razvoja predstavlja poželjnu sliku budućnosti turističke destinacije koja se može ostvariti uspješnom strategijom, koja je privlačna, vjerodostojna i realna, a u čiju realizaciju su uključeni posredni ili neposredni akteri u turističkoj destinaciji.

Vizija treba pružiti značajan odmak od sadašnje situacije. Ne bi smjela biti samo povlačenje trendova u kojima se ne vidi promjena.

Vizija razvoja turizma općine Travnik nastala je iz nekoliko razloga:

- Potreba za nadzorom budućnosti destinacije,
- Potreba za zaokretom i oporavkom,
- Potreba za promjenu organizacijske kulture,

Vizija razvoja turizma općine Travnik osmišljena je na osnovu stavova lokalne zajednice i zainteresiranih aktera destinacije, posebice lokalne zajednice, turističke zajednice i privatnog sektora, imajući za cilj postizanje zajedničkih stavova oko bitnih odrednica turističkog razvoja i uključenje svih direktnih i indirektnih aktera u turističkoj destinaciji. Osnovni cilj je kreirati takvu viziju sa kojom će se identificirati lokalna zajednica u koju stvarno vjeruje.

U definisanju vizije razvoja turizma općine Travnik, budući koncept turističkog razvoja je pored osnovnih oblika turizma na području općine Travnik, predvidio i razvoj turizma na većem broju različitih aktivnosti, događaja i turističkih proizvoda zasnovanih na kulturnom i prirodnom naslijeđu tokom cijele godine koji su namijenjeni različitim ciljnim skupinama i tržišnim nišama.

Iz stavova i mišljenja aktera turističke destinacije općine Travnik, a uvažavajući i odgovore na ključna pitanja:

- Šta želimo raditi i šta želimo postati,
- Koju će poziciju imati destinacija u budućnosti,
- Kakav turizam želimo razvijati na području općine Travnik,

definisana je:

Vizija razvoja turizma općine Travnik

Na osnovu svoje izuzetne kulturno-historijske baštine i tradicije, raznovrsnih prirodnih atrakcija i stvorene infrastrukture razvijajući se na principima održivosti, općina Travnik je specifična i visoko sadržajna turistička destinacija u sponu koja posluje tokom svih 365 dana, motiv je dolasku različitih segmenata posjetilaca, konkurentna je na turističkom tržištu Bosne i Hercegovine i pruža istinski doživljaj uređene turističke destinacije kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom smislu.

6.3. STRATEŠKI CILJEVI TURIZMA OPĆINE TRAVNIK

Turizam nema samo uticaj na direktne aktere turističke destinacije, već zahvata sve segmente i dijelove društva, stoga njegov razvoj mora biti strateški koncipiran i provođen u skladu sa strategijom imajući u vidu dugoročne planove, te viziju i misiju razvojnog dokumenta.

U prethodnim poglavljima jasno su definisane prednosti i nedostaci turizma na općini Travnik, te stoga u skladu sa trenutnom situacijom u turističkoj destinaciji, poželjnom slikom buduće turističke destinacije proizašle iz stavova i mišljenja aktera turističke destinacije, definisani su osnovni strateški ciljevi razvoja turizma Općine Travnik.

CILJ 1: UNAPREĐENJE SISTEMA UPRAVLJANJA TURIZMOM

CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

CILJ 4: RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA

CILJ 5: RAZVOJ I ZAŠTITA PROSTORA I KULTURNIH RESURSA

CILJ 6: UNAPREĐENJE DOSTUPNOSTI DESTINACIJE I ATRAKCIJA U DESTINACIJI

CILJ 7: UNAPREĐENJE KVALITETE U TURIZMU-RAZVOJ INTERNOG SISTEMA KVALITETE U TURIZMU

CILJ 8: OPERATIVNI SISTEM ZA EU FONDOVE

HORIZONTALNI CILJEVI

H1: POVEĆANJE OBIMA TURISTIČKOG SAOBRAĆAJA U DESTINACIJI (DOLASCI, NOĆENJA, EKONOMSKI UČINAK)

H2: SMANJENJE SEZONSKOG KARAKTERA DESTINACIJE

H3: POVEZIVANJE DESTINACIJE SA DRUGIM PODRUČJIMA NA TURISTIČKOJ KARTI BOSNE I HERCEGOVINE I ŠIRE

CILJ 1: UNAPRJEĐENJE SISTEMA UPRAVLJANJA TURIZMOM

Općina Travnik kao prostor aktivnog turizma obuhvata mnogobrojne aktere koji su direktno ili indirektno involvirani u razvoj turizma sa različitim funkcijama, ciljevima i interesima.

S obzirom da Strategija predstavlja dokument sa dugoročnom platformom razvoja turizma u kojem su tačno definisane aktivnosti za ostvarenje ciljeva, jedan od osnovnih i prioriternih strateških zadataka u razvoju i daljnjem unapređenju turizma općine Travnik je formiranje organizacije turizma na lokalnom nivou koja će suštinski i implementirati zacrtane strateške ciljeve, odnosno implementirati Strategiju, te u budućnosti preuzeti ulogu organizacije koja će odgovorno i sistemski razvijati turizam na lokalnom nivou.

1.1. Razvoj integriranog sistema upravljanja turizmom

Prioritet cilja razvoja integriranog sistema upravljanja turističkom destinacijom je formiranje destinacijske menadžment organizacije (DMO) općine Travnik koja bi umrežila aktere turističke destinacije, te na principu partnerskih odnosa kreirala integralni sistem upravljanja turizmom za buduće aktivnosti.

Pored organizacione i koordinacione uloge, DMO je značajan i sa aspekta finansiranja ili sufinansiranja projekata od javnog i privatnog značaja za razvoj turizma lokalnog nivoa.

Uspostavom DMO-a, umreženim djelovanjem se omogućuje efikasna saradnja javnog i privatnog sektora i usaglašeno djelovanje u cilju sveukupnog razvoja turizma na području općine Travnik i zadovoljenja interesa učesnika u turističkoj destinaciji.

Mjera 1.1.1. Uspostava i funkcija DMO općine Travnik

Mjera 1.1.2. Unapređenje rada TIC-a (Turističkog informativnog centra) Travnik

1.2. Unapređenje promidžbenih aktivnosti

U skladu sa provedenom analizom iz Strategije, plansko unapređenje promidžbenih aktivnosti destinacije javlja se kao potreba u daljim razvojnim aktivnostima destinacije. Općenito marketinškom komunikacijom dopire se do ciljnih turističkih tržišta na kojima još uvijek ne postoji ili je nedovoljno prisutna turistička ponuda destinacije.

Komunikacija s tržištem uključuje izvršenje promidžbenih aktivnosti, te izradu i distribuciju (prodaju) kreiranih promidžbenih materijala. Unapređenjem elementa vizualnog identiteta, sistema promidžbenih materijala i sistema promidžbenih aktivnosti obezbijedit će se kvalitetna i kontinuirana prisutnost na turističkom tržištu željenih emitivnih područja.

Osim unapređenja promidžbenih aktivnosti cilj je unaprijediti i ostale elemente marketing miksa, te djelovati na kreiranju sinergijskog učinka sa drugim akterima u turizmu.

Marketing planom definisat će se marketinška vizija i marketinški ciljevi koji će biti usklađeni sa misijom i vizijom Strategije razvoja turizma općine Travnik. Osnova marketinških aktivnosti planirati će obezbjeđenje sinergijskih učinaka unificiranjem promidžbenih materijala, te kreiranje novih „poruka“ i prenošenje istih u cilju jačanja imidža destinacije.

Operativni marketinški plan obuhvaća definisanje i izvršenje budućih aktivnosti marketinške komunikacije i marketinške infrastrukture u skladu sa realnim mogućnostima lokalne zajednice i

aktera koji u njoj djeluju, te budućim razvojnim planovima turističke destinacije. Marketinškim planom odrediti će se osnovne smjernice primjene marketing koncepta (offline i online komunikacija, distribucija i prodaja vrijednosti) uz naglasak općenito na promociju sa kojom će se snažno raditi na interaktivnoj komunikaciji sa emitivnim tržištima.

Mjera 1.1.1. Izrada Operativnog marketinškog plana

CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Uzimajući u obzir trenutnu turističku ponudu koja nije sistemski uređena niti adekvatno iskorištena u željenom i optimalnom kapacitetu, te potencijale koji do sada nisu bili u funkciji turizma, strateški cilj stvaranja konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije, odnosno unapređenje sveukupne turističke ponude predstavlja jedan od osnovnih ciljeva strategije turizma. Imajući u vidu cjelokupni razvoj turizma BiH i regije, fokus strateškog cilja je tržišna konkurentnost kroz cjenovnu politiku, valorizaciju posebnosti, kontinuirani razvoj i unapređenje turističke ponude od interesa za turističko tržište sa kojom se direktno utiče na povećanje ostvarenih dolazaka i noćenja tokom čitave godine. Sadržajnost u funkciji turizma (vanpansionska ponuda i novi turistički proizvodi) tokom čitave godine predstavlja preduslov za ublažavanje sezonskog karaktera destinacije, omogućavajući kontinuiran cjelogodišnji rad, odnosno sezonsko turističko poslovanje transformiše na poslovanje tokom čitave godine. Na ovaj način se kreiraju stabilnija radna mjesta amortizujući izraženu fluktuaciju radne snage iz oblasti turizma te pospješuje konkurentnost na tržištu. Razvojem sistema za podršku preduzetnicima, novim edukacijskim programima, te uvođenjem poticajnih mjera i finansijskih instrumenata za razvoj turizma potaknut će se privredna aktivnost na području općine Travnik.

Prioritet: 2.1. Razvoj turističkih proizvoda

Razvoj turističkih proizvoda je osnova za razvoj i unapređenje turističke ponude sa ključnom ulogom generiranja motiva za dolazak i boravak novih segmenata turista sa emitivnih turističkih tržišta, ali i zadržavanju postojećih kroz kreiranje novih i unapređenje postojećih turističkih proizvoda.

U cilju proširenja lepeze proizvoda koji su do sada prvenstveno bazirani na proizvodima „tranzit, zima, kultura“ cilj je provesti razvoj složenih turističkih proizvoda koji mogu zadovoljiti motiv turista i osim osnovnih proizvoda vezanih za „tranzit, zimu, kulturu“. Ovi turistički proizvodi trebali bi činiti okvir za naredni korak u dizajnu vrijednosti, a to je definisanje destinacijskih TOP DOŽIVLJAJA koji bi trebali opravdati dolazak na općinu Travnik u glavnoj, pred i posezoni te pridonijeti ukupnom jačanju snage brenda našeg turizma.

Integralni, organizaciono dostupni, cjenovno prihvatljivi i atraktivni turistički proizvodi aktivni tokom čitave godine su suština kvalitetne turističke ponude, te iz tog razloga prioritet strategije se odnosi na unapređenje postojećih turističkih proizvoda i kreiranje novih konkurentnih turističkih proizvoda baziranih na identificiranoj resursnoj osnovi u skladu sa zahtjevima turističkog tržišta.

Mjera 2.1.1. Unapređenje postojećih turističkih proizvoda

Mjera 2.1.2. Razvoj novih konkurentnih turističkih proizvoda

Prioritet 2.2 Unapređenje ugostiteljske ponude-smještaj

Ugostiteljska smještajna ponuda je općenito značajna iz razloga što razvija boravišni turizam kojim se povećava broj ostvarenih noćenja, a time i izdašniji multiplikativni ekonomski učinci.

Općinu Travnik karakteriše visok nivo smještajnog potencijala na planini Vlašić sa pretežno zastupljenim vrstama smještaja u domaćinstvu i apartmanima koje je potrebno evidentirati, standardizirati i kategorisati.

S obzirom da privatni smještaj (vikend objekti, apartmani, kuće i stanovi i sl.) nije sistemski uključen u registar smještajne ponude, stavljanje istih u funkciju turizma, kreiranjem baze podataka i kategorizacija je također jedan od prioriteta Strategije.

Strateško djelovanje kroz unapređenje sveukupne smještajne ponude predstavlja mjere stimulisanja i poticaja za aktivnosti stavljanja smještajnih kapaciteta u funkciju turizma na kompletnom području općine Travnik, te poticaj u nultom prioritetu izgradnje novih smještajnih kapaciteta posebno iz vrste hotela u gradskoj zoni.

Izgradnja novih smještajnih kapaciteta posebno iz vrste hotela u gradskoj zoni predstavlja osnovni preduslov za kreiranje strategije diverzifikacije turističkih posjeta na širem području općine Travnik. Također, prepoznajući problem nedostatka kampova na području općine Travnik jedan od prioriteta je analiza i prijedlog lokacijske osnove za njena formiranja.

Mjera 2.2.1. Baza podataka privatnog smještaja / unapređenje privatnog smještaja

Mjera 2.2.2. Unapređenje poslovanja privatnog smještaja

Mjera 2.2.3. Poticaj izgradnje i uspostave novih smještajnih kapaciteta

Mjera 2.2.4. Razvoj i unapređenje smještaja u kampovima

Prioritet 2.3. Unapređenje ugostiteljske ponude-gastonomija

Prioritet strateškog dokumenta je unapređenje gastronomske ponude sa posebnim osvrtom na valorizaciju izvorne domaće i ekološki prihvatljive hrane. Tradicija te dostupni resursi iz oblasti ugostiteljstva koji se odnosi na pripremanje i posluživanje hrane i pića pospješuje i obogaćuje specifična obilježja turističke ponude i utječu na izvrsnost destinacije. Fokus prioriteta je integralan pristup u povezivanju poljoprivrednih proizvođača sa ugostiteljskom ponudom općine Travnik, odnosno da su kvalitetni domaći poljoprivredni proizvodi u funkciji turizma. Kreiranje baze podataka ugostiteljske gastronomske ponude, poticajne mjere za uključivanje domaće hrane (tradicionalnog kulinarstva) u prihvatljiv standard ugostiteljske ponude, edukacije koje imaju za cilj povećanje razine kvalitete kako ugostiteljskih objekata tako i djelatnika u ugostiteljstvu (kuhari i konobari) i zaštita autohtonih brendova gastronomske ponude općine Travnik su prioritet budućih aktivnosti i djelovanja.

Mjera 2.3.1. Baza podataka gastronomske ponude, po tipu i kvaliteti usluge

Mjera 2.3.2. Poticanje u uključivanju izvorne - domaće hrane u prihvatljive standarde gastronomske ponude

Mjera 2.3.3. Zaštita autohtonih brendova gastronomske ponude

CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Razvijenost javne turističke infrastrukture i usluga na području turističke destinacije direktno ili indirektno utiče na turističku ponudu, pozitivan imidž kao uređene turističke destinacije, odnosno, na cjelokupni razvoj turizma.

U vezi sa navedenim prioriteti i mjere ovoga cilja formulisane su na način da se usmjeravaju na razvoj

i unapređenje ne samo javne turističke infrastrukture nego sveukupne komunalne i saobraćajne infrastrukture sa njihovim uslugama, a sve u skladu s brigom o zaštiti okoliša i održivoga razvoja.

Područja koja svoju budućnost usmjeravaju u pravcu razvoja turizma, analogno tome trebaju biti i u njenoj funkciji sa osnovnim ciljem zadovoljenja potreba turista.

Posebna prioritetna pažnja u unapređenju i razvoju javne turističke infrastrukture treba da se odnosi na zone i itinerere u turističkim kretanjima, te usluge koje su direktno ili indirektno u funkciji turizma.

Prioritet 3.1. Unapređenje infrastrukture i usluga u turističkim zonama - urbano i ruralno opremanje

U kontekstu unapređenja infrastrukture se podrazumijeva kreiranje sveukupnog privlačnog ambijenta koji je u funkciji turistima tokom boravka u turističkim zonama što podrazumijeva: uređenost, čistoću, bezbjednost, dostupnost sadržaja, informacije, usluge, signalizaciju i dr.

S obzirom da su zone aktivnog turizma prepoznate na području općine Travnik, osnovno usmjerenje je na uređenje zona Plava Voda, Babanovca, itinerera i zone gradskog područja aktivnog u turističkim kretanjima sa posebnim senzibilitetom prema starim područjima grada.

Zatim, ostala planinska i predplaninska područja, zone tranzita i saobraćajnica, te šire područje općine Travnik koja su predmet turističkih dolazaka ili boravaka kao i područja koja će biti predmet turističke valorizacije u budućnosti.

Mjera 3.1.1. Uređenje zone Plava voda

Mjera 3.1.2. Uređenje zone Babanovac

Mjera 3.1.3. Uređenje gradske zone

Mjera 3.1.4. Uređenje šireg područja općine

Prioritet 3.2. Unapređenje ostale turističke infrastrukture i usluga

S obzirom na zahtjevnost turističke tražnje i oštru konkurentnost između turističkih destinacija, razvoj turizma zahtjeva kontinuirano unapređenje i uvođenje noviteta pod ostalom turističkom infrastrukturom i uslugama u skladu sa globalnim trendovima.

Pod prioritetom i mjerama se podrazumijeva savremena organizacija parkirališta, turistička signalizacija, uređenje pješačko – biciklističkih staza, sistem interpretacijskih centara turističke ponude, razvoj sistema komuniciranja sa turistima i dr.

Mjera 3.2.1. Parkirališta

Mjera 3.2.2. Turistička signalizacija

Mjera 3.2.3. Uređenje pješačko-biciklističkih staza

Mjera 3.2.4. Sistem interpretacijskih centara za posjetioce i turiste

Mjera 3.2.5. Razvoj sistema komuniciranja sa turistima

Mjera 3.2.6. Ostalo

CILJ 4: RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA

Općina Travnik raspolaže sa resursima koji predstavljaju osnovu za unapređenje i razvoj više selektivnih vrsta turizma što je prepoznato u ovom strateškom dokumentu. Ključnu ulogu u razvoju turizma te realizaciji turističkih programa je pod izravnim uticajem sposobnosti i obučenosti ljudskih resursa.

Osim navedenog, značaj u razvoju turizma predstavlja "uslužnost građanstva" u aktivnim turističkim

zonama, odnosno značaj uloge svakog pojedinca bez obzira da li je direktno povezan ili ne sa turističkom djelatnošću što podrazumijeva: gostoprimstvo, ljubaznost, susretljivost, brigu o okolišu i dr.

Prioritet 4.1. Unapređenje operativnih sposobnosti aktera u turizmu

U vezi unapređenja operativnih sposobnosti aktera u turizmu nameće se prioritet koji obuhvata mjere edukacije i nadogradnje znanja pojedinaca i članova organizacija koji su potencijalni nosioci turističke ponude (lovci, ribolovci, planinari i dr.). Također, programske aktivnosti niza udruženja, posebno koja baštine tradiciju i kulturu općine Travnik, predstavljaju potencijal u funkciji turizma, te u tom kontekstu njihova uloga u obogaćivanju turističke ponude i provođenju turističkih proizvoda je veoma bitna.

Mjera 4.1.1. Unapređenje operativnih sposobnosti aktera u turizmu u kreiranju i izvršenju ponude (lovci, ribolovci, planinari i sl.)

Mjera 4.1.2. Uključenje aktera u turizmu u obogaćivanju ponude (folklorna društva, kazališta, limene glazbe, obrtnici...)

Prioritet 4.2. Unapređenje ljudskih potencijala

Uz potencijal za razvoj turizma, ljudski faktor i njegov poduzetnički duh kao nosioca turističkih aktivnosti predstavlja ključni faktor uspjeha koji se postiže permanentnom edukacijom ljudskih resursa u trendu globalnog turizma i tržišnih potreba. Mjere po ovom značajnom prioritetu su formiranje turističkog inkubatora ili centra izvrsnosti u turizmu, cikluse edukacija ugostiteljskih i turističkih programa usavršavanja, programi stipendiranja studenata i učenika i dr. Jedna od značajnih mjera je očuvanje tradicionalnih zanata kroz posebne programe edukacije koji podrazumijevaju i unapređenje proizvodnje travničkih suvenira.

Mjera 4.2.1. Formiranje turističkog inkubatora ili centra izvrsnosti u turizmu

Mjera 4.2.2. Ciklus edukacija - programi obrazovanja i osposobljavanja kadrova (cjeloživotno učenje)

Mjera 4.2.3. Program unapređenja proizvodnje i prodaje suvenira

Mjera 4.2.4. Program stipendiranja i nagrađivanja učenika i studenata turističkih smjerova

CILJ 5: RAZVOJ I ZAŠTITA PROSTORA I KULTURNIH RESURSA

U kontekstu održivog razvoja turizma "generacijska tolerancija za buduće naraštaje", poseban akcent je na sistemskoj zaštiti prostora i kulturnih resursa sa kojima općina Travnik iznimno obiluje. S obzirom da su stubovi razvoja turizma općine Travnik njeno prirodno i kulturno-historijsko naslijeđe, posebna pažnja treba da se fokusira na održivom korištenju osnovnih resursa u funkciji turizma, te općenito na zaštiti prirode i okoliša.

Prioritetne mjere su kreiranje i stalno unapređenje registra prirodne baštine i kulturnog naslijeđa (materijalna i nematerijalna baština) i mjere iz domena zaštite.

Prioritet 5.1. Zaštita okoliša i prostora

Zaštita okoliša i prostora je prioritet koji zahtjeva kontinuirano unapređenje ne samo zbog razvoja turizma, nego zbog života sadašnjih i budućih generacija. Na osnovu analiza i istraživanja na području općine Travnik potrebno je formirati bazu podataka - registar prirodne baštine, ugroženih područja i prostora kao osnovni dokument za buduće procese sistemske zaštite sa jedne strane, dok sa druge strane dokument će predstavljati polaznu osnovu za procese turističke valorizacije i unapređenja turističke ponude.

Mjera 5.1.1. Baza podataka-registar i zaštita prirodne baštine, ugroženih područja i prostora u funkciji turizma

Prioritet 5.2. Unapređenje i zaštita kulturnog naslijeđa

U kontekstu prioriteta 5.1. osim registra prirodne baštine, ugroženih područja i prostora nameće se potreba za kreiranje i baze podataka-registra kulturnog naslijeđa koja će predstavljati dokument potencijala-polazna osnova za kreiranje turističkih proizvoda iz oblasti kulturnog turizma. Prioritet se također odnosi na kontinuirane aktivnosti u cilju zaštite kulturnih dobara (materijalne i nematerijalne baštine).

Mjera 5.2.1. Baza podataka-registar i zaštita kulturne baštine, nematerijalne baštine i potencijalnih kulturnih atrakcija u funkciji turizma

CILJ 6: UNAPREĐENJE DOSTUPNOSTI DESTINACIJE I ATRAKCIJA U DESTINACIJI

Saobraćajna povezanost do same destinacije kao i kvaliteta saobraćaja unutar područja aktivnog turizma od iznimne važnosti su u funkcionisanju turizma, odnosno za efektivno korištenje elemenata turističke ponude i turističkih proizvoda. Saobraćaj i dostupnost do i u destinaciji jedan su od ključnih vrijednosti u turističkom lancu. Analizom resursne osnove tačno je utvrđen raspored svih atrakcija na području općine Travnik, turističkih proizvoda i drugih elemenata ponude pa se nameće potreba da općina Travnik kvalitetno obezbijedi modele saobraćaja do i prije svega unutar destinacije i to tamo gdje gotovo ima presudan uticaj. Po pitanju putne infrastrukture na području općine Travnik već postoje osnovne infrastrukturne pretpostavke mada u širem kontekstu posebno kod povezanosti atrakcija na različitim područjima općine Travnik dostupnost je ograničena, a na pojedinim područjima i predmet je rizika u samostalnom kretanju (zbog ratnog naslijeđa minska polja, ruševni objekti...).

Prioritet 6.1. Poboljšanje dostupnosti do turističke destinacije

Poboljšanje dostupnosti turističke destinacije važan je prioritet na koji glavni uticaj imaju viši nivoi vlasti (vanjski čimbenici) u odnosu na lokalnu zajednicu, a koji upravljaju održavanjem postojeće infrastrukture i planiranjem izgradnje nove. Važno je usmjeriti aktivnost lokalne zajednice ka višim nivoima na izradu programa podizanja kvalitete dostupnosti destinacije i povećanje aktivnosti prema vanjskim čimbenicima u čijoj je nadležnosti upravljanje infrastrukturom kako bi svoje planove općenito usmjerili u skladu sa prioritetima lokalne zajednice. Provedbom mjera poboljšanja dostupnosti do turističke destinacije unaprijediti će se infrastruktura i njena kvaliteta, te povećati zadovoljstvo kod turista i posjetilaca, osigurati lakše snalaženje turista na putu do destinacije i generalno povećati pozitivan imidž Bosne i Hercegovine.

U budućem planiranju dijelova i izgradnje brze ceste kroz lašvansku dolinu bitan je fokus na

obilježavanje saobraćajnom i turističkom signalizacijom, te pratećom infrastrukturom koja bi trebala biti i u funkciji turizma.

Mjera 6.1.1. Izgradnja, upravljanje i održavanje puteva i prateće infrastrukture u funkciji turizma do destinacije

Prioritet 6.2. Poboljšanje kvalitete saobraćaja unutar turističke destinacije (turističke zone, mjesta, lokaliteti...)

Kao što je važno unaprijediti kvalitetu dostupnosti do turističke destinacije jednako je važno osigurati i kvalitetnu dostupnost unutar same destinacije i to prema najznačajnijim turističkim atrakcijama i resursima, te planirati realizaciju projekata unapređenja infrastrukture u skladu sa razvojem novih turističkih proizvoda i razvoja novih elemenata turističke ponude u destinaciji. U realizaciji projekata povećanja kvalitete unutar same destinacije veoma važnu ulogu ima lokalna zajednica investicijama kroz kapitalne projekte. Također, važnu ulogu u razvoju saobraćaja unutar same destinacije imaju i institucije sa viših nivoa vlasti jer je veliki dio infrastrukture kojima te institucije upravljaju u funkciji dostupnosti važnih elemenata turističke ponude općine Travnik. Aktivnosti se odnose na razvoj programa lokalne zajednice putem planskog izdvajanja i ulaganja finansijskih sredstava u povećanje kvalitete postojećih i izgradnju novih infrastrukturnih projekata unutar destinacije. Izvršenjem mjera poboljšanja dostupnosti unutar turističke destinacije unaprijediti će se infrastruktura i njena kvaliteta, povećati zadovoljstvo kod turista i posjetilaca, povećati kvalitetu života domicilnog stanovništva, povećati pozitivan imidž turističke destinacije što neminovno vodi ka izvrsnosti destinacije.

Mjera 6.2.1. Poboljšanje kvaliteta putnih komunikacija i njene organizovanosti unutar turističkih područja

Mjera 6.2.2. Regulacija i organizacija saobraćaja u destinaciji i turističkim zonama

Mjera 6.2.3. Unapređenje ostalih usluga i sadržaja u putnom saobraćaju unutar turističkih zona i područja

CILJ 7: UNAPREĐENJE KVALITETE U TURIZMU-RAZVOJ INTERNOG SISTEMA KVALITETE U TURIZMU

Travnik kao turistička destinacija već nekoliko godina stagnira u unapređenju svoje turističke ponude iz nekoliko razloga. Jedan od osnovnih razloga jeste neuređenost i neprovođenje zakonskog okvira u oblasti turizma na području Federacije BiH što je znatno uticalo na pad kvalitete u pružanju usluga u turizmu. Također, važan element stagnacije podizanja kvalitete usluga u destinaciji jeste veliki broj neriješenih imovinsko-pravnih pitanja, čime je onemogućeno stavljanje objekata i zemljišta koji posluju u sistemsku i lojalno konkurentnu funkciju turizma tj. ti elementi turističke ponude u pravilu posluju izvan zakonskih okvira čime je kvaliteta pružene usluge i kontrola pružanja usluga zanemariva. Institucije uključene u upravljanje sistemom kvalitete moraju imati vitalnu ulogu u procjeni kvalitete i standarda usluga radi međunarodne relevantnosti unutar rastuće konkurentske kvalitete u turizmu. Izvršenjem internih mjera unapređenja kvalitete u turizmu na općini Travnik unaprijediti će se poslovanje i kvaliteta u pružanju usluga poslovnih subjekata i znatno unaprijediti kvaliteta turističke ponude čime će se u konačnici povećati konkurentska sposobnost destinacije u odnosu na druge. Interne mjere kvalitete neće biti obavezujuće za aktere u turizmu, ali su planirane da osiguraju korist korisnicima mjera u smislu podrške poslovnim subjektima kako bi zadovoljili i premašili očekivanja svojih gostiju tj. povećali potražnju za svojim proizvodima na turističkom tržištu jer će garantirati kvalitetu usluge.

Prioritet 7.1. Kreiranje sistema internih standarda kvalitete u turizmu

Značajno povećanje turističke potražnje na općini Travnik u posljednje vrijeme nameće i sve izraženiji problem kvalitete u turizmu. Trenutne opcije koje uređuju kvalitetu pružanja usluga u turizmu vezane su za zakonske akte koji uređuju oblast turizma i čija kontrola se provodi parcijalno u smislu nadzornih mjera poslovanja prema subjektima. Općina Travnik se nalazi pred izazovom kako zapravo unaprijediti kvalitetu turističkih usluga u destinaciji tj. da li čekati zakonska rješenja viših nivoa nadležnih za oblast turizma da razvije sistem implementacije kvalitete ili čekati da se u narednom periodu taj sistem prilagodi EU standardima u procesu stabilizacije i pridruživanja ili pak da se izgradi vlastiti sistem kvalitete. Vlastiti sistem podrazumijeva razvoj kriterija, kategorija i standarda u pružanju turističkih usluga sa verifikacijom na godišnjem nivou u skladu sa standardima koji vladaju na naprednijim turističkim tržištima i zakonskim propisima koji su na snazi, a čiju primjenu već koriste ili uvode neke destinacije iz zemalja u okruženju (Istra).

Mjera 7.1.1. Uvođenje dodjela godišnje nagrade i priznanja za kvalitetu u turizmu

Mjera 7.1.2. Uvođenje internog sistema kvalitete u turizmu

CILJ 8: OPERATIVNI SISTEM ZA EU FONDOVE

Evropska unija ima za cilj pozicionirati se na globalnom turističkom tržištu kao jedinstvena i vodeća turistička destinacija što je potvrdila i usvajanjem nekoliko važnih dokumenata i prioriteta. Za razliku od punopravnih članica čiji privatni preduzetnici imaju prava na ostvarivanje grant sredstava Evropske unije, zemlje članice u pretpristupnoj fazi ograničene su kako brojem programa na koje mogu učestvovati tako i lepezom učesnika. Upravo strateški ciljevi koji su definisani ovom Strategijom daju jasnu sliku potreba turističke destinacije u stvaranju destinacije izvrsnosti u budućem razdoblju u cilju povećanja konkurentnosti i turističkog saobraćaja na općini Travnik. U narednom razdoblju jedinice lokalne uprave i interesne grupe (Udruženja, druge institucije i sl.) imati će mogućnosti sufinansiranja turističke infrastrukture na području općine Travnik u programu ruralnog razvoja kroz prekograničnu saradnju. Korištenje sredstava iz fondova EU bi ubrzano razvijalo turističku djelatnosti sa značajnim efektima u razvoju destinacije.

Prioritet 8.1. Razvojni projekti za povećanje atraktivnosti i turističke ponude destinacije

Sama mogućnost apliciranja na programe Evropske unije niti izbliza nije završen posao u ostvarivanju novih izvora potpore u realizaciji razvojnih projekata jer se veoma jasno moraju identifikovati programi i učesnici programa u cilju ispunjenja ciljeva zacrtanih Strategijom. Naime, mjere koje se planiraju poduzeti ovim prioritetom tačno će identifikovati projekte od značaja koji će biti usklađeni sa Strategijom i dinamikom planiranih aktivnosti. Programi će biti razvrstani po prioritetima i u skladu sa strateškim ciljevima kako bi se osigurao planski razvoj turizma na općini Travnik kao konkurentne turističke destinacije na tržištu.

Mjera 8.1.1. Formiranje baze turističkih projekata

Prioritet 8.2. Operativni sistem realizacije EU projekata

Mjere Strategije usmjerene su u cilju podizanja operativne sposobnosti lokalne uprave, ali i drugih aktera i grupa koji imaju mogućnosti apliciranja projekata u pretpristupnom razdoblju Bosne i Hercegovine. Operativne sposobnosti prije svega se odnose na zahtjevan proces apliciranja i pisanja projektnih prijedloga, ali također i iznalaženju operativnih finansijskih sredstava u sufinansiranju

predloženih projekata. Iznalaženjem modela upravljanja projektima, te akcijskim provođenjem ovih mjera u lokalnoj zajednici će se stvoriti uslovi za operativno i plansko djelovanje prema budućim programima Europske unije kao značajnom vidu operativnog provođenja programa u skladu sa misijom i vizijom Strategije.

Mjera 8.2.1. Edukacija aktera u pisanju i provođenju projekata prema EU fondovima

Mjera 8.2.2. Upravljanje projektima i finansijska osnova

POGLAVLJE 7

PLAN REALIZACIJE STRATEGIJE I PROJEKTI RAZVOJA TURIZMA OPĆINE TRAVNIK

OPĆINA TRAVNIK
STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA
OPĆINE TRAVNIK
2018-2022

7. PLAN REALIZACIJE STRATEGIJE I PROJEKTI RAZVOJA TURIZMA OPĆINE

TRAVNIK

7.1. UNAPREĐENJE SISTEMA UPRAVLJANJA TURIZMOM

Općina Travnik je turistička destinacija sa mogućnostima kreiranja ili unapređenja široke lepeze turističkih proizvoda kojom direktno ili indirektno upravljaju brojni privatni i javni akteri. Nedostatak umrežavanja aktera kroz organizaciju turizma na lokalnom nivou je u značajnoj mjeri uticalo na stihijski razvoj bez „krovnog“ i zajedničkog djelovanja u cilj sistemskog i integralnog razvoja turizma.

„Kordinacioni centar“ upravljanja turizmom na općini Travnik obezbijedio bi efektivno umrežavanje subjekata u turističkoj destinaciji njihovu saradnju i realizaciju složenih programa čime bi se značajno ispunile osnovne funkcije i ciljevi u pogledu unapređenja turističke ponude, povećanja ekonomske efikasnosti i interesa aktera uz kontrolisanu zaštitu prostora.

7.1.1. Razvoj integriranog sistema upravljanja turizmom

7.1.1.1. Uspostava i funkcija DMO općine Travnik

STRATEŠKI CILJ 1: UNAPREĐENJE SISTEMA UPRAVLJANJA TURIZMOM

Program 1.1.	RAZVOJ INTEGRISANOG SISTEMA UPRAVLJANJA TURIZMOM
Mjera 1.1.1.	USPOSTAVA I FUNKCIJA DMO OPĆINE TRAVNIK
Cilj mjere	Cilj mjere je kreiranje koncepta organizovanog upravljanja destinacijom (DMO) uključenjem aktera iz javnog i privatnog sektora koji djeluju po modelu partnerstva sa svrhom efikasnijeg upravljanja turizma na lokalnom nivou u smislu planiranja, koordiniranja, organiziranja turističkih aktivnosti tj. da zajedničkim radom realiziraju zacrtane ciljeve turističke destinacije kako bi ostvarili zajedničke željene vizije turističkog razvoja na području općine Travnik. Mjerom se želi unaprijediti saradnja i partnerstvo aktera u turističkoj destinaciji.

Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlaže se formiranje koordinacionog tijela turističke destinacije kroz uspostavu Destinacijskog menadžmenta organizacija (DMO) i uključivanje relevantnih subjekata u turizmu iz privatnog, javnog, nevladinog sektora i drugih interesnih grupa. Želi se primijeniti novi koncept upravljanja turističkom destinacijom čiju će organizacionu aktivnosti koordinirati općina Travnik ili odgovarajuće tijelo koje oformi Općina (turistička zajednica) s namjerom povećanja turističkog saobraćaja i kvalitete turističke usluge u destinaciji. Aktivnosti: ✓ Kreiranje baze relevantnih subjekata u destinaciji (po turističkim zonama i ukupno), ✓ Umrežavanje aktera, ✓ Definisanje organizacione strukture i uloga aktera, ✓ Osnivanje DMO, ✓ Podrška pri organizovanju interesnih grupa (udruženja ugostitelja i hotelijera, turističkih vodiča i sl.) i njihovo uključivanje u DMO, ✓ Organizacija radnih sastanaka, ✓ Definisanje projekata i planova u cilju unapređenja destinacije, ✓ Planiranje, organizovanje i koordiniranje aktivnosti u skladu sa Strategijom, te definisanim projektima i planovima-operativne izvršenja projekata, ✓ Unapređenje organizacionih sposobnosti aktera DMO-a, ✓ Inicijative niza aktivnosti od javnog značaja koje su direktno ili indirektno u funkciji turizma (npr. inicijativa za formiranje meteroloških stanica na općini Travnik, unapređenje zdravstvene usluge na turističkim destinacijama, bankomati, šuma u funkciji turizma...)				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana i interesne grupe (planinari, sportska društva, ekološka društva, udruženja lovaca i ribolovaca...), ✓ Kulturne institucije, ✓ Vjerske institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Turistička zajednica SBK/KSB, • Vlada SBK/KSB, • Privatni sektor,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.1.1.2. Unapređenje rada TIC-a (Turističkog informativnog centra) Travnik

STRATEŠKI CILJ 1: UNAPREĐENJE SISTEMA UPRAVLJANJA TURIZMOM

Program 1.1.	RAZVOJ INTEGRISANOG SISTEMA UPRAVLJANJA TURIZMOM
Mjera 1.1.2.	UNAPREĐENJE RADA TIC-A (TURISTIČKOG INFORMATIVNOG CENTRA) TRAVNIK
Cilj mjere	Cilj mjere je unaprijediti rad turističkih informativnih centara na području općine Travnik (Travnik i Vlačić). Jedna od većih potreba u gradu Travniku, ali i na turističkoj destinaciji Vlačić, svakako je poboljšanje komunikacije sa turistima. Nemogućnost dobivanja informacija ili njihovo otežano dobivanje kao i nepravovremenost dovode do nezadovoljstva aktera u turističkoj destinaciji naročito turista i posjetilaca. Mjerom se želi unaprijediti kvaliteta pruženih informacija, prikupljanje i distribucija pravovremenih i vjerodostojnih informacija, te proširiti opis poslovanja u TIC-u.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Mjerom će se unaprijediti rad na dosadašnjim poslovima unutar informativnih centara, ali i dodijeliti nove aktivnosti i poslovi koji uključuju kvalitetniju saradnju informativnih centara i aktera turističke destinacije u smislu pružanja kvalitetnih i pravodobnih informacija o turističkoj ponudi i servisnim informacijama koji su od važnosti turistima i posjetiocima. Prikupljanje, obrada, analiza i distribucija informacija biti će vremenski uslovljena kako bi komunikacija sa turistima tokom cijele godine bila kvalitetna i na vrijeme. Aktivnosti: ✓ Kreiranje baze podataka o turističkoj ponudi destinacije, ✓ Kreiranje baze podataka aktera turističke ponude u destinaciji, ✓ Unapređenje sistema komuniciranja sa akterima turističke destinacije, ✓ Unapređenje i rad na kanalima distribucije (društvene mreže, web stranica, info pultovi, direktna komunikacija...), ✓ Unapređenje i razvoj TIC-ova. ✓ Izmjene režima rada TIC-ova zavisno o intenzitetu sezone, ✓ Označavanje i vidljivost TIC-ova, ✓ Edukacija zaposlenih u povećanju kvalitete usluge, ✓ Edukacija zaposlenih na korištenju novih tehnologija i radu na kanalima komunikacije i distribucije, ✓ Marketinške aktivnosti na vidljivosti TIC-ova, ✓ Poslovi unapređenja promocije turističke destinacije, ✓ Unapređenje poslova prijave i odjave turista, ✓ Provođenje i anketiranje turista, te obrada i analiza podataka, ✓ Saradnja i održavanje sastanaka sa akterima turističke destinacije,
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i/ili TZ općine (u slučaju osnivanja), • Akteri/učesnici ✓ Akteri turističke destinacije (javni, privatni i nevladin sektor i institucije), ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,

Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor, • Drugi izvori (grantovi)
---------------------	---

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.1.2. Unapređenje promidžbenih aktivnosti

7.1.2.1. Izrada operativnog marketinškog plana

STRATEŠKI CILJ 1: UNAPREĐENJE SISTEMA UPRAVLJANJA TURIZMOM

Program 1.1.	UNAPREĐENJE PROMIDŽBENIH AKTIVNOST
Mjera 1.1.3.	IZRADA OPERATIVNOG MARKETINŠKOG PLANA
Cilj mjere	Cilj mjere je izraditi operativni marketinški plan Općine Travnik koji će u sinergiji sa Strategijom Općine Travnik postaviti smjer marketinškog djelovanja i obezbijediti efektivno upravljanje razvojem i tržišnom promidžbom na području općine Travnik. Mjerom se želi kreirati operativan, realan i funkcionalan marketinški plan, koji će biti osnova promidžbenih aktivnosti turizma općine Travnik za privlačenje turista na turističkom tržištu. Ova mjera traži prioritarno provođenje.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Odluka Općinskog vijeća Općine Travnik o izradi Operativnog marketinškog plana Općina Travnik, ✓ Izrada operativnog marketinškog plana Općine Travnik (vanjski saradnici),
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor, ✓ Vanjski saradnici, ✓ Udruženja građana i interesne grupe (planinari, sportska društva, ekološka društva, udruženja lovaca i ribolovaca...), ✓ Kulturne institucije, ✓ Vjerske institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,

Izvori finansiranja	Budžet Općine Travnik
---------------------	---

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.2. STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Turistički proizvodi su složeni “skup” različitih proizvoda i usluga koji su djelatnosti različitih industrija tj. skup brojnih materijalnih i nematerijalnih elemenata koji u konačnici čine cjeloviti turistički doživljaj u koji su uključeni brojni akteri destinacije kako iz privatnog tako i iz javnog i nevladinog sektora. Turistički proizvod ima svoju prostornu odrednicu tj. vezan je za određeni prostor pa se može govoriti o turističkom proizvodu mjesta, grada, regije, zemlje... Postojeći turistički proizvodi općine Travnik nisu proizvod strateškog opredjeljenja javnog i privatnog sektora gdje su se investicije realizirale u skladu sa strateškim dokumentom, već su se investicije zasnivale na atraktivnosti, konkurentnosti destinacije i turističkoj potražnji, pa je realni iskorak na razvoju profesionalnih turističkih proizvoda izostao. Glavni motiv dolaska turista i posjetilaca u destinaciju predstavljaju turističke atrakcije destinacije koje su ujedno i osnova za kreiranje turističkih proizvoda. Uspješnost plasiranja turističkog proizvoda na turističko tržište ne ovisi samo o vrijednosti atrakcije već i o nizu drugih faktora kao što su: sveukupni ambijent, kvalitet ugostiteljske ponude, ljubaznost lokalnog stanovništva i zaposlenih u turizmu, odnos cijene i kvalitete i dr., a posebno ovisi o akterima koji će integralno provoditi razvojne mjere, te implementirati ciljeve razvoja turizma.

Općina Travnik ima zanimljivu i kvalitetnu resursnu osnovu, a posebno onu koja se zasniva na kulturno-historijskoj i prirodnoj baštini.

Svakako postoji mogućnost kreiranja i unapređenja drugih brojnih turističkih proizvoda koji nisu obuhvaćeni posebnim programima i mjerama u Strategiji, međutim vodeći se realnim pretpostavkama, finansijskim mogućnostima, kvalitetom resursne osnove i dr., predstavljeni su prioritetni turistički proizvodi koji bi bili u funkciji ostvarivanja vizije i misije Strategije razvoja turizma općine Travnik.

7.2.1. Razvoj turističkih proizvoda

7.2.1.1. Unapređenje postojećih turističkih proizvoda

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.1.	UNAPREĐENJE POSTOJEĆIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je unaprijediti postojeće turističke proizvode na kojima se zasniva turistička ponuda općine Travnik, a koji su vezani za „zimu, kulturu i tranzit“.
Turistički proizvod	Kulturni turistički proizvod
Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	Mjerom će se definisati nedostaci postojećih turističkih proizvoda u destinaciji, te definisati aktivnosti u smislu povećanja stepena organizovanosti i kvalitete pružene turističke usluge, saradnje aktera turističke ponude, povećanja obima i kvalitete promotivnih aktivnosti, izgradnje potrebne infrastrukture i drugih sadržaja koji će unaprijediti turistički proizvod. Aktivnosti: ✓ Kreiranje posebne baze podataka za turistički proizvod sa analiziranim stanjem turističkog proizvoda, stepenom iskoristivosti njegovih elemenata i mogućnosti valorizacije, nosiocima i akterima turističkog proizvoda, ✓ Uvezivanje i spajanje turističkih atrakcija u proizvod kulturnog turizma, ✓ Uređenje gradske zone i tvrđave Stari grad – autentičnost (trg knjige...), ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju na kulturno-historijskim lokalitetima, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Formiranje interpretacijskih centara za posjetioce, ✓ Kreiranje programa turističke ponude kulturnog turističkog proizvoda: ✓ Razvoj tematskih ruta, - Segmentirani itinereri (vjerska kulturna ponuda, arheologija, Ivo Andrić, austrougarska uprava, osmanska uprava..), ✓ Aktivnosti stavljanja u funkciju turizma vjerske kulturne ponude i uvezivanja sa ukupnom turističkom ponudom: ✓ Unapređenje kvalitete postojećih kulturnih manifestacija od značaja, ✓ Osmišljavanje i kreiranje novih kulturnih manifestacija, ✓ Unapređenje kreativnih doživljaja u destinaciji, ✓ Označavanje kulturnih turističkih atrakcija turističkom signalizacijom (dvojezična) i interpretacijskim tablama, ✓ Unapređenje marketinških aktivnosti online i offline: ✓ Organizacija sportskih i zabavnih manifestacija
	• Koordinator ✓ Općina Travnik • Akteri ✓ Kulturne i vjerske institucije, ✓ Interesne grupe (društva, organizacije...),

Odgovorna institucija-koordinator i akteri	✓ Turistička zajednica SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja) ✓ Zavičajni muzej Travnik	✓ Pojedinci u oblasti kulture, ✓ Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta SBK/KSB, ✓ Ugostiteljska preduzeća(smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Nevladin sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih nivoa vlasti,	

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.1.	UNAPREĐENJE POSTOJEĆIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je unaprijediti postojeće turističke proizvode na kojima se zasniva turistička ponuda općine Travnik, a koji su vezani za „zimu, kulturu i tranzit“ i stvaranje destinacije izvrsnosti i privlačenje novih segmenata na domaćem i međunarodnom turističkom tržištu.
Turistički proizvod	ZIMSKI TURIZAM (zimsko-skijaško rekreativne aktivnosti)
	Mjerom će se definisati nedostaci postojećih turističkih proizvoda u destinaciji, te definisati aktivnosti u smislu povećanja organizovanosti i kvalitete pružene turističke usluge, saradnje aktera turističke ponude, povećanja obima i kvalitete promotivnih aktivnosti i izgradnje potrebne infrastrukture i drugih sadržaja koji će unaprijediti turistički proizvod. Aktivnosti: ✓ Kreiranje posebne baze podataka za turistički proizvod sa analiziranim stanjem turističkog proizvoda, stepenom iskoristivosti njegovih elemenata i mogućnosti valorizacije, nosiocima i akterima turističkog proizvoda, ✓ Unapređenje sistema koordiniranja javnog i privatnog sektora, ✓ Unapređenje okomitog transporta skijaša kod nosioca ponude,

Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	✓ Aktivnosti na integrisanom funkcionisanju okomitog transporta (prodaja, promocija, pristup skijalištu, politika cijena i sl). ✓ Izgradnja novih skijaških staza na višim nadmorskim visinama kod nosioca ponude i drugih zainteresiranih aktera privatnog i javnog sektora, ✓ Poticajne mjere izgradnje nove turističke infrastrukture i sadržaja (klizališta, snow park...), ✓ Analiza stanja postojeće javne infrastrukture i izrada elaborata potrebnih ulaganja u infrastrukturu (elektrifikacija-rasvjeta, asfaltiranje puteva, vodoopskrba, komunalna infrastruktura...), ✓ Unapređenje drugih usluga (zdravstvene usluge, vatrogasna zaštita...), ✓ Finansijska ulaganja u infrastrukturnu u skladu sa akcionim planom (kapitalni projekti Općine Travnik i grantovi), ✓ Izmjene i dopune Odluke o komunalnom redu na Babanovcu koja reguliše prava i obaveze aktera u destinaciji, organizacioni aspekt destinacije i kontrolu provođenja Odluke, ✓ Unapređenje saobraćajne signalizacije, saobraćanja i parkinga na području Babanovca, ✓ Unapređenje turističke signalizacije na području Babanovca (dvojezična), ✓ Obogaćivanje ponude turističkog proizvoda sa elementima drugih turističkih proizvoda (kulturni, sportski, wellnes turizam....), ✓ Jačanje kapaciteta i organizacija ski-škola, ✓ Obilježavanje i označavanje skijaških i drugih staza u destinaciji, ✓ Unapređenje rada Turističkog informativnog centra na Babanovcu, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Unapređenje marketinških aktivnosti online i offline: ✓ Unapređenje postojećih i kreiranje novih manifestacija (zimski dani na Vlašiću),		
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	<table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="vertical-align: top; width: 50%;"> • Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja) </td><td style="vertical-align: top; width: 50%;"> • Akteri ✓ Preduzeća koja upravljaju vertikalnim transportom, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Nevladin sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo, </td></tr> </table>	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja)	• Akteri ✓ Preduzeća koja upravljaju vertikalnim transportom, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Nevladin sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja)	• Akteri ✓ Preduzeća koja upravljaju vertikalnim transportom, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Nevladin sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,		
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih nivoa vlasti,		

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.2.1.2. Razvoj novih turističkih proizvoda

Ključne komponente o kojima zavisi uspješnost plasiranja turističkog proizvoda na turističkom tržištu su:

- ✓ Destinacijske atrakcije i okruženje. Najviše utiču na izbor destinacije, a radi se o prirodnim i kulturnim atrakcijama, izgrađenim atrakcijama, kulturi života i rada i drugim atrakcijama.
- ✓ Smještaj i usluge. Radi se o uslugama koje su locirane u destinaciji ili su s njom povezane, a koje obezbjeđuju boravak i korištenje atrakcija (smještajne jedinice, restorani, barovi... prijevoz u destinaciji, mogućnost sportskih aktivnosti, suveniri, trgovine, usluge informisanja...),
- ✓ Dostupnost destinacije koja uključuje infrastrukturu (ceste, parking, autobusni kolodvor, zračnu luku...), opremu (sve mogućnosti prijevoza), operativni faktori (cijene, cestarine servis...).
- ✓ Imidž destinacije koji ima veliki uticaj na izbor destinacije. Imidž je skup vjerovanja, ideja i impresija koji ljudi imaju o nekom mjestu.
- ✓ Cijena koja također igra značajnu ulogu. Zanimljive su posebno one destinacije koje imaju širok raspon cijena, variranje cijena po sezonama i aktivnostima.⁶⁰

U razvoju turističkog proizvoda neophodna je saradnja aktera u destinaciji i to javnog sektora, privatnog sektora i lokalnog stanovništva, a posebno u planiranju, generiranju ideje, finansiranju, provođenju aktivnosti, promociji i prodaji.

Realizacija procesa razvoja turističkog proizvoda podrazumijeva o izvršenje ostalih operativnih strategija kako bi se obezbijedilo šest ključnih ciljeva razvoja turističkog portfelja proizvoda:

1. Lojalnost – turistički proizvodi koje tržište traži (atrakcije i sadržaji usmjereni na zadovoljavanje primarnih potreba ciljnih segmenata),
2. Prepoznatljivost – turist doživljava iskustvo autentičnog doživljaja od informativnog centra do stanovnika destinacije,
3. Isporuka kvalitete - miks šarma i tehničkog izvršenja proizvoda/usluge putem kreiranih programa profesionalnog razvoja,
4. Ohrabrenje ulaganja u turizmu, ulaganja u razvoj turističkih atrakcija i ostalih turistički relevantnih objekata,
5. Koordinacija i partnerstvo (intersektorska saradnja) aktera javnog i privatnog sektora,
6. Reputacija - isporuka promotivnih programa usmjerenih na specifične ciljne segmente,

U skladu sa primjerima razvijenih turističkih tržišta i pozitivnih praksi, kvalitete ključnih komponenti o kojim zavisi turistički proizvod, te specifičnostima sadašnje situacije predlaže se okvir i smjernice razvoja u sljedećim područjima:

⁶⁰ Institut za turizam, Od resursa do turističkog proizvoda, Hrvatska turistička zajednica, Zagreb, 2016, str. 12.

- ✓ Izmjene i dopune akata u smislu upravljanja prostorom, uređenjem odnosa između aktera i dr. (odluke o komunalnom redu i upravljanje destinacijom i zonama komercijalnog turizma),
- ✓ Investicije u osnovu turističkog proizvoda i usluge,
- ✓ Investicije u turističku i opću infrastrukturu povezanu sa turističkim proizvodom,
- ✓ Koordinacija i partnerstvo aktera u destinaciji,
- ✓ Marketinške aktivnosti i prodaja proizvoda,
- ✓ Edukacija aktera u destinaciji - povećanje kapaciteta profesionalnog razvoja aktera,

S obzirom na trenutno stanje i uslove predlažu se kao prioritet razvoja slijedeći turističkih proizvoda na području općine Travnik:

1. Avanturistički (pustolovni) turistički proizvod – aktivni odmor
2. Lov i ribolov
3. Poslovni turistički proizvod – MICE,
4. Sport i rekreacija
5. Zdravlje i wellness,
6. Izleti i kratki odmori
7. Agro i seoski turistički proizvod,

Svakako postoji mogućnost kreiranja i unapređenja drugih brojnih turističkih proizvoda, međutim vodeći se realnim pretpostavkama, finansijskim mogućnostima, kvalitetom resursne osnove i dr. predstavljeni su prioritetni turistički proizvodi koji bi bili u funkciji ostvarivanja vizije i misije Strategije razvoja turizma općine Travnik.

Također, međusobna nadopuna pojedinih komponenti različitih turističkih proizvoda u cilju obogaćivanja kompletne turističke ponude kreira sinergiju i povećava nivo zadovoljstva posjetioca i turista, te u vezi s tim kompatibilni turistički proizvodi trebaju da budu umreženi na turističkom tržištu.

Posebne aktivnosti u primjeni programa i mjera ovog strateškog cilja je integralno plasiranje turističke ponude samostalno ili sa ponudom drugih turističkih destinacijama (SBK/KSB, BIH i šire) na globalno turističko tržište, usmjerene ka turističkim nišama posebnih interesa i potreba.

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.2.	RAZVOJ NOVIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je kreirati nove složene turističke proizvode u destinaciji na osnovu analize resursne osnove i ključnih komponenti turističkog proizvoda koji će dodatno unaprijediti i obogatiti turističku ponudu u destinaciji, biti motiv dolaska segmentiranog turističkog tržišta i kreirati prepoznatljivu destinaciju aktivnog odmora 365 dana. Novi turistički proizvodi će povećati porast tržišnog udjela i zaposlenost u destinaciji. Kreiranje novih turističkih proizvoda također, podrazumijeva uvezivanje sa kompatibilnim ponudama drugih područja izvan općine Travnik, a koji su konkurentni i predmet interesa na turističkom tržištu.
Turistički proizvod	Aktivni odmor
Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	Mjerom će se identificirati osnovni elementi turističkog proizvoda i potrebnih finansijskih ulaganja, te predložiti aktivnosti na uključenju aktera u provođenju proizvoda specijalista po aktivnostima kao i aktivnosti na jačanju organizacija koje integralno zastupaju programe aktivnog odmora, povećanju kapaciteta profesionalnog razvoja aktera, te aktivnosti promocije i prodaje turističkog proizvoda. Aktivnosti: Planinarenje i pješaćenje ✓ Identifikacija nosioca turističkog proizvoda (planinarski vodiči, turističke agencije...), kreiranje baze podataka ✓ Unapređenje sistema koordiniranja sportskih i planinarskih društava, javnog, privatnog i nevladinog sektora, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Unapređenje rada (radno vrijeme, kontakti, gastro ponuda...) i uređenje planinarskih domova, ✓ Edukacija i povećanje broja certificiranih planinarskih vodiča, ✓ Izrada planinarskih karti i uvođenje sistema GPS mapa, ✓ Ulaganje u obilježavanje adekvatnom turističkom signalizacijom planinarskih staza i puteva, ✓ Analiza stanja postojeće planinarske infrastrukture i izrada elaborata potrebnih ulaganja u infrastrukturu, ✓ Uređenja planinarskih staza i puteva i ulaganja u popratne sadržaje na planinarskim stazama i putevima (vidikovci, klupe za odmor, skloništa...), ✓ Povezivanje planinarskih staza i puteva, te staza i puteva za pješaćenje sa stazama i putevima u okruženju, ✓ Uključenje planinarskih staza i puteva unutar projekta Via Dinarica, ✓ Kreiranje tematskih staza i puteva (npr. put stećaka, flora i fauna...) na kojima će se naći prirodne i kulturne atrakcije, kultura života i rada, izgrađene atrakcije i dr., te njihovo prilagođavanje (npr. za porodice sa djecom, turiste, lica treće dobi...), ✓ Jačanje kapaciteta i promocija team building organizacija,

Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	✓ Obezbjedenje uslova i identifikovanje resursa za slobodno penjanje i penjanje po neuređenim površinama (Free climbing), ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije za pješčenje i planinarenje, ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda – pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taksi službe, rent a car, cijene cestarine...), ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline), ✓ Organizacija sportskih i zabavnih manifestacija
	Brdski biciklizam ✓ Identifikacija nosioca turističkog proizvoda (vodiči, turističke agencije...), kreiranje baze podataka, ✓ Unapređenje sistema koordiniranja sportskih i biciklističkih društava, javnog, privatnog i nevladinog sektora, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Edukacija i certificiranje biciklističkih vodiča na općini Travnik, ✓ Izrada biciklističkih karti i uvođenje sistema GPS mapa (olakšano kretanje i orijentacija po biciklističkim stazama), ✓ Obilježavanje turističkom i biciklističkom signalizacijom biciklističkih staza u destinaciji, ✓ Analiza stanja postojeće biciklističke infrastrukture i izrada elaborata potrebnih ulaganja u infrastrukturu, ✓ Infrastrukturna ulaganja u uspostavu novih biciklističkih staza, ✓ Povezivanje biciklističkih staza sa planinarskim stazama, putevima i popratnom infrastrukturom (planinarski domovi, vidikovci, klupe za odmor, skloništa...), ✓ Povezivanje biciklističkih staza sa biciklističkim stazama i putevima u okruženju, ✓ Kreiranje tematskih staza i puteva na kojima će se naći prirodne i kulturne atrakcije, kultura života i rada, izgrađene atrakcije i dr., te njihovo prilagođavanje (npr. za porodice s djecom, turiste, lica treće dobi...), ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije za brdski biciklizam, ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda – pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., - Marketing plan, ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taksi službe, rent a car, cijene cestarine...) ✓ Ohrabrenje ugostiteljskih objekata na pružanje usluga rent a bike, ✓ Uspostava sistema smještaja za bicikliste – prilagođavanje smještajne i ugostiteljske ponude rekreativcima (smještaj bike friends sa popustima za bicikliste), ✓ Uređenje parking mjesta za bicikliste u destinaciji i ugostiteljskim objektima, ✓ Kreiranje tačaka servisnih usluga za bicikliste u destinaciji (iznajmljivanje ili kupnja bicikli i biciklističke opreme, servisi za popravke, servisi čišćenja i održavanja bicikli i biciklističke opreme...), ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline), ✓ Organizacija sportskih i zabavnih manifestacija,
	Paragliding ✓ Identifikacija nosioca turističkog proizvoda, ✓ Unapređenje sistema koordiniranja paragliding kluba i individualnih paraglidera, javnog, privatnog i nevladinog sektora, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju,

Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Identifikacija predjela i lokacija (uzletišta-sletišta) za paragliding uzimajući u obzir primarne uslove za paragliding i atraktivne dionice uz prirodne i kulturne atrakcije, izgrađene atrakcije i dr., ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije za paragliding, ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda – pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., - Marketing plan, ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taxi službe, rent a car, cijene cestarine..., ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline), ✓ Promocija kao atraktivni sadržaji pri organizaciji manifestacija u organizaciji manifestacija i događaja kod drugih subjekata,
Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	Jahanje-trekking sa konjima ✓ Identifikacija nosioca turističkog proizvoda (klubovi, pojedinci...), ✓ Unapređenje sistema koordiniranja klubova i individualaca, društava, javnog, privatnog i nevladinog sektora, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Povezivanje trekking staza sa konjima – jahačkih ruta drugom turističkom infrastrukturom (planinarski domovi, vidikovci, klupe za odmor, skloništa...) ✓ Infrastrukturna ulaganja - kreiranje tematskih staza i puteva za trekking sa konjima uz prirodne i kulturne atrakcije, kulturu života i rada, izgrađene atrakcije i dr., te njihovo prilagođavanje (npr. za obitelji s djecom, turiste, lica treće dobi, djecu...), ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije jahanje, ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda – pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima, - Marketing plan, ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taksi službe, rent a car, cijene cestarine... ✓ Uređenje mjesta i tačaka prihvata gostiju u destinaciji za jahanje, ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline) :
Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	Moto safari ✓ Identifikacija nosioca turističkog proizvoda (iznajmljivači, vodiči...), kreiranje baze podataka, ✓ Identifikacija i kreiranje staza i puteva po vrsti provođenja (auto relly, moto safari, jeep safari, motocross, safari quadovima, safari na motornim sankama), ✓ Unapređenje kontrole provođenja i saradnje sa nadležnim organima (sigurnost, devastacija okoliša, prometovanje po neoznačenim stazama, represivne mjere...), ✓ Unapređenje sistema koordiniranja aktera turističke destinacije, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Ulaganje u obilježavanje signalizacijom moto staza u destinaciji, ✓ Infrastrukturna ulaganja u staze za moto safari, ✓ Kreiranje tematskih staza i puteva na kojima uz prirodne i kulturne atrakcije, kultura života i rada, izgrađene atrakcije i dr., te njihovo prilagođavanje (npr. za turiste, lica treće dobi, mlade, avanturiste...), ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije za moto safari, ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda – pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., - Marketing plan, ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz,

	taxi službe, rent a car, cijene cestarine... ✓ Uređenje parking mjesta za korisnike moto safari programa u destinaciji i ugostiteljskim objektima, ✓ Kreiranje tačaka servisnih usluga u destinaciji (iznajmljivanje vozila i opreme, servisi za popravke, servisi čišćenja i održavanja...), ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline), ✓ Organizacija sportskih i zabavnih manifestacija,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Planinarska društva i planinarski vodiči, ✓ Biciklistički klubovi, ✓ Paragliding klub i individualni paraglideri, ✓ Moto klubovi i individualci, ✓ Konjički klub, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Nevladin sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih nivoa vlasti,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.2.	RAZVOJ NOVIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je kreirati nove složene turističke proizvode u destinaciji na osnovu analize resursne osnove i ključnih komponenti turističkog proizvoda koji će dodatno unaprijediti i obogatiti turističku ponudu u destinaciji, biti motiv dolaska segmentiranog turističkog tržišta i kreirati prepoznatljivu destinaciju aktivnog odmora 365 dana. Novi turistički proizvodi će povećati porast tržišnog udjela i zaposlenost u destinaciji.
Turistički proizvod	Lov i ribolov
Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	Mjerom će se identificirati osnovni elementi turističkog proizvoda i potrebnih finansijskih ulaganja, te predložiti aktivnosti na uključenju aktera u provođenju proizvoda, povećanju kapaciteta profesionalnog razvoja aktera, zatim aktivnosti promocije i prodaje turističkog proizvoda. Aktivnosti: ✓ Identifikacija nosioca i kapaciteta turističkog proizvoda (lovna i ribolovna društva, lovišta, reviri i staze, lovački domovi, turističke agencije...), ✓ Umrežavanje atrakcija i resursa lovnog i ribolovnog turizma u turistički proizvod (objedinjavanje više revira u ponudu...), ✓ Identifikacija novih resursa-područja ribolovnog turizma i njihovo stavljanje u funkciju turizma, ✓ Unapređenje sistema koordiniranja lovnih i ribolovnih društava, javnog, privatnog i nevladinog sektora, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Unapređenje rada (radno vrijeme, vodiči, kontakti, gastro ponuda...) ✓ Analiza stanja postojeće lovnog i ribolovne infrastrukture (lovačke čeke, domovi, reviri i staze) i izrada elaborata potrebnih ulaganja u infrastrukturu, ✓ Infrastrukturna ulaganja u lovačke domove i druge elemente lovnog turizma (lovačke čeke...), ribolovne revire i kuće, ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije za lov i ribolov, ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda – pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taxi službe, rent a car, cijene cestarine...), ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline), ✓ Organizacija sportskih i zabavnih manifestacija,
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica • Akteri ✓ Lovna i ribolovna društva, ✓ Specijalizirane trgovine za lov i ribolov,

	SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja) ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Nevladin sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih nivoa vlasti,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.2.	RAZVOJ NOVIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je kreirati nove složene turističke proizvode u destinaciji na osnovu analize resursne osnove i ključnih komponenti turističkog proizvoda koji će dodatno unaprijediti i obogatiti turističku ponudu u destinaciji, biti motiv dolaska segmentiranog turističkog tržišta i kreirati prepoznatljivu destinaciju aktivnog odmora 365 dana. Novi turistički proizvodi će povećati porast tržišnog udjela i zaposlenost u destinaciji.
Turistički proizvod	Poslovni – MICE (Meetings, Incentives, Conventions and Exhibitions) turizam
	Mjerom će se identificirati osnovni elementi turističkog proizvoda i potrebnih finansijskih ulaganja, te predložiti aktivnosti na uključenju aktera u provođenju proizvoda, povećanju kapaciteta profesionalnog razvoja aktera, zatim aktivnosti promocije i prodaje turističkog proizvoda. Aktivnosti: ✓ Identifikacija nosioca i kapaciteta turističkog proizvoda (hotelska preduzeća, izložbeni prostori, oprema, konferencijske sale, stepen tehnološke opremljenosti, sale za sastanke, turističke agencije...) – Izrada baze podataka, ✓ Umrežavanje kapaciteta poslovnog turizma u turistički proizvod, ✓ Unapređenje sistema koordiniranja javnog, privatnog i nevladinog sektora, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...),

Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije za poslovni turizam, ✓ Uvezivanje ponude poslovnog turizma sa ostalom turističkom ponudom i proizvodima (sport i rekreacija, aktivni odmor, wellness &spa, kulturni turizam, shopping, manifestacije i dešavanja...), ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda – pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., posebne lokacije (tvrđava Stari grad, Vlašić), ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taksi službe, rent a car, cijene cestarine...), ✓ Kreiranje Incentive programa (team building, ladies' program itd.) i drugih rekreativnih i takmičarskih programa, ✓ Poticati smještajne kapacitete na prilagođavanje i unapređenje hotelske ponude i unapređenje tehnološke opremljenosti preduzeća, ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline) :				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Nevladin sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih nivoa vlasti,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.2.	RAZVOJ NOVIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je kreirati nove složene turističke proizvode u destinaciji na osnovu analize resursne osnove i ključnih komponenti turističkog proizvoda koji će dodatno unaprijediti i obogatiti turističku ponudu u destinaciji, biti motiv dolaska segmentiranog turističkog tržišta i kreirati prepoznatljivu destinaciju aktivnog odmora 365 dana. Novi turistički proizvodi će povećati porast tržišnog udjela i zaposlenost u destinaciji.
Turistički proizvod	Sport i rekreacija
Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	Mjerom će se identificirati osnovni elementi turističkog proizvoda i potrebnih finansijskih ulaganja, te predložiti aktivnosti na uključenju aktera u provođenju proizvoda, povećanju kapaciteta profesionalnog razvoja aktera, zatim aktivnosti promocije i prodaje turističkog proizvoda. Aktivnosti: ✓ Identifikacija nosioca i kapaciteta turističkog proizvoda (hotelska preduzeća, sportski tereni, oprema, radnje za iznajmljivanje opreme, dodatni sadržaji, konferencijske sale, stepen tehnološke opremljenosti, sale za sastanke, turističke agencije...), Izrada baze podataka, ✓ Umrežavanje i objedinjavanje kapaciteta sportsko-rekreacionog turizma u turistički proizvod, ✓ Unapređenje sistema koordiniranja sportskih društava i radnika, javnog, privatnog i nevladinog sektora, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije za sport i rekreaciju, ✓ Uvezivanje ponude sportsko-rekreacionog turizma sa ostalom turističkom ponudom i proizvodima (aktivni odmor, wellness &spa, kulturni turizam, shopping, manifestacije i dešavanja...), ✓ Kreiranje sportskog menua u smještajnim kapacitetima sa naglaskom na lokalne artikle koji zadovoljavaju kriterije, ✓ Kreiranje sportskih i rekreativnih programa i paket aranžmana koji uključuju ponudu više različitih aktera u destinaciji, ✓ Prilagodba hotelskog smještaja sportskim grupama, ✓ Formiranja specijalizovanih agencija ili DMO grupe koja će realizovati i upravljati provedbom složenih aranžmana koji uključuju ponudu više subjekata, ✓ Poticanje izgradnje novih i unapređenja postojećih sportsko – rekreativnih terena i druge ponude (trim staze, adventure parkovi, paint ball poligoni...) ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda – pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taksi službe, rent a car, cijene cestarine...),

	✓ Poticaj smještajnih kapaciteta na prilagođavanju i unapređenju hotelske ponude i unapređenje tehnološke opremljenosti preduzeća, ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline), ✓ Unapređenje postojećih i organizacija novih sportskih i zabavnih manifestacija, ✓ Organizacija sportskih kampova,
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Sportska društva, klubovi i radnici, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Nevladin sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih nivoa vlasti,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.2.	RAZVOJ NOVIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je kreirati nove složene turističke proizvode u destinaciji na osnovu analize resursne osnove i ključnih komponenti turističkog proizvoda koji će dodatno unaprijediti i obogatiti turističku ponudu u destinaciji, biti motiv dolaska segmentiranog turističkog tržišta i kreirati prepoznatljivu destinaciju aktivnog odmora 365 dana. Novi turistički proizvodi će povećati porast tržišnog udjela i zaposlenost u destinaciji.
Turistički proizvod	Zdravlje i wellness

Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	Mjerom će se identificirati osnovni elementi turističkog proizvoda i potrebnih finansijskih ulaganja, te predložiti aktivnosti na uključenju aktera u provođenju proizvoda, povećanju kapaciteta profesionalnog razvoja, zatim aktivnosti promocije i prodaje turističkog proizvoda. Aktivnosti: ✓ Identifikacija nosioca i kapaciteta turističkog proizvoda (hotelska preduzeća, rekreativni tereni i staze, oprema...), Izrada baze podataka, ✓ Umrežavanje i objedinjavanje zdravstvenih, te kapaciteta wellness & spa ponude u turistički proizvod, ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (program treninga i edukacije u wellness uslugama), ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije za unapređenje zdravlja, ✓ Povećanje spremnosti suradnje i koordinacije smještajnih objekata i privatnih medicinskih ustanova u cilju provođenja bolničkih programa (zubarskih, kirurških i sl.) i bolničkog liječenja. ✓ Kreiranje zdravstvenog menua (gastronomska ponuda usklađena s ciljevima turista) u smještajnim kapacitetima sa naglaskom na lokalne artikule koji zadovoljavaju kriterije, ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda - pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taxi službe, rent a car, cijene cestarine...), ✓ Unapređenje kvalitete cestovnog saobraćaja do destinacije, ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline),
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Wellness & spa centri, ✓ Privatne zdravstvene ustanove, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih nivoa vlasti,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.2.	RAZVOJ NOVIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je kreirati nove složene turističke proizvode u destinaciji na osnovu analize resursne osnove i ključnih komponenti turističkog proizvoda koji će dodatno unaprijediti i obogatiti turističku ponudu u destinaciji, biti motiv dolaska segmentiranog turističkog tržišta i kreirati prepoznatljivu destinaciju aktivnog odmora 365 dana. Novi turistički proizvodi će povećati porast tržišnog udjela i zaposlenost u destinaciji.
Turistički proizvod	Izleti i kratki odmori
Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	Mjerom će se identificirati osnovni elementi turističkog proizvoda i potrebnih finansijskih ulaganja, te predložiti aktivnosti na uključenju aktera u provođenju proizvoda, povećanju kapaciteta profesionalnog razvoja aktera, zatim aktivnosti promocije i prodaje turističkog proizvoda. Aktivnosti: ✓ Identifikacija, sistematizacija, evidencija i vrednovanje atrakcijske osnove i resursa - ključnih tačaka od interesa (po sezoni, aktivnostima, motivaciji, trajanju...), ✓ Umrežavanje i spajanje pojedinačnih atrakcija u turistički proizvod, ✓ Unapređenje sistema koordiniranja javnog, privatnog i nevladinog sektora u provođenju izleta i kratkih odmora (parking prostor, vodiči, ugostitelji...), ✓ Edukacija aktera koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije za izlete i kratke odmore, ✓ Uvezivanje ponude izleta i kratkih odmora sa ostalom turističkom ponudom i proizvodima (ugostiteljstvo, suveniri, manifestacije...), ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda - pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., posebne lokacije (tvrđava Stari grad, Vlačić...), ✓ Kreiranje tematskih staza i puteva za izlete i kraće odmore, ✓ Kreiranje doživljaja grada Travnika (maglovito „more“, izlazak sunca na planini, ispijanje Lutvine kahve, travnički pejzaž...) i unapređenje i identifikacija organizatora doživljaja i iskustva, ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taksi službe, rent a car, cijene cestarine...), ✓ Unapređenje kvalitete cestovnog saobraćaja, komunalne i turističke infrastrukture unutar destinacije, ✓ Kreiranje novih ili prilagodba postojećih događaja kao motiv dolaska gostiju na kraći odmor, ✓ Formiranje visitor centra, ✓ Saradnja sa turističkim agencijama i turoperatorima, ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline),
	• Koordinator • Akteri ✓ Turističke agencije,

Odgovorna institucija-koordinator i akteri	✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja)	✓ Turistički vodiči, ✓ Ustanove i organizacije koje upravljaju atrakcijama, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Nevladin sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih nivoa vlasti,	

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.2.	RAZVOJ NOVIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je kreirati nove složene turističke proizvode u destinaciji na osnovu analize resursne osnove i ključnih komponenti turističkog proizvoda koji će dodatno unaprijediti i obogatiti turističku ponudu u destinaciji, biti motiv dolaska segmentiranog turističkog tržišta i kreirati prepoznatljivu destinaciju aktivnog odmora 365 dana. Novi turistički proizvodi će povećati porast tržišnog udjela i zaposlenost u destinaciji.
Turistički proizvod	Turizam na selu
	Mjerom će se identificirati osnovni elementi turističkog proizvoda i potrebnih finansijskih ulaganja, te predložiti aktivnosti na uključenju aktera u provođenju proizvoda, povećanju kapaciteta profesionalnog razvoja aktera, zatim aktivnosti promocije i prodaje turističkog proizvoda. Aktivnosti: ✓ Identifikacija nosioca i kapaciteta turističkog proizvoda (seoska domaćinstva i poljoprivredni proizvođači), te izrada baze podataka po sezoni, aktivnostima, proizvodima..., ✓ Umrežavanje i spajanje pojedinačnih resursa pojedinačnih aktera u turistički proizvod,

Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	✓ Umrežavanje aktera i poljoprivrednih proizvođača sa drugim subjektima, programima, turističkim proizvodima, te stazama i putevima, ✓ Edukacija aktera turizma na selu koji provode programe u destinaciji (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Profiliranje Općine Travnik kao destinacije agro i seoskog turizma, ✓ Poticajne mjere unapređenja kapaciteta seoskih domaćinstava u turizmu (smještaj, sirare, pružanje usluga hrane i pića, poboljšanje higijenskih uvjeta...), ✓ Infrastrukturalna ulaganja u destinaciji (električna energija, pitka voda, izgradnja čatrnja, unapređenje sistema vodoopskrbe...), ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda - pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., posebne lokacije (Bukovica, Galica, Gostilj, Kraljica, Vilenica, Komar, Ljuta greda...), ✓ Kreiranje doživljaja turizma na selu (zdrava hrana, zdrav život...), ✓ Kreiranje i prezentacija jasnih elemenata saobraćajne dostupnosti do destinacije i infrastrukture (ceste, parking, zračna luka, autobusni prijevoz, taksi službe, rent a car, cijene cestarine...), ✓ Obilježavanje turističkom signalizacijom svih elemenata turizma na selu, ✓ Izrada i postavljanje turističkih karti sa označenim subjektima agro i seoskog turizma, ✓ Kreiranje programa degustacija na seoskim gazdinstvima i kod subjekata u funkciji agroturizma, ✓ Kreiranje menua domaće, tradicionalne i zdrave hrane i pića, ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline), ✓ Organizacija gastro i zabavnih manifestacija:										
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turističke agencije, ✓ Turistički vodiči, ✓ Seoska domaćinstva, ✓ Poljoprivredni proizvođači, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva SBK/KSB, ✓ Nadležna federalna ministarstva, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,										
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH i drugi nivoi vlasti, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova										
Vremenski okvir	<table><tr><td>2018</td><td>2019</td><td>2020</td><td>2021</td><td>2022</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>	2018	2019	2020	2021	2022					
2018	2019	2020	2021	2022							

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.1.	RAZVOJ TURISTIČKIH PROIZVODA
Mjera 2.1.2.	RAZVOJ NOVIH TURISTIČKIH PROIZVODA
Cilj mjere	Cilj mjere je kreirati nove složene turističke proizvode u destinaciji na osnovu analize resursne osnove i ključnih komponenti turističkog proizvoda koji će dodatno unaprijediti i obogatiti turističku ponudu u destinaciji, biti motiv dolaska segmentiranog turističkog tržišta i kreirati prepoznatljivu destinaciju aktivnog odmora 365 dana. Novi turistički proizvodi će povećati porast tržišnog udjela i zaposlenost u destinaciji.
Turistički proizvod	Gastronomija
Razvoj proizvoda: opis mjere i aktivnosti izvršenja	Mjerom će se identifikovati osnovni elementi turističkog proizvoda i potrebnih finansijskih ulaganja, te predložiti aktivnosti na uključenju aktera u provođenju proizvoda, povećanju kapaciteta profesionalnog razvoja aktera, zatim aktivnosti promocije i prodaje turističkog proizvoda. Aktivnosti: ✓ Identifikacija ključnih elemenata-proizvoda gastro ponude na području općine Travnik, kreiranje baze podataka, ✓ Identifikacija objekata u potpunosti ili djelomičnoj funkciji pružanja tradicionalnih jela i pića, kreiranje baze podataka, ✓ Brendiranje ključnih gastro proizvoda (Vlaški/travnički sir, travnički ćevapi..) ✓ Kreiranje tematskih staza i puteva (put sira, put zdravlja...), ✓ Edukacija aktera (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa...), ✓ Profiliranje općine Travnik kao izvrsne gastro destinacije, ✓ Unapređenje imidža destinacije i proizvoda - pozitivna impresija o destinaciji, proizvodu, akterima..., ✓ Uvezivanje gastro ponude sa drugim programima i proizvodima u destinaciji, ✓ Kreiranje gastro doživljaja (zdrava hrana, zdrav život, vrhunski proizvodi...), ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline), ✓ Organizacija gastro i zabavnih manifestacija, ✓ Kreiranje turističko-zabavnih gastro manifestacija u toku sezone, (vezano za ćevape, Vlaški/travnički sir, ukupnu tradicionalnu hranu i pića...),
Odgovorna institucija-kordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turističke agencije, ✓ Turistički vodiči, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Seoska domaćinstva, ✓ Poljoprivredni proizvođači,

	✓ Javne ustanove i institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Drugi nivoi vlasti, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.2.2. Unapređenje ugostiteljske ponude-smještaj

U ukupnim prihodima u turizmu na smještajnu ponudu u pravilu otpada više od 50%, te je smještajna ponuda destinacije, uz turističke proizvode i turističku infrastrukturu koji su glavni motivi dolaska turista u određenu destinaciju, jedan od najvažnijih elemenata u turizmu. Do sada na području općine Travnik nisu predlagani modeli razvoja i unapređenja smještajne ponude što je rezultiralo da se proces razvoja smještajne ponude provodio stihijski tj. suprotno u odnosu na prakse dokazanih modela razvoja smještajne ponude naprednih turističkih destinacija na međunarodnom tržištu. Analiza smještajne ponude na općini Travnik pokazala je da na području planine Vlašić postoji zadovoljavajući potencijal smještajnih kapaciteta koji nije uređen i usklađen sa zakonskom regulativom (privatni smještaj), dok na području gradske zone apsolutno nema dovoljnih smještajnih kapaciteta na osnovu kojih bi se mogli planirati višednevni boravci, kreirati paket aranžmani i zasnivati ozbiljno poslovanje zasnovano na turizmu.

Strateški okvir predviđa razvoj smještajne ponude na način:

- Ulaganje u podizanje kvalitete postojećih smještajnih kapaciteta
- Izgradnja novih smještajnih kapaciteta,
- Pretvaranje smještajnih kapaciteta drugih namjera u kapacitete turističke funkcije

Obzirom da je unapređenje postojećih, a posebno izgradnja novih smještajnih kapaciteta direktna odluka interesa privatnog sektora, ovom Strategijom predložiti će se mjere koje će upravljati procesom razvoja smještajne ponude.

7.2.2.1. Baza podataka privatnog smještaja

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.2.	UNAPREĐENJE UGOSTITELJSKE PONUDE-SMJEŠTAJ
Mjera 2.2.1.	BAZA PODATAKA PRIVATNOG SMJEŠTAJA
Cilj mjere	Kreirati vjerodostojnu bazu podataka privatnog smještaja uz permanentno ažuriranje na području općine Travnik koja uključuje sve relevantne podatke privatnom iznajmljivaču i njegovim smještajnim kapacitetima kao uslov za donošenje strateških odluka vezanih za razvoj ovog tipa smještaja. Mjerom će se identificirati gustoća objekata na području općine Travnik, dobiti stvarna slika zastupljenosti pojedinih tipova objekata ukupno i na specifičnim lokacijama, a posebno u zonama komercijalnog turizma ili na lokacijama neposredno uz iste. Također, mjerom će se obezbijediti pretpostavke uključenja ugostiteljskih objekata u realizaciju turističkih aktivnosti u destinaciji kao i njihov doprinos u realizaciji strateških ciljeva stvaranja turističke destinacije izvrsnosti.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Prikupljanje, analiza i obrada podataka o privatnom iznajmljivaču i smještajnom kapacitetu/ima: - Vlasnik, - Broj i tip jedinica, broj kreveta, - Kvadratni metri po svakoj jedinici, - Razdoblje poslovanja, - Lokacija poslovanja (po turističkim zonama), - Cjenik, - Oprema svake jedinice (parking, klima, vrsta gijanja, tv, wi-fi...), ✓ Kreiranje baze podataka privatnog smještaja-identifikacija, sistematizacija i evidencija ugostiteljskih objekata po tipu, lokaciji, razdoblju poslovanja, broju ležaja, cijeni..., ✓ Digitalizacija baze podataka i kreiranje internog registra privatnog smještaja na području općine Travnik, ✓ Izrada digitalne (sistem GPS mapa) i štampane karte objekata privatnih iznajmljivača, ✓ Poticajne mjere za privatni smještaj u funkciji turizma.
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, ✓ TZ SBK/KSB, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Privatni smještaj (iznajmljivači), ✓ Inspeksijske službe, ✓ Služba za poslove sa strancima, ✓ Privatni sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB (Ministarstvo privrede SBK/KSB),

Izvori finansiranja	• Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Privatni sektor,
---------------------	--

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.2.2.2. Unapređenje poslovanja privatnog sektora (iznajmljivači)

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.2.	UNAPREĐENJE UGOSTITELJSKE PONUDE-SMJEŠTAJ
Mjera 2.2.2.	UNAPREĐENJE POSLOVANJA PRIVATNOG SMJEŠTAJA (IZNAJMLJIVAČA)
Cilj mjere	Kako bi se ostvarila željena vizija i misija Strategije, cilj je unaprijediti smještajnu ponudu privatnog smještaja (.vikend objekti, apartmani, kuće i stanovi) povećanjem kvalitete pruženih usluga u destinaciji kategorizacijom privatnog smještaja i povećanjem organizacijske sposobnosti poslovanja aktera u destinaciji sa glavnim akcentom na stvaranju destinacije izvrsnosti. Mjerom se želi povećati rentabilnosti poslovanja u privatnom smještaju, povećati broj ležaja u destinaciji te osigurati unificirana kvaliteta pruženih usluga.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Rješavanje problema vlasništva imovine-zemljišta i to posebno na području Babanovca u cilju sistemskog uvođenja privatnog smještaja koji je u funkciji turizma ili iznalaženje drugih rješenja dok se postupak rješavanja vlasničkih odnosa imovine ne završe, ✓ Kategorizacija jedinica privatnog smještaja (interna ili službena kategorizacija), ✓ Označavanje jedinica privatnog smještaja internim ili službenim oznakama kvalitete, ✓ Uvođenje sistema prijave i odjave turista u jedinice privatnog smještaja (evidencija gostiju u turističkoj zajednici), ✓ Poticajne mjere na unapređenju kvalitete privatnog smještaja (ulaganje u smještajne objekte, opremanje objekata i proširenje kapaciteta), ✓ Poticajne mjere za uključenje novih subjekata i njihovih kapaciteta u funkciju privatnog smještaja, ✓ Infrastrukturna ulaganja u destinaciji (putna infrastruktura, parking, električna energija, unapređenje sistema vodoopskrbe, odlaganja otpada...), ✓ Unapređenje sistema komuniciranja sa akterima turističke destinacije, ✓ Sistem edukacije aktera privatnog smještaja (prihvat gostiju, cjenovna politika, marketinške aktivnosti, kreiranje programa, zakonske odredbe...), ✓ Edukacija zaposlenih na korištenju novih tehnologija i radu na kanalima komunikacije i distribucije, ✓ Umrežavanje privatnog smještaja sa drugim subjektima, programima,

	turističkim proizvodima, turističkim agencijama... ✓ Provođenje i anketiranje turista i korisnika o zadovoljstvu pruženom uslugom te obrada i analiza podataka, ✓ Kreiranje Udruženja privatnih iznajmljivača, ✓ Uključenje privatnih iznajmljivača u manifestacije od značaja koje promoviraju destinaciju, ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline),
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Općina Travnik, ✓ Ministarstvo privrede SBK/KSB, ✓ Federalno ministarstvo okoliša i turizma, ✓ Služba za poslove sa strancima, ✓ Federalne i kantonalne inspeksijske službe, ✓ Privatni iznajmljivači, ✓ Turističke agencije i turoperator, i ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Turistička zajednica SBK/KSB, • Vlada SBK/KSB (Ministarstvo privrede SBK/KSB), • Vlada F BiH (Ministarstvo okoliša i turizma F BiH), • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.2.2.3. Poticaj izgradnje i uspostave novih smještajnih kapaciteta

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.2.	UNAPREĐENJE UGOSTITELJSKE PONUDE-SMJEŠTAJ
Mjera 2.2.3.	POTICAJ IZGRADNJE I USPOSTAVE NOVIH SMJEŠTAJNIH KAPACITETA
Cilj mjere	Cilj je povećati broj različitih tipova smještajnih jedinica na području općine Travnik, a posebno u gradskoj zoni, koji pružaju kvalitetnu uslugu u organizovanom turističkom ambijentu i koji su u funkciji turističkih aktivnosti, programa i aktera u destinaciji.

Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Identifikovanje državne imovine (zgrade i zemljišta) koja se može staviti u funkciji turizma tj. izgradnje novih smještajnih kapaciteta, ✓ Pokretanje aktivnosti implementacije prodaje imovine u državnom vlasništvu u cilju izgradnje smještajnih kapaciteta, ✓ Rješavanje imovinsko-pravnih odnosa u potrebnim slučajevima gdje oni još uvijek nisu riješeni, ✓ Izgradnja novog smještajnog objekta ili adaptacija bivšeg Hotela „Lipa“, ✓ Izgradnja novog smještajnog objekta ili adaptacija bivšeg Hotela „Babanovac“, ✓ Unapređenje sistema registracije privatnih iznajmljivača i kategorizacije privatnog smještaja u nadležnosti općine (ubrzano rješavanje administrativnih prepreka i procedura), ✓ Promidžbene i poticajne mjere transformacije privatnih smještajnih kapaciteta drugih namjena u funkciju smještajnih turističkih kapaciteta (uključujući i napuštene i ruševne objekte) tj. poticaj investiranja u turizam, ✓ Prikupljanje i distribucija svih potrebnih informacija vezanih za registraciju smještajnih objekata na općinskoj, ali i na višim nivoima vlasti, povećanje operativne sposobnosti općinske administracije, ✓ Uspostava saradnje sa višim nivoima vlasti vezano za procedure registracije smještajnih objekata,
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, • Akteri ✓ Federalno ministarstvo okoliša i turizma, ✓ Ministarstvo privrede SBK/KSB, ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ Privatni sektor,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Vlada SBK/KSB (Ministarstvo privrede SBK/KSB), • Vlada F BiH (Ministarstvo okoliša i turizma F BiH), • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.2.2.4. Razvoj i unapređenje smještaja u kampovima

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.2.	UNAPREĐENJE UGOSTITELJSKE PONUDE-SMJEŠTAJ				
Mjera 2.2.3.	RAZVOJ I UNAPREĐENJE SMJEŠTAJA U KAMPOVIMA				
Cilj mjere	Izgradnja i uspostava smještajnih jedinica u novom tipu smještaja – kampovi koji nisu zastupljeni na području općine Travnik i tako osigurati ponudu za nova segmentirana tržišta, unaprijediti smještajnu ponudu u destinaciji i proširiti raspon cjenovne ponude smještaja u destinaciji.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Identifikovanje lokacija koje mogu biti u funkciji razvoja smještaja u kampovima, ✓ Pretvaranje zemljišta u zemljište za izgradnju kampova, ✓ Obezbeđenje potrebnih infrastrukturnih ulaganja na lokacijama predviđenim za razvoj kampova (saobraćajna dostupnost, elektromreža, vodoopskrba...), ✓ Iskazivanje prioriternog interesa za planiranu izgradnju kampova viših kategorija, ✓ Označavanje kampova turističkom i prometnom signalizacijom,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, • Akteri ✓ Federalno ministarstvo okoliša i turizma, ✓ Vlada SBK/KSB, ✓ Privatni sektor,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Vlada SBK/KSB (Ministarstvo privrede SBK/KSB), • Vlada F BiH (Ministarstvo okoliša i turizma F BiH), • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Privatni sektor, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.2.3. Unapređenje ugostiteljske ponude-gastronomija

Općenito u Bosni i Hercegovini pa tako i na području općine Travnik, prodajni programi jela i pića u ugostiteljskim i hotelijerskim objektima relativno su skromni i karakterizira ih nedovoljno zastupljena jela i pića domaće kuhinje.

Uz smještajne kapacitete, ugostiteljski kapaciteti koji pružaju usluge hrane i pića veoma su značajna komponenta turističke ponude. Ugostiteljski objekti znatno mogu doprinijeti pozitivnom imidžu turističke destinacije, otvaranju novih radnih mjesta, generiranju dodatnih prihoda, ali i multiplikativnim učincima u ostalim sektorima (posebice vodeći računa o lancu dobavljača sa lokalno proizvedenim sirovinama, poluproizvodima, proizvodima i uslugama-integralna funkcija turizma).

Gastronomski specijaliteti „domaće“ kuhinje ili pak posebne marke prehrambenih proizvoda mogli bi, uz odgovarajuće promidžbene napore povećati zanimanje turista posjetom destinaciji s obzirom na kulinarsko gastronomske sadržaje.

Na tragu navedenog, gastronomsku ponudu izvornih, autohtonih jela treba sagledavati kao turistički marketinški brand.

Osnova problema s kojima se susreće ugostiteljska ponuda na području općine Travnik prije svega se odnosi na:

- Rasprostranjenost i dostupnost izvornih-autohtonih jela i pića domaće kuhinje u ugostiteljskim objektima,
- Dostupnost i raspoloživost u smislu adekvatnih količina u različitim vremenskim razdobljima (sezonalnost),
- Kvalitetu (trajnost, postojanost) i nestandardiziranost domaće kuhinje u ugostiteljskim objektima,
- Nepostojanje zaštićenih kulinarskih brandova,
- Normativi,
- Način posluživanja,

7.2.3.1. Baza podataka gastronomske ponude, po tipu i kvaliteti usluge

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.3.	UNAPREĐENJE UGOSTITELJSKE PONUDE-GASTRONOMIJA
Mjera 2.3.1.	BAZA PODATAKA UGOSTITELJSKE PONUDE, PO TIPU I KVALITETI USLUGE
Cilj mjere	Kreiranje baze podataka koja uključuje sve relevantne podatke o ugostiteljskoj gastronomskoj ponudi (ugostiteljski objekti) na općini Travnik kao osnovu za unapređenje i razvoj ostalih strateških ciljeva unapređenja gastronomske ponude i ugostiteljstva na području općine Travnik. Mjerom će se identificirati gustoća objekata na području općine Travnik, dobiti stvarna slika zastupljenosti pojedinih tipova objekata ukupno i na specifičnim lokacijama, a posebno u zonama komercijalnog turizma ili na lokacijama neposredno uz njih, obezbijediti pretpostavke uključenja ugostiteljskih objekata u realizaciju turističkih aktivnosti u destinaciji kao i njihov doprinos u realizaciji strateških ciljeva stvaranja turističke destinacije izvrsnosti.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Prikupljanje, analiza i obrada podataka, ✓ Kreiranje baze podataka ugostiteljskih objekata i ponude-identifikacija, sistematizacija i evidencija ugostiteljskih objekata po tipu, lokaciji, kvadraturi, razdoblju poslovanja, broju stolica, sadržajima, opremi... ✓ Digitalizacija baze podataka i kreiranje internog registra ugostiteljskih objekata i ponude na području općine Travnik, ✓ Predstavljanje online ugostiteljske gastronomske ponude, ✓ Izrada brošure gastro i ugostiteljske ponude općine Travnik na osnovu postojećeg registra i ocjena internog quality sistema ili grupe, ✓ Izrada digitalne (sistem GPS mapa) i štampane karte ugostiteljskih objekata i ponude na području općine Travnik,
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Ugostiteljski objekti, ✓ Inspekcijske službe, ✓ Ministarstvo privrede SBK/KSB, ✓ Ugostiteljska preduzeća (smještajni objekti, restorani...) i drugi akteri privatnog sektora, ✓ Ugostiteljski radnici (kuhari, menadžeri ugostiteljstva...), ✓ Privatni sektor (proizvođači hrane i pića), ✓ Poljoprivredni proizvođači, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja),

Izvori finansiranja	• Vlada SBK/KSB (Ministarstvo privrede SBK/KSB), • Vlada F BiH (Ministarstvo okoliša i turizma F BiH), • Privatni sektor, • Ostale razine vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,
----------------------------	--

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

7.2.3.2. Poticanje u uključivanju izvorne-domaće hrane u prihvatljive standarde gastronomske ponude

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.3.	UNAPREĐENJE UGOSTITELJSKE PONUDE-GASTRONOMIJA
Mjera 2.3.2.	POTICANJE U UKLJUČIVANJU IZVORNE-DOMAĆE HRANE U PRIHVATLJIVE STANDARDE UGOSTITELJSKE PONUDE
Cilj mjere	Stvoriti kvalitetniju i raznovrsniju ugostiteljsku ponudu koja će destinaciji obezbijediti višu kvalitetu, doprinijeti povećanju pozitivnog imidža, te biti jedan od turističkih marketinških brendova destinacije. Mjerom će se predložiti poticajni tj. stimulirajući instrumenti koji će obezbijediti interes privatnog sektora za unapređenjem svoje ugostiteljske ponude posebno u smislu povećanja kvalitete pruženih usluga, većim udjelom jela domaće kuhinje u svojoj ponudi te uključanjem u turističke tijekove i stavljanje u funkciju turizma u destinaciji. Također, mjerama će se nastojati pokrenuti inicijativa kod privatnog sektora za tematizacijom ugostiteljskih objekata u skladu sa kulturnim, povijesnim i nacionalnim identitetom (primjer Bečka kavana) te uspostava malih finger food restorana sa autohtonom hranom posebno u zonama komercijalnog turizma i za vrijeme trajanja sezona. Predložit će se i destimulirajuća rješenja u nadležnosti općine za one subjekte koji svojim vizualnim izgledom i nekvalitetnom uslugom narušavaju imidž destinacije.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Posebnim oznakama kvalitete (interni quality sistem) označiti će se ugostiteljski objekti kao preporuka posjetiocima i turistima, ✓ U saradnji i preporukama sa internim sistemom kvalitete putem vlastitih kanala prodaje i distribucije preporučivati će se ugostiteljski objekti koji u svojoj ponudi nude jela domaće kuhinje, autohtona i izvorna jela i proizvode te tematizirani ugostiteljski objekti, ✓ U saradnji i preporukama sa internim quality sistemom putem vlastitih kanala prodaje i distribucije preporučivati će se tematizirani ugostiteljski objekti i objekti koji u svojoj ponudi nude jela domaće kuhinje, autohtona i izvorna jela i proizvode, te tematizirani ugostiteljski objekti,

	✓ Obezbjedenje lokacija i prostora u turističkim zonama (specifične kućice) za finger food restorane (sezonski ili godišnje) koji u svojoj ponudi nude jela domaće kuhinje, autohtona i izvorna jela i proizvode, ✓ Izrada Pravilnika-uspostava standarda (izgled štanda ili montažnog objekta, vrsta proizvoda, kvaliteta proizvoda i usluge...) pri odobravanju dozvola ugostiteljskim sadržajima i trgovcima domaćim proizvodima za korištenjem lokacija kojim raspolaže i upravlja općina Travnik (Babanovac, gradska zona, Plava voda...), ✓ Povoljna cjenovna politika općinskih taksi za objekte (privremene) koji su u funkciji turizma tj. koji pružaju usluge posluživanja jela domaće kuhinje, autohtonih i izvornih jela i proizvoda, te za tematizirane ugostiteljske objekte u skladu sa kulturnim, povijesnim, nacionalnim i drugim identitetom općine. ✓ Uvođenje standarda i mjera (stimulirajuće i destimulirajuće) za objekte (privremene) koji svojim izgledom, kvalitetom usluge i kvalitetom proizvoda narušavaju pozitivan imidž destinacije. ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline),				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Ugostiteljski objekti, ✓ Inspekcijske službe, ✓ Privatni sektor (proizvođači hrane i pića), ✓ Poljoprivredni proizvođači, ✓ Domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB (Ministarstvo privrede SBK/KSB i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva SBK/KSB), • Vlada F BiH (Ministarstvo okoliša i turizma F BiH i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva F BiH), • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.2.3.3. Zaštita autohtonih brendova gastronomske ponude

STRATEŠKI CILJ 2: STVARANJE KONKURENTNE, SADRŽAJNE I ATRAKTIVNE TURISTIČKE DESTINACIJE

Program 2.3.	UNAPREĐENJE UGOSTITELJSKE PONUDE-GASTRONOMIJA
Mjera 2.3.3.	ZAŠTITA AUTOHTONIH BRENDOVA GASTRONOMSKE PONUDE
Cilj mjere	Zaštititi oznakama izvornosti i/ili geografskog podrijetla ili tradicionalnog ugleda poljoprivrednu hranu i proizvode (prehrambenih proizvoda) koji su karakteristični za područje općine Travnik u cilju stvaranja identiteta i prepoznatljivosti, te jačanja turističkog marketinškog branda destinacije. Mjerom će se predložiti aktivnosti na zaštiti izvornosti i/ili geografskog podrijetla ili tradicionalnog ugleda prehrambenih proizvoda karakterističnih za područje općine Travnik kako na nacionalnoj razini tako i na razini EU sa osnovnim ciljem stvaranja identiteta i prepoznatljivosti, povećanja dodatne vrijednosti i prepoznatljivosti područja kroz izravnu vezu proizvoda sa geografskim područjem i razvoj ruralnog turizma, postizanja više cijene proizvoda te zajedničkim promidžbenim aktivnostima proizvoda.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Identifikacija prehrambenih proizvoda koji zadovoljavaju kriterije određene Pravilnikom o oznakama originalnosti i oznakama geografskog porijekla hrane i Pravilnikom o izgledu i načinu korištenja znaka oznake originalnosti, oznake geografskog porijekla i oznake tradicionalnog ugleda prehrambenih proizvoda, u kategorijama: - Izvornosti i/ili geografskog podrijetla - Izvornosti, - Geografskog podrijetla, - Tradicionalnog ugleda, ✓ Formiranje udruženja poljoprivrednih proizvođača proizvoda za koji će se tražiti oznake izvornosti i/ili geografskog podrijetla, ✓ Edukacija udruga o uslovima pokretanja postupka registracije, te ispunjavanja standarda i slova bi neki proizvod dobio oznaku izvornosti i/ili geografskog podrijetla, ✓ Poticajne mjere usmjerene prema proizvođačima prehrambenih proizvoda u cilju zadovoljenja standarda propisanih Pravilnikom o oznakama originalnosti i oznakama geografskog porijekla hrane i Pravilnikom o izgledu i načinu korištenja znaka oznake originalnosti, oznake geografskog porijekla i oznake tradicionalnog ugleda prehrambenih proizvoda, ✓ Izrada specifikacije prehrambenog proizvoda, ✓ Predaja zahtjeva za utvrđivanjem usklađenosti prema certifikacijskom tijelu, ✓ Pokretanje postupka registracije od strane udruženja za oznake izvornosti i oznake geografskog podrijetla ili oznake tradicionalnog ugleda identificiranih proizvoda prema Agenciji za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine, ✓ Pokretanje zaštite oznaka na nivou Europske unije, ✓ Unapređenje prodaje i marketinških aktivnosti (online i offline),

Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, • Akteri ✓ Ugostiteljski objekti, ✓ Poljoprivredni proizvođači autohtonih proizvoda, ✓ Udruženja poljoprivrednih proizvođača autohtonih proizvoda, ✓ Eksperti i stručna lica u oblasti hrane i pića, ✓ Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva SBK/KSB, ✓ Privatni sektor (proizvođači hrane i pića), ✓ Turistička zajednica SBK/SKB i općine (u slučaju osnivanja),				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB (Ministarstvo privrede SBK/KSB i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva SBK/KSB), • Vlada F BiH (Ministarstvo okoliša i turizma F BiH i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva F BiH), • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.3. UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Kompletan razvoj turizma nameće potrebu permanentnog unapređenja kompletne infrastrukture i usluga u cilju zadovoljenja potreba turista prilikom posjeta i boravaka u destinaciji. Radi se o složenim procesima posebno u fazama planiranja koji zahtijevaju multidisciplinarn pristup s obzirom da tematika obuhvata niz oblasti i uključuje veći broj aktera. Složenost aktivnosti je izražena u urbanim područjima gdje se odvija svakodnevni život domicilnog stanovništva i gdje zoneosim turizma imaju i niz drugih funkcija. Od posebnog značaja je stepen razvijenosti turističke infrastrukture jer je ista neposredno u punoj funkciji turistima i posjetiocima. Unapređenje infrastrukture podrazumjeva i stavljanje u prioritet održavanje servisnim uslugama kod aktera koji su u funkciji turizma, odnosno da turisti tokom posjeta i boravaka što manje ili što kraće osjete negativne implikacije u slučaju određenih smetnji, kvarova i dr. kod preduzeća koja se bave razvojem i održavanjem infrastrukture. Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga podrazumjeva i podršku organizacijama od javnog značaja za razvoj turizma.

Također, razvoj javne turističke infrastrukture i usluga zahtjeva primjenu globalnih standarda, te kontinuirano praćenje trendova iz ove oblasti.

7.3.1. Unapređenje infrastrukture i usluga u turističkim zonama-urbano i ruralno opremanje

7.3.1.1. Uređenje zone Plava voda

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.1.	UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA U TURISTIČKIM ZONAMA-URBANO I RURALNO OPREMANJE
Mjera 3.1.1.	UREĐENJE ZONE PLAVA VODA
Cilj mjere	Cilj mjere je partnerskim pristupom na integralan način međusektorskom saradnjom organizaciju, funkcionisanje i uređenost lokaliteta Plava Vode dovesti u funkciju turizma viših nivoa, a što podrazumijeva: uređenost, čistoću, bezbjednost, dostupnost sadržaja, informacije, usluge, signalizaciju i dr. S obzirom da područje Plave Vode ima niz funkcija (vodosnabdjevanje, mogućnost proizvodnje el. energije, ribogojiliste, neposredna blizina groblja i dr.), te da je lokalitet naseljen domicilnim stanovništvom, a s druge strane da je zona predmet aktivnih turističkih posjeta zbog prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa, potrebno je njene funkcije sinhronizirati i dovesti na i nivo usklađenosti u funkcioniranju. Mjerom se želi unaprijediti njena funkcija turizma sa izdašnjim ekonomskim učincima kroz uređenost lokaliteta u užem i širem smislu, itinerera ka drugim atrakcijama zatim, obogaćivanje sadržaja i podizanje kvaliteta turističkih usluga na više razine.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti ključnih aktera na lokalitetu Plava Voda koje bi organizovala općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Analize ekonomske funkcije turizma na lokalitetu sa preporukama unapređenja, ✓ Analiza kapaciteta i protoka u turističkim dolascima i posjetima, ✓ Proglašenje zone komercijalnog turizma Plava voda sa definisanim planom (eleborat) razvoja (uređenje i definisanje prilaza, itinerera i pješačkih zona, parking prostora, regulacija saobraćaja, turistička signalizacija, staze, putevi, odmorišta, vidikovci, integralna uvezanost sa drugim lokalitetima i atraktivnostima, čistoća i zaštita prirodnog i kulturnog naslijeđa, unapređenje komunalnog reda i drugih regulacija usklađenih sa senzibilnim turističkim potrebama lokaliteta te njeni mehanizmi primjene i dr.), ✓ Donošenje odluke o komunalnom redu za područje zone komercijalnog turizma Plava voda, ✓ Uređenje užeg i šireg područja lokaliteta u skladu sa specifičnim obilježjima (estetsko urbano- arhitektonsko uređenje), primjena novih trendova unapređenja kroz atraktivnosti, hortikultura i dr. ✓ Unapređenje turističkih i ugostiteljskih usluga na lokalitetu sa fokusom na osobenost općine Travnik, ✓ Definisanje monitoringa i kontrole turističke funkcije lokaliteta, ✓ Jačanje kapaciteta aktera u funkciji turizma na lokalitetu i njihovo umrežavanje ✓ Izmjene i dopune odluke o komunalnom redu (u funkciji turizma),

Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Javni sektor (čije su funkcije zastupljene na lokalitetu), ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana (ekološka društva, udruga ribolovaca...), ✓ Kulturne institucije, ✓ Vjerske institucije, ✓ Obrazovne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor i dr.

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.3.1.2. Uređenje zone Babanovac

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.1.	UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA U TURISTIČKIM ZONAMA – URBANO I RURALNO OPREMANJE
Mjera 3.1.2.	UREĐENJE ZONE BABANOVAC
Cilj mjere	Cilj mjere je partnerski na integralan način međusektorskom saradnjom organizaciju, funkcionisanje i uređenost turističkog naselja Babanovac podići na više nivoe funkcije turizma. Uzimajući u obzir da je Babanovac sa svim odlikama turističko planinsko mjesto sa svojim složenim i isprepletenim funkcijama, uređenje zahtjeva multidisciplinovan pristup sa precizno definisanim i sinhronizovanim ulogama (prava i obaveze) aktera prilagođenim funkciji turizma. Mjerom se želi unaprijediti koordinacijska i organizacijsko-integralna funkcija turizma, te kontinuirano podizanje uređenosti na više nivoe užeg i šireg područja Babanovca i itinerara ka drugim atraktivnim lokalitetima u skladu sa praksom turističko razvijenih planinskih centara.
	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti ključnih aktera turističkog naselja Babanovac koje bi organizovala općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Uređenje i definisanje prilaza, itinerara i pješačkih zona, parking prostora i njihovim upravljanjem, regulacija saobraćaja u zimskom i ljetnom periodu, prostora za sport, rekreaciju i zabavu, prohodnost, turistička i druga

Opis mjere i aktivnosti izvršenja	signalizacija, staze, putevi, info punktovi, punktovi radnih i drugih specijalizovanih mašina, odmorišta, parkovi, vidikovci, integralna uvezanost sa drugim lokalitetima i atraktivnostima, zaštita prirodnog naslijeđa, podizanje komunalne infrastrukture na više nivoe, pravila-kodeks ponašanja, te unapređenje komunalnog reda i drugih regulacija usklađenih sa senzibilnim turističkim potrebama naselja, unapređenje modela/mehanizama primjene Zakonskih rješenja, odluka i dr., ✓ Uređenje naselja u skladu sa specifičnim obilježjima (estetsko urbano-planinsko- arhitektonsko uređenje), primjena novih trendova unapređenja kroz atraktivnosti, hortikultura i dr., ✓ Unapređenje turističkih i ugostiteljskih usluga u naselju sa posebnim osvrtom na osobenostima i specifičnostima planinskog područja planine Vlašić i dr., ✓ Definisanje monitoringa i kontrole turističke funkcije naselja i njene šire zone koje su predmet turističkih posjeta i boravaka, ✓ Jačanje kapaciteta aktera u funkciji turizma u naselju i njihovo umrežavanje, ✓ Izmjene i dopune odluke o komunalnom redu (u funkciji turizma),				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB ✓ Javni sektor (čije su funkcije zastupljene na užem i širem području naselja Babanovac), ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana (privredna udruženja, ekološka društva, ski-škole, druga udruženja...), ✓ Obrazovne institucije ✓ Kulturne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB (Ministarstvo privrede SBK/KSB i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva SBK/KSB...), • Vlada F BiH (Ministarstvo okoliša i turizma F BiH i Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva F BiH...), • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.3.1.3. Uređenje gradske zone

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.1.	UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA U TURISTIČKIM ZONAMA – URBANO I RURALNO OPREMANJE
Mjera 3.1.3.	UREĐENJE GRADSKE ZONE
Cilj mjere	Cilj mjere je partnerski na integralan način međusektorskom saradnjom organizaciju, funkcionisanje i uređenost gradske zone podići na više nivoe funkcije turizma. Uzimajući u obzir da gradsko područje općine Travnik sa posebnim fokusom na stara jezgra zahtjeva senzibilnost u unapređenju sa složenim i isprepletenim funkcijama, njeno uređenje zahtjeva multidisciplinovan pristup sa precizno definisanim i sinhronizovanim ulogama aktera prilagođenim funkciji turizma. Mjerom se želi unaprijediti koordinacijska i organizacijsko-integralna funkcija turizma, te uređenost u fazama prema principu prioriteta lokaliteta i itinerera koji su predmet turističkih obilazaka i posjeta.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti ključnih aktera u gradskoj zoni koje bi organizovala općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Uređenje i definisanje prilaza, itinerera i pješačkih zona, parking prostora, regulacija saobraćaja (saobraćajna studija), prostora za sport, rekreaciju i zabavu, prohodnost, turistička i druga signalizacija, info punktovi, staze, putevi, odmorišta, parkovi, vidikovci, uređenost rijeke, rječica, fontane, integralna međuuvezanost sa lokalitetima i atraktivnostima u gradskoj zoni, zaštita prirodnog i kulturnog naslijeđa, unapređenje komunalnog reda i drugih regulacija usklađene sa senzibilnim turističkim potrebama gradske zone, unapređenje modela/mehanizama primjene Zakonskih rješenja, odluka i dr. ✓ Uređenje grada u skladu sa specifičnim obilježjima (estetsko urbano/arhitektonsko uređenje), primjena novih trendova unapređenja kroz atraktivnosti, hortikultura i dr. ✓ Unapređenje proizvodnih, turističkih i ugostiteljskih usluga u gradu na osobenostima i specifičnostima gradske zone ✓ Definirati monitoring i kontrolu turističke funkcije gradske zone ✓ Jačanje kapaciteta aktera u funkciji turizma u gradskoj zoni i njihovo umrežavanje ✓ Izmjene i dopune odluke o komunalnom redu (u funkciji turizma)
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana, ✓ Kulturne institucije, ✓ Vjerske institucije,

	✓ Obrazovne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH, • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.3.1.4. Uređenje šireg područja općine

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.1.	UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA U TURISTIČKIM ZONAMA-URBANO I RURALNO OPREMANJE
Mjera 3.1.3.	UREĐENJE ŠIREG PODRUČJA OPĆINE
Cilj mjere	Cilj mjere je partnerski na integralan način međusektorskom saradnjom unaprijediti funkcionisanje i uređenost šireg područja općine Travnik koja su predmet turističkih dolazaka ili boravaka kao i područja budućeg planiranja u funkciji turizma. Cilj mjere obuhvata i područja koja su proizvodno i uslužno u funkciji turizma osnovnih turističkih destinacija općine (Vlašić i gradska zona). S obzirom da šire područje općine Travnik zahtjeva podizanje kvaliteta uređenosti viših razina sa posebnim osvrtom na zone tranzita, te lokalitete koji su u funkciji turizma, uređenje podrazumijeva multidisciplinovan pristup sa precizno definisanim i sinhronizovanim ulogama aktera prilagođenim funkciji turizma. Mjerom se želi unaprijediti koordinaciona i organizaciona - integralna funkcija turizma, te uređenost u fazama prema principu prioriteta područja, zona, lokaliteta i itenerera koji su predmet turističkih obilazaka i posjeta na širem poručju općine Travnik, prostore buduće valorizacije i zone koje su proizvodno/uslužno u funkciji turizma osnovnih turističkih destinacija na općini Travnik.
	Ovom mjerom predlažu su koordinacione aktivnosti ključnih aktera na širem području općine Travnik koje bi organizovala Općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Uređenje i definisanje prilaza, itinerera i pješačkih zona, parking prostora, regulacija saobraćaja, kružnih tokova, prostora za sport, rekreaciju i

Opis mjere i aktivnosti izvršenja	zabavu, prohodnost, turistička i druga signalizacija, staze, putevi, odmorišta, parkovi, vidikovci, fontane, uređenost rijeke, rječica, integralna međuuvezanost sa lokalitetima i atraktivnostima na širem području, zaštita prirodnog i kulturnog naslijeđa, unapređenje komunalnog reda i drugih regulacija sa senzibilnim turističkim potrebama na širem području općine, unapređenje modela/mehanizama primjene zakonskih rješenja, odluka i dr. ✓ Uređenje sela, prigradskih naselja u skladu sa specifičnim obilježjima, područja uz saobraćajnice, primjena novih trendova unapređenja kroz atraktivnosti, hortikultura i dr. ✓ Unapređenje proizvodnih, turističkih i ugostiteljskih usluga na osobenostima i specifičnostima općine Travnik ✓ Definirati monitoring i kontrolu turističke funkcije šireg područja općine ✓ Jačanje kapaciteta aktera u funkciji turizma na širem području općine i njihovo umrežavanje ✓ Izmjene i dopune odluke o komunalnom redu (u funkciji turizma)				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana , ✓ Kulturne institucije, ✓ Vjerske institucije, ✓ Obrazovne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH, • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.3.2. Unapređenje ostale javne turističke infrastrukture i usluga

7.3.2.1. Parkirališta

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.2.	UNAPREĐENJE OSTALE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGE
Mjera 3.2.1.	PARKIRALIŠTA
Cilj mjere	Cilj mjere je unaprijediti kvantitativno i kvalitativno parking zone na područjima aktivnog turizma, što podrazumijeva: uređenje, opremanje i modernizaciju, obuku, obilježavanje postojećih te izgradnju novih parking prostora. Također, mjerom se želi jačati organizacione sposobnosti aktera koja su nadležna za organizaciju parking prostora turističkih potreba.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti relevantnih aktera koje bi organizovala Općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Analiza potreba parking prostora koja su funkciji turizma, ✓ Prilagođavanje organizacije parkinga sa potrebama posjetilaca i turista, ✓ Planiranje i izgradnja novih parking prostora, ✓ Podizanje kvaliteta organizacije parkinga, ✓ Uređenje i opremanje parking prostora u funkciji turizma, ✓ Izmjene i dopune odluke o komunalnom redu (u funkciji turizma),
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB ✓ Javni sektor (JP Stan, komunalna preduzeća i dr.), ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana, ✓ Obrazovne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB, • Privatni sektor i dr.,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.3.2.2. Turistička signalizacija

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.2.	UNAPREĐENJE OSTALE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA				
Mjera 3.2.2.	TURISTIČKA SIGNALIZACIJA				
Cilj mjere	Cilj mjere je unaprijediti turističku signalizaciju ka i na područjima aktivnog turizma (unutar i izvan područja općine) koordinirano sa projektima unapređenja postojećih i kreirano novih turističkih proizvoda od interesa i potreba posjetiocima i turistima, što podrazumijeva: lociranje, izradu, postavljanje, kontinuirano održavanje i unapređenje turističke signalizacije.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti ključnih aktera koje bi organizovala Općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Definisanje mehanizma koordinacije potreba za unapređenje turističke signalizacije u skladu sa turističkim proizvodima i atrakcijama općine, te koordinacija istih sa višim institucionalnim nivoima nadležnih za oblast saobraćaja, ✓ Održavanje postojeće i izrada, te stavljanje u funkciju nove turističke signalizacije (studija turističke signalizacije, koordinacija sa javnim poduzećima koja upravljaju saobraćajnicama viših nivoa..), ✓ Definisanje monitoringa i kontrole unapređenja turističke signalizacije,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Javni sektor (institucije nadležne za saobraćaj, policija...), ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana, ✓ Obrazovne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH, • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.3.2.3. Uređenje pješačko-biciklističkih staza na području općine Travnik

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.2.	UNAPREĐENJE OSTALE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA				
Mjera 3.2.3.	UREĐENJE PJEŠAČKO-BICIKLISTIČKIH STAZA NA PODRUČJU OPĆINE TRAVNIK				
Cilj mjere	Cilj mjere je kvantitativno i kvalitativno unapređenje pješačko-biciklističkih staza na općini Travnik u skladu sa potrebama razvoja turizma, a što podrazumijeva: trasiranje, označavanje, uređenje, interpretacija i tematiziranje pješačkih i biciklističkih staza. Mjerom se podrazumijeva i uvezivanje pješačko-biciklističkih staza sa drugim općinama koje graniče sa općinom Travnik.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti svih ključnih i drugih zainteresiranih aktera koje bi organizovala Općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Definisanje aktera i mehanizama koordinacije potreba za unapređenje pješačko-biciklističkih staza u skladu sa razvojem turizma, ✓ Unapređenje postojećih pješačko-biciklističkih staza, ✓ Kreiranje novih pješačko-biciklističkih staza (izrada elaborata ukupno ili po zonama), ✓ Definisanje monitoringa i kontrola unapređenja pješačko-biciklističkih staza ✓ Jačanje kapaciteta aktera izvršenja i njihovo umrežavanje,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana (biciklistički klubovi, planinarska društva...), ✓ Obrazovne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH, • Privatni sektor, • Ostale razine vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.3.2.4. Sistem interpretacijskih centara za posjetioce i turiste

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.2.	UNAPREĐENJE OSTALE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA				
Mjera 3.2.4.	SISTEM INTERPRETACIJSKIH CENTARA ZA POSJETITELJE I TURISTE				
Cilj mjere	Cilj mjere je pružiti posjetiocima visok stepen organizacije u njihovim dolascima, obilascima i boravcima u turističkim zonama, kreirajući i obezbjeđujući optimalan-vrhunski turistički doživljaj u kojem se uz pomoć različitih medija (predavanje, projekcije, izložbe, interakcijski postavki i slično) posjetioci upoznavanju s turističkom suštinom ciljnog područja.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti svih relevantnih aktera koje bi organizovala Općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Kreiranje plana kretanja posjetilaca (gradska zona), ✓ Definisanje lokacija interpretacijskih centara, te aktere sprovođenja, ✓ Uspostava interpretacijskih centara, ✓ Definisanje monitoringa i kontrole unapređenja funkcije interpretacijskih centara,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i/ili TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana, ✓ Obrazovne i kulturne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH, • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.3.2.5. Razvoj sistema komuniciranja sa turistima

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.2.	UNAPREĐENJE OSTALE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA				
Mjera 3.2.5.	RAZVOJ SISTEMA KOMUNICIRANJA SA TURISTIMA (POSTAVLJANJE ITC TURISTIČKIH KIOSKA, MOBILNE PLATFORME, SIGNALIZACIJA, WI –FI...)				
Cilj mjere	Cilj mjere je pružiti posjetiocima učinkovit sistem komuniciranja u skladu sa njihovim potrebama tokom posjeta i boravaka u turističkim zonama.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti svih ključnih aktera koje bi organizovala Općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Kreiranje plana i postavljanje ITC turističkih kioska, zona besplatnog WI FI (elaborat), ✓ Kreiranje mobilnih platformi u funkciji potreba turista tokom posjeta i boravaka, ✓ Definisanje monitoringa i kontrole praćenje efikasnosti funkcionisanja sistema komuniciranja i njeno daljnje unapređenje i razvoj,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ Turistička zajednica SBK/KSB i/ili TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Javni sektor ✓ Telecom operateri ✓ Privatni sektor ✓ Udruženja građana , ✓ Obrazovne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH, • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.3.2.6. Ostalo

STRATEŠKI CILJ 3: UNAPREĐENJE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA

Program 3.2.	UNAPREĐENJE OSTALE JAVNE TURISTIČKE INFRASTRUKTURE I USLUGA				
Mjera 3.2.6.	OSTALO				
Cilj mjere	Cilj mjere je kontinuirano unapređenje ostale javne turističke infrastrukture i usluga u skladu sa novitetima globalnih trendova i primjerima dobre prakse iz oblasti turizma, a u svrhu zadovoljenja potreba posjetilaca i turista.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti svih zainteresiranih aktera koje bi organizovala Općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Komunikacija i razmjena informacija i iskustava sa razvijenim turističkim područjima, ✓ Praćenje globalnih turističkih trendova, ✓ Anketiranje potreba posjetilaca i turista, ✓ Druge aktivnosti koje unapređuju javnu turističku infrastrukturu i usluge.				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana, ✓ Obrazovne institucije, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH, • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.4. RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA

Ljudski potencijal iskazan kroz znanja, vještine i sposobnosti aktera u turizmu osnova je zadovoljstva gosta i važan faktor uspjeha i konkurentne sposobnosti destinacije na turističkom tržištu. Pored kadrova koji su direktno uključeni (ugostiteljstvo, saobraćaj, menadžment u turizmu, turistički vodiči, turistički animatori i sl.) jako su važni i kadrovi unutar različitih struktura koji na direktan ili indirektan način učestvuju u jednoj ili više aktivnosti u turističkoj destinaciji. Radi se o društvima različitih oblika organizacije (biciklisti, lovačka društva, ribolovna društva, planinarska društva sl.) koja imaju jaku važnu ulogu u turizmu, prije svega upravljačkom funkcijom na određenim turističkim resursima (planine, planinarski domovi, ribolovni reviri, lovišta...) i za kojih je vezan razvoj turističkih proizvoda. Stoga je nužno, pored podizanja i unapređenja kvalitete ljudskih kadrova npr. ugostiteljstvu, unaprijediti rad kadrova i kvalitetu pruženih usluga kod onih organizacija koje su od značaja u razvoju turističke destinacije. Ipak, presudnu ulogu u povećanju konkurentnosti i izvrsnosti destinacije ima srednji i viši menadžment u turizmu i ugostiteljstvu. Važno je unaprijediti edukaciju i sposobnosti kako novih kadrova u turizmu tako obezbijediti i edukaciju postojećih.

7.4.1. Unapređenje operativnih sposobnosti aktera u turizmu

7.4.1.1. Unapređenje operativnih sposobnosti aktera u turizmu u kreiranju i provođenju ponude

STRATEŠKI CILJ 4: RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA

Program 4.1.	UNAPREĐENJE OPERATIVNIH SPOSOBNOSTI AKTERA U TURIZMU
Mjera 4.1.1.	UNAPREĐENJE OPERATIVNIH SPOSOBNOSTI AKTERA U TURIZMU U KREIRANJU I PROVOĐENJU PONUDE (LOVCI, RIBOLOVCI, PLANINARI I SL.)
Cilj mjere	Cilj mjere povećati konkurentnu sposobnost destinacije unapređenjem kapaciteta u sektoru turizma i ugostiteljstva kroz edukaciju ljudskih potencijala, kako formalnog obrazovanog kadra tako i postojećeg, te povećanje operativne sposobnosti menadžmenta organizacija od značaja za destinaciju u provođenju aktivnosti u turizmu tj. njihovog potpunog uključivanja u funkciju turizma u destinaciji. Mjerom se želi unaprijediti poslovanje u turizmu kroz edukaciju ljudskih potencijala u unapređenju njihovih vještina i znanja, uvođenjem i primjenom novih tehnologija i inovacija u poslovanju, te aktivno sudjelovanje u kvalitetnoj i stručnoj provođenju turističkih proizvoda u destinaciji.
	Aktivnosti: ✓ Identifikacija ključnih aktera u destinaciji koji provode dio programa ili su ključni nosioci turističkih proizvoda,

Opis mjere i aktivnosti izvršenja	✓ Edukacija identificiranih aktera u turizmu u provođenju programa u turizmu u skladu sa potražnjom i zahtjevima aktera u turizmu (turista, turističkih agencija, turoperatora, ugostiteljskih preduzeća...), - Kreiranje cjenovne politike, - Rad na novima tehnologijama i inovacijama, - Marketinške aktivnosti programa i turističkog proizvoda, - Umrežavanje sa drugim akterima u turizmu, - Način poslovanja u turizmu, - Kreiranje paket aranžmana, - Zakonskim i drugim važećim propisima, - Druge aktivnosti važne za provođenje programa u turizmu. ✓ Uključenje ključnih aktera na turističko tržište					
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) ✓ TZ SBK/KSB • Akteri ✓ Općina Travnik ✓ Javni sektor ✓ Privatni sektor ✓ Udruženja građana i društva, ✓ Obrazovne institucije, ✓ Stručne osobe iz oblasti turizma, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,					
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Turistička zajednica SBK/KSB, • Vlada SBK/KSB (nadležna ministarstva), • Vlada F BiH (nadležna ministarstva), • Grantovi EU fondova i drugih organizacija, • Privatni sektor i dr.					
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022	

7.4.1.2. Uključenje aktera u turizmu u obogaćivanju ponude

STRATEŠKI CILJ 4: RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA

Program 4.1.	UNAPREĐENJE OPERATIVNIH SPOSOBNOSTI AKTERA U TURIZMU
Mjera 4.1.2.	UKLJUČENJE AKTERA U TURIZMU U OBOGAĆIVANJU PONUDE (FOLKLOR, KAZALIŠTA, OBRTNICI...)
	Cilj mjere je unaprijediti kvalitetu turističke ponude - destinacije uključenjem aktivnosti i programa aktera koji rade i djeluju na području općine Travnik, posebno za vrijeme trajanja visoke sezone kako bi se povećalo zadovoljstvo posjetilaca i gostiju za vrijeme njihovog boravka.

Cilj mjere	Mjerom se želi predložiti provođenje niza aktivnosti brojnih udruga i društava, koje institucija Općine Travnik finansira iz Budžeta, a koje mogu znatno doprinijeti u atraktivnosti destinacije svojim programima (edukativni i zabavni programi, gastro prezentacije, prezentacija-performansi na bazi kulture života i rada, predstavljanje starih zanata i postavke, folklor, pjesme i napjevi...) povećavajući time i zadovoljstvo posjetilaca i turista u tijeku turističke sezone i mogu biti i osnovni motiv dolaska u destinaciju.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Identifikacija aktera i programa na području općine Travnik u skladu sa vrstom programa, brojem učesnika, izvodivosti i sl., ✓ Edukacija aktera u turizmu u provođenju programa u turizmu, ✓ Izrada plana i programa aktivnosti u skladu sa turističkom potražnjom, lokacijom i vremenom održavanja, ✓ Osmišljavanje i provođenje novih programa u destinaciji, ✓ Izrada finansijskog plana za provođenje programa i potreba (prijevoz učesnika, razglas, rasvjeta..) te obezbjeđenje finansijskih sredstava u skladu sa potrebama iz vlastitih izvora, ali i podrška unapređenju turizma sa drugih institucionalnih razina, ✓ Uređenje lokacija za izvođenje programa u destinaciji (bine, posebne lokacije u turističkim zonama...), ✓ Izvođenje programa u destinaciji za vrijeme turističke sezone, ✓ Marketinške aktivnosti na popularizaciji događaja i programa,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) ✓ TZ SBK/KSB • Akteri ✓ Općina Travnik, ✓ Akteri programa na području općine Travnik, Udruženja građana i društva, ✓ Kulturne i obrazovne institucije, ✓ Privatni sektor, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Turistička zajednica SBK/KSB, • Vlada SBK/KSB (nadležna ministarstva), • Vlada F BiH (nadležna ministarstva), • Grantovi EU fondova i drugih organizacija, • Privatni sektor,				

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.4.2. Unapređenje ljudskih potencijala

7.4.2.1. Formiranje turističkog inkubatora ili centra izvrsnosti u turizmu

STRATEŠKI CILJ 4: RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA

Program 4.2.	UNAPREĐENJE LJUDSKIH POTENCIJALA
Mjera 4.2.1.	FORMIRANJE TURISTIČKOG INKUBATORA ILI CENTRA IZVRSNOSTI U TURIZMU
Cilj mjere	Cilj mjere je povećati konkurentsku sposobnost destinacije unapređenjem kapaciteta u sektoru turizma i ugostiteljstva kroz edukaciju ljudskih potencijala, kako formalnog obrazovanog kadra tako i postojećeg kroz formirani centar izvrsnosti ili turistički inkubator u turizmu na općini Travnik ili na području Kantona, poboljšanjem obrazovnih programa i infrastrukture u skladu sa potrebama privrede turizma. Mjerom se želi povećati kvaliteta pruženih usluga na području općine Travnik unapređenjem poslovanja u turizmu kroz edukaciju ljudskih potencijala i njihovih vještina i znanja, te uvođenjem i primjenom novih tehnologija i inovacija u poslovanju tj. povećati konkurentnost postojećeg kadra kroz edukaciju i trening.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Kreiranje turističkog inkubatora na bazi javno-privatnog partnerstva, ✓ Identifikacija programa za edukaciju u skladu sa prioritetima i potrebama turističkog tržišta, te ciljnim skupinama (srednjoškolsko obrazovanje, stručno usavršavanje, programi za zaposlenike javnog sektora, menadžmenti privatnih preduzeća...), ✓ Izdvajanje finansijskih sredstava za sufinansiranje i finansiranje programa edukacije iz Budžeta Općine Travnik i drugih izvora finansiranja, ✓ Uključenje obrazovnih institucija i stručnih lica u programe edukacije, ✓ Provođenje programa edukacije u skladu sa vremenskom dinamikom koja je usklađena sa privatnim sektorom (edukacija u vremenu izvan sezone, večernji sati i sl.),
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ TZ SBK/KSB, ✓ Turistički inkubator, • Akteri ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor u turizmu, ✓ Obrazovne institucije (škole i fakulteti), ✓ Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta SBK/KSB, ✓ Udruženja i društva koja provode programe u turizmu, ✓ Stručna lica iz oblasti turizma, ✓ Turisti i domicilno stanovništvo,

Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada FBiH, • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.4.2.2. Ciklus edukacija-programi obrazovanja i osposobljavanja kadrova (cjeloživotno učenje)

STRATEŠKI CILJ 4: RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA

Program 4.2.	UNAPREĐENJE LJUDSKIH POTENCIJALA
Mjera 4.2.2.	CIKLUS EDUKACIJA-PROGRAMI OBRAZOVANJA I OSPOSABLJAVANJA KADROVA (CJELOŽIVOTNO UČENJE)
Cilj mjere	Cilj mjere je postizanje visokih standarda praktičnog obrazovanja u području ugostiteljstva kroz provođenje programa i treninga (cjeloživotno učenje) koji će značajno unaprijediti kvalitetu pruženih usluga u smještajnim i ugostiteljskim objektima (posluživanje, priprema hrane i pića, rad na recepciji, hotelski programi, ostali programi podizanja kvalitete u pružanju usluga u smještajnim i ugostiteljskim objektima, marketing.....), povećati kvalitetu usluga u drugim segmentima uslužne djelatnosti (turistički vodiči, informatori, prodaja suvenira...), te realizacija programa obrazovanja i osposobljavanja kadrova srednjeg i višeg menadžmenta u turizmu u upravljanju turističkim destinacijama i hotelsko-ugostiteljskim poduzećima u smislu podizanja konkurentske snage javnog i privatnog sektora. Mjerom se želi stvoriti presudna razlika u uspostavi izvrsnosti turističke destinacije.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Pokretanje inicijativa i aktivnosti o potrebi i značaju za podizanjem visokih standarda kroz edukaciju turističkog smjera u srednjem i visokoškolskom obrazovanju, ✓ Kreiranje i izvršenje programa edukacije u području ugostiteljstva (stručno usavršavanje kadrova u turizmu u sklopu radnog mjesta u smislu povećanja znanja i osposobljenosti zaposlenih), ✓ Kreiranje i izvršenje programa edukacije stranih jezika, ✓ Kreiranje i izvršenje programa edukacije drugih segmenata uslužne djelatnosti (stručno usavršavanje kadrova u turizmu u sklopu radnog mjesta u smislu povećanja znanja i osposobljenosti zaposlenih), ✓ Kreiranje i izvršenje programa obrazovanja i osposobljavanja kadrova srednjeg i višeg menadžmenta u turizmu,

Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ TZ SBK/KSB, ✓ Turistički inkubator ili interni quality sistem • Akteri ✓ Općina Travnik ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor u turizmu, ✓ Zaposleni u javnom i privatnom sektoru turizma, ✓ Obrazovne institucije (škole i fakulteti), ✓ Ministarstvo privrede SBK/KSB, ✓ Udruženja i društva koja provode programe u turizmu,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Vlada SBK/KSB, • Ministarstvo okoliša i turizma F BiH, • Grantovi EU fondova, • Privatni sektor i dr.

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

7.4.2.3. Programi unapređenja proizvodnje i prodaje suvenira

STRATEŠKI CILJ 4: RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA

Program 4.2.	UNAPREĐENJE LJUDSKIH POTENCIJALA
Mjera 4.2.3.	PROGRAM UNAPREĐENJA PROIZVODNJE I PRODAJE SUVENIRA
Cilj mjere	Cilj mjere unaprijediti proizvodnju i prodaju autohtonih suvenira proizvedenih od prirodnih materijala i ekoloških boja u funkciji jačanja lokalnog identiteta, ekspresije kulturne baštine i promocije turizma. Mjerom se nastoji unaprijediti proizvodnja i prodaja autohtonih suvenira u cilju povećanja prepoznatljivosti i imidža općine Travnik kao destinacije bogate kulturom života i rada te omasoviti broj proizvođača i prodajnih mjesta u destinaciji kako bi se ojačale ekonomska, turistička, kulturna, ekološka, identitetska i kreativna funkcija.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Unaprijediti funkcionalnost i operativnost Udruženja proizvođača rukotvorina i suvenira općine Travnik, ✓ Uspostava lokacija unutar zona komercijalnog turizma te drugih mjesta zavisno o potrebi za prodaju suvenira (Plava voda, Babanovac...), ✓ Funkcionalno opremanje lokacija prepoznatljivim „travničkim“ štandovima

	i izdavanja štandovskog prostora proizvođačima rukotvorina i suvenira, ✓ Provođenje programa edukacije za proizvođače suvenira (obrada materijala, prezentacije proizvoda, uspješni primjeri prodaje i proizvodnje...), ✓ Izrada i usvajanje službenog travničkog suvenira, top suvenira i njihova zaštita.				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ TZ SBK/KSB, ✓ Turistički inkubator ili interni quality sistem • Akteri ✓ Proizvođači rukotvorina i suvenira, ✓ Suvenirnice, ✓ Udruženja i društva koja provode programe u turizmu, ✓ Kulturne, obrazovne i vjerske institucije ✓ Turisti i domicilno stanovništvo, ✓ Privatni sektor,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH, • Privatni sektor, • Ostali nivoi vlasti u BiH, • Grantovi EU fondova i drugih organizacija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.4.2.4. Program stipendiranja i nagrađivanja učenika i studenata turističkih smjerova

STRATEŠKI CILJ 4: RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA

Program 4.2.	UNAPREĐENJE LJUDSKIH POTENCIJALA
Mjera 4.2.4.	STIPENDIRANJE I NAGRAĐIVANJE STUDENATA I UČENIKA TURISTIČKIH SMJEROVA
Cilj mjere	Cilj mjere organizovano povećati broj kvalitetnog kadra i stručnjaka u oblasti turizma i ugostiteljstva na području općine Travnik u funkciji povećanja konkurentnosti i stvaranja izvrsnosti destinacije. Mjerom se želi stimulirati veći broj učenika i studenata za opredjeljenjem svoje buduće profesije u oblasti turizma.
	Aktivnosti: ✓ Povećati broj stipendija ili povećati zastupljenost stipendija u Budžetu

Opis mjere i aktivnosti izvršenja	✓ Općine Travnik za studente koji se školuju u oblasti turizma i hotelijerstva, ✓ Osmišljenim aktivnostima popularizirati zanimanja učenika osnovnih škola za obrazovanjem u srednjim turističko-ugostiteljskim školama, te dalje istih u visokoškolske ustanove sa turističkim smjerovima kao i zanimanja za kojima postoji velika potražnja na tržištu rada, ✓ Poticati cjeloživotno obrazovanje i osposobljavanje kadra unutar edukacijskih programa predviđenih Strategijom, ✓ Obezbijediti sistem nagrada za učenike turističko ugostiteljskih škola (najbolji učenik kuhar, najbolji učenik konobar...),				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ TZ SBK/KSB, • Akteri ✓ Obrazovne ustanove (osnovne škole, srednje škole i fakulteti), ✓ Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta SBK/KSB, ✓ Učenici i studenti, ✓ Privatni sektor, ✓ Turistički inkubator ili interni quality sistem,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • Drugi izvori finansiranja,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.5. RAZVOJ I ZAŠTITA PROSTORA I KULTURNIH RESURSA

Resursi sa kojima općina Travnik raspolaže i koji predstavljaju osnovne motive posjeta i boravaka zahtijevaju posebne tretmane brige izaštite na sistematizovan način. Uspostava registara resursa u funkciji turizma predstavlja preduslov u implementaciji ovog strateškog cilja i spada u red prioriternih budućih aktivnosti. Analogno registru, bez očuvanja i zaštite resursa koji su u funkciji turizma bezpredmetno je govoriti i o razvoju turizma na području općine Travnik. Dosadašnja praksa je pokazala da je pod stalnom prijetnjom ugroženost niza prirodnih i kulturnih resursa zbog neznanja o značaju i vrijednosti istih ili zbog realizacije drugih ciljeva, te u tom kontekstu zaštita prostora i kulturnih resursa ima ključnu ulogu u implementaciji Strategije.

7.5.1. Zaštita okoliša i prostora

7.5.1.1. Baza podataka-registar i zaštita prirodne baštine, ugroženih područja i prostora u funkciji turizma

STRATEŠKI CILJ 5: RAZVOJ I ZAŠTITA PROSTORA I KULTURNIH RESURSA

Program 5.1.	ZAŠTITA OKOLIŠA I PROSTORA
Mjera 5.1.1.	BAZA PODATAKA-REGISTAR I ZAŠTITA PRIRODNE BAŠTINE, UGROŽENIH PODRUČJA I PROSTORA U FUNKCIJI TURIZMA
Cilj mjere	Cilj mjere je kontinuirano i sistemski unapređivati i zaštititi prirodnu baštinu, ugrožena područja i prostor u funkciji turizma. Osnovni uslov za sistemsku realizaciju cilja mjere je kreiranje baze podataka-registar prirodne baštine i ugroženih područja i prostora. Dokument predstavlja osnovu sa višenamjenskom korisnošću. Iz oblasti turizma baza podataka predstavlja osnovu za procese unapređenja i valorizaciju prirodne baštine u funkciji turizma. Baza podataka treba da sadrži popis cjelokupne prirodne baštine, ugroženih područja i prostore bez obzira da li su već ili nisu uvršteni u listu zaštićenih prirodnih dobara nacionalne razine. Također, sa bazom podataka se stvaraju uslovi za primjenu sistemskih mjera zaštite prirodne baštine, ugroženih područja i prostora što podrazumijeva: - usklađenje aktivnosti sa Zakonima koji obuhvataju oblast zaštite okoliša, - usklađenje svih aktivnosti s međunarodnim normama i drugim aktima usmjerenih na zaštitu okoliša, odgovorno prepoznavanje i upravljanje svim aspektima procesa rada i pružanja usluga kako bi se negativni uticaji sveli na najmanji nivo, sprječavanje i smanjivanje onečišćenja na mjestu njihovog nastajanja, odgovorno upravljanje otpadom koji nastaje unutar procesa svih nivoa, korištenje najprihvatljivijih izvora energije gdje god je to moguće, odgovorno i sistemsko educiranje zaposlenika i lokalnog stanovništva, te razvijanje svijesti u području očuvanja i unapređivanja prirodnih resursa, aktivna saradnja sa lokalnom zajednicom, te održivo korištenje prirodnih resursa i dr.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti ključnih aktera koje bi organizovao Zavičajni muzej, Općina Travnik i Turistička zajednica. ✓ Izrada baze podataka (evidentiranje prirodne baštine, sistematizaciju i pogodnost za namjenu, turističku valorizaciju, utvrđivanje opterećenog kapaciteta, izdvajanje dominantnih turističkih atrakcija i dr), ✓ Definisanje projekata (prema principu prioriteta) prirodne baštine u funkciji turizma, ✓ Aktivnosti na osnivanju zaštićenih zona „raznih tipova“ (npr. park prirode npr. Bukovica), ✓ Aktivnosti na određivanju zona šuma od turističkog značaja (šume rekreativno-sportskih namjena),

	✓ Izmjene i dopune odluke o komunalnom redu (funkcija turizma i zaštite resursa), ✓ Definisanje tima za sprovođenje i monitoring mjera zaštite,
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Zavičajni muzej ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Općina Travnik ✓ Javni sektor, ✓ Komunalna preduzeća ✓ Udruženja građana i društva, ✓ Kulturne institucije, ✓ Vjerske institucije, ✓ Obrazovne institucije, ✓ Domicilno stanovništvo i turisti,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Turistička zajednica SBK/KSB, • Fondovi za podršku (Vladini i nevladini) turističkih i ekoloških projekata i dr.

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

7.5.2. Unapređenje i zaštita kulturnog naslijeđa

7.5.2.1. Baza podataka-registar i zaštita kulturne baštine, nematerijalne baštine i potencijalnih kulturnih atrakcija u funkciji turizma

STRATEŠKI CILJ 5: RAZVOJ I ZAŠTITA PROSTORA I KULTURNIH RESURSA

Program 5.2.	UNAPREĐENJE I ZAŠTITA KULTURNOG NASLIJEĐA
Mjera 5.2.1.	BAZA PODATAKA -REGISTAR I ZAŠTITA KULTURNE BAŠTINE, NEMATERIJALNE BAŠTINE I POTENCIJALNIH KULTURNIH ATRAKCIJA U FUNKCIJI TURIZMA
Cilj mjere	Cilj mjere je kontinuisano i sistemski unaprjeđivati i zaštititi kulturna dobra, odnosno materijalnu i nematerijalnu baštinu u funkciji turizma. Uslov za sistemsku realizaciju cilja mjere je kreiranje baze podataka-registar materijalne i nematerijalne baštine. Dokument predstavlja osnovu sa višenamjenskom korisnošću. Iz oblasti turizma baza podataka predstavlja osnovu za procese unapređenja i valorizacije kulturnih dobara u funkciji turizma u skladu sa prioritetima. Baza podataka treba da sadrži popis ukupne materijalne i nematerijalne baštine. Također, sa bazom podataka se stvaraju uslovi za primjenu sistemskih mjera zaštite kulturnog naslijeđa što podrazumijeva: usklađenje aktivnosti sa Zakonima koji

	obuhvataju oblast zaštite, usklađenje svih aktivnosti s međunarodnim normama i drugim aktima usmjerenih na zaštitu kulturnih dobara, odgovorno prepoznavanje i upravljanje svim aspektima procesa rada i pružanja usluga kako bi se negativni uticaji sveli na najmanju razinu, sprječavanje i smanjivanje onečišćenja na mjestu njihovog nastajanja, odgovorno upravljanje otpadom koji nastaje unutar procesa svih nivoa, korištenje najprihvatljivijih izvora energije gdje god je to moguće, odgovorno i sistemsko educiranje zaposlenika i lokalnog stanovništva te razvijanje svijesti u području očuvanja i unapređivanja kulturnih resursa, aktivna saradnja sa lokalnom zajednicom te održivo korištenje kulturnih dobara i dr.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti ključnih aktera koje bi organizovao Zavičajni muzej, Općina Travnik i Turistička zajednica. ✓ Izrada baze podatka (evidentiranje kulturnog naslijeđa, sistematizaciju i pogodnost za namjenu, turističku valorizaciju, utvrđivanje opterećenog kapaciteta, izdvajanje dominantnih turističkih atrakcija i dr), ✓ Izmjene i dopune odluke o komunalnom redu (funkcija turizma i zaštite resursa), ✓ Definisanje tima za sprovođenje i monitoring mjera zaštite,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Zavičajni muzej i Turistička zajednica ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Općina Travnik ✓ Javni sektor, ✓ Komunalna preduzeća ✓ Udruženja građana i društva, ✓ Kulturne institucije, ✓ Vjerske institucije, ✓ Obrazovne institucije, ✓ Domicilno stanovništvo i turisti,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Turistička zajednica SBK/KSB, • Fondovi za podršku (Vladini i nevladini) projekata iz oblasti turizma, kulture, ekologije i dr.				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.6. UNAPREĐENJE DOSTUPNOSTI DESTINACIJE I ATRAKCIJA U DESTINACIJI

Unapređenje dostupnosti destinacije i atrakcija zadire u područja koja u većoj mjeri ovisi od aktivnog djelovanja viših institucionalnih nivoa vlasti posebno kada se radi o postojećim ključnim saobraćajnicama, te razvojnim planovima u budućnosti koji se planiraju realizirati na području općine. Također, unutar destinacije gdje su nadležnosti isključivo u lokalnoj zajednici, poboljšanje i permanentna unapređenja dostupnosti ka atrakcijama i njena međusobna povezanost je suština valorizacije resursa u funkciji turizma na kompletnom području općine Travnik.

Poseban akcent na implementaciji ovog strateškog cilja se odnosi na rješavanje miniranih područja jer od ove tematike zavisi i razvoj turizma na niz područja općine, a posebno na području planine Vlašić.

Implementacija mjere podrazumijeva prioritetno pozicioniranje pravaca prema turističkim destinacijama općine u njenom razvoju, unapređenju i održavanju, tj. podizanje kvaliteta na više nivoe (postavljanje novih kilometara asfalta, kvalitetnije održavanje i dr.) time podrazumijevajući i saobraćajnu signalizaciju (horizontalnu i vertikalnu), te druge uslužne cestovne sadržaje i usluge (održiva odmorišta, stajališta, uređeni kružni tokovi, čišćenje koridora uz puteve podrazumijevajući i čišćenje od smeća, ruševnih objekata i dr.). S obzirom da je niz putnih pravaca direktno naslonjen i na druge industrije i privredne grane na području općine Travnik, te da je navedena mjera od interesa i drugim općinama SBK i RS u širem smislu, sinergijom u djelovanju se mogu postići realne pretpostavke u implementaciji ove mjere.

7.6.1. Poboljšanje dostupnosti do turističkih destinacija

7.6.1.1. Izgradnja, upravljanje i održavanje puteva i prateće infrastrukture u funkciji turizma do destinacije

STRATEŠKI CILJ 6: UNAPREĐENJE DOSTUPNOSTI DESTINACIJE I ATRAKCIJA U DESTINACIJI

Program 6.1.	POBOLJŠANJE DOSTUPNOSTI DO TURISTIČKIH DESTINACIJA
Mjera 6.1.1.	IZGRADNJA, UPRAVLJANJE I ODRŽAVANJE PUTEVA I PRATEĆE INFRASTRUKTURE U FUNKCIJI TURIZMA DO DESTINACIJE
Cilj mjere	Cilj mjere je unapređenje cestovnih komunikacija ka turističkim destinacijama i atrakcijama na području općine Travnik na način da se djeluje prema resornim ministarstvima, javnim preduzećima i službama viših nivoa vlasti nadležnih za cestovne komunikacije i prometnu signalizaciju. Mjera u svom ostvarenju obuhvata osim magistralnih, regionalnih cesta i 5C koridor, te buduću brzu cestu kroz Srednju Bosnu gdje se posebna pažnja treba

	usredotočiti na potrebe u funkciji turizma, te saobraćajnoj vertikalnoj signalizaciji ka ključnim turističkim destinacijama (Travnik i Babanovac – Vlašić). Analizom je utvrđeno da turističko naselje Babanovac (Vlašić) ima samo na jednom mjestu izvan destinacije (naselje Turbe) obilježenu vertikalnu saobraćajnu signalizaciju što je nedovoljno uzimajući u obzir da se radi o planinskom centru koji je lider u F BiH, i među vodećim centrima u BiH. Također, mjera podrazumjeva unapređenje vertikalne signalizacije za područje planine Vlašić (Babanovac) na ključnim raskrsnicama (posebno Donji Vakuf, Karanovac, Kaonik, te odvojcima na auto putu koridora 5C ka SBK kao i dionicama puteva koji vode ka Vlašiću i Travniku.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti ključnih aktera koje bi organizovala Općina Travnik i Turistička zajednica. ✓ Modeli djelovanja i lobiranja (u skladu sa strateškim dokumentima Općine Travnik i SBK/KSB) ka višim nivoima nadležnih institucija za cestovne komunikacije u cilju unapređenja puteva u funkciji turizma, ✓ Izrada plana-elaborata vertikalne signalizacije u funkciji turizma u široj zoni, te njena implementacija, ✓ Izrada plana-elaborata unapređenja ostalih cestovnih usluga u cilju razvoja turizma,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik i Turistička zajednica SBK ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja) • Akteri ✓ Javni sektor-službe općine Travnik, drugih općina SBK i RS, F BiH, ✓ Javna preduzeća (SBK, F BiH i RS), ✓ Komunalna preduzeća, ✓ Udruženja građana,				
Izvori finansiranja	• Općina Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH, • Vlada RS, • Vijeće Ministara BiH, • Privatni sektor, • EU fondovi i drugi fondovi koji podržavaju infrastrukturne cestovne projekte,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.6.2. Pобољшanje kvalitete saobraćanja u turističkoj destinaciji (turističke zone, mjesta, lokaliteti...)

7.6.2.1. Unapređenje kvalitete cestovnih komunikacija i njene organiziranosti u turističkim područjima i zonama

STRATEŠKI CILJ 6: UNAPREĐENJE DOSTUPNOSTI DESTINACIJE I ATRAKCIJA U DESTINACIJI

Program 6.2.	POBOLJŠANJE KVALITETE SAOBRAĆANJA U TURISTIČKOJ DESTINACIJI (TURISTIČKE ZONE, MJESTA, LOKALITETI...)
Mjera 6.2.1.	UNAPREĐENJE KVALITETE CESTOVNIH KOMUNIKACIJA I NJENE ORGANIZOVANOSTI U TURISTIČKIM PODRUČJIMA I ZONAMA
Cilj mjere	Cilj mjere je kontinuisano i planski unaprijediti cestovne komunikacije u turističkim zonama i područjima, a što podrazumijeva aktivnosti kroz međusektorsku saradnju.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlaže se koordinacije aktivnosti ključnih zainteresovanih funkcija koje bi organizovala Općina Travnik i Turistička zajednica. ✓ Izrada plana-elaborata unapređenja saobraćaja u turističkim destinacijama (izgradnja novih saobraćajnica, unapređenje postojećih, poboljšanje horizontalne i vertikalne signalizacije, uređenje prostora i koridora uz cestovne komunikacije (održiva odmorišta, stajališta i dr.), održavanje cestovnih komunikacija (efikasnije rješavanje problema udarnih rupa, čišćenje od smeća koridora uz cestovne komunikacije, uređenje i održavanje kružnih tokova, podizanje kvaliteta zimskog održavanja na više nivoe i dr.), organizovanost saobraćaja u turističkoj zoni i području, ✓ Definiranje projekata prema principu prioriteta od značaja za razvoj turizma, ✓ Izmjene i dopune odluka o komunalnom redu vezano za unapređenje saobraćaja u funkciji turizma, ✓ Definisanje tima za sprovođenje i monitoring unapređenja saobraćaja u turističkoj zoni i području,
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/SBK, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ Javni sektor, ✓ Komunalna preduzeća, ✓ Udruženja građana, ✓ Domiclino stanovništvo, ✓ MUP SBK/KSB, ✓ Vlada SBK/KSB,
	• Općina Travnik,

Izvori finansiranja	• Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Vlada F BiH (nadležna ministarstva), • Vijeće Ministara BiH, • Privatni sektor, • EU fondovi i drugi fondovi koji podržavaju infrastrukturne cestovne projekte,
----------------------------	--

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

7.6.2.2. Regulacija i organizacija saobraćanja u destinaciji i turističkim zonama

STRATEŠKI CILJ 6: UNAPREĐENJE DOSTUPNOSTI DESTINACIJE I ATRAKCIJA U DESTINACIJI

Program 6.2.	UNAPREĐENJE SAOBRAĆAJA UNUTAR TURISTIČKIH DESTINACIJA
Mjera 6.2.2.	REGULACIJA I ORGANIZACIJA SAOBRAĆAJA U DESTINACIJI I TURISTIČKIM ZONAMA
Cilj mjere	Cilj mjere je intersektorskom saradnjom unaprijediti regulaciju saobraćaja u turističkim destinacijama i zonama s obzirom da zbog intenzivnih dolazaka i posjeta saobraćajna opterećenost je izražena posebno u starijim dijelovima gradske zone (npr. Plava Voda) i naselja Babanovac u periodima visoke turističke sezone (zima i ljeto). Složenost saobraćajne opterećenosti predstavlja i specifičnosti koje su identifikovane u užem području naselja Babanovac posebno u zimskom periodu kada niz aktera koriste i dijelove cestovnih komunikacija (i prostore za rekreaciju i sport-ski staze) za niz turističkih aktivnosti od kojih se ubraja: skijanje, jahanje, biciklizam, šetanje, zatim korištenje niza motornih sredstava osim automobila kao što su quadovi, motori, skuteri i dr., gdje regulacija saobraćaja predstavlja jednu od mjere nultog prioriteta u sistemskom rješavanju posebno u periodima kada je opterećenost i kapacitet prostora izražena (periodi visoke turističke sezone).
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacijske aktivnosti ključnih zainteresovanih funkcija koje bi organizovala općina Travnik i turistička zajednica. ✓ Definirati plan saobraćaja unutar turističkih destinacija, te nadležnosti koji se odnose na aktere u saobraćaju (posebno na planini Vlašić), ✓ Implementirati potrebne aktivnosti za unapređenje saobraćaja podrazumjevajući obilježavanje i markacije (stalne i sezonske), ✓ Izmjene i dopune odluka o komunalnom redu u skladu sa planom saobraćaja unutar turističkih destinacija,

Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik ✓ MUP SBK/KSB, ✓ PU Travnik, • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/SBK, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ Javni sektor, ✓ Komunalna preduzeća, ✓ Preduzeća okomitog transporta, ✓ Privatni sektor, ✓ Udruženja građana, ✓ Obrazovne institucije, ✓ Domaće stanovništvo i turisti,
Izvori finansiranja	• Općina Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Privatni sektor,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

7.6.2.3. Unapređenje ostalih usluga i sadržaja u cestovnom saobraćaju u turističkim zonama i područjima

STRATEŠKI CILJ 6: UNAPREĐENJE DOSTUPNOSTI DESTINACIJE I ATRAKCIJA U DESTINACIJI

Program 6.2.	UNAPREĐENJE SAOBRAĆAJA U TURISTIČKIM DESTINACIJAMA
Mjera 6.2.3.	UNAPREĐENJE OSTALIH USLUGA I SADRŽAJA U CESTOVNOM SAOBRAĆAJU U TURISTIČKIM ZONAMA I PODRUČJIMA
Cilj mjere	Cilj mjere je unaprijediti ostale usluge i sadržaje u cestovnom saobraćaju u zoni aktivnog turizma u koje se ubrajaju: uređenje i izrada lokalnih bus stajališta, info table, saobraćajni znakovi i markacije (stalne i sezone), unapređenje turističke funkcije unutar glavne autobusne stanice, benzinskih pumpi, taksi štandova, te unifikacija taksi usluga i dr.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Ovom mjerom predlažu su koordinacione aktivnosti ključnih zainteresiranih funkcija koje bi organizovala Općina Travnik i Turistička zajednica. ✓ Definirati aktivnosti i izrada plana za unapređenje ostalih usluga i sadržaja, ✓ Implementirati potrebne aktivnosti za unapređenje ostalih usluga i sadržaja u cestovnom saobraćaju u turističkim zonama i područjima, ✓ Izmjene i dopune odluka o komunalnom redu u skladu sa definisanim aktivnostima i planom unapređenja ostalih usluga i sadržaja,

Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/SBK, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ Javni sektor (MUP), ✓ Komunalna preduzeća, ✓ Privatni sektor (glavna autobusna stanica, prevoznika preduzeća, taksi prevoz i dr.,), ✓ Udruženja građana, ✓ Obrazovne institucije,
Izvori finansiranja	• Općina Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Privatni sektor,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

7.7. UNAPREĐENJE KVALITETE U TURIZMU-RAZVOJ INTERNOG SISTEMA KVALITETE U TURIZMU

Standardizacija kvaliteta pruženih usluga u turizmu na području Bosne i Hercegovine u ovom momentu je nefunkcionalna⁶¹, a osnovni razlog tome vidi se u podijeljenoj nadležnosti u turizmu na području Bosne i Hercegovine, te posebno Federaciji BiH gdje je ta nadležnost podijeljena između Federacije BiH i kantona. Kao i kod podijeljenoj nadležnosti u stvaranju zakonskog okvira i kontrola izvršenja zakonskih akata koji uređuju oblast turizma (inspekcijski nadzor) najčešće se provodi odvojeno i nerijetko bez koordinacije dvije razine. U ovom stanju, općina Travnik se zapravo treba odrediti da li čeka unapređenje sistema kvalitete u turizmu na nivou Federalnih i kantonalnih zakonodavstva ili uvesti svoj interni sistem kvalitete, koji bi bio neobavezujući, ali koji bi svojom korisnošću unaprijedio poslovanje privatnih subjekata i olakšao turistima izbor subjekata u turizmu koji su obuhvaćeni internim sistemom kvalitete tj. onih za koje se garantuje da pružaju zadovoljavajuću kvalitetu usluga i sadržaj u turizmu.

Akteri koji budu uključeni u izvršenje i kreiranje internog sistema kvalitete trebaju organizovati interni sistem kvalitete, ali i monitoring (godišnja provjera kvalitete pruženih usluga) na bazi kvalitete i standarda u turizmu razvijenih turističkih zemalja ili destinacija. Interni sistem kvalitete dodjeljivati će se onim turističkim subjektima na području općine Travnik koji zadovoljavaju standarde postavljene internim sistemom kvalitete.

⁶¹ Informacija sa 2016. godinom

7.7.1. Kreiranje sistema internih standarda kvalitete u turizmu

7.7.1.1. Uvođenje dodjela godišnje nagrade i priznanja za kvalitetu u turizmu

STRATEŠKI CILJ 7: UNAPREĐENJE KVALITETE U TURIZMU-RAZVOJ INTERNOG SISTEMA KVALITETE U TURIZMU

Program 7.1.	KREIRANJE SISTEMA INTERNIH STANDARDA KVALITETA U TURIZMU				
Mjera 7.1.1.	UVOĐENJE DODJELA GODIŠNJE NAGRADE I PRIZNANJA ZA KVALITETU U TURIZMU				
Cilj mjere	Godišnjim nagradama i priznanjima želi se ohrabriti uključivanje subjekata u turizmu u zadovoljenju standarda internog sistema kvalitete u cilju povećanja kvalitete pruženih usluga u turizmu na području općine Travnik i kreiranja pozitivnog imidža destinacije u koju se turisti rado vraćaju. Mjerom se želi kroz unapređenje kvalitete osnovnih elemenata turističkog lanca vrijednosti podići konkurentnost turističke destinacije.				
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Kreiranje kategorija i podkategorija za ocjenjivanje, ✓ Uspostava standarda ocjenjivanja kvalitete pruženih usluga i sadržaja, ✓ Kreiranje grupe za izvršenje projekta (stručnjaci i institucije) i ocjenjivanje, ✓ Organiziranje manifestacije dodjele priznanja i nagrada,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ interni quality sistem (u slučaju osnivanja), • Akteri ✓ Općina Travnik, ✓ Javni sektor, ✓ Privatni sektor u turizmu, ✓ Institucije, ✓ Ministarstvo privrede SBK/KSB, ✓ Udruženja i društva koja provode programe u turizmu,				
Izvori finansiranja	• Općina Travnik, • Turistička zajednica SBK/KSB ili općine (u slučaju osnivanja), • Vlada SBK/KSB, • Privatni sektor, • Ministarstvo okoliša i turizma F BiH, • Ostali subjekti i pojedinci iz oblasti ugostiteljstva i turizma				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.7.1.2. Uvođenje internog sistema kvalitete u turizmu

STRATEŠKI CILJ 7: UNAPREĐENJE KVALITETE U TURIZMU-RAZVOJ INTERNOG SISTEMA KVALITETE U TURIZMU

Program 7.1.	INTERNI SISTEM KVALITETA NA OPĆINI TRAVNIK
Mjera 7.1.2.	UVOĐENJE INTERNOG SISTEMA KVALITETE U TURIZMU
Cilj mjere	Cilj mjere je unaprijediti kvalitetu pruženih usluga i sadržaja u turizmu na području općine Travnik i stvaranje izvrsnosti turističke destinacije tokom cijele godine tj. povećanja konkurentnosti destinacije. Mjerom se želi povećati kvaliteta usluga i sadržaja u turizmu na području općine Travnik, te obezbijediti znatne koristi suakterima-akterima koji će biti obuhvaćeni internim sistemom kvalitete u smislu garancije kvalitete u destinaciji.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Uspostava kategorija, - Smještaj, - Gastronomija / hrana i piće, - Turističke atrakcije, - Friends sheme (subjekti koji u okviru svog osnovnog i/ili specijalizovanog poslovanja pružaju usluge i programe ili druge korist i sadržaje u zadovoljenju potreba pojedinih interesnih skupina), ✓ Uspostava interne kvalitete za smještaj, gastronomiju i turističke atrakcije, - 5 zvjezdica - 4 zvjezdice - 3 zvjezdice - 2 zvjezdice - Friends sheme se ne ocjenjuju u smislu kvalitete ✓ Ocjena interne kvalitete za smještaj i gastronomiju (sa eksternim saradnicima), ✓ Definisanje internih kategorija ocjenjivanja (boravak, objekt, ugostiteljstvo, izgled i stav zaposlenika, educiranost zaposlenika, izgled objekta, čistoća objekta, toaleti, ambijent...) i bodovanja za smještaj, gastronomiju i turističke atrakcije, ✓ Uvezivanje sa mjerom dodjela godišnje nagrade i priznanja za kvalitetu u turizmu
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Interni quality sistem općine (u slučaju osnivanja), • Akteri ✓ Općina Travnik ✓ Javni sektor, ✓ Stručna lica iz oblasti turizma, eksperti, ✓ Privatni sektor u turizmu, ✓ Kulturne institucije i ustanove, ✓ Ministarstvo privrede SBK/KSB, ✓ Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta SBK/KSB, ✓ Ministarstvo prostornog uređenja

	SBK/KSB, ✓ Komisija za zaštitu nacionalnih spomenika F BiH, ✓ Kantonalni zavod za urbanizam, prostorno planiranje i zaštitu kulturno – povijesnog naslijeđa, ✓ Vjerske institucije, ✓ Udruženja građana,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik • Turistička zajednica SBK/KSB, • Vlada SBK/KSB, • Ministarstvo okoliša i turizma F BiH, • Privatni sektor, • Ostale institucije i organizacije,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

7.8. OPERATIVNI SISTEM ZA EU FONDOVE

U analizi resursne osnove uočeno je da područje općine Travnik, pored općeg ulaganja u turizam, najveće potrebe ima u ulaganjima u turističku infrastrukturu koji bi se dobrim dijelom, pored ulaganja Općine Travnik i drugih aktera u brojne infrastrukturne projekte, mogli realizovati putem projekata iz EU fondova koji su na raspolaganju Bosni i Hercegovini.

Operativni sistem za EU fondove je prilika za ubrzaniji razvoj ne samo turizma nego i niz drugih sektora u sveukupnom razvoju općine Travnik.

U narednom periodu preporuka za Općinu Travnik je da aktivnije uzme učešće realizacije projekata EU putem IPA II komponente, a posebno onih projekata koji jačaju konkurentnost općine Travnik u cilju stvaranja destinacije izvrsnosti.

U kontekstu pripreme novog sedmogodišnjeg Budžeta Europske unije za razdoblje 2014 - 2020, a u okviru instrumenta vanjske pomoći, Europska komisija uvela je određenu reviziju prijašnjeg instrumenta pretpristupne pomoći IPA, odnosno novi instrument pretpristupne pomoći IPA II za razdoblje 2014-2020.

Novom Uredbom o uspostavi instrumenta IPA II ukida se podjela na prijašnjih pet komponenti, a uvode se područja politika u okviru kojih će se provoditi različite intervencije. Financijska pomoć je dostupna u svim područjima politika, bez obzira na to da li zemlja ima status kandidata ili potencijalnog kandidata.

Područja politika prema novoj Uredbi podijeljena su na sljedeći način:

- reforme tokom pripreme za članstvo u Uniji i s tim povezana izgradnja institucija i kapaciteta;

- društveno-privredni i regionalni razvoj;
- zapošljavanje, socijalne politike, obrazovanje, promocija ravnopravnosti spolova i razvoj ljudskih potencijala;
- poljoprivredni i ruralni razvoj;
- regionalna i teritorijalna saradnja;⁶²

Sektor za koordinaciju pomoći Europske unije koordinira planiranje, dodjelu i praćenje izvršenja programa pomoći Europske unije (Evropske unije i država članica EU) Bosni i Hercegovini.

IPA II instrument je regulisan sljedećim uredbama:

- Uredba o uspostavi IPA II usvojena je 11. marta 2014. god. (*punog naziva: Uredba (EU) br. 231/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. marta 2014. o uspostavi Instrumenta pretprijetne pomoći (IPA II)*, *Službeni list Europske unije* L 77, 15.3.2014., str. 11–26
- Izvršna uredba Komisije o IPA-i II usvojena je 2. maja 2014.g. punog naziva: *Izvršna uredba Komisije (EU) br. 447/2014 od 2. maja 2014. o posebnim pravilima primjene Uredbe (EU) br. 231/2014 Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi instrumenta pretprijetne pomoći (IPA II)*, *Službeni list Europske unije* L 132, 03.05.2014., str. 32–52)⁶³

Indikativni strateški dokument za IPA II za Bosnu i Hercegovinu (2014.-2017.) usvojen od strane Europske komisije 15.12.2014. godine definiše prioritete za EU finansijsku pomoć u periodu 2014-2017 za podršku BiH na njenom putu pristupanja EU.

Sektori koji su uključeni u Indikativni strateški dokument za moguću IPA II podršku su:⁶⁴

1. Demokratija i upravljanje
2. Vladavina prava i osnovna prava
3. Konkurentnost i inovacije: strategije lokalnog razvoja
4. Obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike.

Okvirni sporazum IPA II između Bosne i Hercegovine i Evropske komisije stupio je na snagu 24. 08. 2015. godine.

U okviru druge komponente IPA-e prekogranične saradnja, BiH učestvuje u šest programa: u tri bilateralna programa prekogranične saradnje sa Hrvatskom, Srbijom i Crnom Gorom, u jednom programu prekogranične saradnje sa državama članicama-IPA Jadranski program, te u dva programa transnacionalne saradnje Jugoistočna Evropa (SEE) i Mediteran (MED).

⁶² Direkcija za evropske integracije, Uvođenje novog instrumenta pretprijetne pomoći IPA II (2014 – 2020), http://dei.gov.ba/dei/direkcija/sektor_koordinacija/ipa_2/default.aspx?id=11610&langTag=hr-HR (pristupljeno: 14.07.2017.)

⁶³ Direkcija za evropske integracije, ibidem

⁶⁴ Direkcija za evropske integracije, ibidem

7.8.1. Razvojni projekti za povećanje atraktivnosti i turističke ponude destinacije

7.8.1.1. Formiranje baze-registra turističkih projekata

STRATEŠKI CILJ 8: OPERATIVNI SISTEM ZA EU FONDOVE

Program 8.1.	RAZVOJNI PROJEKTI ZA POVEĆANJE ATRAKTIVNOSTI I TURISTIČKE PONUDE DESTINACIJE
Mjera 8.1.1.	FORMIRANJE BAZE-REGISTRA TURISTIČKIH PROJEKATA
Cilj mjere	Kreirati bazu podataka projekata na općini Travnik koje je moguće realizirati po osnovu instrumenata pretprijetne pomoći IPA II u okviru pomoći Europske unije kroz realizaciju finansijskih zahtjevnih strateških projekata, a u cilju povećanja kvalitete turističke ponude i jačanja konkurentnosti na turističkom tržištu. Mjerom se žele realizirati zahtjevni infrastrukturni projekti, valorizirati kulturna i prirodna baština, povećati kvaliteta pružanja turističkih usluga kroz obrazovanje i edukaciju, razvoj turističkih proizvoda, te primjena novih tehnologija u poslovanju turističkog sektora.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Koordinacija javnog, privatnog i nevladinog sektora u predlaganju projekata sufinansiranih iz EU fondova, ✓ Kreiranje baze podataka javnog sektora (lokalna zajednica, institucije, Udruženja i NVO): - Turistička infrastruktura, - Valorizacija prirodne i kulturne baštine, - Edukacija i obrazovanje, - Ostalo, ✓ Kreiranje baze podataka privatnog sektora: - Ugostiteljstvo, - Smještaj, - Edukacija i obrazovanje, - Infrastrukturni projekti-razvoj novih sadržaja, - Ostalo, ✓ Formiranje baze ključnih partnera i subjekata, ✓ Vrednovanje projekata za razvoj turizma u skladu sa Strategijom razvoja turizma općine Travnik tj. kreiranje baze prioriternih projekata ✓ Identificiranje projekata javnog i privatnog sektora u skladu sa zajedničkim interesima i strukturi,
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik, ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Ministarstvo privrede SBK/KSB, ✓ Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta SBK/KSB, ✓ Kulturne institucije i ustanove,

	✓ Vjerske institucije, ✓ Udruženja i društva, ✓ Privatni sektor u turizmu,
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • EU fondovi, • Privatni sektor, • Grantovi drugih organizacija i institucija,

Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022
-----------------	------	------	------	------	------

7.8.2. Operativni sistem realizacije EU projekata

7.8.2.1. Edukacija aktera u pisanju i provođenju projekata prema EU fondovima

STRETEŠKI CILJ 8: OPERATIVNI SISTEM ZA EU FONDOVE

Program 8.2.	OPERATIVNI SISTEM REALIZACIJE EU PROJEKATA
Mjera 8.2.1.	EDUKACIJA AKTERA U PISANJU I PROVOĐENJU PROJEKATA PREMA EU FONDovima
Cilj mjere	.Osposobiti učesnike javnog i privatnog sektora u turizmu u pisanju i provođenju projektnih prijedloga prema standardima i zahtjevima EU u cilju realizacije projekata iz oblasti turizma, osobito onih definisanih Strategijom razvoja turizma Općine Travnik. .Mjerom se želi obezbijediti veći stepen realizovanih projekata definisanih strateškim ciljevima iz Strategije razvoja turizma Općine Travnik koji će se finansirati i iz EU fondova sa naglaskom na finansijski zahtjevnije projekte i programe u cilju unapređenja razvoja turizma na području općine Travnik.
Opis mjere i aktivnosti izvršenja	Aktivnosti: ✓ Identifikacija kapaciteta i aktera javnog sektora u skladu sa strateškim ciljevima Strategije razvoja turizma Općine Travnik, ✓ Edukacija u praćenju, koordinaciji i pripremi aplikacijskih formi i poziva za projekte, ✓ Edukacija javnog (Općina Travnik-nadležna služba za turizam, turistička zajednica, te institucije, ustanove i društva koje su akteri turističke privrede) nevladinog i privatnog sektora u tehničkoj realizaciji projektnih ideja i prijedloga (praćenje, priprema, prijava i izvršenje projekata) u skladu sa strateškim ciljevima Strategije razvoja turizma Općine Travnik, tj. edukacija pisanja projekata i tehničko provođenje istih u skladu sa EU

	normama, ✓ Edukacija bazirana na pisanju projekta, ✓ Pozitivni primjeri izvršenja projekata finansiranih iz EU fondova, ✓ Edukacija bazirana na administrativnom i tehničkom provođenju projekata				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik (služba ili tijelo za EU fondove) ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Javni sektor (institucije, ustanove..), ✓ Udruženja i društva, ✓ Privatni sektor u turizmu, ✓ Regije, gradovi i općine partneri općine Travnik,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • Privatni sektor, • Regije, gradovi i općine partneri, • Grantovi drugih organizacija i institucija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.8.2.2. Upravljanje projektima i finansijska osnova

STRATEŠKI CILJ 8: OPERATIVNI SISTEM ZA EU FONDOVE

Program 8.2.	OPERATIVNI SISTEM REALIZACIJE EU PROJEKATA
Mjera 8.2.2.	UPRAVLJANJE PROJEKTIMA I FINACIJSKA OSNOVA
Cilj mjere	Cilj mjere je formirati operativno tijelo za praćenje, pripremu, prijavu i izvršenje projekata. sufinansiranih iz EU fondova u skladu sa Strateškim ciljevima Strategije razvoja turizma Općine Travnik. Mjerom se želi formirati tijelo ili služba koje će biti koordinaciono, savjetodavno i operativno tijelo pri realizaciji strateških projekata u turizmu sufinansiranih iz EU fondova na području Općine Travnik.
	Aktivnosti: ✓ Formiranje koordinacijskog, savjetodavnog i operativnog tijela ili službe Općine Travnik za praćenje, pripremu, prijavu i izvršenje projekata iz EU fondova u skladu sa formiranom bazom projekata i prioritetima,

Opis mjere i aktivnosti izvršenja	✓ Koordinacija javnog, privatnog i nevladinog sektora, ✓ Uspostava saradnje sa partnerima regija, općina i gradova zemalja u okruženju u cilju priprema zajedničkih programa prema fondovima EU u IPA II-prekogranična suaadnja, - Uspostava saradnje sa općinama i gradovima u cilju identificiranja zajedničkog interesa (npr. gradovi i općine partneri), - Kreiranje zajedničkog tijela za realizaciju projekata, - Osmišljavanje i izrada zajedničkih projekata sa općinama i gradovima jedne ili više zemalja, ✓ Obezbeđenje minimalnih finansijskih sredstava-vlastito učešće (određenih aplikacijskim zahtjevom EU) u Budžetu Općine Travnik za realizaciju prioriternih projekata,				
Odgovorna institucija-koordinator i akteri	• Koordinator ✓ Općina Travnik (služba ili tijelo za EU fondove) ✓ TZ općine (u slučaju osnivanja), • Akteri ✓ Turistička zajednica SBK/KSB, ✓ Javni sektor (institucije, ustanove..), ✓ Udruženja i društva, ✓ Privatni sektor u turizmu, ✓ Regije, gradovi i općine partneri,				
Izvori finansiranja	• Budžet Općine Travnik, • Vlada SBK/KSB, • Privatni sektor, • Regije, gradovi i općine partneri, • Grantovi drugih organizacija i institucija,				
Vremenski okvir	2018	2019	2020	2021	2022

7.9. AKCIJSKI PLAN

RB.	STRATEŠKI CILJ	PROJEKT-AKIVNOSTI	ODGOVORNOST	Period implementacije po godinama i značaj projekta				
				2018	2019	2020	2021	2022
1.	CILJ 1: Unapređenje sistema upravljanja turizmom PRIORITET: Razvoj integralnog sistema upravljanja turizmom	Uspostava i funkcija DMO općine Travnik	OPĆINA TRAVNIK	PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI				
2.	CILJ 1: Unapređenje sistema upravljanja turizmom PRIORITET: Razvoj integralnog sistema upravljanja turizmom	Unapređenje rada TIC-a	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI				
3.	CILJ 1: Unapređenje sistema upravljanja turizmom PRIORITET: Unapređenje promidžbenih aktivnosti	Izrada Operativnog Marketing plana	OPĆINA TRAVNIK	PRIORITETNI-NEOPHODAN PROJEKT (2018)				
4.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Razvoj turističkih proizvoda	Unapređenje postojećih turističkih proizvoda	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI				
5.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Razvoj zimskog turističkih proizvoda	Unapređenje okomitog transporta na Babanovcu	Privatna preduzeća	PRIORITETNI-NEOPHODAN PROJEKT				
6.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Razvoj turističkih proizvoda	Kreiranje novih konkurentnih ili složenih turističkih proizvoda	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI				
7.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Unapređenje ugostiteljske ponude-smještaj	Baza podataka privatnog smještaja	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI				
8.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Unapređenje ugostiteljske ponude-smještaj	Unapređenje poslovanja privatnog smještaja	OPĆINA TRAVNIK	JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI				
9.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Unapređenje ugostiteljske ponude-smještaj	Potica izgradnje novih i uspostave smještajnih kapaciteta	OPĆINA TRAVNIK	JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI				

10.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Unapređenje ugostiteljske ponude-smještaj	Razvoj i unapređenje smještaja u kampovima	OPĆINA TRAVNIK	 PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI
11.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Unapređenje ugostiteljske ponude-gastronomija	Baza podataka ugostiteljske ponude, po tipu i kvalitetu usluge	OPĆINA TRAVNIK	 VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
12.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Unapređenje ugostiteljske ponude-gastronomija	Poticajne mjere uključivanja izvorne domaće hrane u prihvatljive standarde ugostiteljske ponude	OPĆINA TRAVNIK	 VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
13.	CILJ 2: Stvaranje konkurentne, sadržajne i atraktivne turističke destinacije PRIORITET: Unapređenje ugostiteljske ponude-gastronomija	Zaštita autohtonih brendova gastronomske ponude	OPĆINA TRAVNIK	 VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
14.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje infrastrukture i usluga u turističkim zonama-urbano i ruralno opremanje	Uređenje zone Plava Voda	OPĆINA TRAVNIK uz koordinaciju TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI
15.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje infrastrukture i usluga u turističkim zonama-urbano i ruralno opremanje	Uređenje zone Babanovac	OPĆINA TRAVNIK uz koordinaciju TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI
16.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje infrastrukture i usluga u turističkim zonama-urbano i ruralno opremanje	Uređenje gradske zone	OPĆINA TRAVNIK uz koordinaciju TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
17.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje infrastrukture i usluga u turističkim zonama-urbano i ruralno opremanje	Uređenje šireg područja općine Travnik	OPĆINA TRAVNIK uz koordinaciju TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
18.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje ostale turističke infrastrukture i usluga	Parkirališta	OPĆINA TRAVNIK	 VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
19.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje ostale turističke infrastrukture i usluga	Turistička signalizacija	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
20.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje ostale turističke infrastrukture i usluga	Uređenje pješačko-biciklističkih staza	OPĆINA TRAVNIK	 VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
21.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje ostale turističke infrastrukture i usluga	Sistem interpretacijskih centara za posjetitelje i turiste	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI

22.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje ostale turističke infrastrukture i usluga	Razvoj sistema komuniciranja sa turistima	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
23.	CILJ 3: Unapređenje javne turističke infrastrukture i usluga PRIORITET: Unapređenje ostale turističke infrastrukture i usluga	Ostalo	OPĆINA TRAVNIK uz koordinaciju TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	JAKO VAŽANI PROJEKT-AKTIVNOSTI
24.	CILJ 4: Unapređenje operativnih sposobnosti i angažiranje ljudskih potencijala-aktera u turističkoj ponudi PRIORITET: Unapređenje operativnih sposobnosti aktera	Unapređenje operativnih sposobnosti aktera u turizmu (lovci, ribolovci, planinari i dr.) u kreiranju i provođenju ponude	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	JAKO VAŽANI PROJEKT-AKTIVNOSTI
25.	CILJ 4: Unapređenje operativnih sposobnosti i angažiranje ljudskih potencijala-aktera u turističkoj ponudi PRIORITET: Unapređenje operativnih sposobnosti aktera	Uključenje aktera u turizmu u obogaćivanju ponude (folklorna, kazališna, limena glazba, obrtnici i dr.)	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
26.	CILJ 4: Unapređenje operativnih sposobnosti i angažiranje ljudskih potencijala-aktera u turističkoj ponudi PRIORITET: Unapređenje ljudskih potencijala	Formiranje turističkog inkubatora ili centra izvrsnosti u turizmu	OPĆINA TRAVNIK	JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
27.	CILJ 4: Unapređenje operativnih sposobnosti i angažiranje ljudskih potencijala-aktera u turističkoj ponudi PRIORITET: Unapređenje ljudskih potencijala	Ciklusi edukacija-programi obrazovanja i osposobljavanje kadrova (cjeloživotno učenje)	OPĆINA TRAVNIK uz koordinaciju TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
28.	CILJ 4: Unapređenje operativnih sposobnosti i angažiranje ljudskih potencijala-aktera u turističkoj ponudi PRIORITET: Unapređenje ljudskih potencijala	Programi unapređenja proizvodnje i prodaje suvenira	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
29.	CILJ 4: Unapređenje operativnih sposobnosti i angažiranje ljudskih potencijala-aktera u turističkoj ponudi PRIORITET: Unapređenje ljudskih potencijala	Stipendiranje i nagrađivanje učenika i studenata turističkih smjerova	OPĆINA TRAVNIK	VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
30.	CILJ 5: Razvoj i zaštita prostora i kulturnih resursa PRIORITET: Zaštita okoliša i prostora	Baza podataka-registar i zaštita prirodne baštine, ugroženih područja i prostora u funkciji turizma	OPĆINA TRAVNIK	PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI
31.	CILJ 5: Razvoj i zaštita prostora i kulturnih resursa PRIORITET: Unapređenje i zaštita kulturnog naslijeđa	Baza podataka-registar i zaštita kulturne baštine, nematerijalne baštine i potencijalnih kulturnih atrakcija u funkciji turizma	OPĆINA TRAVNIK	PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI
32.	CILJ 6: Unapređenje dostupnosti destinacije i atrakcija u destinaciji PRIORITET: Poboljšanja dostupnosti do turističkih destinacija	Izgradnja, upravljanje i održavanje puteva i prateće infrastrukture u funkciji turizma do destinacije	OPĆINA TRAVNIK	VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
33.	CILJ 6: Unapređenje dostupnosti destinacije i atrakcija u destinaciji PRIORITET: Poboljšanja saobraćaja unutar destinacija	Unapređenje kvalitete cestovnih komunikacija i njene organiziranosti unutar turističkih područja i zona	OPĆINA TRAVNIK	PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI

34.	CILJ 6: Unapređenje dostupnosti destinacije i atrakcija u destinaciji PRIORITET: Poboljšanja saobraćaja unutar turističkih destinacija	Regulacija saobraćaja u destinaciji i turističkim zonama	OPĆINA TRAVNIK I MUP	 PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI
35.	CILJ 6: Unapređenje dostupnosti destinacije i atrakcija u destinaciji PRIORITET: Poboljšanja saobraćaja unutar turističkih destinacija	Unapređenje ostalih usluga i sadržaja u cestovnom saobraćaju unutar turističkih zona i područja	OPĆINA TRAVNIK	 JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
36.	CILJ 7: Unapređenje kvalitete u turizmu-razvoj vlastitog sistema kategorizacije PRIORITET: Kreiranje sistema internih standarda kvalitete u turizmu	Uvođenje dodjela godišnje nagrade i priznanja za kvalitetu u turizmu	TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI
37.	CILJ 7: Unapređenje kvalitete u turizmu-razvoj vlastitog sistema kategorizacije PRIORITET: Kreiranje sistema internih standarda kvalitete u turizmu	Uvođenje internog sistema kvalitete u turizmu	OPĆINA TRAVNIK uz koordinaciju TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI
38.	CILJ 8: Operativni sistem za EU Fondove PRIORITET: Razvojni projekti za povećanje atraktivnosti i turističke ponude destinacije	Formiranje baze turističkih projekata	OPĆINA TRAVNIK uz koordinaciju TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI
39.	CILJ 8: Operativni sistem za EU Fondove PRIORITET: Operativni sistem realizacije EU projekata	Edukacija aktera u pisanju projekata EU fondova	OPĆINA TRAVNIK	 PRIORITETNI PROJEKT-AKTIVNOSTI
40.	CILJ 8: Operativni sistem za EU Fondove PRIORITET: Operativni sistem realizacije EU projekata	Formiranje službe ili tijela za upravljanje projektima i finansijska osnova	OPĆINA TRAVNIK uz koordinaciju TZ SBK/KSB i/ili TZ općine	 JAKO VAŽAN PROJEKT-AKTIVNOSTI

8. IZVRŠENJE, KOMUNIKACIJA I PRAĆENJE RAZVOJA TURIZMA OPĆINE TRAVNIK

Strategija razvoja turizma općine Travnik predstavlja dokument koncipiran na principu održivosti sa integralnim i sistemskim pristupom u sprovođenju kroz jačanje međusektorske saradnje, javnog i privatnog partnerstva, te koordinacije svih ključnih i relevantnih aktera koji su direktno ili indirektno vezani za oblast turizma.

Interesi svih pojedinačnih aktera ovim se dokumentom usmjeravaju u zajednički i jedinstveni cilj, a to je stvaranje održivog razvoja turizma koji će donijeti korist svakome pojedinačno, ali i destinaciji, odnosno lokalnoj zajednici uopćeno, imajući u vidu zadovoljenje potreba današnjih naraštaja bez ugrožavanja potencijala i resursa za buduće generacije.

Iz tog razloga veoma je važno zajedničko djelovanje i razumijevanje aktera da bi se uskladili interesi i ciljevi, a kako bi se ostvarili zacrtani planovi na sistemski način.

U dosadašnjoj praksi snažno je bio izražen nedostatak komunikacije i saradnje između aktera gdje je dolazilo do smanjene efikasnosti, preklapanje ili pak „dupljanja“ određenih aktivnosti, kontraproduktivnih i nekompatibilnih aktivnosti, prekomjerne ili sa druge strane nedovoljne upotrebe resursa, vođenja aktivnosti koji nisu bili saglasni sa drugim akterima ili su pak bili na uštrub drugih aktera, ad hoc djelovanjima bez plana sa površnim rješavanjima aktuelnih problema, nepotrebnim improvizacijama i dr., što je rezultiralo općenito stihijskim razvojem turizma.

Osim pomanjkanja horizontalne komunikacije aktera unutar prostora općine Travnik, nizak nivo komunikacije je posebno izražen po vertikalnoj komunikaciji što dodatno usložnjava proces razvoja turizma lokalnog nivoa.⁶⁵

U tom kontekstu se i potvrđuje potreba za izradom strateškog dokumenta sa fokusom na koordinaciju, kooperativnost i interaktivnu komunikaciju gdje se i sam proces izrade dokumenta oslanjao na mišljenja i stavove ne samo ključnih aktera lokalne zajednice, nego i na više eksternih kompetentnih stručnjaka iz oblasti turizma u teoriji i praksi.

Općina Travnik usvajanjem ovog dokumenta zajedno sa turističkom zajednicom SBK/KSB i/ili u slučaju formiranja turističke organizacije općine preuzima punu odgovornost za budućnost razvoja turizma, ne umanjujući potpunu odgovornost svih drugih ključnih aktera uključujući pojedinačno svakog stanovnika lokalne zajednice, gdje Strategija predstavlja sredstvo u uspostavljanju nove vizije razvoja i unapređenja zasnovan na partnerskom odnosu i interesu svih relevantnih aktera.

Također, turizam predstavlja jedan od strateških ciljeva u sveukupnom razvoju općine Travnik gdje je vrlo bitna komunikacija, usklađenost, koordinacija i kooperativnost sa drugim strateškim razvojnim privrednim sektorima posebno u fazama planiranja.

⁶⁵ Informacija zaključno sa 2016. godinom

Kroz strateške ciljeve, a na osnovu opsežnih analiza predviđeni su prioriteti i mjere sa detaljno preciziranim aktivnostima dajući smjernice za održivim korištenjem svih raspoloživih resursa, ali i instrumenata koje im stoje na raspolaganju sa ciljem da se kroz turizam, odnosno zadovoljne posjetioca i turista, ostvari ekonomski napredak i podizanje kvaliteta života stanovništva sa ugodnošću u prostoru u kome žive.

Proces implementacije Strategije prevashodno nosi potrebu za formiranjem organizacije turizma na lokalnom nivou koja bi u saradnji sa drugim akterima na osnovnim principima Strategije (koordinacija, komunikacija i kooperativnost) realizovala zacrtane planove što vodi ka njoj funkciji turističke destinacijske menadžment organizacije (DMO).

Bez obzira na vremenski rok koji je definisan strateškim dokumentom do 2022. godine, aktivnosti po postavljenim ciljevima unapređenja se nastavljaju i nakon 2022. godine jer je dokument sa dugoročnim obilježjima uz naglasak da zbog stalnih promjena u okruženju poslovanja Strategija će zahtijevati periodične revizije (jednogodišnje) za eventualne izmjene ili dopune (korekcije) zbog povećanja efektivnosti i efikasnosti u njegovoj realizaciji, a u cilju optimiziranja održivosti turizma općine Travnik.

Praćenje implementacije Strategije provodit će nadležna Služba Općine Travnik, u saradnji sa Komisijom za planiranje općinskog razvoja općine Travnik (KPOR), formiranom od strane Općinskog vijeća Travnik, definisanjem akcionih planova implementacije za svaku godinu za koju je urađen ovaj strateški dokument i izradom izvještaja o implementaciji akcionog plana za svaku prethodnu godinu.

Akциони planovi i izvještaji o implementaciji akcionih planova Strategije razvoja turizma na području općine Travnik za period 2018-2022.godina bit će dostavljeni Općinskom vijeću na razmatranje i usvajanje.

LITERATURA

1) KNJIGE

1. Agencija za statistiku BiH, **Kumulativni podaci, januar-decembar 2015**, Agencija za statistiku BiH, Sarajevo, 2016.
2. Agencija za statistiku BiH, **Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u BiH**, Agencija za statistiku BiH, Sarajevo, 2016.
3. Arnaut, E., Fehrić, F., **Turizam i turistička industrija kao faktor ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine**, Zbornik radova sa stručno naučne rasprave –Turizam u funkciji lokalnog razvoja, Fojnica, 2011.
4. Bačko, A., **Stanje i mogućnost razvoja kongresnog turizma u Dalmaciji**, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2016.
5. Galičić, V., Laškarin, M., **Principi i praksa turizma i hotelijerstva**, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija, 2016.
6. Federalni zavod za statistiku, **Srednjobosanski kanton u brojkama**, Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2016.
7. Hodžić, K., i dr., **Strategija razvoja turizma SBK**, Univerzitet „Vitez“, Travnik, 2012.
8. HGK sektor za turizam, **Turizam**, HGK, Zagreb, 2009.
9. Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Sarajevo, **Prostorni plan općine Travnik 2003-2020**, Općina Travnik, Travnik, 2003.
10. Institut za turizam, **Akcijski plan razvoja kulturnog turizma**, Ministarstvo turizma RH, Zagreb, 2015.
11. Institut za turizam, **Od resursa do turističkog proizvoda**, Hrvatska turistička zajednica, Zagreb, 2016.
12. IPSA institut, **Izmjene i dopune Prostornog plana općine Travnik**, Općina Travnik, Sarajevo, 2017.
13. Kunst, I., Tomljenović, R., **Uloga zdravstvenog turizma u jačanju konkurentnosti ruralnih područja RH**, Institut za turizam, Zagreb, 2011.
14. Kušen, E., **Turistička atrakcijska osnova**, Institut za turizam, Zagreb, 2002.
15. Kušen, E., **Turizam i prostor-klasifikacija turističkih atrakcija**, Institut za turizam, Zagreb, 2002.
16. Kušen, E., **Ruralni turizam**, Institut za turizam, Zagreb, 2006.
17. Maslić, F., **Vodič kroz prošlost, starine i prirodno nasljeđe travničkog kraja**, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 2006.
18. Općina Travnik, **Nacrt Prostornog plana općine Travnik**, Općina Travnik, Travnik, 2017.
19. Općina Travnik, **Strategija razvoja poljoprivrede općine Travnik 2016-2020**, Općina Travnik, Travnik, 2016.
20. Općina Travnik, **Strategija razvoja općine Travnik 2016 – 2020**, Općina Travnik, Travnik, 2016.
21. Papić, K., **Travnik, grad i regija**, Zavičajni muzej Travnik, Travnik, 1975.
22. Tanović, N., i dr., **Strategija razvoja poljoprivrede općine Travnik 2016-2020**, Općina Travnik, Travnik, 2016.
23. Turistička zajednica SBK/KSB, **Bilten za 2009. godinu**, Turistička zajednica SBK/KSB, Travnik, 2010.
24. Turistička zajednica SBK/KSB, **Izješće o radu**, Turistička zajednica SBK/KSB, Travnik, 2015., 2016., i 2017.
25. Verg, F., **Europska kultura i turističko komuniciranje**, Media – culture and public relations 1, Ljubljana, 2002.
26. UNWTO, **Global Report on Adventure Tourism – AM reports volumen ine**, UNWTO, 2014.
27. UNWTO, **Tourism Highlight 2016 Edition**, UNWTO, 2016.

2) BIBLIOGRAFIJA

1. Bačac, R., **Priručnik za bavljenje seoskim turizmom**, Ministarstvo turizma RH, Zagreb, 2011.
2. Baran, V., Grabovac, V., Puljić, A. ,**Metodički obzori 2**, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2007.
3. Bartoluci, M., **Menadžment u sportu i turizmu**, Kineziološki fakultet, Zagreb, 2004.
4. Geić, S.,**Menadžment selektivnih oblika turizma**, Sveučilište u Splitu, Split, 2011.
5. Jelinčić, D. A., **Abeceda kulturnog turizma**, MEANDARMEDIA Zagreb, Zagreb, 2008.
6. Kesar, O., **Eno-gastronomski turizam**, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2017.
7. Kesar, O., **Lovni turizam**, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2011.
8. Kesar, O., **Poslovni turizam**, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2017.
9. Kesar, O., **Specifični oblici turizma**, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2008.
10. Klarić, D., **Sportski turizam na crnogorskom primorju**, Fakultet za menadžment Herceg Novi, Herceg Novi, 2012.
11. Muller, H., **Turizam i ekologija**, Masmedia, Zagreb, 2004.
12. Pirjevec, B., **Ekonomska obilježja turizma**, Golden marketing, Zagreb , 1998.
13. Rabotić, B., **Selektivni oblici turizma**, Visoka turistička škola strukovnih studija, Beograd, 2013.
14. Vrtiprah, V., **Kulturni resursi kao činitelji turističke ponude u 21. stoljeću**, Dubrovnik, 2006.
15. World Tourism Organization, **Tourism Highlights 2016 Edition**, UNWTO, 2017.

3) INTERNET:

1. Direkcija za europske integracije, Uvođenje novog instrumenta pretpristupne pomoći IPA II (2014 – 2020), http://dei.gov.ba/dei/direkcija/sektor_koordinacija/ipa_2/default.aspx?id=11610&langTag=hr-HR,
2. Indeks mundi, Bosnia and Herzegovina - International tourism, number of arrivals, <http://www.indexmundi.com/facts/bosnia-and-herzegovina/indicator/ST.INT.ARVL>.
3. Portal za kulturni turizam, O kulturnom turizmu, <http://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/okulturnomturizmu/>
4. Portal Croatia link, Zdravstveni turizam: definicija, povijest i podjela http://croatialink.com/wiki/Zdravstveni_turizam:_definicija,_povijest_i_podjela,
5. Poslovno jutro, Srbija sve popularnija destinacija zdravstvenog turizma, <http://www.poslovnojutro.com/details&id=96686>,
6. Šegrt, V., Lovni turizam u Hrvatskoj, <http://www.divljacipsi.info/lov/122-lovni-turizam-u-hrvatskoj-by-viktor-segrt-dipl-ing-sumarstva.html>,

POPIS TABLICA

Redni br.	Naslov Tablice	Stranica
1.	Stanovništvo općine Travnik	26
2.	Dolasci i noćenja turista u BiH u 2014. i 2015. godini	33
3.	Geološke karakteristike	38
4.	Klimatska karakteristike	39
5.	Hidrogeografske karakteristike	40
6.	Biogeografske karakteristike	42
7.	Biogeografske karakteristike (rariteti i posebnosti)	44
8.	Pejzažne karakteristike prostora	45
9.	Materijalna baština	47
10.	Posebnosti općine Travnik	50
11.	Kultura života i rada na općini Travnik	55
12.	Znamenite osobe i historijski događaji	58
13.	Manifestacije i događaji	62
14.	Pregled i ocjena manifestacija i događaja na području općine Travnik	64
15.	Kulturne i vjerske ustanove	70
16.	Sportsko-rekreacijske građevine i tereni	72
17.	Turističke rute, staze, putevi i ceste	75
18.	Smještajni kapaciteti na području općine Travnik sa 2016.godinom	80
19.	Registrirane putničke agencije na području općine Travnik	84
20.	Promotivni materijali na području općine Travnik	87
21.	Udaljenost većih gradova u BiH	91
22.	Udaljenost većih gradova u regiji	91
23.	Udaljenost (putevi, željeznica, aerodromi)	92
24.	Pregled međunarodnih dolazaka turista i prihod u BiH	98
25.	Procjena učešća sektora turizma u ukupnom privrednom potencijalu SBK/KSB, 2010.g.	98
26.	Ostvareni dolasci u SBK/KSB po zemljama porijekla za 2014. i 2015.godinu	102
27.	Ostvarena noćenja u SBK/KSB po zemljama porijekla u 2015.godini	103
28.	Dolasci po zemljama porijekla na općini Travnik u 2015.godini	108
29.	Ostvarena noćenja po zemljama porijekla na području općine Travnik u 2015.g.	110
30.	Turistička potražnja na području općine Travnik	114
31.	Turistička potražnja planinskog centra Vlačić	115
32.	Turistička potražnja gradske zone	116
33.	Turistička potražnja šireg dijela općine	117
34.	Stavovi lokalne zajednice o koristima od turizma	118
35.	Prihodi po osnovu članarine u Turističkoj zajednici SBK/KSB na području SBK/KSB	119
36.	Prihodi po osnovu članarine u Turističkoj zajednici SBK/KSB	

	na području općine Travnik	119
37.	Prihodi po osnovu boravišne takse u Turističkoj zajednici SBK/KSB na području općine Travnik	120

POPIS GRAFIKONA

Redni br.	Naslov grafikona	Stranica
1.	Pregled strukture zemljišta sa aspekta katastarske kulture	21
2.	Stanovništvo općine Travnik	27
3.	Noćenje turista u BiH za period 2014. i 2015. godinu	33
4.	Lociranost lokaliteta i mjesta od značaja u općini Travnik (od prapovijesti do osmanskog perioda)	53
5.	Lociranost lokaliteta i mjesta od značaja u općini Travnik (osmanski i austrougarski period)	54
6.	Broj registriranih ugostiteljskih radnji na području općine Travnik u periodu od 2011-2015.godine	79
7.	Ostvareni dolasci na SBK/KSB u 2014. i 2015.godini	100
8.	Ostvarena noćenja na SBK/KSB u 2014. i 2015.godini	100
9.	Učešće u ostvarenim dolascima u SBK/KSB po zamljama porijekla u 2015. godini	101
10.	Učešće u ostvarenim noćenjima u SBK/KSB po zamljama porijekla u 2015.godini	102
11.	Turistički dolasci i noćenja od 2012. do 2015. godine na području općine Travnik	104
12.	Ostvareni dolasci po općinama na SBK/KSB u 2015. godini	105
13.	Ostvarena noćenja po općinama na SBK/KSB u 2015. godini	105
14.	Ostvareni dolasci na općini Travnik u 2014. i 2015. godini	106
15.	Ostvarena noćenja na općini Travnik u 2014. i 2015. godini	107
16.	Učešće u ostvarenim dolascima po zamljama porijekla na općini Travnik u 2015.godini	108
17.	Učešće u ostvarenim noćenjima po zamljama porijekla na općini Travnik u 2015. godini	109
18.	Turistički dolasci i noćenja od 2012. do 2015. godine na području općine Travnik	110
19.	Prosječno zadržavanje gostiju od 2012. do 2015. godine na području općine Travnik	111
20.	Sezonski karakter na području općine Travnik (dolasci i noćenja) u 2015. godini	112
21.	Broj noćenja i gostiju na općini Travnik na osnovu pridodanih vrijednosti samo dva smještajna objekta koji od 2015. godine ne provode evidenciju gostiju	113

POPIS SLIKA (FOTOGRAFIJA)

Redni br.	Naslov slike fotografije	Stranica
1.	Primjer stećaka sa natpisom na području travničkog kraja (Brajkovići)	25
2.	Primjer turističke signalizacije na općini Travnik	54

POPIS KARATA

Redni br.	Naslov karte	Stranica
1.	Sintezni prikaz stanja na općini Travnik	15
2.	Saobraćajna povezanost Travnika	17
3.	Klimatske karakteristike općine Travnik	18
4.	Vode, vodene površine i vodena infrastruktura na općini Travnik	20
5.	Prirodno i kulturno-historijsko naslijeđe na općini Travnik	23
6.	Travnički kraj u prahistorijskom i antičkom periodu	24
7.	Stanovništvo općine Travnik	28
8.	Geoprometni položaj općine Travnik	90